

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'NİN İTTİFAK
ARAYIŞLARI VE NATO'YA GİRİŞİ**

Mert ÖZİŞİKLİ

**Haziran 2009
DENİZLİ**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'NİN İTTİFAK
ARAYIŞLARI VE NATO'YA GİRİŞİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı**

Mert ÖZİŞİKLİ

Danışman: Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

**Haziran 2009
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Mert ÖZİŞİKLİ tarafından Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK yönetiminde hazırlanan “**İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’nin İttifak Arayışları ve NATO’ya Girişi**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 23.06.2009 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ayfer ÖZÇELİK

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

Jüri Üyesi (Danışman)

Doç. Dr. Süleyman İNAN

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilen materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

: Mert ÖZİŞIKLI

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım esnasında ve tezimin ortaya çıkmasında desteğini esirgemeyen ve geleceğimi şekillendirmek adına yaptığım her çalışmada bana güç veren ve her zaman yanımda olan nişanlım Özge'ye, sevgili anneme, babama, kardeşime ve bilgi birikimi, ayrıca tavsiyeleri ile yardımcı olan Sayın hocam Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK'e katkılarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE’NİN İTTİFAK ARAYIŞLARI
VE NATO’YA GİRİŞİ**

ÖZİŞİKLİ, Mert
Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK

Haziran 2009, 221 sayfa

Türkiye 1923-1932 döneminde uyguladığı dış politikanın temelini oluşturan Lozan’dan geriye kalan, Boğazlar ve Irak sınırı (Musul) sorunlarını 1930’lu yılların başında çözdüğü için, uluslararası alanda daha aktif rol oynayabilecek duruma gelmiştir.

1932-1938 devresi milletler arası münasebetlerin siyasî ve iktisadî olmak üzere iki yönü vardır. 1929’da yaşanan dünya ekonomik krizi, bütün devletlerin dış politikalarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Dünya ekonomik krizinin etkisiyle bu dönemde devletler arasında gruplaşmalar meydana gelmiştir. Bu çerçevede bir tarafta, Birinci Dünya Savaşı sonucunda oluşan durumu ve mevcut statükoyu değiştirmek isteyen Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerden oluşan Revizyonist grup; diğer tarafta mevcut statükoyu korumak isteyen İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği gibi devletlerden oluşan Antirevizyonist grup olmak üzere iki grup ortaya çıkmıştır. Bu gruplaşmada Türkiye, antirevizyonist grupta yer almıştır.

1939 yılına gelindiği zaman İkinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve dünya yeni bir karmaşıklığın içerisine girmişti. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle Türkiye, savaşa katılmama politikasının sonucu olarak uluslar arası ilişkilerde yalnız kalmıştır ve Sovyetler Birliği tehlikesine karşı oluşturulmuş olan Kuzey Atlantik İttifakı’na katılmayı tercih ederek bu yönde girişimlerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İttifak, NATO, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş

ABSTRACT
TURKEY'S ALLIANCE SEEKING AND JOINING NATO
AFTER THE WORLD WAR II

OZISIKLI, Mert
M. Sc. Thesis History
Supervisor: Prof. Dr. Selahittin OZCELİK

June 2009, 221 pages

As Turkey solved the Bosphorous and Iraq border problems left from Lousanne that formed the foundation of foreign policy carried out during the period of 1923-1932, Turkey got the position of playing more active role in the international area.

International relations between the years 1932 and 1938 have political and economical aspects. World economic crisis happened in 1929, caused all states to review their foreign policies. Due to the effects of world economic crisis, grouping between states occured during this period. In this context, two groups came out; at one side Revisionist group consisting of Germany, Italy and Japan which want to change the situation occured after the World War I and to change the present status quo; and at the other side Anti Revisionist group consisting of England, France and Soviet Union which want to keep the present status quo. In this grouping, Turkey took part in the Anti revisionist group.

In 1939, World War II broke out and world entered into a new complexity. At the end of World War II with the war finished, Turkey became alone in the international relations as a result of “not joining the war” policy and Turkey seek to join North Atlantic Treaty Organization which founded aganist Soviet Union danger.

Keywords: Turkey, Alliance, NATO, II. World War, Cold War

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.1. TÜRK-İNGİLİZ-FRANSIZ ORTAK DEKLARASYONU VE TEPKİLER	9
1.2. TÜRKİYE’NİN İNGİLİZ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİ BERABER YÜRÜTME ÇABALARI.....	11
1.2.1. Türk-İngiliz-Fransız İttifakı’nın Yapılması.....	14
1.2.2. Balkanlarda İşbirliği: Balkan Antantı ve Türkiye’nin Balkan Antantını Canlandırma Teşebbüsü.....	15
1.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDA TÜRKİYE’NİN TARAFSIZLIK POLİTİKASI.....	19
1.3.1. Fransa’nın Yenilmesi ve Türkiye.....	20
1.3.2. İtalya’nın Yunanistan’a Saldırması ve Türkiye.....	21
1.3.3. Almanya’nın Balkanlara İnmesi ve Türkiye.....	22
1.3.4. Türk-Sovyet İlişkilerinin Düzilmesi.....	27
1.4. TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ALMAN VE MÜTTEFİK BASKILARININ ARTMASI	28
1.4.1. Türkiye Üzerinde Alman Baskısı	28
1.4.2. Türkiye Üzerinde Rus Baskısı	30
1.4.3. Krom Meselesi.....	32
1.4.4. Türkiye Üzerindeki Baskının Artması ve Müttefik Konferansları.....	33
1.4.5. Sovyet Tehlikesinin Artması: Yalta Konferansı ve Almanya’ya Savaş İlanı.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1. SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI ORTAM VE DİNAMİKLER	45
2.1.1. İki Kutuplu Sistem	46
2.1.2. Doğu Bloku	47
2.1.3. Batı Bloku	48
2.2. SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE.....	48
2.2.1. Sovyetler Birliği'nin İstekleri.....	50
2.2.1.1. Sovyetler Birliği'nin İstekleri'nin Basında Yansımaları.....	52
2.2.2. Postdam Konferansında Türk Boğazları Sorunu.....	54
2.2.3. İngiltere'nin Türkiye'nin Yanında Yer Alması.....	56
2.2.4. ABD'nin Değişen Politikası ve Türkiye.....	58
2.2.5. Amerikan Missouri Savaş Gemisinin Türkiye'yi Ziyareti.....	60
2.2.6. Boğazlar Hakkında Türk-Sovyet Notaları	65
2.3. TRUMAN DOKTRİNİ	69
2.4. MARSHALL PLANI (AVRUPA EKONOMİK KALKINMA PROGRAMI)..	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO'NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞİ

3.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN YETERSİZLİĞİ VE KUZEY ATLANTİK DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU	84
3.1.1. Brüksel Anlaşması.....	89
3.1.2. Batı Avrupa Birliği (BAB).....	93
3.2. NATO'NUN KURULUŞU	95
3.2.1. NATO'nun Sivil ve Askerî Yapısı.....	101
3.2.2. NATO'ya Bağlı Kuruluşlar.....	102
3.2.2.1. Kuzey Atlantik Asamblesi (North Atlantic Assembly).....	102
3.2.2.2. Avrupa Grubu (Eurogroup).....	103
3.2.2.3. Atlantik Anlaşması Dernekleri (Atlantic Treaty Associations- ATA).....	104

3.3. TÜRKİYE’NİN YENİ DÜNYA DÜZENİNDE YER ALMA ÇABALARI VE NATO’YA GİRİŞ DÜŞÜNCESİ.....	104
3.3.1. Türkiye’nin NATO’ya Girme Girişimleri.....	105
3.3.2. Türkiye’nin Akdeniz’de Yeni Bir Savunma Paktı Oluşturma Girişimleri.....	108
3.3.3. Kuzey Atlantik Antlaşma Metninin Yayınlanması ve İmzalanmasının Türk Basınındaki Tepkileri	109
3.4. İÇ POLİTİKADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE KORE HARBİ’NE TÜRKİYE’NİN ASKER GÖNDERMESİNİN NEDENLERİ.....	116
3.4.1. Türkiye’nin NATO’ya İlk Resmi Başvurusu	116
3.4.2. Demokrat Partinin İktidara Gelmesi	117
3.4.3. Türkiye’nin NATO’ya İkinci Resmi Başvurusu.....	120
3.4.4. Türkiye’nin Kore’ye Asker Göndermesinin Nedenleri.....	125
3.4.5. Türkiye’nin Kore’ye Asker Göndermesi Karşısında CHP’nin Tavrı.....	128
3.5. TÜRKİYE’NİN NATO’YA KABULÜ.....	131
3.5.1. Türkiye’nin NATO’ya Girişinin Türk Basınında Yansımaları.....	147
SONUÇ	152
KAYNAKLAR	155
EKLER	168
EK-1 Cumhurbaşkanı İnönü’nün 1 Kasım 1945 Tarihli TBMM’ni Açılış Nutku.....	169
EK-2 Gazete Örnekleri.....	175
EK-3 İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nda Yapılan Basın Toplantısına İlişkin Yazı.....	193
EK-4 Kore Savaşı Üzerine BM Güvenlik Konseyinin Kararları Ve Türkiye’nin Yanıtı.....	194
EK-5 Türkiye’nin Kore’ye Asker Gönderme Kararının ABD’de Yankıları.....	197
EK-6 Başbakan Adnan Menderes’in 21.9.1951 Tarihli Basın Açıklaması.....	199
EK-7 Türkiye’nin Atlantik Paktı’na Kabulü Nedeniyle Başbakan’ın Cumhurbaşkanı’na Gönderdiği 26.9.1951 Tarihli Telgraf.....	200
EK-8 Demokrat Parti Meclis Grubu Adına Erzurum Milletvekili Rıfki Salim Burçak’ın Konuşması.....	201
EK-9 Kuzey Atlantik Anlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin Katılmasına Dair Kanuna Verilen Oylar.....	208

EK-10 Kuzey Atlantik Anlaşmasının Mecliste Kabulüne Dair Meclis Tutanağı.....	212
EK-11 Kanunun Resmi Gazetede Yayımlanan Metni.....	219
ÖZGEÇMİŞ	221

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
ODK	: Ortadoğu Komutanlığı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ODK	: Orta Doğu Komutanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı (North Atlantic Treaty Organization)
SHAPE	: Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargahı
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ BAŞLAMA SÜRECİ

Savaş Öncesi Genel Durum: Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem; Avrupa’da, Versay Anlaşması’nın oluşturduğu statükoyu korumaya çaba harcayan İngiltere ve Fransa’nın öncülüğünde antirevizyonist devletler grubu ile Versay Anlaşması’nın değiştirilmesini amaçlayan ve Almanya ile İtalya’nın öncülük ettiği devletler grubu arasındaki siyasal, diplomatik, ekonomik, kültürel, ideolojik ve askerî mücadele tarihidir (Koçak, 1997: 156).

Lozan anlaşmasından sonra Türkiye’nin bir türlü uzlaşmadığı devlet İtalya olmuştur. Bu devletin Akdeniz’de yarattığı tehdit, 1928 yılında imzalanmış olan dostluk antlaşmasına rağmen, Türkiye’nin İtalya’ya güvenini sağlayamamıştır. Ayrıca Habeşistan’ın işgali, Mussoli’nin zaman zaman söylediği nutuklarda Asya’yı hedef tutarak İtalya’nın emperyalist emellerinden söz açması, Türkiye’nin dış politikasına yön veren önemli bir etken olması yanında (Esmer, 1996: 137), İtalya’nın Türkiye tarafından bir tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur (Günay, 2004: 131-132). Bu tehlikenin bir sonucu olarak Türk devlet adamları artık tarafsızlık imkanı kalmadığına inanarak Türk dış politikasını Müttefik Devletler¹ yanında yermeye yöneltmeye karar vermişlerdir. Türkiye’nin İngiltere ile ilişkileri iyiye doğru gitmeye başlamış ve hele 1936 Montrö sözleşmesinden² sonra çok da gelişmiştir. Böylelikle Türk-İngiliz-Fransız İttifakına kadar gidecek olan anlaşmalar İngiltere ile başlamıştır.

Türkiye açısından İngiltere ile dostluk, Kurtuluş Savaşı’ndan beri dayandığı Sovyetler Birliği ile samimi ilişkilerde bir değişiklik yaratmayacaktı. Sovyetler Birliği, Alman ve Japon baskısı altında Müttefiklere kaydığından, Türkiye için bu iki dostluğu bağdaştırmak kolaydı. Kısaca Türkiye, İtalyan ve Alman tehlikesine karşı İngiltere ve Sovyetler Birliği’nden destek almak istiyordu (Esmer, 1996: 137). Almanya, Güney Rusya’yı işgal edip Kafkaslar üzerinden Basra’ya indiği ve Afrika’da Süveyş Kanalını

¹ Müttefik Devletler deyimini, II. Dünya Savaşı sonrası ile Sovyetler Birliği’nin dağılma sürecinde ABD ve onun yanında yer alan ülke ve ülkeler için kullanılmaktadır. Müttefik Devletler (İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler) Mihver Devletleri (Almanya, İtalya ve Japonya) dir. I. Dünya Savaşında ise Müttefik ve Mihver deyimleri yerine İtilaf ve İttifak deyimleri kullanılmıştır.

² Montrö Boğazlar Sözleşmesi için Bkz. Meray, S.L. – Olcay, O. (1976). *Montrö Boğazlar Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Ankara Üniversitesi SBFD Yayınları No: 390, Ankara, s.475.

eline geçirdiği takdirde Türkiye her taraftan sarılmış olacaktı. Ayrıca, bu devletin 1933 yılından sonra Versay Anlaşmasının zincirlerini kırmağa başlaması Müttefik Devletleri endişelendirirken, Milli Mücadeleyi ve Sevr anlaşmasını unutmayan Türkiye’de büyük bir korku yaratmamış ve hatta Türkiye bu devletin 1939 Mart’ına kadar izlediği “ bir millet bir devlet” politikasını haklı bulmuştur. Ancak, 1939’da Almanya’nın, halkı Alman olmayan Çekoslovakya’yı ilhak etmesi ve böylece “Hayat Sahası” politikasına başlaması, Türkiye’yi uyandırmış, endişelendirmiş ve onu Batı ile anlaşma yolunda politikalar üretmeye zorlamıştır (Esmer, 1996: 137).

Almanya ve İtalya’nın 1930’lu yılların sonunda açık bir işbirliğine dönüşecek olan yakın dış politika amaçları Türkiye’yi tedirgin ettiği kadar, Müttefik Devletlerle de yakınlaştırmıştır. Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile yakınlaşması, İtalya’nın Habeşistan’ı işgali ve Japonya’nın Milletler Cemiyeti’nden ayrılması gibi olayların, Avrupa’nın ve Akdeniz’in güvenliği tehdit edildiği gerekçesi ile Türkiye, Lozan anlaşması ile kurulmuş bulunan boğazlara ait egemenlik hükümlerinin yeniden görüşülmesini talep etmiştir (Koçak, 1997: 157).

Montrö Konferansı (22 Temmuz 1936): Türkiye, uluslararası şartların değişmesine bağlı kalarak 1930’ların başından itibaren Boğazlar rejiminin gözden geçirilmesi yönünde girişimlerde bulundu. Türkiye, bu önerisini 23 Mayıs 1933’te Londra’da toplanan Silahsızlanma Konferansı’nda dile getirdi. Ardından, Nisan 1935’te Almanya’nın zorunlu askerliği kabul etmesi ve Kasım 1935’te İtalya’nın Akdeniz’deki faaliyetlerinden duyduğu endişe neticesinde İtalya’ya karşı alınacak önlemler görüşülürken, Milletler Cemiyeti’nde de gündeme getirildi. İkili düzeyde de Sovyetler Birliği ve İngiltere ile görüşmeler sürdürüldü. 1933’te Voroşilov’un Ankara’yı ziyaretinde önemli gündem maddelerinden biri de boğazlar oldu. Toplantı öncesi, 1 Mayıs 1936’da Moskova’ya giden Dışişleri Bakanlığı genel sekreteri Numan Menemencioğlu Sovyet Hükümeti ile görüş alışverişinde bulundu. Türkiye, 11 Nisan 1936 tarihli notasıyla ilgili devletlere boğazlar rejiminde değişiklik istediğini bildirdi ve onları toplantıya çağırdı.

Diğer devletlerin yanı sıra Sovyetler Birliği, Türkiye’nin çağrısını 16 Nisan 1936’da olumlu biçimde yanıtladı. Sovyetler Birliği de Lozan’da getirilen düzenlemeden rahatsızdı ve değişiklikten yanaydı. Konferansta boğazların Karadeniz’e kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulmasını, kıyıdaş devletlerin savaş gemilerinin ise serbest

geçişini savundu. Ayrıca Türkiye'nin boğazları silahlandırma isteğini destekleyerek, silahların Sovyetler Birliği tarafından sağlanmasını da önerdi. Fakat bu öneri kabul edilmedi. Sonuçta, Montrö Boğazlar Sözleşmesi 22 Temmuz 1936'da imzalandı (Erkin, 1948: 120-123).

İmzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olabilecek nitelikteydi. Bu tarihten sonra Türkiye, İngiltere'ye ihtiyacı olan askerî malzeme siparişleri vermeye başladı. Askerî bölge ve ulaşım merkezlerinin tesisi karşılıklı anlaşmalarla İngiliz şirketlerine yaptırıldı. Boğazlar bölgesinde deniz tahkimatı kurma, İzmir, İstanbul ve Trabzon limanlarını modernleştirme, çeşitli yerlerde havaalanları ve liman inşası izni verildi. İngiltere'ye, askerî üslerden yararlanabilme fırsatı tanındı. 1936'de İngiltere ile Karabük Demir-Çelik Fabrikası inşaatı sözleşmesi, Almanya'nın daha elverişli teklifine rağmen imzalandı. Aynı yıl Türk-İngiliz Takas Anlaşması ve 27 Mayıs 1938'de Londra Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmalar iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini oluşturdu (Armaoğlu, 2005: 159-161).

Sözleşmeyi takiben Sovyetler Birliği de, Ekim 1936'de Türkiye'ye ikili bir ittifak önerisi sundu. Bunu yaparken asıl derdi silahlandırılmasına izin verilen boğazların kimin tarafından silahlandırılacağıydı. Bunun kendisi olmasını istiyordu. Ayrıca Türkiye'den, Sovyetler Birliği'ne Karadeniz'den saldıracak bir gücün geçişine izin vermeme yükümlülüğünü kabul etmesini istedi. Türkiye ise karşılığında Sovyetler Birliği'nden Türkiye'nin Akdeniz'den bir saldırıya uğraması durumunda en az saldırganın gücüyle Türkiye'ye yardım sözü istedi. Sovyetler Birliği bu yükümlülük altına girmedi ve ayrıntıları Moskova'da görüşmeyi önerdi. Bu sırada Türkiye, Sovyetler Birliği'nin önerisinden İngiltere'yi haberdar etti. İngiltere, Boğazlar üzerine imzalanacak ayrı bir ittifakın Montrö'yü geçersiz kılacağını, diğer yandan, eğer yapılacak ittifak Montrö çerçevesinde yapılacaksa o zamanda bunun gereksiz olacağını bildirdi (Armaoğlu, 2005: 343-346).

Sovyetler Birliği görüşmelerin İngiltere'nin telkini nedeniyle sonuçsuz kaldığını öne sürdü. 19 Ekim 1936'da Litvinov Büyükelçi Zekai Apaydın'a açıkça, "Anlaşılan bir devletin onayını bekliyorsunuz, onu almadıkça bir şey diyemiyorsunuz" dedi. Bu gelişme

ilişkilerde gerginlik yarattı. Türkiye'nin ayrı bir ittifak imzalamak istememesinde İngiltere'nin telkininin yanı sıra, ekonomik gerçekler de vardı. Türkiye Sovyetler Birliği'nden ekonomik yardım almaksızın böyle bir girişimi yararlı bulmuyordu. İnönü durumu şöyle dile getiriyordu: “Bugün ekonomik ilişkilerimiz Alman pazarına bağlıdır. Bu ilişkilerimizde alışverişimiz önemli bir ölçüde sarsılır ise zararımız ve zaafımız pek büyük olur” (Oran, 2004: 201-203).

İlişkilerdeki gerginliği azaltmak için Atatürk- Stalin görüşmesi bir kez daha gündeme geldiyse de, yine gerçekleşmedi. Sonunda 13 Temmuz 1937'de Tefvik Rüştü Aras Moskova'ya gitti. Görüşmelerde Almanya ve İtalya'nın yayılcı politikalarıyla Orta Doğu'daki durum gündeme geldi. Heyet Moskova'da iyi karşılanmadığı gibi, Stalin tarafından da kabul edilmedi. 16 Temmuz'da yayınlanan ortak bir bildiriyle üçüncü devletlere işbirliğinin sürdüğü mesajı verilmeye çalışıldı. Montrö sonrası ilişkiler artık o kadar sıcak değildi (Armaoğlu, 2005: 345-346).

Savaşın Başlaması: Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) ölmeyip sağ kalanlar bu savaşın son olmasını dilemişlerdi. Ama öyle olmadı. Hitler, yirmi yıl sonra Almanya'nın “yaşam alanı”nın ancak savaşla sağlanabileceğini öne sürerek; 1 Eylül 1939'da Polonya topraklarına girerek yeni bir savaş başlattı ve bu savaş kısa bir süre içinde bütün dünyaya yayıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın iki önemli nedeni vardır, bunlar;

1. 1914-1918 Savaşı'na son veren 1919 ve 1923'de imzalan barış antlaşmalarında yapılan hatalar,

2. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı olarak sıralanabilir.

İkinci Dünya Savaşı öncelikle, I.Dünya Savaşı'nda yenilenlerin yanı sıra, barışı kesin olarak sağladıklarını sanan galip ülkelerin düş kırıklıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Almanya'nın Versay Antlaşması'nı (11 Kasım 1918) imzalaması; Kendisinin savaşın başlamasındaki sorumluluğu tek yanlı olarak üstlenmeyi, insani ve maddi zararları karşılamak üzere, 1975'e kadar uzanan bir borç takvimi uyarınca ezici bir “tazminat” ödemeye, doğuda topraklarının bir bölümünü bırakmaya; batıda egemenliğinin

sınırlandırılmasına boyun eğmeye (Renn Bölgesi'nin askerden arındırılması) zorlanmasını bir dikta rejimi olarak değerlendirmiştir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalandı ve Fransa'nın, dört yüzyıldan beri savaştığı Habsburg İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine Çekoslovakya ve Macaristan devletleri kuruldu. Bu iki devlet kısa bir süre sonra, Polonya ve Romanya ile birlikte aşırı milliyetçiliğin odağı durumuna geldiler. Almanya'yı kuşatmaya ve yeni yayılma emellerini engellemeye yönelik bu küçük ülkeler mozaigi, Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de Amerikan kongresine sunduğu ve barışın temelleri olarak kaleme alınmış "On Dört İlkesi"nde onaylanan, halkların kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi hakkı ilkesine görünüşte uygun düşmekteydi: gerçekte ise bu yeni devletlerini, hakları görmezden gelinecek veya çiğnenecek azınlıklar olarak görünmekteydiler (Kissinger, 2000: 301).

Avrupa'daki bu yeni dengenin çifte güvencesine gelince (Fransa-İngiltere-Amerika anlaşması), Başkan Wilson'un bu alandaki taahhütlerinin onaylanması için gerekli olan üçte ikilik çoğunluğun Amerikan Kongresi'nde sağlanamaması üzerine, 19 Mart 1920'den sonra geçerliliğini yitirdi.

İtalya'da ise herkesin 1919 ve 1920 anlaşmalarıyla ülkenin yara aldığı düşünülmesi bir ortamda Mussolini, 1922'de iktidarı ele geçirdi. İtalya; Avusturya-Macaristan ve Yugoslavya ile yapılan anlaşmaların, İtilaf Devletleri'nin 26 Nisan 1915'te İtalya'yı Üçlü İttifak'tan ayırdıkları sırada verdikleri sözlere uymadığını düşünüyordu.

Almanya'nın Pasifik Okyanusu'ndaki topraklarının tümünü alamayan ve Asya da, Çin'de ve Sibiryadaki yayılmasının engellendiğini gören Japonya, aşırı bir nüfusu barındırmak zorunda kalan takımadalarda geleneksel uygarlığının sıkıştığını ortaya koyan bir politikaya yöneldi (Kissinger, 2000: 324).

Hitler, 1933'te, işsizlik, siyasi şiddet, yıkıma dönüşmüş bir enflasyonun ekonomik ve sosyal sonuçlarının içten içe kemirdiği Almanya'da iktidara gelmeyi başardı. Amacı; Versailles Antlaşması'nı silip atmak ve Almanya'nın nüfus artışı için gerekli "yaşam alanı" nı sağlamaktı. Bu nedenle yeniden silahlanma, hem siyasi değişim için gerekli koşulları hazırlayacak, hem de bunalıma bir çözüm getirecektir. Önceleri tek başına olan Hitler'e İngiltere ve Fransa'nın baskısıyla karşılaşan İtalya'yı kendi tarafına çekmeyi başardı. Böylece Roma-Berlin Mihveri girişimleri başladı. Bu girişimler,

1. Renn bölgesinin yeniden askerî işgali,
2. Franco güçlerinin yanında İspanya'ya yapılan yoğun müdahaleler (1936),
3. Avusturya'nın ilhakı (Mart-1938),
4. Çekoslovakya'nın parçalanması (Münih,1938)
5. Çekoslovakya'nın parçalanmasının Alman koruyuculuğu haline getirilmesi (Mart-1939) olarak sıralanabilir.

Bütün bu gelişen durumlara tepkisiz kalan Batı demokrasilerine karşı faşist bir cephe oluştu. Sonra Hitler, Danzig Koridoru'nda hak iddia etmeye başlayınca Fransa ve İngiltere Polonya'ya güvence verdi. Fakat bu güvence, Sovyetler Birliği'ni de kapsamaması ve Polonya'nın Rus güçlerine kendi topraklarından geçişine izin vermesiyle bir işe yarayabilirdi. Görüşmelerde ortaya çıkan güçlükler, Stalin'in politikasını değiştirmeye ve Almanya ile (23 Ağustos 1939) bir saldırmazlık paktı imzalayarak zaman kazanmaya yöneltti; imzalanan bu paktın gizli tutanaklarında ise Estonya, Letonya ve Polonya'nın yarısı, Sovyetler Birliği egemenliğine verilmekteydi (Uysal, 2003: 4-5).

Demokrasi ülkeleri, Almanya'nın Avusturya'yı ilhakını gönülsüz bir şekilde protesto ettiler ve herhangi bir önlem almaktan kaçındılar. Ortak güvenliğin ölüm marşı çalınırken Milletler Cemiyeti, bir üye ülkenin, güçlü bir komşusu tarafından yutulmasına sessiz kaldı (Kissinger, 2000: 295). Demokrasiler, Hitler'in bütün etnik Almanları anavatanında topladıktan sonra ilerlemesine son vereceği ümidiyle yatıştırma politikasına daha fazla bağlandılar. Ancak Hitler'in 1939'da Danzig iddiasını ortaya attığı ve Polonya Koridoru'nun düzeltilmesini istediği zaman karşı karşıya bulunan sorunlar, bir yıl öncekinden farklı değildi. Danzig tamamen Alman kasabasıydı ve serbest şehir statüsü, self-determinasyon prensibi karşısında Südetler'in Çekoslovakya'ya ait olmasından farklı değildi. Her ne kadar, Polonya Koridoru'nun halkı çok karışık ise de, self-determinasyon prensiplerine cevap verecek şekilde sınır düzeltilmesi yapmak, hiç olmazsa teorik olarak mümkündü. Ancak Hitler'in kavrayamadığı değişiklik, ahlaken hoş görülmeyecek çizgiyi geçince (Kissinger, 2000: 301), olaylar tahmin ettiğinin aksine gerçekleşmeye başlamıştır. Almanya, Çekoslovakya'yı işgal ettikten sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi artık bir an meselesiydi.

Hitler, 23 Mayıs 1939'da kurmaylarına Polonya'nın işgali anlamına gelen Fail Weiss'in (Beyaz Durum) uygulama tarihini bildirerek: 1 Eylül 1939'da saat 4.45'te Alman

birlikleri Polonya topraklarına girdi ve İkinci Dünya Savaşını başlattı. Gerçek anlamda yeryüzündeki ilk küresel savaş olan İkinci Dünya Savaşı, dünya siyasetinde Avrupa dönemini sona erdirdi (Brezezinski, 2005: 20).

Türkiye'nin Savaş Dönemindeki Politikası: 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra Türk-İngiliz ilişkileri yeni bir seyir izlemeye başladı. Bu arada Kuzey komşusu olan Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri de olumlu bir çizgide devam ediyordu. Sovyetler Birliği de hem Japonya, hem de Alman baskısı karşısında Müttefik Devletlere yöneldi ³. Türkiye de Alman ve İtalyan tehditleri karşısında, İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne dayanmak istiyordu. Türkiye, İngiltere ile ilişkilerini bir deklarasyonun imzalanmasına kadar götürmesi, Almanya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan Sovyetler Birliği'ni de oldukça rahatsız etmiştir.

Türkiye, 1939 Mart ayına kadar, Almanya'nın izlediği "bir millet bir devlet" politikasını haklı buluyor ve destekliyordu. Ancak Almanya'nın 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı ilhakı ve "hayat sahası" politikasına başlaması, Türkiye'yi uyandırmış, endişelendirmiş onu Batı ile anlaşmaya götüren bir etken olmuştur. Çekoslovakya'nın Almanya tarafından işgali Polonya ve Balkan ülkeleri üzerinde giderek artan Alman ve İtalyan tehditleri karşısında, Türkiye, İngiltere ve Fransa ile müzakerelere başladı.

Bu arada 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması, Avrupa'nın kaderinin değişmesinde etkili olmuştur. Almanya, Türkiye ile olan ilişkilerini daha da iyi bir düzeyde devam ettirebilmek için en iyi diplomatı olan Franz Von Papen'i Ankara'ya gönderdi. Von Papen, Türkiye'nin neden İngiltere'ye yaklaştığını ve bunun nedenlerini, doğru olarak tespit edip Berlin'e rapor etti. Von Papen raporunda; Türkiye'nin İtalya'dan çekindiğini ve Almanya'nın İtalya'yı destekleyeceğinden kaygı duyduğunu ve bu nedenle Türkiye'nin Müttefiklerle ittifaka kaydığını belirtmişti. Sovyetler Birliği ile anlaşmayı bu sıralarda her şeyin üstünde tutan Hitler, Türkiye'ye fazla önem vermiyordu. Alman generalleri 22 Ağustos 1939'da yaptığı toplantıda "Küçük devletlerden korkmuyorum. Türkiye'yi Kemal'in ölümünden sonra budala ve aptallar idare etmektedir" gibi sözler sarf etmesi ve Alman-Rus Saldırmazlık Paktı müzakerelerinde Almanya'nın İstanbul ve Boğazlara kadar Balkanlarda siyasi bir

³ Almanya'nın, 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyetler Birliği ni istila girişimi üzerine, Sovyetler Birliği, müttefik devletler saflarına katılacaktır.

çıkan bulunmadığını belirtip, Rusya'yı bu bölgede serbest bırakması açıkça göstermektedir. Almanya 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırınca, İngiltere ve Fransa 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece XX.Yüzyılın en büyük savaşlarından bir diğeri olan, II.Dünya Savaşı başlamış oldu.

Genel olarak değerlendirdiğimizde İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk dış politikasının hedefi, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak olmuştur. Türk politikasının yönünü çizenler, yabancı askerleri Türk sınırlarından uzak tutarken, Türk askerlerini de yabancı sınırlardan uzakta tutmaya yönelmiş bir tarafsızlık siyaseti izlemişlerdir. Devlet Başkanı ve tek siyasal partinin önderi olarak İsmet İnönü ve en önemli yardımcısı, dışişlerinde görevli Numan Menemencioğlu, Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika siyasetine uygun olarak ne bir karış toprak vermeyi, ne de bir karış daha toprak edinmeyi düşünüyordu. Türkiye'yi savaşa sürükleyecek geleceği görünmeyen, serüvenci bir politika izlememiş, bunun yerine, bir "Müttefik" ya da "Mihver" zaferine karşı ağırlık olarak Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı uygun bulmuşlardı.

I. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.1. TÜRK-İNGİLİZ-FRANSIZ ORTAK DEKLARASYONU VE TEPKİLER

Türkiye, İngiltere ile 1934 yılından itibaren ekonomik, siyasal, kültürel ve askerî alanda işbirliği içerisinde hareket etmiştir. Nitekim, 1937 yılındaki Nyon Anlaşması Akdeniz'in güvenliği konusunda yapılan aynı türden işbirliğinin bir örneğidir⁴. İtalya'nın 1939 Nisan'ında Arnavutluk'u işgali Türkiye'de büyük kaygı uyandırdı. İtalya, bu davranışı ile Türkiye'nin güvenlik bölgesine ayak basmış olmaktaydı. Bu işgalden doğan buhran içinde İngiltere ve Fransa 13 Nisan'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti verdiler. Aynı şekilde bir garantinin Türkiye'ye de verilebileceği bildirildi (Soysal, 1997: 192-193). Türkiye ise 15 Nisan'daki cevabında teklifi uygun karşılamakla beraber bunun iki taraflı olmasını istedi. Türkiye'nin amacı böyle bir tehlike karşısında sarîh taahhütlere sahip olmak istemesiydi. Bunun sonucu olarak Türkiye'yi "Barış Cephesi" içine almak için müzakereler başladı.

Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasındaki müzakereler devam ederken Almanya'nın yeni Ankara Büyükelçisi Franz Von Papen ile Sovyetler Birliği Dışişleri Bakan Yardımcısı Potemkin Ankara'ya geldiler. Almanya Türkiye'nin İtalya'dan duyduğu endişeyi sezdiğinden en iyi diplomatını Ankara'ya göndermişti. Von Papen'in görevi Türkiye'yi Alman dış politikasına mümkün olduğu kadar yakın tutmak, ya da en azından büyük bir savaşta Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamak ve böylece İngiltere ile başlayan müzakerelerin bir ittifaka varmasına engel olmaktı. Von Papen Türkiye'yi İngiltere'ye yaklaştıran nedenleri doğru olarak tespit etti. Berlin'e yolladığı raporda Türkiye'nin İtalya'dan çekindiğini, Almanya'nın İtalya'yı destekleyeceğinden kaygı duyduğunu ve bu sebeple Müttefiklerle ittifaka kaydığını belirtmiştir. Durumu düzeltmek içinde İtalya'nın, Oniki Ada grubuna dahil olup da Türk karasularında bulunan İstanköy (Kos) ve Sömbeki (Simos) adalarının Türkiye'ye terkinin tavsiye etti. Ancak, bu adaların terkinin Türkiye'yi "Barış Cephesi" ne katılmaktan alıkoyacağı şüpheli olduğu gibi, İtalya'nın razı olmasına imkân da yoktu. Sonra, Hitler de buna fazla önem vermemiştir. Çünkü Hitler Rusya ile anlaşma

⁴ Anlaşma metni için Bkz. Soysal, İ. (1983). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)*, C: I, TTK Yayınları, Ankara, s. 523-527.

kararında idi ve böyle bir anlaşma, ona göre, Türkiye'nin durumunu kendiliğinden değiştirecekti (Esmer, 1996: 138).

Bu arada Potemkin'in Ankara'ya gelişi iyi karşılanmış ve Türk Sovyet dostluğunun bütün samimiyeti ile devam ettiği ifade edilmiştir. Potemkin Almanya'ya karşı mukavemet edilmesini ve Batılılar ile işbirliği içerisine girilmesini önermiştir. Aslına bakılırsa Türkiye'de bu yönde ilerlemektedir hatta İngiltere ile "Barış Cephesi" müzakerelerine başladığı zaman kendini emniyette görmeye başlamıştı.

Türkiye ile İngiltere arasında 15 Nisan 1939'da başlayan müzakereler, 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi "Barış Cephesi" ne bağlayan bir deklârasyonun yayınlanması ile sonuçlandı (Esmer, 1996: 139) ⁵. Bu deklârasyona göre iki devlet kendi aralarında millî güvenlikleri açısından bir ittifak anlaşması imzalayacaklardı. Böyle bir anlaşma imzalanana kadar iki devlet "Akdeniz de savaşa yol açabilecek bir saldırı halinde etkili bir şekilde işbirliği yapmaya ve birbirlerine her türlü yardımda bulunmağa hazır olacaklardı." Fakat bu deklarasyon ve yapılacak anlaşma hiçbir devlete karşı olmayacaktı. Aynı zamanda İngiltere ve Türkiye Balkanlarda güvenliğin kurulmasının gerekli olduğunu ilân ettiler.

1939 yılına kadar Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkiler, iki devlet arasında sonuçlamayan Hatay meselesi sebebiyle Fransa ile aynı anlamda bir deklârasyon ancak 23 Haziran 1939'da yayınlanabilmiştir⁶. Deklarasyon ile yapılacak olan kesin antlaşmaya kadar yalnız Akdeniz bölgesinde bir saldırı (İtalyan saldırısı) karşısında karşılıklı yardım öngörülmüştür. Ayrıca Balkanların güvenliği konusunda da dayanışma içinde bulunduğu belirtilmiştir.

İlan edilen deklarasyon Türk kamuoyu ve devlet adamları tarafından sevinçle karşılanmıştır (Sarıay, 1988: 12) ⁷.

Sovyetler Birliği, Türk – İngiliz deklarasyonunu görünürde iyi karşılamıştır. Sovyet basınından İzvestia gazetesi "Türkiye ile İngiltere'nin akdetmeğe hazırlandıkları anlaşma,

⁵ Türk-İngiliz Deklarasyon metni için Bkz. Düstur, III .Tertip, c. 20, s. 631.

⁶ Türk-Fransız Deklarasyon metni için Bkz. Ayın Tarihi, No: 67, Haziran 1939, s. 89-90

⁷ Türk basınında deklarasyonla ilgili çıkan yazılar için Bkz: Esmer, Ahmet Şükrü, "Türk-İngiliz Deklarasyonu", Ulus, 13 Mayıs 1939; Atay, Falih Rifki, "Dünkü Tarihi Karar", Ulus, 13 Mayıs 1939; Safa, Peyami, "Sulha Doğru", Cumhuriyet, 14 Mayıs 1939; Nadi, Nadir, "Anlaşmadan Sonra" Cumhuriyet, 14 Mayıs 1939.

hiç şüphe yok ki, tecavüzün, Avrupa'nın yeni mntıklarına yayılmasına mani olacak yegane müessir vasıta olan zincirin halkalarından birini teşkil etmektedir” diyordu. İngiliz basını ise Türk – İngiliz deklarasyonunu, Türkiye ile Sovyetleri birbirine yaklaştıracak bir gelişme olarak değerlendirmekteydi.

Mihver devletleri ise deklarasyona karşı tepki göstermişler ve Türk-İngiliz ilişkilerinin hiç olmazsa daha da gelişmesini önlemeye çalışmışlardır. Nitekim, Almanya'nın Ankara Büyük Elçisi Franz Von Papen bu deklarasyonun bir ittifaka varmasını önlemek için hükümet üzerinde baskıda bulunmuş ve Türkiye'nin, savaş çıkarmak için hazırlanmakta olan İngiltere ile yakınlaşmasının sakıncalarını belirtmiştir . Hatta 22 Mayıs 1939'da Alman – İtalyan İttifakının⁸ imzası dolayısıyla Berlin'e gittiği zaman İtalyan Dış İşleri Bakanı Kont Ciano'ya, Türkiye'nin Almanya için stratejik öneminden bahsederek, Türkiye'yi İngiltere'ye yaklaştıran en önemli nedenin İtalya'nın Arnavutluk politikası olduğunu belirtmiş ve İtalya'nın Oniki Ada'yı Türkiye'ye vermesi gerektiğini söylemiştir.

Türk – İngiliz yakınlaşması İtalya'yı da rahatsız etmiş Kont Ciano, Oniki Ada'nın ellerinden çıkabileceği tehlikesini 12 Ağustos 1939'da Hitler ile yaptığı görüşmede açıkça dile getirmiştir.

1.2. TÜRKİYE'NİN İNGİLİZ VE SOVYETLER BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİ BERABER YÜRÜTME ÇABALARI

Almanya ile Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Saldırmazlık Paktı, Türkiye'de kelimenin tam anlamıyla şok etkisi yarattı. Çünkü Türkiye Sovyetlerin de katılacağını ümit ederek katıldığı “Barış Cephesi” nde sadece iki müttefik devlet ile yalnız kalmıştı. Yaşanan bu gelişmelerin hepsi Türkiye'nin dış ilişkilerinde yeni bir dönem açmaktaydı, gerçekleşmesi düşünülen planların hepsi bir anda gerçekliğini yitirmişti. Sovyetler Birliği ile Batılılar arasında süren görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasının nedenlerini şöyle belirtebiliriz; Batılılar, Almanya'ya karşı izlenen uzlaşmacı/yatıştırıcı politika ile Almanya ile Sovyetler Birliği'ni karşı karşıya getirmeyi amaçlamışlardı. İngiltere'nin amacı Almanya'yı doğuya, yani Sovyetler Birliği üzerine sevk edebilmektir. Sovyetler bu politikanın ve arzu edilen sonuçlarının farkındaydı.

⁸ Alman-İtalyan ittifakı, Çelik Pakt (Patto d'Acciaio) olarak da adlandırılmaktadır.

Kendisi üzerinde oynan bu oyunların farkında olan Sovyetler ise, Batılılara karşı güven duymamakta ve stratejileri sürekli geliştirmekteydiler. Molotov'un Dışişleri Bakanı olmasıyla da, batı ile olan görüşmeler sürüncemede bırakmış ve Almanya ile olan ilişkilerine önem vermeye başlamıştır. Böylece, Sovyetler Birliği, kendisine karşı kullanılmak istenen Almanya ile anlaşmış ve Batılılara karşı güç birliği yapma yolunda anlaşmışlardır.

Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan saldırmazlık paktı, Türkiye'nin uzun zamandır uğraşarak kurmaya çalıştığı ittifak sistemini ikiye ayırmıştır. Bir yanda Müttefik Devletler, diğer yanda ise Almanya ile anlaşmış görünen Sovyetler Birliği duruyor, Türkiye ise tam anlamıyla ortada kalmış bulunuyordu. İnönü artık bir "yol ayrımı" önünde idi; ya şimdiye kadar izlenen yola devam edilecek ve Türkiye, Sovyetler Birliği olmaksızın, Müttefik Devletler yanında yer alacak ya Sovyetler Birliği ile bir ortaklığa girilecek ya da o zamana dek olduğu gibi, herhangi bir askerî ittifaka girmeksizin bağlantısızlığı korumaya devam edilecekti (Koçak, 1997: 157).

Türkiye, İnönü önderliğinde her ne kadar uygulanabilirliği güç de olsa Almanya ve Sovyetler ile ittifak ilişkilerine girişerek tarafsızlık politikasını denemeye başlayacaktı. Bu sırada Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması ve 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Almanya'nın savaş ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu.

Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, savaş başladıktan hemen sonra, 25 Eylül 1939'da Sovyetler Birliği ile bu güç sorunları çözmek ve aslında Müttefik Devletleri değil Mihveri hedef alan bir askerî ittifak imzalamak amacı ile Moskova'ya gitti. İnönü, bu sırada gerçekten de Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin de içinde bulunacağı Müttefik Devletler arasında yer almasını çok istiyordu. Ancak, daha görüşmelerin başında iki tarafın niyetlerinin tamamen farklı olduğu ortaya çıktı. Türkiye'nin amacı İngiliz ve Rus dostluklarını bağdaştırmaktı (Esmer, 1996: 141). Sovyetler Birliği ise Almanya'nın da etkisi ile Türkiye'yi "Barış cephesi"nden ayırmak düşüncesindeydi. Çünkü Sovyetler Birliği, bir çatışma halinde ittifakın kendisini, Mihvere karşı bir yükümlülük altına sokmasını istemiyordu. Bu arada Sovyetler, Türkiye ile bir ittifak anlaşması yapmak için, İngilizlerle hazırlanan anlaşma projesine bir iki değişiklik istemişler, İngiltere ve Fransa ile yapılan müzakerelerden sonra bu istekler de kabul edilmiştir.

Yapılan bu değişikliklerden sonra Sovyetlerin Türkiye'ye karşı tutumu birdenbire değişmiştir. Almanya, Türk-Sovyet müzakereleri ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. 28 Eylül 1939'da Von Ribentrop Moskova ziyareti sırasında Molotov'dan Türkiye'nin tarafsızlığının sağlanması için çalışılmasını istemiş ve Türkiye'nin Boğazları kapalı tutmasının, Sovyetler Birliği'nin güvenliği açısından önemli olduğu üzerinde durmuştur. Türk dışişleri bakanının üç hafta bekletilmesinden sonra Sovyetler Birliği, Almanya'nın bu isteğine uygun olarak Türkiye ile varılan anlaşmayı temelinden değiştirecek bazı tekliflerde bulunmuştur. Sovyetlerin bu istekleri şöyledir;

1. Boğazların ortak savunulmasına dair bir paktın imzalanması,

2. Türkiye ile imzalanacak anlaşmanın Sovyetler Birliği'ni hiçbir şekilde Almanya ile silahlı bir çatışmaya sürüklemeyeceğini öngören Almanya lehine bir ihtirazi kaydın⁹ anlaşma metnine eklenmesi,

3. Montrö sözleşmelerine, Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine Boğazların her zaman ve mutlak surette kapatılmasını öngören bir değişikliğin getirilmesi,

4. Sovyetler Birliği'nin Besarabya'yı ve Bulgaristan'ın Dobruca'yı ellerine geçirmeleri karşısında Türkiye'nin tarafsızlığını (Esmer, 1996: 142) korumasıdır.

Bu teklifler Saraçoğlu tarafından derhal reddedilmiş ve karşı istek olarak Türkiye kendisini Fransa ve İngiltere ile savaşa sürüklemeyecek bir ihtirazi kayıt üzerinde ısrar etmiştir. Böylece müzakereler sonunda başlangıçtaki amaç ayrılığı ortaya çıkmış bu şartlar altında Saraçoğlu 17 Ekim'de Moskova'dan ayrılmıştır. Bu gelişmeler Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin yollarını ayırmıştır.

Gerçi resmi görüntüde değişen bir şey olmadığı ve olamayacağı belirtiliyordu. Ama İnönü, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde bundan böyle bir nitelik değişikliği olduğu görüşündeydi (Koçak, 1997: 163). Bunun üzerine Sovyetler Birliği ile olan ilişkilere mümkün olduğunca özen göstermek ana düşüncesi ile 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız ittifakı

⁹ İhtirazi kayıt; çekince, iyi niyet anlamında kullanılmaktadır. Kaydı ihtirazi şeklinde bir kullanımı da mevcuttur. Latince hukuk terminolojisinde ise "Bona Fides" olarak kullanılmaktadır.

imzalanmıştır. Sovyetler Birliği Türkiye'nin batı devletleri ile ittifak yapmasını şiddetli bir şekilde eleştirmiş ve bundan büyük endişeler duyduğunu açıklamıştır¹⁰.

1.2.1. Türk-İngiliz-Fransız İttifakı'nın Yapılması

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine imzalanan Üçlü İttifak Antlaşması'nın, bazıları gizli olmak üzere üç ek protokolü vardı. Antlaşmanın imzalandığı gün aynı devletler arasında bir de askerî sözleşme imzalandı. 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türkiye adına Başbakan Refik Saydam, İngiltere adına Ankara Büyükelçisi Hugh Montgomery - Hugessen ve Fransa adına Büyükelçisi Rene Massigli tarafından imzalanan anlaşmaya göre:

1. Bir Avrupa devletinin saldırısı ile başlayan ve İngiltere ile Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti. Savaş Akdeniz'e intikal etmediği takdirde taraflar istişarede bulunacaklar ve Türkiye böyle bir halde hiç değilse İngiltere ve Fransa'ya karşı hayırhah bir tarafsızlık izleyecekti.

2. Bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde İngiltere ve Fransa Türkiye'ye yardım edeceklerdi.

3. Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri garantilerin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecekti.

4. Bunların dışında Türkiye, İttifak Anlaşmasına ek 2 numaralı protokolle, anlaşmadan doğan taahhütlerin kendisini Sovyetler Birliği ile savaşa sürüklemeyeceği hakkında bir ihtirazi kayıt koydu.

Bu antlaşma, Türkiye'nin savaş boyunca her açıdan yorumlayarak, savaşa katılmamak maksadıyla kullanabileceği ifadeleri içeriyordu. Türkiye de bu ifadeleri savaş boyunca savaşa girmemek için değerlendirdi. Zaten Fransa'nın düşmesi, Sovyetler Birliği'nin düşmanca tutumu ve Avrupa'daki Alman gücü ve nüfuzunun yayılması, Türkiye'yi, bir Alman istila girişimi ve hemen hemen muhakkak olan bu başarıyı tahrik etmekle hiçbir şey kazanamayacağı sonucuna yöneltmişti. Bu nedenle 1940 Haziran'ında

¹⁰ Eleştiriler için Bkz. Ayın Tarihi, No:71, Ekim 1939, s.114.

Türkiye, güçlü bir savaş dışı kalma politikasını benimsedi. Bu politikanın amacı, 1914 Ekim'inin trajik hatasını tekrarlamamaktı (Lewis, 2004: 294).

Bu gelişmeler Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda hem Müttefik Devletler ile hem de Sovyetler Birliği ile ilişkilerini dengede tutarak Alman ve İtalyan tehlikesine karşı tarafsızlığını korumaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

1.2.2. Balkanlarda İşbirliği: Balkan Antantı ve Türkiye'nin Balkan Antantını Canlandırma Teşebbüsü

Türkiye Milletler Cemiyeti'ne katıldığı zaman, Balkan devletleri arasında da büyük bir yakınlaşma ve işbirliği başlamıştı. Bu gelişme 9 Şubat 1934 yılında Balkan Antantı denen ittifakı ortaya çıkarmıştır. Balkan Birliği konusundaki ilk adımlar Balkan Hükümetleri tarafından açıkça değil, gayri resmi çabalarla atılmıştır (Armaoğlu, 2005: 337). Dünya Barış Kongresi Derneğinin 1929 Ekim'inde Atina'da yaptığı toplantıda, Kongre başkanı ve eski Yunan başbakanlarından Aleksandır Papanastasiyu devamlı bir Balkan Antantı kurulması fikrini ortaya atmış ve Türkiye dahil bütün Balkanlı delegasyonlar bu fikri kabul etmişlerdir. Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımlarıyla Birinci Balkan Konferansı 5 Ekim 1930'da, Atina'da toplanmıştır.

Devletler arasındaki siyasal farklılıkların öne çıkmadığı konferansta şu kararlar alındı:

1. Balkan devletleri arasında her yıl dışişleri bakanları düzeyinde bir toplantı yapmak.

2. Savaşın yasaklanması, uyuşmazlıkların barışçıl yoldan çözümü ve bir saldırı durumunda karşılıklı olarak yardımlaşma gibi hükümler içeren bir "Balkan Paketi" hazırlamak.

3. Balkan ulusları arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda yakınlaşma sağlayarak, Balkan birliğinin kurulması amacını taşıyacak sürekli bir örgüt oluşturmak.

Bu kararların alınmasına karşın, daha ilk toplantıda taraflar uzlaşamadılar. Azınlıklar ve İtalya'nın Balkan politikası gibi siyasal konularda ortak karar alınamamıştır.

İkinci Balkan Konferansı 20–26 Ekim 1931'de İstanbul'da toplandı. Statükocu ve değişimci devletler arasında yakınlaşmayı sağlamak için ekonomik, teknik ve kültürel alanlara ağırlık verildi. Bununla birlikte, Balkan Paketi'nin geleceğini etkileyecek biçimde devletlerin tutumları belli olmuştu. Aralarındaki sorunları çözmüş olan Türkiye ve Yunanistan, birlikte hareket ediyor ve bir Balkan Paketi'nin hazırlanması için büyük çaba gösteriyorlardı (Oran, 2004: 588-592).

Yapılan bu konferanslar sonunda, Balkan Ticaret ve Sanayi Odası, Balkan Denizcilik Bürosu, Balkan Ziraat Odası, Balkan Turist Federasyonu, Balkan Hukukçuları Komisyonu, Balkan Tıp Federasyonu gibi teşekküller ortaya çıkmıştır. 23–26 Ekim 1932 de yapılan Üçüncü Balkan Konferansı ise bir Balkan Paketi tasarısı ortaya çıkarmıştır ki, bu suretle işbirliği faaliyetleri bununla siyasal münasebetler alanına geçirilmiş olmaktadır. Bununla beraber, siyasal işbirliğinin gerçekleşmesi hemen mümkün olmadı (Armaoğlu, 2005: 338).

Türkiye ve Yunanistan, siyasal alanda da Balkanlarda bir işbirliği kurulmasına ve bu konuda bir paktın imzasına karar verip, 1933 Mayıs'ında bu düşüncelerini Bulgaristan'a da bildirdiler. Fakat Bulgaristan teklife herhangi bir karşılık vermedi. Bunun üzerine, Türkiye Yunanistan ile 14 Eylül 1933 de bir Samimi Anlaşma Paketi imzaladılar. On yıl için imzalanmış bu Pakt ile iki devlet sınırlarını karşılıklı olarak garanti altına alıyorlardı. Bu hüküm Makedonya üzerindeki emellerinden bir türlü vazgeçmeyen Bulgaristan tarafından tepkiyle karşılandı, Bulgaristan'ın bu şüphelerini gidermek için Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tefrik Şükrü Aras 20 Eylül 1933'te Sofya'ya gittilerse de olumlu bir sonuç alamadılar.

Türk Yunan Paketi, Romanya'yı harekete geçirdi ve 17 Ekim 1933 de, Türkiye ile Romanya arasında Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaşma Anlaşması imzalanmış. Romanya bu anlaşmayı imzalamakla, Bulgaristan'ın revizyonist isteklerine karşı kendini garanti altına almış ve deniz ticaretinin emniyetli bir şekilde devamlılığını sağlamıştır.

Dördüncü Balkan Konferansı, 5-11 Kasım 1933'te Selanik'te toplandığı zaman Balkan devletleri Bulgaristansız yollarına devam etme konusunda fikir birliğine varmışlardı. Konferansta Balkan Paktı ele alındı ve kabul edilen bildiride yine Bulgaristan'a kapılar açık bırakılarak Balkan Paktına bütün Balkan devletlerinin katılması umudu dile getirildi.

Türkiye'nin yaptığı bu anlaşmalar Bulgaristan'ı iyice sınırlendirmiş ve Bulgar basını Türkiye aleyhine kampanya başlatmıştır. Türk basını da bu karalama kampanyasına karşılık vermiştir. Bulgaristan'ın revizyonist tutumlarından ve İtalya'nın Arnavutlukta kurduğu kontrolün kendisi bakımından yarattığı tehlikeden çekinen bir diğer ülke Yugoslavya da 27 Kasım 1933 yılında Türkiye ile bir Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması imzalamıştır.

Görüldüğü gibi, bu ikili anlaşmaların hepsinin esasını Türkiye teşkil etmekteydi. Bu anlaşmaların her üçü de aynı gayeyi taşıdığına ve gayelerde bir farklılık olmadığına göre, yapılması gereken normal iş, dört devletin tek bir anlaşma ile birbirlerine bağlanmaları idi. İşte bu iş 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantı ile taraflar, sınırlarını karşılıklı olarak garanti altına alıyorlar, birbirlerine danışmadan, herhangi bir Balkan devletiyle birlikte bir siyasal harekette bulunmamayı veya bir siyasal anlaşma yapmamayı taahhüt ediyorlardı. Anlaşmanın sonuncu maddesi olan üçüncü maddesinde de Balkan Antantı'nın bütün Balkan ülkelerine açık olduğu belirtilmekteydi (Armaoğlu, 2005: 339).

Balkan Antantı'nın ortaya çıkmasında nasıl başrolü Türkiye oynadıysa, bu Antant'a sonuna kadar sadakatla bağlanan da Türkiye oldu. Fakat bu siyasal anlaşma, dört Balkan devleti arasında amaç edinilen sıkı siyasal işbirliği gerçekleştirilemedi ve başlangıçtan itibaren bazı zayıflık unsurlarına sahip oldu (Armaoğlu, 2005: 339).

Öte yandan Balkan Antantı Batılılar ve Küçük Antant'ın kurucusu Çekoslovakya tarafından büyük bir hoşnutlukta karşılanmakla beraber, 1936'dan itibaren Avrupa'da buhranların şiddetlenmesi ve Berlin-Roma Mihverinin ağır basmaya başlaması, Balkan Antantını da zayıflamaya doğru götürmüştür. Bu gelişme özellikle 1937'den itibaren belirli bir hal almıştır (Armaoğlu, 2005: 339). Münih konferansı ile Çekoslovakya'nın

parçalanması Küçük Antant'ın sonunu getirmiş ve 1939 yılı olayları ile beraber Balkan Antant'ı parçalanmıştır.

Türkiye, Almanya'nın Polonya'yı "Yıldırım Savaşı" ile istilasını ve Polonya'nın iki totaliter devlet arasında paylaşılmasını büyük bir kaygı ile izledi ve kendisine Balkanlar tarafından gelecek olan tehdidi önlemek amacı ile Balkan Antantını canlandırma çabalarına girişti. Bunu yapmakla Türkiye, Almanya'ya karşı Balkanlar'da kuvvetli bir birlik kurmak ve böylece batısında bir "güvenlik alanı" meydana getirmek istiyordu. 2 Şubat 1940 da başlayacak olan Balkan Antantı'nın yıllık Bakanlar Konseyi toplantısı bu yolda iyi bir fırsattı. Toplantıya katılacak olan Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu 30 Ocak'ta İstanbul'dan hareketinde " Sulh zamanında olduğu kadar civarında harbin veya harb tehlikesinin dolaştığı günlerde de ölçsüz ifadeler temin ettiği anlaşılan Balkanlılar tesanüdünün bu içtimadan biraz daha kuvvet alarak çıkacağına inanıyorum" demiş ve Türkiye'nin savaş dışı olduğunu belirttikten sonra " biliyorsunuz ki bitaraf olmak veya harb harici bulunmak mütevekkilane akibet beklemek demek değildir... Herhangi bir harb alevinin saçağı sarmaması için icap eden bütün tedbirleri almak demektir" diyerek Türkiye'nin endişelerini ve toplantıdan ne beklediğini belirtmişti (Esmer, 1996: 145).

Balkan Antantı Konseyi 2 Şubat 1940 tarihinde Belgrad'da toplanırken Almanya Rusya ile, Rusya ise Finlandiya ile savaşıyor ve Balkanların kaderi böylece yavaş yavaş belli oluyordu. Bu şartlar altında Saraçoğlu Balkan ülkelerinin sorumlu devlet adamlarını "ortak tehlike" karşısında "ortak karar ve tutum" un gerekliliğine inandırmaya çalışmış ve dört üye devletin genel kurmaylarının bir ortak savunma planı hazırlamalarını teklif etmişse de iki gün süren toplantıda diğer üye devletlerin isteksiz tutumları bu yolda bir karara varılmasını imkansız kılmıştır (Esmer, 1996: 145).

Gelişen bu isteksiz tutumlar sonucunda Balkan Antantı'nın Bakanlar Konseyi toplantısı hiçbir sonuca varamadan sona ermiştir. Türkiye Almanya'ya karşı "güvenlik alanı" oluşturma çabasında tek başına kalmıştır.

1.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE'NİN TARAFSIZLIK POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye üzerinde de baskılar artmıştır. Müttefik Devletler (İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler) ile Mihver Devletleri (Almanya, İtalya ve Japonya) stratejik öneminden dolayı, Türkiye'yi yanlarına çekebilmek için büyük bir rekabete girmişlerdir (Saray, 2000: 62).

Türkiye ise Fransa'nın düşmesi, Rusya'nın düşmanca tutumu ve Avrupa'nın birçok ülkesi üzerinde Alman kudret ve nüfuzunun yayılması neticesinde 1940 Haziran'ında İttifak Anlaşması'nın gerektirdiği yükümlülüklerini yerine getirmemeye karar verdi. Bunun yerine güç bir tarafsızlık politikasına girildi; bu politikanın sıkı ve rehber ilkesi, 1914 Ekim'inin trajik hatasını tekrarlamamak kararlılığı idi (Lewis, 2000: 294).

Unutulmamalıdır ki, bu siyasetçilerin hafızasında Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisini Almanlara bir kukla gibi kullandırmasının ve bunun ülkelere getirmiş olduğu felaketlerin berrak anısı yaşamaktaydı (Zürcher, 1998: 298).

İnönü ve arkadaşları amaçlarına ulaşabilmek için, bir gücü diğerine karşı kullanarak Türkiye'nin stratejik pozisyonundan azami ölçüde faydalanmışlardır. Türkiye'nin askerî güçsüzlüğü, Almanya ya da Sovyetler Birliği'nden gelebilecek bir saldırıya karşı onu ciddi sıkıntılar içinde bırakmaktaydı. Modern hava kuvvetlerine ve mekanize kara kuvvetlerine sahip devletlere karşı Boğazları korumak neredeyse imkânsızdı. Buna rağmen bu zayıflığı bir diplomatik avantaja dönüştürmeyi başaran İnönü, Türkiye'nin askerî açıdan hazırlıksız olduğu konusunu vurgulamış ve müttefiklerin baskılarından kurtulmuştur. Aynı zamanda İngiltere ile ABD'nin Türkiye'yi savaşa sokma konusundaki görüş ayrılıklarından faydalanmayı başarmıştır. (Hale, 2003: 90-91).

Türkiye ile müttefikler arasında gerginliğe neden olan tek unsur, müttefiklerin tek bir düşmanı bulunurken Türkiye'nin hem mihverden, hem de Sovyetler Birliği'nden tehdit alıyor olmasıydı. Türklere göre Stalin de en az Hitler kadar tehlikeliydi. Türkiye bunu da bir avantaja dönüştürüp, 1939 yılında imzaladıkları üç taraflı anlaşmadan doğan yükümlülüklerini 1940 yılında yerine getirmemelerini Sovyetler Birliği'ne karşı bahane olarak kullandı. Benzer şekilde 1941 yılında Almanya'nın yaptığı savaş yardımı çağrısı karşısında Sovyetler Birliği'nin saldırması tehlikesini ileri sürdü.

Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırma arzusunun Orta Doğu'yu istila etme arzusundan daha büyük olması 1941 yılında Türkiye'yi Alman istilasından kurtarmıştır. Alman orduları Sovyetler Birliği de yenilgiye uğradığı için İngilizleri Orta Doğu'dan çıkaramamışlardı. Çünkü bunu yapabilmesi için hem Sovyetler Birliği'ni yenmesi hem de Türkiye'yi istila etmesi gerekiyordu. Savaş sonunda Almanya'nın çekilmesi üzerine Yunanistan'ı Sovyetler Birliği değil de İngiltere'nin işgal etmesi Türkiye'nin üç tarafının düşmanlarca kuşatılmasını engelledi. Bunlar Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak ayakta kalmasını sağladı (Hale, 2003: 94-102).

Gerçekten de Türkiye bu tarafsızlık politikasını savaş boyunca en iyi şekilde uygulamaya çalışmış ve Savaş sonuna doğru Mihver devletlerinin yenilgiye mahkum olduğunun anlaşılması sonucu, Müttefik Devletler ile ekonomik ve askerî ilişkilerini geliştirme yoluna girmiştir. Nitekim, Türkiye 1944 Ağustos ayında Almanya ile diplomatik ilişkilerini keserek BM konferansına katılmak için 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmiştir (Lewis, 2000: 295).

Genel olarak Türkiye'nin savaş sırasındaki politikaları dürüstlükten uzak ve 1939 anlaşmasına aykırı görülmüştür. Ülkenin uluslararası itibarı zedelenmekle birlikte ülkeyi savaş dışında tutmak İnönü ve arka arkaya gelen dışişleri bakanlarının (Önce Şükrü Saraçoğlu, sonra Numan Menemencioğlu, tekrar Saraçoğlu) gözünde büyük bir başarıydı. İnönü ve arkadaşları her iki tarafla yürüttükleri pazarlıklarda başarı göstermiş ve diğer devletlerin propagandalarının kendi iç siyasetlerine nüfuz etmesini engellemişlerdir. Bu ülkelerin kalıcı dostluklarının değil de kalıcı menfaatlerinin bulunduğu göz önüne alınarak, Türk diplomasisinin çok iyi bir iş başardığı söylenebilir. Tarafsız kalan diğer devletler gibi Türk ekonomisi de savaş sırasında zorluk çekmiştir. Bu durum varlık vergisinden ziyade, hükümetin ekonomi ve finans idaresindeki başarısızlığından kaynaklanıyordu. Yine de, savaşa katılmaları durumunda, savaş sonrası ülkenin çekebileceği mali sıkıntılarla karşılaştırılınca bu ekonomik sorunlar önemsiz kalmaktaydı (Armaoğlu, 2005: 394-396).

1.3.1. Fransa'nın Yenilmesi ve Türkiye

19 Ekim 1939 İttifakına göre, Türkiye'nin savaşa katılma zorunluluğu ilk defa, Almanya'nın 1940 Mayıs'ında Fransa'ya saldırması ve İtalya'nın da Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Çünkü, İngiltere ve Fransa ile yapılmış olan bu ittifakın 1.

maddesine göre savaş Akdeniz'e yayılmış olmaktadır ve bu durumda da Türkiye'nin savaşa girmesi gerekiyordu. Fakat Türkiye bunu yapmadı. Çünkü, Türkiye 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktına uyarak meseleyi Sovyetler'e açtığı zaman, Sovyetler, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde, Türkiye'yi tehdit etmiştir. Yani Türkiye savaşa girdiği takdirde Sovyetlerle bir çatışmaya maruz kalacaktı. Halbuki, İttifakın 2 nolu protokolüne göre Türkiye böyle bir durumda müttefiklerinin yanında yer almak zorunda değildi. Bununla beraber İngiltere ve Fransa da Türkiye'nin savaşa katılmasında fazla ısrar etmemişlerdir (Armaoğlu, 2005: 407).

Bütün yaşanan bu gelişmeler dışında, Fransa'nın 22 Haziran 1940 tarihinde Almanya ile mütareke imzalaması da önemlidir. Çünkü savaştan çekilmiş bir devletin diğer bir devleti savaşa girmeye zorlaması doğru değildi. Bunların yanısıra 1939 İttifakı ile Türkiye'ye söz verilen silahlar verilmemişti. Üstelik Türkiye savaşa girerse savaş Ortadoğu'ya yayılabilirdi. Fransa'nın çekilmesi ile yalnız kalan İngiltere ise Türkiye'ye yardımda bulunacak durumda değildi. Böyle bir durumda Türkiye'nin savaşa katılmaması hem müttefikleri hem de kendi güvenliği açısından daha olumlu olmuştur.

1.3.2. İtalya'nın Yunanistan'a Saldırması ve Türkiye

28 Ekim 1940'ta İtalya'nın Yunanistan'a saldırması ise İttifakın 3. maddesinin işletilmesini gerektiriyordu. Çünkü Fransa ve İngiltere 13 Nisan 1939'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti vermişlerdi. İttifaka göre İngiltere ve Fransa bu devletlerin yardımına giderse Türkiye de savaşa katılacaktı. Gerçekten İngiltere, Türkiye'nin mümkün olan en kısa zamanda savaşa katılmasını istedi. Fakat bu sefer Türkiye, Almanya'nın tehdidi altında kaldı. Bununla beraber İtalya'nın Yunanistan'a saldırması toprak emelleri bakımından Bulgaristan'ın da Yunanistan'a saldırması sonucunu verebilirdi. Bu nedenle Türkiye, Bulgaristan'a bir uyanda bulunarak, Yunanistan'a saldırdığı takdirde, kendisinin de hareketsiz kalmayacağını bildirdi. Öte yandan, Türkiye, İtalya Selanik'i aldığı veya Bulgaristan'da Yunanistan'a saldırdığı taktirde kendisinin de savaşa katılacağını hem İngiltere'ye hem de Yunanistan'a bildirmiştir. Ancak, her iki ihtimalde gerçekleşmediği için Türkiye'nin savaşa girmesi söz konusu olmamıştır (Armaoğlu, 2005: 407).

1.3.3. Almanya'nın Balkanlara İnmesi ve Türkiye

Hitler, Sovyet Hükümeti'nin 25 Kasım 1940 tarihli notasındaki teklifleri öğrenince, Rusya'ya savaş açmak zamanının geldiğini anlamış ve 18 Aralık 1940'da Yüksek Alman Komuta Heyetine Rus savaşı planlarının uygulanması için gerekli emirleri vermişti ve harekete geçmeden önce güney kanadını emniyet altına almak istemiştir. İşte Almanya'nın 1941 yılı başında teker teker bütün Balkan ülkelerini ele geçirmesinin ve 1941 Haziran'ında Türk sınırına dayanmasının önemli nedenlerinden biri budur.

Gerçekte, Fransa'nın 22 Haziran 1940 tarihinde Almanya ile mütareke imzalamasından birkaç ay sonra Balkanlar'da Alman tehlikesi belirmeye başlamıştı. Türkiye böyle bir tehlike karşısında Fransa'nın savaştan çekilmesi sonucu yalnız başına bir ölüm kalım savaşına girişen İngiltere ile olan ittifakına sadık kaldı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1940 Kasım'ında İngiltere'den söz ederek şu ifadeleri kullanmıştır: “ İngiltere'nin zor şartlar altında kahramanca bir var olma savaşı içinde bulunduğu bir zamanda, onunla ittifak bağlarımızın sağlam ve sarsılmaz olduğunu söylemek benim için bir borçtur.”

İnönü'nün bu sözleri İngiltere'de sempati ile karşılandı ve Churchill yılbaşı mesajında Türk milletine hitaben şu sözleri söyledi: “ Felaketli zamanlarda iyi dostlara malik olmak bir nimettir. Geçen müşkil aylar zarfında Türk Hükümeti'nin ve Türk milletinin değişmez dostluğuna mazhar olmak saadetine mazhar olduk... İki milletin dostluğu felaketli zamanların imtihanından muvaffakiyetle çıkmıştır.”

Başbakan Refik Saydam ise 6 Ocak 1941'de Mecliste verdiği bir nutukta Türkiye'nin ittifaklarına tamamen bağlı olduğunu bir kere daha ifade etti (Esmer, 1996: 151).

Almanya'nın Ocak ayında Romanya'ya askerlerini sokup Bulgaristan'a girmeye hazırlanması İngiltere'yi, Yunanistan ve Türkiye'nin geleceği konusunda, ciddi endişelere sevketmiştir. Churchill'e göre Yunanistan'ın düşmesinden sonra kuzey ve batıdan sarılmış bir halde kalacak olan Türkiye, Alman baskısına dayanamayarak Alman ordularının Filistin, Mısır ve İran'a geçmesine izin verebilirdi. Churchill, Balkan devletlerinin “Almanya'ya karşı direnmek” ortak amacı etrafında, batılıların yardımı ile harekete geçirilmeleri gerektiğini ileri sürmekteydi. Bunu sağlayabilmek için, ilk hareket olarak 31

Ocak 1941’de İnönü’ye bir mektup gönderdi ¹¹. Bu mektupta Almanya’nın Bulgaristan’a yerleşmesinin, Türkiye için doğuracağı tehlikelere işaretle, Türkiye’nin savaşa katılmasını istemiştir (Esmer, 1996: 152).

Almanya’nın Balkanlar’da ilerlemesi karşısında Türkiye, İstanbul ve diğer bazı illerde sıkı yönetim ilan edip, sınır boyunca bazı güvenlik önlemleri almıştır. Ancak bu tedbirlerin kendine karşı alınmakta olduğunu düşünen Bulgaristan’ın endişelerini ortadan kaldırmak için 17 Şubat’ta Ankara’da Türkiye ile Bulgaristan arasında bir beyanname imzalandı. Bu beyanname ile Türkiye ve Bulgaristan birbirlerine saldırmamayı taahhüt etmekteydiler.

Bu beyanname dışarıda ve özellikle İngiltere’de yankı uyandırdı. Çünkü, İngiltere’ye göre Bulgaristan’ın artık Türkiye’den korkusu kalmayacak ve Almanya’ya kapılarını kolaylıkla açabilecekti. Ayrıca, beyannamenin sonuçları hakkında birbirine tamamen zıt olan iki fikir ileri sürülmüştür. Bir taraftan bu beyannamenin Türkiye’yi Mihver politikasına yakınlaştırdığı, diğer taraftan ise Bulgaristan’ı İngiliz politikasına yakınlaştırdığı tartışılmaktaydı. Bu konu ile ilgili olarak Dışişleri Bakanı Saraçoğlu, Ulus gazetesine şu açıklamayı yapmıştır: “Türkiye’nin politikasında değişmiş bir şey yoktur. Türkiye ittifaklarına sadıktır. Türkiye bütün devletlerle, bhusus komşuları ile iyi geçinmek kararındadır. Türkiye kendi emniyet sahasında yapılacak yabancı faaliyetlere ve hareketlere asla lakayt kalmaz. Türkiye toprak bütünlüğüne ve İstiklaline yapılacak her taarruza silahla mukabele edecektir.” Böylece, Türkiye’nin, topraklarına saldırması durumunda Almanya’ya karşı savaşacağını da ortaya koyuyordu (Esmer, 1996: 152).

Balkanlar’da durumun gün geçtikçe aleyhine döndüğünü gören İngiltere, Balkan Antantı’nı canlandırmak ümidi ile bazı çabalara girişmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, 27 Şubat 1941 de Ankara’ya gelerek bazı devlet adamları ile görüşmüş, daha sonra Atina’ya ve Kıbrıs’a geçerek davet ettiği Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşmüştür. Ancak, Eden’in bu temasları Balkan Antantı’nın canlandırılması konusunda istenilen sonucu vermemiştir. Türkiye, Alman tehlikesini kabul etmekle beraber, savaşa girdiği takdirde İngiltere’nin vereceği yardımın etkili olacağına inanmamaktaydı. Kısaca Eden şunu açıkça anlamıştı ki, Türkiye, Bulgaristan’ın işgali halinde bile Almanya’ya savaş ilan

¹¹ Mektubun Türkçe metni için Bkz. Yalçın, Hüseyin Cahit, “İkinci Cihan Harbi ve İsmet İnönü”, Ulus, 5 Temmuz 1950.

etmeyecektir. Bunun yanında İngiltere gerekli askerî yardımı yapmadığı için, Türkiye'den askerî bir harekette bulunmasını da isteyemezdi (Esmer, 1996: 153).

Buna rağmen Kıbrıs'ta 18-19 Mart 1942 tarihlerinde yapılan müzakerelerde Balkanlarda güvenilebilecek tek devlet olan Yugoslavya'ya müracaat edilmesine karar verildi. Türkiye Yugoslavya'ya müracaat ederek ortak tehlike karşısında ortak karar ve tutumun gerekliliğini bildirmişse de buna cevap dahi verilmemiş ve aksine Yugoslavya, 25 Mart 1942 de Viyana'da imzaladığı bir anlaşma ile Mihver'e katılmıştır (Esmer, 1996: 153). Fakat iki gün sonra anlaşmayı imzalayan hükümet devrilip, yerine Mihver ile işbirliğine taraftar olmayan Simoviç Hükümeti iktidara gelince, Almanya Yugoslavya'ya savaş açmış ve kısa sürede ülkeyi ele geçirip İtalya'ya karşı başarılı bir mukavemet sürdüren Yunanistan'a saldırmıştır.

İki gün sonra Churchill İnönü'ye bir mektup göndererek, bu olaydan ders alınması gerektiğini, Balkanlar'da bir birlik ve Almanya'ya karşı ortak bir cephe açılmadığı taktirde, belki de Almanya'nın Yunanistan'a saldırmadan önce Türkiye'nin üzerine yürüyebileceğini ifade etmiştir. Ancak Churchill'in sözünü ettiği Balkan birliğini kurmak artık imkansız hale gelmiştir (Esmer, 1996: 153).

Balkanlar'da Alman tehlikesi artıp bütün Balkan devletlerinin Alman işgaline uğraması ihtimali kuvvetlenince, İngiltere'nin yaranda halen savaş dışı bulunan ABD'de Balkanlar'ın kaderi ile ilgilenmeye başlamış ve Başkan Roosevelt, Balkan devletlerinin direnme gücünü arttırmak ümidiyle Albay William Donovan'ı Yakındoğu'ya yollamıştır. Görevinin resmi olmadığını söyleyen, fakat Başkan Roosevelt'in temsilcisi olduğunu gizlemeyen Donovan 1 Şubat'ta Türkiye'ye de gelmiş ve ABD'nin savaşın Mihver tarafından kazanılmasına engel olacağını ve bunun için de ergeç savaşa katılacağını belirtmiştir.

Bundan başka, ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hail, 9 ve 14 Şubat tarihlerinde Türk ve Yugoslav hükümetlerine birer nota göndermişti. Bu notalarda Amerika'nın, İngiltere'nin savaşı kazanacağından emin olduğunu İngiltere'nin ihtiyacı olan savaş malzemesinin istihsaline Amerika'da hız verildiğini ve Alman işgaline uğramış bulunan ya da böyle bir tehdit ile karşı karşıya olan ülkelere savaş malzemesi yardımında bulunulacağı belirtilmekteydi.

Bu girişimler sonunda Türk Hükümeti, Türkiye'nin, ABD ve İngiltere'nin ideallerini tam olarak desteklediğini, fakat buna rağmen herhangi bir taahhüde girişmeyeceğini bildirdi (Esmer, 1996: 153).

Almanlar'ın hemen hemen bütün Balkanlara hakim olması Türkiye'yi oldukça korkutmuştu. Almanya'nın, Türkiye'ye saldıracağı, bu durumdan faydalanarak Rusya'nın da Türkiye'yi işgal edeceği ve ülkenin Polonya gibi parçalanacağı söylenmekteydi. Ancak, Hitler 4 Mart'ta İnönü'ye bir mektup göndererek Almanya'nın Türkiye'ye karşı saldırgan emelleri olmadığını ve Alman ordularının Türk sınırından 60 kilometre uzakta kalacağını bildirmiştir (Esmer, 1996: 154).

Ancak Hitler, Mart'ın ilk günlerinde Türk Büyükelçisine Boğazlar üzerindeki Sovyet emellerinden de bahsetmişti. Amacı, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı duyduğu korkuyu arttırmak böylece onu Sovyetlerden uzaklaştırmaktı. Zira ileride, Sovyetler Birliği'ne karşı giriştiği savaşta, Türkiye'nin hiç olmazsa tarafsızlığına ihtiyacı vardı (Esmer, 1996: 154).

Bu durumda Almanya'nın Balkanlar'daki faaliyetlerinden endişelenen ve Türkiye'nin de Polonya gibi parçalanacağı söylentilerinin Türkiye'nin Almanya karşısında mukavemetini kırmak amacı ile açılmış bir savaş olduğunu anlayan Sovyet Hükümeti ile bütün iyi niyet gösterilerine rağmen Almanya'nın Balkanlar'daki faaliyetlerine karşı bir denge kurmak isteyen Türk Hükümeti, 24 Mart 1942'de bir saldırmazlık deklarasyonu yayınladılar. Bu deklarasyon iki ülke arasındaki 19 Aralık 1925 paktını teyit etmekte ve “şayet Türkiye hakikaten dışarı tecavüz olur ve topraklarını müdafaa için harbe girmeğe mecbur kalırsa, o zaman Türkiye, Sovyetlerle arasında mevcut ademi tecavüz misakına istinaden Sovyetler Birliği'nin tam anlayış ve bitarafılığına güvenebilir” denmekteydi (Esmer, 1996: 154).

Almanya'nın, Balkanlar'daki hareketi karşısında Türkiye'nin, birliklerini Trakya'ya yığdığı ve bir savunma durumuna geçtiği sırada Hitler, Türk hükümetine başvurarak, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaş açıp açmayacağını sormuş, Türk Hükümeti de verdiği cevapta Almanya ne şekilde davranırsa, o şekilde davranacağını bildirdi. Bunun üzerine Hitler, zorlanmadıkça Almanya'nın Türkiye'ye saldırmayacağını ve yanlış anlamaya yer bırakmamak için Alman ordularının Türk sınırlarından uzakta tutulması konusunda emir verdiğini bildirerek Türkiye'ye bir saldırmazlık paktı teklif etti (Esmer, 1996: 156).

Almanya, bir an önce Rusya'ya karşı harekete geçmek ve Rusya ile uğraşırken sağ kanadını garantiye almak istiyordu. Türkiye teklifi kabul etti ve 18 Haziran 1941'de Türkiye ile Almanya arasında Saldırmazlık Paktı imzalandı.

Türkiye ile Almanya arasında imzalanan Saldırmazlık Paktına göre:

Türkiye ile Almanya “aralarındaki münasebetleri müteakabil itimat ve samimi dostluk esasına istinad ettirmek arzusu ile ve her birinin elyevm mevcut taahhütleri kaydı ihtirazisi tahtında... arazilerinin masuniyetine ve tamamiyeti mülkiyesine müteakabilen riayet ve doğrudan ve dolayısıyla yekdiğeri aleyhine müteveccih her türlü harejattan tevakki etmeği... müşterek menfaatlerine taalluk eden bütün meselelerde, bunların halli için mutabakatı temin etmek üzere aralarında atiyen dostane temasta bulunmayı taahhüt ederler...” (Esmer, 1996: 157).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945'de TBMM'ni açış nutkunda, Türk-Alman saldırmazlık paktından söz ederek şöyle demiştir:

“ Almanya ile münasebetlerimiz, Balkan hareketleri esnasında en çetin imtihanını vermiştir. O zaman bizdeki alaka ve endişeyi layık olduğu ehemmiyetle gören ve anlayan Alman devletinin sayın reisi Hitler, bana yazdığı hususi bir mektupla, memleketimize karşı dostluğunu göstermiş ve hükümetin tasvibi ile kendisine vermiş olduğunu cevap ve bir kere daha vaki olan mektuplaşmamız, 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman muahadesini meydana getiren karşılıklı itimat havasını yaratmıştır.”¹² .

22 Haziran günü Alman ordularının Rus sınırlarını aşmaları ile Türkiye rahatladı. Savaşın başından beri gerek Almanya, gerek Rusya ve gerekse her ikisi birden Türkiye için tehlikeli olmuşlardı. Şimdi iki devlet birbirleri ile savaş halinde olduklarından tehlike ortadan kalkmıştı. Bu durumda Türkiye her iki ülkeye tarafsızlığını resmen tebliğ etti.

Türk-Alman saldırmazlık paktını İngiltere'den çok Amerika beğenmemiş ve Türkiye'ye yapılan yardımları durdurmuştur. Ankara Büyükelçisi McMurray'ın Amerikan Hükümeti üzerinde yaptığı tavsiye niteliğindeki baskılarda etkili olmamıştır. Bir ay sonra yardım tekrar başlamış fakat miktarda bir hayli azalma meydana gelmiştir.

¹² Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihli TBMM'ni açış nutkunun tam metni için Bkz. Ek-1

1.3.4. Türk-Sovyet İlişkilerinin Düzilmesi

Fransa'nın Almanya karşısında çabucak çökmesi, 1940 yazında Rusya'nın Romanya'dan Besarabyayı alması, Macaristan'ın Transilvanyayı ve Bulgaristan'ın da Dobrucayı Romanya'dan almaları ve Almanya'nın Romanya'ya garanti vermesi, 1940 Kasımında Berlin'de Molotov-Hitler görüşmelerinde ganimetlerin paylaşılmasında uzlaşmaya varılamaması ve nihayet Balkanlarda Almanya'nın gösterdiği faaliyet, Alman-Sovyet münasebetlerinin bozulmasında önemli rol oynayan başlıca faktörler olmuştur (Armaoğlu, 2005: 409).

Almanların, Balkanlar ve Ortadoğu'da Lübnan, Suriye ve Mısır üzerinde başarı ile hakimiyetlerini kurmaları ve bu arada Sovyetler Birliği'ne bilhassa Balkanlar'da hiçbir kazanç tanımaması Sovyet liderlerini oldukça rahatsız etmiştir. Bu arada Bulgaristan'ın, Alman-İtalyan ve Japon ittifakına katıldığını ilan etmesi Sovyetleri rahatsız eden bir başka olay olmuştur. Bütün bunlara ilaveten Almanya'nın, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki emellerini kabul etmemesi ve bunu Türkiye'ye haber vermesi Sovyet liderlerini zoraki olarak Türkiye'ye karşı dostane bir tutum izlemeye götürmüştür.

1 Mart 1941'de Bulgaristan'ın Üçlü Pakt'a katılması, Sovyetleri harekete geçirmiş ve Sovyetler, 24 Mart 1941'de Türk hükümetine başvurarak, 1925 tarihli Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması'nı teyit ettiklerini bildirmişlerdir. Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi halinde, Sovyetler Birliği'nin tarafsızlığına güvenebileceğini bildirmiştir ve Türkiye bu vaatlerin resmi olarak açıklanmasını isteyince de 25 Mart 1941 tarihinde Türk-Sovyet ortak bildirisi¹³ yayımlanmıştır (Armaoğlu, 2005: 409).

Balkanlar'ın Alman işgali altında kalmak üzere olduğunu gören Sovyetler, Türkiye'nin Almanya'ya karşı göstereceği mukavemetin ne derece önemli olduğunu görmüştür. Türkiye'nin güvenilir tarafsızlığı dolayısıyla Güney Cephesini emniyet altına almak istiyordu ve bu hareketi ile 1939'da Saraçoğlu'nun Moskova ziyaretinin kötü anılarını da silmek istemişlerdir. Kısaca, zamanın şartları Sovyet liderlerini Türkiye ile ilişkilerini dostane bir şekilde yürütmeye mecbur bırakmıştır.

¹³ Türk Sovyet ortak bildiri metni için Bkz. Ayın Tarihi, No:88, Mart 1941, s.49.

1.4. TÜRKİYE ÜZERİNDEKİ ALMAN VE MÜTTEFİK BASKILARININ ARTMASI

7 Aralık 1941 de Amerika'nın savaşa girmesi ile savaşın sonucu hakkındaki şüpheler önemli ölçüde ortadan kalkmakla beraber, 1942 yılında Türkiye gerek Mihver ve gerekse Müttefik Devletler tarafından baskı altında kalmış ve hükümetin şimdiye kadar nisbeten kolay bir şekilde devam ettirdiği savaş dışı durumun muhafazası zorlaşmıştır (Esmer, 1996: 160).

1.4.1. Türkiye Üzerinde Alman Baskısı

1941 Martı sonunda Türkiye ile Sovyetler arasındaki münasebetler iyileşmeye doğru giderken, yeni bir olay Almanya'nın Türkiye üzerinde baskıya geçmesine ve dolayısıyla Türkiye için bir Alman tehlikesinin doğmasına sebep oldu (Armaoğlu, 2005: 409).

Almanya, Güney Rusya'yı işgal edip Kafkaslar üzerinden Basra'ya indiği ve Afrika'da da Rommel, Süveyş Kanalı'nı eline geçirdiği takdirde, Türkiye her taraftan sarılmış olacaktı ve kendiliğinden Almanya'nın kollarına düşecekti. Almanya'nın Rusya seferini açmadan dört gün önce 18 Haziran 1941'de Türkiye ile imzaladığı Saldırmazlık paktındaki¹⁴ düşüncesi bu yönde olmuştur (Armaoğlu, 2005: 411). Paktın imzalanmasından dört gün sonra 22 Haziran 1941 tarihinde Almanya, Sovyetler Birliği'ne taarruz etmiştir. Böylece Türkiye üzerindeki Sovyet tehlikesinden sonra Alman tehdidi de kalkmıştır. Alman-Sovyet savaşı Türkiye'ye ve Türk diplomasisine rahatlama imkanı sağlamış, Türkiye'de her iki ülkeye karşı tarafsızlığını ilan etmiştir (Esmer, 1996: 165).

Almanya; Türkiye'yi kendi yanına çekmek için gerekli teşebbüs ve baskıyı yapmaktan da geri kalmamıştır. Amerika'nın savaşa katılmasından sonra bu baskısını daha da arttırmıştır. Almanya, Türkiye üzerindeki baskıda çeşitli yollar denemiştir. Türkiye'nin, Sovyetler'den duyduğu endişe bunların başında gelmiştir. Bunun için 1940 Kasımında, Molotov- Hitler görüşmelerinde, Molotov'un Türkiye ve Boğazlar hakkında ileri sürmüştüğü istekleri açıklamıştır (Armaoğlu, 2005: 411).

¹⁴ Türk-Alman Saldırmazlık Pakt metni için Bkz. Düstur, III. Tertip, c.22, s. 1355.

Böylece Türkiye'nin izlemekte olduğu dış politikanın gerçekçi olmadığını iddia etmiş ve çeşitli yollarla Türkiye'de Pan-Turanizm cereyanını tekrar canlandırmaya çalışmıştır. Aslında Hitler, bu baskısının istenen sonucu vereceğinden ümitli idi. 29 Nisan'da Salzburg'da Mussolini ile görüştüğü zaman Mussolini'ye Türkiye'nin Rusya'dan duyduğu endişeden dolayı hızla Mihver'e kaymakta olduğunu söylemiş ve Türkiye'ye Mihver'e katılmasına karşılık, boğazların savunması bakımından Ege'deki önemli bazı Yunan adalarını vermeyi teklif etmiştir (Esmer, 1996: 162).

Türkiye'yi safına çekebilmenin yanında Almanya'nın Türkiye üzerindeki baskısının bir diğer sebebi de Balkanlar'daki endişesidir. Savaş başladıktan bu yana İngiltere Türkiye'ye cephane vermekte ve Türkiye'deki ulaşım imkanlarını geliştirmekteydi. Bu durum Almanya'yı korkutuyordu. Çünkü İngiltere bir adım daha ileriye gidebilir ve Balkanlar'a saldırıya geçebilmek için Türkiye'den hava üsleri kurma izni alabilirdi. Hitler Churchill'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki stratejisini hatırlamakta ve bunun tekrarlanmasından korkmaktaydı. Churchill, Boğazları kendine açtırmak ve buralarda üsler elde etmek suretiyle işgal altında bulunan Avrupa'ya Güney-doğudan hücum edebilirdi. Hatta bizzat Türkiye Bulgaristan'a saldırabilirdi. Böyle bir durumda Bulgaristan'ın durumu önem kazanmaktaydı. Bu sebeplerle Hitler, Bulgar ordusunun en yeni silahlarla derhal teçhizatlandırılması için emirler verdi. Bundan sonra Hitler, Türkiye'nin İngiltere ile daha sıkı işbirliği yapması tehlikesini önlemek için 19 Ağustos'ta Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Saffet Arıkan'ı çağırarak, önce Almanya'nın Türkiye'den herhangi bir toprak istemediği hususunda teminat vermiş, sonra sözü Balkanlar'a getirerek Türkiye'nin Rusya'dan duyduğu korkuyu arttırmak ve böylece Balkanlar'da işbirliğini sağlamak amacı ile Stalin'in niyetlerinden bahsetmiştir (Esmer, 1996: 162).

Gerçektende Türkiye için Sovyetlerden duyulan endişe, Almanya'ya belli etmemekle beraber hiçbir zaman kaybolmamıştır. Sovyetlerin 1939-1941 yılları arasında Türkiye'ye karşı gösterdikleri kötü davranışın izlerini silmek kolay değildi. Türkiye Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, 27 Ağustos 1942 günü Alman Büyükelçisi Von Papen ile yaptığı bir görüşmede bir Türk olarak, Rusya'nın yıkılmasını hararetle arzu ettiğini ve böyle bir fırsatın bin yılda bir defa ortaya çıkabileceğini, fakat bir başbakan olarak ve Türkiye'nin menfaatleri bakımından Türkiye'nin kesin bir tarafsızlık politikası izlemesinin zorunlu olduğuna inandığını belirtmiştir (Armaoğlu, 2005: 411). Böylece, Türkiye'nin,

kararlılığını gören Almanya, 1942 yılı sonunda Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokmak düşüncesinden ve çabalarından vazgeçti.

1.4.2. Türkiye Üzerinde Rus Baskısı

1942 yılı sonunda Türkiye üzerinde Alman baskısı kalkmakla beraber, Sovyetlerin Stalingrad zaferi ile Türk-Sovyet ilişkileri yeniden sıkıntılı bir döneme girmiş ve Türk dış politikası Sovyet basınının tenkitlerine hedef olmaya başlamıştır. 1943 den itibaren Sovyetler Türkiye'ye karşı sert bir durum almaya başlayacaklar ve bu durum savaşın sonunda Türkiye üzerinde gerçek bir Sovyet tehdidi olarak ortaya çıkacaktır (Armaoğlu, 2005: 412).

Dr. Refik Saydam'ın 1942 Ağustos'unda ölümü üzerine Başbakan olan Şükrü Saraçoğlu, ülkeyi savaş dışı tutabilmek için hükümetin büyük bir gayret gösterdiğini söylemekte, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'de TBMM'ni açış nutkunda “ Büyük Millet Meclis takdir eder ki, gittikçe şiddetlenen düşmanlık havası içinde, hergün biraz daha sinirlenmiş taraflar arasında, tarafsızlık politikasını yürütmek, hükümet için çok yorucu olmaktadır” demektedir (Esmer, 1996: 163; Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1945).

Sovyetler ile ilişkileri gerginleştiren bir diğer olay da 24 Şubat 1942'de Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Von Papen'e yapılan suikast teşebbüsüdür. Suikastın Rus ajanları tarafından tertip edildiği anlaşılmış ve mesele mahkemeye intikal etmiştir. Mahkemenin cereyan şekli Sovyetlerin hoşuna gitmemektedir ve meseleyi örtbas etmek istiyorlardı. Stalingrad savaşından sonra, Yargıtay Karnilov ve Pavlov adlarındaki iki Sovyet ajanının mahkumiyet kararlarını tasdik edince, ilişkiler daha da gerginleşti ve Sovyetler Birliği Türkiye üzerinde baskı yapmaya başladı (Esmer, 1996: 163).

Bundan başka, Türk Hükümeti İngiltere'nin Rus isteklerine karşı koyamayacağından da korkmakta ve 1941 Aralığında Eden'in Moskova ziyareti ve 1942 Mayıs'ındaki İngiliz-Rus ittifakından huzursuzluk duymaktaydı. Ancak her iki halde de, İngiltere Türkiye'yi temin etmek istemiş ve Eden, Moskova'dan İnönü'ye şahsi bir mesaj göndererek Rusya'nın Türkiye'ye karşı tutumunun tamamiyle tatmin edici olduğunu bildirmiştir. İngiliz-Sovyet ittifakının imzalandığı gün ise Eden, Türk Büyükelçisine beyanatta bulunarak İngiltere'nin Montrö Sözleşmesine olan bağlılığını belirtmiş,

Türkiye'nin toprak bütünlüğüne riayet edeceklerini ve bir saldırıya uğradığı takdirde Türkiye'ye yardım edeceklerini söylemiştir (Esmer, 1996: 163).

6 Aralık'ta Roma'da Hermann Georing¹⁵ ve Mussolini genel olarak savaş durumunu mütalaa ederlerken Türkiye'nin durumuna da değindiler. Mussolini'ye göre Türkiye Rusya'dan çekinmekte idi. Aynı zamanda İngiltere'nin işgal alanını İran ve Ortadoğu'ya doğru genişletmesinden de endişe duymaktaydı. Bu durumda Türk dış politikasında kat'i bir değişiklik meydana getirmek için Mussolini'ye göre şu iki hareket benimsenmeliydi:

1. Kafkaslar'dan aşağıya doğru bir hareket

2. Rusya'ya karşı kullanılmayacak ve fakat Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olabilecek olan Bulgar ordusunun kuvvetlendirilmesi.

Ancak, ikinci nokta, Von Papan'ın tavsiyesi üzerine daha önce yerine getirilmiş ise de Stalingrad muharebesi ile birinci noktanın uygulanması maddeten imkansız bir hale gelmişti (Esmer, 1996: 164).

Almanya'nın Türkiye üzerindeki baskısından endişelenen Rusya, karşı propaganda faaliyetlerine girişti. 26 Temmuz'da Tass Ajansı bir Alman alayının Sovyet kıtaları tarafından imhası sırasında ele geçirilen dosyalar arasında Türkiye'ye ve özellikle boğazlara ait büyük ölçekli haritalar olduğunu müstahkem mevkiilerin haritalar üzerinde özel işaretlerle gösterilmiş bulunduğunu bunun da Hitler'in Türkiye'ye karşı bir taarruza hazırlandığını gösterdiğini açıkladı (Esmer, 1996: 158). Bundan sonra Rusya, Türk toprakları üzerinde bir İngiliz-Rus Anlaşması dolayısıyla beliren korkuyu ortadan kaldırmak için 10 Ağustos 1941'de İngiltere ile birlikte Türkiye'ye teminat verdi¹⁶. Notaya göre İngiltere ve Rusya Montrö Boğazlar rejimine saygı gösterecekler, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne riayet edecekler ve bir Avrupa devleti tarafından saldırıya uğrarsa mümkün olan her yardımı yapacaklardı.

¹⁵ Herman Georing, Hitler'in ikinci adamı olarak bilinen yine Hitler'in en yakınında bulunan Nazi ideoloğu ve aynı zamanda partinin resmi yayın organının yayın yönetmenidir.

¹⁶ İngiliz Nota metni için Bkz. Ayın Tarihi, No: 93, Ağustos, 1941, s. 40-41.

Rusya Alman askerlerinin kendi topraklarına girmeleri üzerine Montrö Sözleşmesi'nin kendi çıkarına bazı hükümler taşıdığını ve Karadeniz'in güvenliğinin ancak Türkiye'nin bu hükümlere bağlı kalması ile sağlanabileceğini anlamıştı. Türkiye, savaş dışı durumu ile Rusya'nın Güney cephesini Almanya'ya karşı kapatıyordu. Bu dönemde Türkiye'nin savaş dışı durumu İngiltere açısından da önem taşıyordu. Çünkü; Türkiye'nin savaş dışında kalması İngiltere için büyük önem taşıyan Ortadoğu üzerinde Alman tehdidini engellemekte idi. Churchill 20 Ekim 1941'de Roosevelt'e gönderdiği mektupta, Türkiye'nin Alman tehdit ve telkinlerine karşı sağlam ve baş eğmeyen bir cephe kurmasını savaşa girmesinden daha çok istediklerini belirterek Türkiye savaşa girmediği ve işgal edilmediği sürece Türk topraklarının İngiliz Nil ordusunun Doğu kanadı için geçit vermez bir koruyucu bölge halinde kalacağını, savaşa katıldığı takdirde ise İngiltere'nin başka yerlerde ve amaca daha uygun bir şekilde kullanabileceği kuvvetleri Türkiye'ye göndermek zorunda kalacağını ifade etmiştir (Esmer, 1996: 159).

Almanya'nın, Sovyetler'e saldırması Türkiye için oldukça önemli bir gelişme olmuş ve bu iki devletin Türkiye üzerindeki baskıları bir süre için ortadan kalkmıştır. Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne saldırması üzerine İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında 12 Temmuz 1941'de "Almanya'ya Karşı Müşterek Hareket Anlaşması" imzalandı (Armaoğlu, 2005: 377). Bu anlaşma gereği Sovyetler'e yardım sözü veren İngiltere, Türkiye'nin Boğazları kapatması dolayısıyla, Sovyetler Birliği ile birlikte İran'ı işgale karar vermişlerdir. Bu olayı takiben Japonya'nın 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor'daki Amerikan üssüne saldırması ve 11 Aralık 1941'de ABD'nin müttefikler yanında savaşa girmesi İkinci Dünya Savaşı'na yeni bir ivme kazandırmıştır (Armaoğlu, 1957: 207).

1.4.3. Krom Meselesi

Almanya ile saldırmazlık paktının imzalanmasından sonra Türk kromu üzerinde büyük bir rekabet başlamıştır. Almanlar çok miktarda Türk kromu elde etmek için ticari heyetler gönderirken İngiltere 1939 yılında iki ülke arasında imzalanmış olan bir anlaşmaya göre bütün Türk kromunu satın almaktaydı. Ancak bu anlaşma kısa bir süre sonra sona erecekti. Almanya'nın amacı İngiliz-Türk anlaşmasının uzatılmasını önlemek ve bu yolla Türk kromuna sahip olmaktı. İngiltere ise anlaşmanın içerisinde bulunan yenileme maddesini ileri sürüyordu. Zira İngiltere'ye göre ancak bu şekilde Alman istekleri reddedilebilirdi (Esmer, 1996: 159).

Almanya'nın Türk kromunu elde etmek için gösterdiği çabalar sonucunda 9 Ekim'de 100 milyon liralık Türk-Alman ekonomik anlaşması imza edildi. Türkiye 1942 yılının sonuna kadar kromunu İngiltere ve Fransa'ya vermeyi taahhüt etmiş olduğundan imzalanan anlaşmaya göre, Türkiye Almanya'ya yalnız 1943 ve 1944 yıllarında yılda 90 bin ton krom ve bunun yanında diğer bazı maddeler verecek, Almanya'dan da buna karşılık çelik ve savaş maddesi alacaktı (Esmer, 1996: 159).

ABD, Türk-Alman saldırmazlık paktının imzalanmasında olduğu gibi, Türkiye'nin Almanya'ya krom satışına da tepki gösterdi. Büyük elçi Mc. Murray'ın Türkiye hakkında iyi şahadeti ve İngiltere'nin Türkiye lehindeki müdahalesi bile Washington'u yumuşatamadı. Ancak uzun tartışmalardan sonra Dışişleri Bakanı Cordell Hull, yardımın İngiltere'nin aracılığı ile yapılmasına razı oldu. Fakat Türkiye'nin 1 Haziran 1942 de imzaladığı yeni bir ticaret anlaşması ile silah karşılığında olmak üzere Almanya'ya 45 bin ton krom vermeyi taahhüt etmesi Amerika'da tekrar kötü bir etki yarattı. Bu sırada Amerika'da bulunan Hüseyin Cahit Yalçın Yeni Sabah gazetesinde, bu konuda şunları yazmaktadır: “ABD’ye ayak basar basmaz krom meselesi ile karşılaştım. Otelde hemen dinlenmeden bir gazete muhabiri elinde gazeteden kesilmiş bir havadisi uzatarak mütalaamı sordu. Bu, İstanbul’dan gelmiş bir telgraftı. Almanlara silah mukabilinde krom vermek üzere aramızda bir mukavele imzalandığını bildiriyordu. Bu mukavelenin Amerika’da fena bir tesir yaptığı gittikçe meydana çıktı” (Esmer, 1996: 160).

Bunlara rağmen Türkiye 1942 yılında “Ödünç Verme ve Kiralama” kanunundan faydalanmaya başladı. ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt 4 Aralık 1941’de Türkiye savunmasının Amerika’nın savunması bakımından faydalı olduğu gerekçesi ile sözü geçen kanundan Türkiye’ye yardım yapacağını ilan etti (Esmer, 1996: 160).

1.4.4. Türkiye Üzerindeki Baskının Artması ve Müttefik Konferansları

Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyan İngiltere, Türkiye'yi yanına çekebilmek için baskı uygulamaya başladı. Bu baskı Türk-Sovyet ilişkilerinin yeniden bozulmaya başladığı 1943 yılına rastlamaktadır. İngilizlerin Kuzey Afrika'da, Ruslar'ın Stalingrad'da, Almanlar'ı yenmeye başlaması üzerine Ruslar, Türkiye'ye karşı daha düşmanca bir tavır içine girmeye başlamışlardır. Bu tutumu devam ettiren Sovyetler Birliği savaşın sonlarına doğru Türkiye'yi resmen tehdit etmeye başlamıştır (Armaoğlu, 2005: 412).

12-14 Ocak 1943 tarihlerinde Kazablanka'da bir araya gelen ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, Türkiye'nin de savaşa katılmasını sağlayarak Almanlara karşı bir Balkan cephesinin açılmasını kararlaştırmışlardır. Churchill bu durumu Türk liderleri ile görüşmek üzere 30 Ocak -1 Şubat 1943 günleri Adana'ya geldi. Bu görüşme Adana - Yenice İstasyonunda Cumhurbaşkanı özel vagonunda yapıldı. Görüşmelere İnönü'nün yanı sıra Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak katıldı. Görüşmeler sonunda Churchill, Türkiye'nin 1943 sonlarında savaşa girmesini istedi. Bu talep karşısında Türk devlet adamları şu iki nokta üzerinde özellikle durdular:

1. Türkiye, Sovyetler Birliği'nden emin değildir ve ondan çekinmektedir. Almanya'nın yenilmesi ile Sovyetler Birliği Avrupa'ya egemen duruma geçecektir.

2. Türkiye'nin savaşa katılabilmesi için Türk ordusunun malzeme bakımından geniş ölçüde takviyesi gerekir (Armaoğlu, 2005: 412).

Churchill, birinci noktaya verdiği cevapta, komünizmin artık belirli ölçüde değişmiş olduğunu savaş sonrasında Rusya Türkiye'ye saldırırsa bile, kurulacak milletlerarası teşkilatın gerekli tedbirleri alacağını bildirmiştir. İkinci noktaya gelince, İngiltere ve Amerika Türkiye'nin istediği yardımı yapacaktır yorumunu yapmıştır.

Churchill, Türkiye'nin Rusya'dan duyduğu endişeyi ortadan kaldırmaya çalışmış ve herhangi bir saldırıya karşı koyabilecek askerî güç meselesinde vaadlerde bulunmuştur. Churchill, İnönü'ye, Molotov ve Stalin ile konuştuğunu, Sovyetler Birliği'nin İngiltere ve Amerika ile barışçı ve dostça ilişkiler arzuladığını, Rusya'nın gelecek on yıl içinde içte yeniden kalkınma ve imar faaliyetleri ile meşgul olacağını, komünizmin değişikliklere uğradığını ve bütün bu sebeplerle İngiltere ve Amerika'nın Rusya ile iyi ilişkiler kuracağını iddia etti.

Bunun üzerine İnönü savaştan sonra Rusya'nın emperyalist bir devlet haline gelebileceğine işaretler, Türkiye'nin basiretli bir şekilde davranması gerektiğini söylemiş, Churchill ise cevap olarak savaştan sonra barış ve güvenliği koruyabilecek ve Milletler Cemiyetinden çok daha kuvvetli bir milletlerarası teşkilat kurulacağını belirtmiştir. Şükrü Saraçoğlu ise bütün Avrupa'nın Slav ve komünistlerle dolu olduğunu, Almanya yenildiği takdirde, Almanya ile birlik olan bütün devletlerin komünist olacağını söyleyince Churchill,

Rusya'nın savaştan sonra Almanya gibi hareket etmesi halinde bütün milletlerin ve kurulacak olan teşkilatın Rusya'ya karşı cephe alacaklarını ileri sürmüştür (Esmer, 1996: 166).

Churchill, kendisinin de açıkladığı gibi, Türkiye'nin 1943 Ağustos'una kadar savaşa katılması için 30 Ocak 1943'te Adana'ya geldi. Türkiye'yi ise Churchill ile konuşmaya iten sebeplerin başında Almanya'nın Stalingrad'da uğradığı yenilgi ve muharebelerin Almanya aleyhine dönmesi üzerine Türk devlet adamlarının Balkanlar konusunda duydukları korku ve Balkanların bu değişen durumunu Churchill ile görüşmek düşüncesi gelmekteydi (Esmer, 1996: 165).

Adana görüşmeleri başlamadan önce Churchill İnönü'ye, müzakerelere temel teşkil etmek üzere yazılı bir metin verdi. Bu metinde Churchill, Türk ordusunun modern silahlardan yoksun bulunduğunu gördüğünü, bu nedenle Türkiye'nin şimdiye kadar izlediği politikayı anladığını belirttikten sonra Türkiye savaşa girmek zorunda kalırsa İngiltere ve Amerika'nın Türkiye'ye en aşağı 25 uçak filosu gönderebileceğini yazmaktaydı.

Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda Adana konferansında iki nokta açık bir şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Türkiye'nin askerî gücü zayıftır ve güçlendirilmelidir;
2. Türkiye istediği gibi hareket etmede serbest bırakılmalıdır.

Bu gerçekler karşısında Churchill'in konferansta ulaşmak istediği sonuç, Türkiye'nin muharip hale gelmese bile, savaş dışı durumunun Müttefiklerin işine yarayacak şekilde genişletilmesiydi. İngiltere Türkiye'ye yeterli savaş malzemesi sağlamak için elinden geleni yaparsa, yakın bir gelecekte Türkiye'den bazı şeyler istemekte hakkı olurdu (Esmer, 1996: 167).

Adana Konferansı sonunda, 1 Şubat 1943'te şu resmi tebliğ yayımlandı;

“... Türk devlet adamları son buhranlı seneler esnasında güdülen Türk politikasının cereyan seyrini izah etmişler ve Başvekil Churchill Majeste Kral Hükümeti'nin bu politikayı sempati ve tam anlayışla takip ettiğini kendilerine temin eylemişlerdir... “

“Büyük Britanya ve ABD’nin, Türkiye’nin umumi bakımdan tedafüi emniyetini kuvvetlendirmek için malzeme itibariyle yapabilecekleri yardımın şekli üzerinde mutabık kalınmış ve bu mevzu üzerinde iki taraf askerî mütehassısları arasında görüşmeler vuku bulmuştur...”¹⁷ .

Tebliğin yayınlanmasından bir gün sonra Churchill Türk gazetecilerini kabul etmiş ve konferans hakkında şunları söylemiştir:

“ Türkiye’nin takip ettiği bitaraflık siyaseti, Türkiye’nin milli menfaatlerine uygun olduğu kadar Müttefikler için de faydalıdır. İngiliz ricali, Türkiye’nin bitaraf kalmasındaki sebepleri ve faydaları çok iyi anlıyor ve takdir ediyorlar. Müttefikler için faydalı olduğu kadar sizin milli siyasetinize ve müttefiklerinize de uygun olan bitaraflık siyasetine devam ediniz.” (Esmer, 1996: 167).

Adana konferansının son derece gizli yapılmasına gayret edilmiş olmasına rağmen kısa zamanda duyulmuş ve özellikle Almanya’da büyük yankılar yapmıştır. Çünkü, Türkiye İngiltere’nin olduğu kadar Almanya’nın da planlarında kilit bir rol oynamaktaydı. Türkiye’nin savaş dışı durumu Hitler’in korkulu rüyası olan Balkanlar’da bir cephe açılmasını engellemekteydi (Esmer, 1996: 168). Buna karşılık, Türkiye’nin savaşa girmemede gösterdiği direnç Sovyetleri tedirgin etmekte idi. Sovyetler, bu tedirginliği 1943 Ekim’inde Moskova’da toplanan Müttefik Dışişleri Bakanları Konferansında açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. Rus Dışişleri Bakanı Molotov’a göre, Türkiye’den savaşa girmesinin istenmesi bir “telkin” şeklinde değil bir “emir” şeklinde olmalıydı. Amerikalılar ve İngilizler’e göre Türkiye’ye böyle bir emir verildiği takdirde, kendisine silah yardımı yapmak zorunlu olacaktı ki, o zaman bu yardım ikinci cephenin açılmasını geciktirebilirdi. Bunun için 1943 yılı sona ermeden, Türkiye’nin savaşa katılmasının istenmesine karar verildi (Armaoğlu, 2005: 413).

İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, bu kararları bildirmek üzere, Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile 5-6 Kasım 1943’de Kahire’de¹⁸ görüştü. Eden’e verilen cevap, yeteri kadar yardım yapılmadıkça Türkiye’nin savaşa katılmayacağı idi. Aslında,

¹⁷Adana Konferansı’nda yayınlanan resmi tebliğ için Bkz. Ayın Tarihi, No: 111, Şubat 1943, s. 110-139.

¹⁸ Menemencioğlu-Eden görüşmeleri Birinci Kahire Görüşmeleri, İnönü-Roosevelt-Churchill görüşmeleri İkinci Kahire Görüşmeleri olarak adlandırılmıştır.

Türkiye'nin bu kararı vermesindeki asıl amaç, harbe katılmasındaki endişesiydi. Çünkü, havaalanlarını müttefiklerin kullanımına müsaade etmek harbe katılmakla aynı anlama geliyordu. Böylece Almanya'nın İstanbul, İzmir ve hatta Ankara'yı bombalamasına da hiçbir kuvvet karşı koyamayacaktı. Her ne kadar Eden hava taarruzlarına karşı koymak için yeterli miktarda avcı uçağı vermeyi teklif etmiş ise de Türkiye bunu yeterli miktarda bir güvence olarak görmemesidir. Eden, Türkiye'nin olumsuz cevabının Türk-İngiliz ilişkilerini gerginleştireceğini söylediye de Türkiye savaşa katılmayı reddetti (Armaoğlu, 2005: 413).

Birinci Kahire Konferansından çıkan tek sonuç, Menemencioğlu'nun İngiltere Dışişleri Bakanının tekliflerini hükümetine bildireceğine dair sözü olmuştur.

Türkiye'nin Adana Konferansında Churchill'in isteğine rağmen savaş dışı durumunu değiştirmemek isteğinin nedenlerinden biri de Müttefik Devletlere tam olarak güvenmemesidir. Von Papen bir toplantıda, Menemencioğlu'nun kendisine şunları söylediğini kaydetmektedir (9 Mart 1943):

“ Bu dünya çapında ihtilaf beklenmedik bütün unsurları taşımaktadır. Batıların birinin Rusya ile ayrı bir anlaşma ile durumunu kuvvetlendirmesi ya da Rusya'nın bir gün Almanya ile anlaşması üzerinde durulacak ihtimallerdir. Türk dış politikası her türlü ihtimali dikkate almalı ve savaşan tarafların hepsi ile dost kalmalıdır.” (Esmer, 1996: 169).

Bütün bu baskılara rağmen Başbakan Şükrü Saraçoğlu 15 Haziran 1943'de CHP Altıncı Kurultayının son toplantısında verdiği nutukta, Almanya ile dostça ilişkilerin devam ettirmenin gerekliliğine değinmiş ve henüz Türkiye'nin savaş dışı durumunu değiştirmek istemediğine işaret etmiştir: “... Balkanlar'a inmiş olan Alman devleti bize elini uzattı. Bir dostluk, âdemi tecavüz muahedesi imza ettik. Her iki tarafın samimi arzularından doğan bu muahede, hadiseler gösterdi ki, iki tarafın da hakiki ihtiyacına cevap veren bir muahededir. Samimi arzuların ve müteakabil ihtiyaçların yarattığı bu muahedeler her iki tarafa da fayda vermekte devam edecektir...” (Esmer, 1996: 170).

1943 Kasım'ında, Tahran'da toplanan müttefik liderleri, savaşı bir an evvel bitirmek için Balkanlar'dan da yeni bir cephe açma fikrini tartışmışlar ve bölgenin kilit ülkesi olan Türkiye'yi mutlaka savaşa sokmak gerektiği görüşüne varmışlardır. Türkiye'nin savaşa sokulmasını ısrarla isteyen Sovyet lideri Stalin “gerekirse Türkler'i

enselerinden yakalayarak” savaşa sokmak gerektiğini belirtmiştir. Bunun bazı nedenleri vardı. Birincisi Sovyetler Birliği ve müttefikleri her şeyden önce Fransa’da açılacak ikinci cepheye önem veriyorlardı. Bu cepheden başka bir cepheye kuvvet kaydırılması Fransa’da açılacak ikinci cepheyi zayıflatabilirdi. İkinci neden ise, Türkiye’nin harbe katılmayacağına kesin olarak inanmış olmalarıydı. Hatta Churchill, Tahran konferansı kararlarını bildirmek için İnönü’ nün Kahire’ ye davet edilmesi gerektiğini söylediği zaman Stalin; “İnönü hastalanabilir” diye alay bile etmiştir. Diğer bir neden de Balkanlara göz dikmiş olmalarıydı. Türkiye’nin harbe girmesi ile Balkan’larda müttefik kuvvetler için ayrı bir cephenin açılması ve buraya İngiliz kuvvetlerinin ayak basmaları Sovyetler Birliği’nin işine gelmiyordu. Amerika ve İngiltere de Türkiye’nin savaşa girmesini istedikleri için 4-6 Aralık 1943’te İngiliz Başbakanı Churchill ile Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü Kahire’de buluşmuşlardır. Bu sefer müttefiklerin Türkiye üzerindeki baskısı oldukça ağır olmuştur. Türkiye’nin mutlaka savaşa girmesi isteniyordu. Bu baskılar sonucunda İnönü, prensip olarak savaşa girmeyi kabul etti. Fakat Türkiye’nin savunma gücü için gerekli olan silah ve teçhizat verilmedikçe savaş girmeyecekti (Armaoğlu, 2005: 413).

İkinci Kahire Konferansı sonunda şu tebliğ yayımlandı:

“ Reisicumhur Roosevelt, Reisicumhur İnönü ve Başbakan Churchill umumi siyasi vaziyeti gözden geçirmişler ve bu siyasi vaziyetin üç memlekette her birinin kendine ait karşılıklı menfaatleri ile olan alakası üzerinde dikkatle durmuşlardır. Anlayış ve samimi bağlılık zihniyeti içinde tetkik edilmiş olan bütün meseleler ABD, Türkiye ve İngiltere arasında dünya vaziyetini görüş üzerinde çok sıkı bir rabitanın mevcudiyetini göstermiştir. Bu suretle Kahire görüşmeleri alakalı dört devletin aralarındaki münasebetlerin ilerisi için çok faydalı ve verimli olmuştur. Amerika ve İngiltere demokrasilerinin Sovyetler Birliği ile mevcut olan menfaat ve görüş birliği ve Türkiye ile adı geçen devletler arasındaki geleneksel dostluk Kahire Konferansının bütün seyri esnasında bir kere daha tekrar etmiştir.”

Kahire’den Ankara’ya dönüşünde Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, gazetecilere beyanatta bulunarak : “ Kahire Konferansı harbin bugünkü safhasının en ehemmiyetli hadiselerinden biri olmuştur. Kahire’de bir şeyden bahsettik. İngiltere ile ittifakımız bu konferanstan daha ziyade kuvvetlenmiş olarak çıkmıştır... Teferruata

girişmeksizin size şunu söyleyebilirim ki konuşmamız esnasında CHP'nin direktifleri mihverinde kaldık. Harici siyasetimiz değişmemiştir.” demiştir (Esmer, 1996: 170).

Türkiye'nin savunma gücü için gerekli olan silah ve teçhizat verilmedikçe savaşa girmeme isteğini Churchill kabul etti ve Ocak-Şubat 1944'te Türk-İngiliz askerî heyetleri arasında Ankara'da bu konuda görüşmeler yapıldı. Ancak, Şubat başında görüşmeler kesildi. İngilizlere göre Türkler çok fazla şey istemişlerdi. Bu silah ve malzeme verilecek olursa, bunun sevkiyatı savaş sonuna kadar devam edecek ve bu arada Türkiye'de savaş dışında kalmış olacaktı. Askerî görüşmelerin kesilmesi Türkiye ile İngiltere ve Amerika'nın ilişkilerini gerginleştirdi. Churchill, barış konferansında Türkiye'nin sağlam bir mevkiye sahip olamayacağını söylüyordu. Bu durumda Türkiye'nin hoşuna gitmedi.

Türkiye, gerçekten de savaş sonrası dönemde, savaşa girmemek için vermiş olduğu bu mücadelelerin sıkıntılarını yaşayacaktı. Türkiye bu olumsuz durumdan bir nebze kurtulmak amacıyla, Mayıs ve Haziran 1944'te Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma girişiminde bulundu. Ancak her seferinde Sovyetler Birliği, Türkiye'nin savaşa katılmasını şart koştu (Balcıoğlu vd, 2005: 459). 1944 yazında Almanya'nın askerî durumu artık iyice kötüye gitmeye başladığından, Türkiye, müttefiklerle ilişkilerini düzeltmek için 2 Ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti. Fakat bunu yaparken barış konferansında tam bir müttefik muamelesi göreceğine dair İngiltere ve Amerika'dan teminat almıştır (Armaoğlu, 2005: 413).

Fakat, Türk-Sovyet ilişkileri iyice soğumuştur. Türkiye üzerinde artık belirli bir Sovyet tehlikesi ortaya çıkıyordu. Onun için 1944 sonbaharında İngiltere, Yunanistan'a asker çıkardığında bu durum Türkiye'de bir hoşnutluk uyandırmış hatta Türkiye, Balkanlar'da Yunanistan ile yeniden bir işbirliği sağlamak içinde, 1944 Kasımında, On iki Ada üzerinde hiçbir talep ve iddiası olmadığını Yunan hükümetine bildirmiştir (Armaoğlu, 2005: 414).

1.4.5. Sovyet Tehlikesinin Artması: Yalta Konferansı ve Almanya'ya Savaş İlanı

Sovyetler Birliği'nin 5 Eylül'de Bulgaristan'a savaş ilan etmesi, Rus ordularının Türk sınırına kadar gelmeleri ihtimalinin belirmesi, Kızılordu'nun, Balkan ülkelerinde durumunu kuvvetlendirmesi ve 1944 yılının sonlarında komünistlerin bu ülkelerde iktidarı ele geçirme çabaları, Balkanlar'ın geleceği bakımından Türkiye'yi endişelendirmiş ve

bundan sonra Türkiye, İngiliz İttifakı ile Amerikan dostluğuna daha çok önem vermeye başlamıştır (Esmer, 1996: 183).

Bundan başka, Sovyetler Birliği 1945 Ocak'ında Moskova'da Boğazlar meselesini Churchill ve Eden'e açmış ve Churchill de bu konuda Rusya'yı destekleyebileceğini söylemişti. Türkiye'ye kızgın olan ve boğazlarla herhangi bir ilgisi kalmadığını her fırsatta ileri süren Churchill'in Rusya'ya tavizler vermesi ihtimali Türk hükümetini düşündüren bir diğer mesele olmuştur (Esmer, 1996: 170).

10 Şubat 1945'te Kırım'da Yalta Konferansı'nın altıncı toplantısında Stalin, Montrö Sözleşmesi'nin artık eskimiş olduğunu, değişmesi gerektiğini, bu sözleşmeye göre Japon İmparatoru'nun boğazlarda, Rusya'dan daha büyük bir etkiye sahip bulunduğunu, Montrö Sözleşmesi'nin İngiliz-Rus ilişkilerinin iyi olmadığı bir zamanda yapılmış olduğunu, herhalde şimdi İngiltere'nin Japonya ile birleşerek Rusya'yı boğma niyetinde olmadığını ve Türkiye'nin boğazlar yolu ile Rusya'nın gırtlığına sarılmasına artık tahammül edemeyeceğini ifade etmiştir (Armaoğlu, 2005: 414). Sonuç olarak konferansta Sovyetler Birliği Uzakdoğu'da Japonya'ya karşı savaşa katılmayı kabul etmiştir.

Amerika ve İngiltere Rusya'ya boğazlarda daha geniş bir geçiş serbestisi tanınmasını kabul ettiler. Bununla beraber Amerikan Hükümeti, Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenliğini ihlal edecek bir statüye taraftar olmadığı gibi İngiltere'de bağımsızlığı konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi gerektiğini belirtti. Konferans, Boğazlar meselesinin dışişleri bakanları tarafından ele alınmasına ve durumdan Türkiye'nin de haberdar edilmesine karar vermiştir (Armaoğlu, 2005: 414).

Yalta Konferansı'nın arkasından Sovyetler, 19 Mart 1945'te 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktını feshettiler. Türkiye, bu notayı aldığı anda şaşırmadı. Çünkü, savaş sırasında üç müttefikin yapmış olduğu görüşmelerde Boğazlar konusunun görüşüldüğünü, Sovyetler Birliği'nin anlaşmayı uzatmak için karşısına Boğazları çıkaracağını biliyordu (Aktaş, 2006: 20-21). Moskova'daki Türk sefiri Selim Sarper'e bu konuda verilen notada "özellikle II Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan büyük değişimler sebebi ile 1925 Türk-Sovyet anlaşması artık yeni şartlara uymamakta ve ciddi değişikliklere ihtiyaç göstermektedir."deniyordu. Türkiye bakımından bu olayın önemi, feshedilen anlaşmanın bir "saldırmazlık" anlaşması olmasıydı ve fesih ile Sovyetlerin

Türkiye'ye her an saldırma ihtimali vardı. Türk hükümetinin 4 Nisan 1945'te verdiği cevap niteliği taşıyan notasında, anlaşmanın yenilenmesi için Sovyet hükümetinin yapacağı teklifleri “dikkatle ve hayırhahla” incelemeye hazır olduğunu bildirmesi, Türkiye'nin ne kadar iyi niyetle hareket ettiğinin bir ifadesi idi (Armaoğlu, 2005: 415).

Fakat Sovyet hükümeti, 7 Haziran 1945'te Türk hükümetine verdiği ikinci notada, bu ittifakın şartı olarak Kars ve Ardahan bölgelerinin Rusya'ya terki ile boğazlarda Rusya'ya üs verilmesini ileri sürmüştü. Molotov notayı verirken Türk büyükelçisine “Bu toprakları size 1921'de terk ettiğimiz zaman Sovyetler Birliği zayıftı” demişti (Armaoğlu, 2005: 415).

Almanya'nın yenilmesi ve Avrupa dengesinde meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler, Avrupa'da olduğu gibi, Türkiye'ye karşı da emperyalist emellerini açığa vurmaktan çekinmiyordu. Artık Türk-Sovyet ilişkileri kritik bir döneme girmişti (Armaoğlu, 2005: 415).

Sovyetler Birliği bu faaliyetlerini daha da arttırarak İstanbul Konsolosluğu vasıtasıyla Türkiye'de yaşayan Ermenileri göçmenliğe davet etti. Bu Sovyet baskıları Türk kamuoyunda büyük tepki ile karşılandı. İsmet İnönü “açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz.” derken, 20 Aralık 1945'te Meclis'te bir konuşma yapan Kazım Karabekir “ bütün dünya bilmelidir ki, boğazlar Türk Milleti'nin boğazıdır. Oraya el saldırtmayız... Kars Yaylası'nda milli bel kemiğimizdir. Kırdırırsak mahvoluruz” diyordu. Ayrıca Başbakan Saraçoğlu'da “ bütün dünya biliyor ki bu yerlerde bir tek ermeni yoktur” diyerek bu iddiaları kesinlikle reddediyordu. Bu iddialara karşı Türk tepkisi sürerken Moskova'nın belli başlı gazeteleri iki Gürcü profesörün mektubunu yayınladılar. Bu mektupta, Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Trabzon ve Giresun'un Gürcistan topraklarından olduğunu iddia edilerek Gürcü Cumhuriyeti'ne terki isteniyordu. Böylelikle, Sovyet basını Sovyet vatandaşlarının ağzından Türk toprakları üzerinde istekler ileri sürüyordu. Bu istekler Türk kamuoyunda büyük tepki ile karşılandı. Bu sırada Anadolu Ajansı'nın yaptığı ankete göre Türkiye bir karış toprağını vermektense ateşe atılmaya hazırdı (Sarıay, 1988: 48).

Cumhuriyet Gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti haritası üzerinde, Gürcistan tarafından istenen illerin durumunu Türk okuyucularına çizilmiş olarak verdi. Gürcistan basınında “Gürcistan’dan zapt edilmiş olan topraklar geri alınmalıdır” başlığıyla çıkan makaleye ilişkin bilgi ve yorumlar 21 Aralık 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde, “Soğuk Bir Şaka” manşetiyle şöyle yer aldı:

“İki Gürcü Profesörü Giresun’a kadar bütün Kuzeydoğu Anadolu’nun Gürcistan’a ilhakını istiyorlar. Bundan birkaç gün evvel Sovyet akademisi azasından Prof. Dr. Canaşya ile Prof. Dr. Birdznşivilli Tiflis’te intişar eden komünist mecmuasında bir makale neşretmişlerdir. Her iki profesör de gürcüdür. Pek uzun olan makale, “Gürcistan’dan zapt edilmiş olan topraklar geri alınmalıdır.” Başlığı taşımaktadır bu makalede İsa’nın doğumunun beş asır evvelinden başlayarak, geçen harp sonuna kadar geçen devrede Kars, Ardahan ve diğer Türk vilayetlerinin tarihi hakkında malumat verilmiştir.

“Pravda ve Kızıl yıldız gazeteleri de dâhil olduğu halde Moskova basını bu makaleyi 20 Aralık 1945 tarihinde aynen yayınladı. Makale bu gazetelerde dört sütun kadar tutmaktadır. Ancak Moskova gazeteleri bu hususta hiçbir mütalaada bulunmamışlardır Adı geçen makalede tarihi gerçekler çarpıtılarak okuyuculara duyuruluyordu:

“1787’de Gürcü Devleti’nin sınırları Van Gölü’nün batısından başlayarak Erzincan’a kadar ve Erzincan’dan Trabzon’un batısında denize kadar devam ederdi.

Bugünkü Lazlar, Müslümanlaştırılmış Gürcülerdir. Lazistan eski Colchide’nin bir parçasını teşkil eder. Colchide iki kısma ayrıldı. Doğu kısmı şimdi Gürcistan’ın doğusundan Mingrelya, batı kısmı ise bugünkü Lazistan’ı meydana getirmektedir. Türklerle İranlılar yaptıkları bir anlaşma ile Gürcistan Devleti’ni aralarında paylaştılar. Artık ondan sonra Gürcistan’ın sükûtu devam etti ve Rusların kardeş yardımlarına kadar böyle gitti. Rus yardımı ile Türkler Gürcistan’dan atıldılar. Türkler Gürcülere birçok mezalimde bulunmuşlardır.

“Gürcistan ile Rus Çarlığı arasında 1793’te yapılan anlaşmada, Rus Çarlığı Türklerden zapt edeceği toprakları Gürcistan’a vermeyi taahhüt etmiştir. Rus Çarlığı bunu namuslu olarak 1855 ve 1870’de ifa etti. Gürcistan’ın zapt edilmiş memleketlerinin bir kısmını Türklerden alıp Gürcülere verdi. Türkler Gürcistan’dan zapt ettikleri asırlarca Gürcülere zulmettiler. Şehirlerin ve köylerin adlarını değiştirdiler tarihi yapıları yıktılar. Halkın adlarını ve soyadlarını değiştirdiler, halkı kitle halinde iç vilayetlere sürdüler. Fakat bütün bunlara rağmen, Türk idaresi, halkın ruhundan ve vicdanından Gürcülüklerini silememiştir.

“Türkiye bu harpte Almanya’nın yanında durup ona yardım ettiği halde Gürcü milleti umumi gayenin tahakkuku uğrunda kanını döktü. On binlerce evladını kurban verdi. Buna binaen; Gürcü milleti kendisine ait olan toprakların kendisine verilmesini ve tarihi haksızlığın tamir olunmasını talep etmektedir. Çünkü Hükümet bu hakkından hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Biz bu büyük hakkımızdan hiç olmazsa bir kısmının tanınmasını istiyoruz. İstedığımız yerler şunlardır; Kars, Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Giresun’a kadar bütün Lazistan.” (Cumhuriyet, 28 Aralık 1945).

Gürcistan tarafından dile getirilen toprak talepleri Türkiye’de ve batılı büyük devletlerde hayretle karşılandı. İngiltere ve ABD Dışişleri Bakanları ve heyetleri de bu haberlerin yayınlandığı günlerde dünya barışının sağlanması amacıyla Moskova’da bulunuyorlardı. Onların Moskova’da buldukları bir dönemde ortaya atılan iddialar ertesi gün Moskova radyosunda da yayınlandı ve bu konuda yorumlar yapıldı. Sovyetler Birliği’nin peykleri haline gelmiş olan balkan ülkelerinin gazeteleri de Gürcü taleplerinde Sovyetler Birliği’nin ağızıyla yayın yaptılar.

Yalta Konferansı’ndan sonra yeni İngiliz büyükelçisi Sir Maurice Peterson, Dışişleri Bakanı Hasan Saka’yı ziyaret ederek, Yalta Konferansı’nda alınan bir kararı bildirmiştir. Buna göre kurulacak olan Dünya teşkilatını (Birleşmiş Milletler), konuşmak üzere toplanacak olan San Fransisko Konferansı’na 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya’ya savaş ilan etmiş olan ülkeler davet edileceklerdi. Türkiye, İngiliz büyükelçisinin Hasan Saka’yı ziyaretinden üç gün sonra, 23 Şubat 1945’te, 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler

Beyannamesini imzalamış¹⁹, Japonya'ya ve Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Türkiye, savaş sonrası Dünya düzenini yeniden kuracak olan San Fransisko Konferansı'na katılabilmek için, Kırım Konferansı'nın tesbit ettiği formalite şartlara böylece hukuken uymuştur (Armaoğlu, 2005: 414). 5 Mart 1945'de Türkiye konferansa davet edildi ve Birleşmiş Milletlerin kurucu üyeleri arasında yer aldı (Armaoğlu, 2005: 414; Balcıoğlu vd, 2005: 459).

Dışişleri Bakanı Hasan Saka aynı gün TBMM'de şöyle konuşmuştur:

“ Müttefiklerin son Kırım Konferansı'nın vermiş oldukları kararlar çerçevesi içinde İngiltere devleti tarafından Cumhuriyet hükümetine yapılan bu son telkin şimdi memleket ve milletimize, Müttefikler davasına kesin yeni bir yardımda bulunmak imkanı ve fırsatını vermektedir.”

Başbakan Şükrü Saraçoğlu ise şunları söylemiştir:

“ Türkiye Cumhuriyeti ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bugüne kadar meclis olarak ve hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamette yol aldı.”

Amaca ulaşmak bakımından değerlendirildiğinde, savaş yıllarında izlenen Türk dış politikası başarılı sayılabilir. Ancak hemen belirtilmelidir ki, savaş sonrası yıllarda yeniden oluşan Türk dış politikasının ana sorunları da, savaş yıllarında izlenen dış politikanın doğrudan bir uzantısı olmuştur.

¹⁹ Atlas Okyanusunda bir gemide bulunan ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill, 14 Ağustos 1941 günü Atlantik bildirisini yayınladı. Bu bildiri ile Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) yerine Birleşmiş Milletlerin temeli atıldı. Birleşmiş Milletler Beyannamesi Mihver Devletlerine karşı savaşan 26 devlet tarafından 1 Ocak 1942 tarihinde Washington'da imzalandı.

II. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

2.1. SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI ORTAM VE DİNAMİKLER

İkinci Dünya Savaşı tarihin gördüğü en yıkıcı savaşlardan biri olmuş, şehirler yakılmış, yıkılmış ve milyonlarca insan ölmüştü. Savaşın tesirlerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır dense yeridir (Armaoğlu, 2005: 419).

İnsanlık tarihinin en acımasız dünya savaşında o dönemde Dünya nüfusunun yaklaşık % 80'ini oluşturan 60 ülkeden sadece sivil halktan ölü ve kayıp sayısı 33 milyon insandır. Böylece asker ve sivil toplam ölü sayısı 50 milyona insana ulaşmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın genel bir bilançosu çıkarılmak istenirse şu çarpıcı sonuçlara varılır:

1. Savaş 60 ülkeden, 30 milyonu mihver ülkeleri, 63 milyonu da müttefik ülkelere ait olmak üzere toplam 93 milyon insanın seferber edilip silahlandırılması ile cereyan etmiştir.

2. Savaş 6 yıl devam etmiş olup, bunun gün olarak ifadesi 2079 gündür.

3. 6 yıllık savaş boyunca 153 muharebe cereyan etmiştir.

4. Savaş sonunda toplam 17 milyon asker, 33 milyon sivil ölümler, 35 milyon insan yaralanmış veya sakat kalmıştır.

5. Müttefiklerin yardım malzemesi 3 bin ile 9 bin mil uzaklıktan getirilmiştir.

6. Savaş boyunca 30 milyon tonluk ticaret gemisi batmıştır.

7. Hava saldırılarıyla en çok zarar gören ülkeler, Almanya, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa olmuştur.

8. Savaş sonunda, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk ve İtalya'da rejimler yıkılmış, Macar kral naipliği de ortadan kalkmıştır.

9. Yine savaş sonunda Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya, Arnavutluk ve Doğu Almanya'dan oluşan sekiz Doğu Avrupa ülkesi sosyalist rejime geçerken, Litvanya, Letonya ve Estonya gibi Baltık ülkeleri de Sovyetler Birliği'ne katılmışlardır (Polatkan, 1972: 409).

Sonuç olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın belirlenebilen toplam parasal maliyeti 1.117 trilyon dolardır (Öndeş, 1974: 791).

Görüldüğü gibi Birinci Dünya Savaşı'na göre daha korkunç cereyan eden muharebeler, milyonlarca insana ve milyarlarca milli servetin yok olmasına sebep olmuştur. Savaşa girmeyen devletler bile girenler kadar iktisadî ve malî zararlara uğramıştır. Nihayet Avrupa'da Almanya'nın bütün cephelerde mağlubiyeti ile çöküşü, Uzak Doğu'daki kesin mağlubiyeti kabul eden Japon liderlerinin teslim belgesini imzalamasıyla İkinci Dünya Savaşı fiilen sona ermiştir (Kıraner, 1957: 10).

Savaş sonu dünyası; hem Avrupa açısından, hem de uluslararası sistem açısından çok büyük değişikliklere tanık oldu. Batı dünyasında, Birinci Dünya Savaşı sonunda kendi içinde Demokratikler ve Faşistler diye bölünen ve Sovyetler Birliği ile ABD gibi rakipleri ortaya çıkmaya başlayan Avrupa, bu savaş sonunda başatlığını tamamen yitirdi ve bir dünya sistemi olmaktan çıkarak bir dünya alt-sistemine indirildi (Oran, 2004: 480).

ABD ve İngiltere savaş zamanında verdikleri taahhütlere sadık kalarak ordularının büyük kısmını süratle Avrupa'dan geri çektiler. Diğer ülke devletleri bazı birlikleri hariç askerlerini terhis ettiler. Almanya'nın teslim olduğu gün Amerika'nın Avrupa'daki silahlı kuvvetlerinin mevcudu 3.100.000 kişiydi. Bu mevcudu bir sene içinde peyderpey çekerek 391.000 kişiye indirdi. Aynı dönemde askerî mevcudu 1.321.000 olan İngiltere de bu rakamı aynı sürede 488.000 kişiye indirdi. 1945 yılında askerî mevcudu 299.000 kişi olan Kanada ise 1946 yılında topyekün ülkesine döndü. Sovyetler Birliği ise tüm bu iyi niyet gösterilerine rağmen kuvvetlerini aynı mevcutla muhafaza ediyor ve silah sanayisini de tam randıman çalıştırıyordu (İsmay, 1956: 5).

2.1.1. İki Kutuplu Sistem

Uluslararası sistemde tanınmayacak kadar değişmiştir. Gelişmeleri 3 açıdan izlemek mümkündür.

1. Siyasal: O zamana kadar ki uluslar arası örgütlerin en evrenseli olan Birleşmiş Milletler (BM) 1945'te kurulmuştur. Fakat evrenselliği yalnızca Genel Kurul'daydı. Vetonun geçerli olduğu Güvenlik Konseyi tamamen büyük devletlerin o günkü dengesini

yansıtacak biçimde kurulmuştu. Genel Kurul'daki ABD ağırlığı ise, BM'nin genel dengesini bu ülke lehine bozmaktaydı.

2. Askerî: Avrupa'da Nazi ve faşistleri yenen batı Avrupa değil, ABD ile Sovyetler Birliği olmuştu. Doğal olarak, bu ikisi etrafında bir kümelenme gerçekleşti. Bu iki yeni süper gücün etrafında oluşan ideolojik güç odakları da, Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrıldı (İlhan, 2005: 118). Bu "İki Kutuplu Sistem" ²⁰ kesin çizgileriyle 46 yıl dünya politikasına egemen oldu ve "Soğuk Savaş" uzun yıllar karşılıklı çekişmelerle yaşandı.

3. Ekonomik: Gerek coğrafi bakımdan, gerekse kapitalist ekonominin dünya çapında geçerli tek sistem olması açısından, bir tarafı öbürüne oranla çok daha güçlü olan bu iki kutuplu sistem, daha savaş bitmeden ABD'nin yaptığı bir girişimle dalgalandı: ABD, Bretton Woods'da bir konferans toplamış ve konferansta ABD'nin istediği "Bretton Woods Sistemi" ²¹ kabul edilmiştir (Oran, 2004: 481).

2.1.2. Doğu Bloku

Rusya 1812'de Fransa, 30 yıl içinde de 2 kez Almanya tarafından istila edilmişti. Üstelik, 1917'den sonra iç savaşa da fiilen kuvvet yollayarak müdahale eden Batılıların, İkinci Dünya Savaşı içinde de kendisini yıpratıklarına tanık olmuştu. Bunların getirdiği güvenlik endişesiyle, batı Avrupa'yla arasına tampon koymak istiyordu. Bu tampon Doğu Avrupa olacaktır (Oran, 2004: 482).

Amerika'nın daha savaş bitmeden başlattığı ekonomik girişimler ve savaştan sonraki askerî paktları sonucu Avrupa'nın diğer yarısının başına geçti. Batı Bloku veya Kapitalist Blok'un lideri olarak askerî bakımdan NATO'yla, ekonomik bakımdan da

²⁰ İki Kutuplu Sistem, özellikle Soğuk savaş döneminde iki süpergücün (ABD ve Sovyetler Birliği) çekişme halinde bulunduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kavram çerçevesinde 1945 öncesi sistem, gücün büyük devletler tarafından paylaşılması sebebiyle çok kutuplu olarak isimlendirilir. Benzer biçimde Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla ABD'nin tek süper güç kalmasıyla oluşan düzen de pek çok akademisyen tarafından tek kutuplu sistem olarak adlandırılır.

²¹ Bretton Woods sistemi, II. Dünya Savaşı sırasında Temmuz 1944'te ABD'nin küçük bir kasabası olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında ortaya çıkan iktisadî sistemdir. Bretton Woods uluslararası para idare sistemi, dünyanın önde gelen devletleri arasındaki ticari ve finansal işlemlerde uyulması gereken kuralları belirler. Bu sistem, dünya tarihinde ilk kez, bağımsız ulus-devletlerin kendi aralarında ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmaları sonucunda uygulamaya konulmuştur. Uluslararası para sisteminin kurallarını belirleyen bu anlaşma, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kurulmasına karar vermiştir. Bu kurumlar, 1946'da, yeterli sayıda ülke anlaşmayı imzalayınca faaliyete geçmiştir. Bu sistemin getirilmesini isteyen ABD'nin önerilerini ünlü ekonomist Keynes sunmuştur. Bu konferansta altına dönüştürülebilen tek para biriminin dolar olmasına, diğer para birimlerinin değerlerinin de dolara göre ayarlanmasına karar verilmiştir.

1947'den itibaren başlayan dış yardım programlarıyla, etkisini bütün dünya üzerinde yaydı. Doğal olarak, ABD ve müttefiklerinin yayıldığı her ileri karakol, Sovyetler Birliği'nin güvenlik endişesini arttırdı (Oran, 2004: 482).

Bu katı kutuplu iki sistem, Sovyetler Birliği de Stalin'in ölümünden sonra açığa çıkan değişiklikleri izleyerek yumuşadı. 1954'ten itibaren Molotov'un yaptığı yumuşama çağrısından itibaren, iki blok arasında "Barış İçinde bir arada Yaşama İlkesi" benimsenmeye başlamıştır (Oran, 2004: 482).

2.1.3. Batı Bloku

ABD'nin savaş ertesindeki asıl amacı, Sovyetler Birliği'ne Avrupa'nın doğusunu kaptırdığı bir ortamda bir de batısını kaptırmamaktı. Batı Avrupa bir enkaz halindeydi ve doğrulması zaman alacaktı. Bu zengin pazarı, savaş sanayileri kapandıkça işsizlik yaşamaya başlayan Amerikan ekonomisine bir an önce kazandırmak gerekiyordu. Üstelik, Yunanistan ve Türkiye'deki Sovyet tehditleri ABD'nin bu girişimlerini acil hale getirmişti ve aynı zamanda kolaylaştırmıştı (Oran, 2004: 483).

Batı Avrupa ise daha önceden çok sağlam bir uygarlığı, sanayi geleneği ve nitelikli insan gücü bulunduğu için, Marshall planı sayesinde kendini hızla toparlamış ve ABD'ye iyi bir eş olmuştur.

2.2. SAVAŞ SONRASI TÜRKİYE

Savaş yıllarında izlenen Türk dış politikasının en önemli sorunu, savaş içinde düştüğü yalnızlıktı. İcra edilen bu politika Türkiye'yi savaştan uzak tutmayı başarmıştı, ama savaş sonunda gelişen yeni uluslararası politikada ülkenin yalnız kalmasına da neden olmuştu. Savaşa girmemek açısından bakıldığında, Türk dış politikası son derece başarılı sayılabilir. Ancak, Türk dış politikasının savaş sonrası dönemde oluşan sorunları aslında savaş yıllarında izlenen dış politikadan kaynaklanmıştır. Savaş boyunca tarafsızlığını muhafaza eden Türkiye, savaş sonunda savaşın dışında kalmasına rağmen, savaşa katılmış diğer Avrupa ülkeleri kadar zarar görmüş ve çok zayıf bir konuma düşmüştü. Savaş

harcamaları ekonomiyi alt üst etmişti. Bu nedenle büyük hoşnutsuzluk yaratan bir Varlık Vergisi²² uygulamasına gidilmişti (George,1990: 45).

Savaş sonrasında Türkiye'nin Müttefik Devletler içinde yalnız kalması, tamamen savaş içinde uygulanan dış politikanın bir sonucu olarak kabul edilmelidir.

Savaş içinde Müttefik Devletlerin ABD etrafında ve Birleşmiş Milletler adı altında yaptıkları işbirliğini savaştan sonra da sürdürme çalışmaları ve bu çalışmalarda alınan işbirliği kararlarına Sovyetler Birliği'nin de katılmış olması, bu devletin muhtemel tehditleri ve Türkiye aleyhine genişleme teşebbüsleri karşısında, Türkiye'nin diğer büyük devletlerin desteğini aramasını güçleştirmişti. Savaşın son anında Mihver devletlerine savaş ilan etmesi ile asli üyeleri arama girmeyi bir hak olarak kazandığı B.M. teşkilatının kurulması amacıyla 25 Nisan 1945'te toplanan San Fransisko Konferansı'nda, Türkiye bu yalnızlığını önemli ölçüde hissetmiştir. Kurulacak teşkilat esas olarak savaşı kazanan devletlerin bir teşkilatı olduğu ve savaş sonu dünyasını bu devletlerin istek ve çıkarlarına göre yürüteceği için, Türkiye savaş yıllarındaki çekimserliğinin olumsuz etkilerini görmekten ciddi endişe duymuştur (Esmer, 1996: 191).

Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında duyduğu endişesi temelsiz değildi. Çünkü, II. Dünya Savaşı'nın başlarında, 1939 yılında Moskova'ya giden Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun ittifak anlaşması maksadıyla Markoni'yi ziyaret ettiğinde, Sovyetler Birliği'nin kendisine Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi, Boğazların ortak savunulması, Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın kapatılması gibi Türkiye'nin kabul edemeyeceği bir dizi öneri sunmuştu. Bu sebeple Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı duyduğu endişe yersiz değildi (Server, 1997: 17-18). Sovyetlerin savaş yıllarındaki tutumu da savaştan sonra ortaya bazı isteklerle çıkacağını açıkça göstermişti. Nitekim Yalta Konferansından birkaç hafta sonra, 19 Mart 1945 tarihinde, Sovyet Hükümeti, Türkiye'ye bir nota vermiştir. Türk dış politikası üzerinde önemli değişimler yapan bu notada, 7 Kasım 1945'de bitecek olan 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını yenilemek istemediğini bildiriyor; buna sebep olarak da, bu anlaşmanın İkinci Dünya Savaşı

²² Varlık Vergisi, Şükrü Saraçoğlu Hükümeti tarafından 9 Kasım 1942'de TBMM'ye sevk edildi. Yasa, 11 Kasım 1942'de Genel Kurul'da kabul edildi ve 12 Kasım 1942'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

sonrasında ortaya çıkacak yeni duruma uygun olmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini söylüyordu (Esmer, 1996: 191).

Uluslar arası alanda yalnızlık içinde bulunan Türkiye bu nota'ya karşılık Sovyetler Birliği'ne uygun düşen bir anlaşma zemini aramıştır. Nitekim 4 Aralık 1945'de Sovyetler Birliği'nin notasına karşılık verilen nota da Sovyetlerin telkinlerinin uygun görüldüğü ve bu amaçla yapılacak tekliflerin büyük bir dikkat ve iyi niyetle inceleneceği bildirilmekteydi (Esmer, 1996: 191).

Doğal olarak ikinci Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasında en büyük sorun Sovyetler Birliği ile olan ilişkiler ve bu soruna karşı Müttefik Devletlerin desteğini sağlayabilmek olmuştur.

2.2.1. Sovyetler Birliği'nin İstekleri

19 Mart 1945 tarihinde Sovyet notasını alan Türkiye, Sovyetler Birliği ile uygun bir anlaşma zemini aramaya başlamıştı. Ancak, bir süre sonra, Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlık haklarından bir takım özverilerde bulunmadan Sovyetler Birliği ile anlaşma yapabilmesinin oldukça zor olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Sovyetler, Türkiye ile anlaşmak için Kars ve Ardahan bölgelerini istemiş, Boğazların birlikte savunulmasını, Montrö sözleşmesinin iki ülke arasında imzalanacak iki taraflı bir antlaşma ile değiştirilmesini kabul etmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Eroğlu, 1990: 355). Sovyetler Birliği'nin bu istekleri Türkiye'nin kabul edebileceği istekler değildi.

Türk Hükümeti'nin, Sovyet isteklerini reddetmesi üzerine Sovyetler Birliği 1945 yılı Haziran ortalarından başlayarak Türkiye üzerinde ağır bir siyasi baskı kampanyasına girişmiştir. Bu baskı ve propagandalar yabancı basında yer almasına rağmen, Türk Hükümeti iki ülke'nin ilişkilerini daha fazla bozmamak ve Sovyetler Birliği'ne isteklerini geri almak için imkan tanımak amacıyla açıklamamıştı (Sarınay, 1988: 46).

Fakat Sovyetler Birliği baskısını daha da arttırmış, 1945 Haziranında Eçmiyazın'da Dünya Ermeni kuruluşları Kars ve Ardahan'ın Sovyet Ermenistanı'na ilhak edilmesi yolunda bir karar almışlardır (Sarınay, 1988: 46).

O zamana kadar her şeye rağmen Sovyetler Birliği ile dost kalma çabası gösteren Türkiye, silahlı bir Sovyet saldırısına uğradığı takdirde, tek başına da olsa, bu saldırıya karşı koymaya kararlı olduğunu çeşitli yollardan Dünya kamuoyuna duyurmuştur. Ayrıca, Türkiye böyle bir tehlike karşısında yalnız kalmak istemediği için İngiltere'nin ve ikinci Dünya Savaşı sonunda en kuvvetli devlet olarak bilinen ABD'nin desteğini kazanmaya çalışmıştır (Esmer, 1996: 193).

Türkiye 1945 yılı ortalarında Sovyetler Birliği karşısında bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışırken, Amerikan yöneticileri de hâla savaş sonrası dünyasında barış ve güvenliğin uluslararası işbirliği yoluyla sağlanabileceğine inanıyorlardı. Türkiye üzerindeki Sovyet tehditleri konusu İngiltere tarafından ABD'ya bildirilmiştir. Çünkü, Türkiye Sovyet tehdidi karşısında kalınca önce müttefiki İngiltere'nin desteğini aramış ve bu sırada Sovyetler Birliği'nin, Balkan ülkeleri üzerindeki tutumundan endişelenen İngiliz Hükümeti, 18 Haziran 1945'te Amerikan Hükümeti'ne müracaat ederek, "Üç Büyükler" arasında yapılması kararlaştırılmış bulunan Postdam toplantısından önce ortak bir Anglo-Amerikan tutumunun tespit edilmesini ve Sovyetler'in karşısına böyle çıkılmasını istemiştir (Esmer, 1996: 194).

İngiltere'nin bu teşebbüsün sonucu alınmadan, Türkiye, Amerikan hükümetine başvurarak Sovyet tutumu karşısında Washington'un ne düşündüğünü öğrenmek ve Sovyetlere karşı ortak hareket edilmesini sağlamak istemiştir. ABD Ankara Büyükelçisi Edwin C.Wilson'da, hükümetine gönderdiği bir raporda, Sovyet istekleri savaş sonrası uluslararası işbirliği ilkelerine tamamen aykırı olduğu için, Washington'un bu konu ile yalandan ilgilenmesi gerektiğini belirtmiştir (Esmer, 1996: 194).

Bununla beraber, Amerikan Dışişleri Bakan Vekili Mr. Grew 7 Temmuz 1945'te kendisi ile bu konudan bir görüşme yapan Türk büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur'a; Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye herhangi bir müşahhas tehdit yöneltmediğini söyleyerek, Türk Hükümetinin ABD'nin Sovyet Hükümeti nezdinde teşebbüse geçmesi yolundaki isteğini kabulden kaçınmıştır. Mr. Grew'e göre, Türkiye'nin durumu, Postdam'da toplanacak olan "Üç Büyükler" tarafından ele alınacaktır ve Başkan Truman, bu konuda, Dışişleri Bakanından bilgi istemiştir. Truman'ın bu toplantıda Stalin ile yapacağı konuşma Amerikan Hükümeti'nin şimdi yapacağı bir teşebbüsten daha iyi sonuç verebilecektir. Bu

nedenle bir girişimde bulunmadan önce, Postdam Konferansı'nın sonucunu beklemek daha doğru olacaktır (Esmer, 1996: 195).

2.2.1.1. Sovyetler Birliği'nin İstekleri'nin Basında Yansımaları

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talepleri Türk basınında, ilk defa “Sovyet Şartları” başlığıyla 27 Haziran 1945'den itibaren görülmeye başlandı. O döneme kadar barış ümitlerini kaybetmeyen ve barış taraftarı olan Türkiye bu isteklerle adeta sarsıldı. Konu basında BBC (saat: 23.45) kaynaklı olarak şu şekilde verildi:

“Sovyetler Birliği'nin Türkiye arasındaki dostluk muahedelerini yenilemek için ileri sürdüğü şartlar hakkında malumat alındı. Times'ın İstanbul muhabirine göre, Sovyetler Birliği boğazları idarede imtiyazlı bir mevki istediği gibi, 1921'de Türkiye'ye verilen Kars ve Ardahan'ın iadesini de talep etmektedir.” (Cumhuriyet, 27 Haziran 1945).

Siyasî bir muhabire göre; boğazlara ait herhangi bir değişiklik Montrö Anlaşması'nı imzalayanların hepsini ilgilendiren bir husustu. Türkiye'nin bu gelişmeler hakkında müttefiklere acilen haber vermekte olduğu bildirilmekteydi. İngiltere ve ABD bu haberden sonra Sovyetler Birliği'nin boğazlar meselesini kendi başına yönlendiremeyeceğini belirterek Postdam'da görüşülmesini istediler. Bu sırada basında: “Trakya topraklarında Sovyet istekleri” manşetiyle, Sovyetler Birliği Bulgaristan için Türkiye'den ve Yunanistan'dan arazi talebini içeren haberler yer aldı. Bir süre sonra toprak talepleri konusunun sadece Doğu Anadolu ve Karadeniz'i kapsadığı anlaşıldı.

Sovyetler Birliği'nin talepleri konusunda İngiltere basını da kısa bir süre sonra Türkiye'den yana, ancak Sovyetler Birliği'ni karşısına almadan bir tavır takındı. Bu konudaki İngiliz basınının da yer alan görüşlerden Reuter kaynaklı şu haber dikkat çekmektedir: “Türkler boyun eğen bir millet değildirler. Türkiye'nin kendi istiklalinin kaybı demek olacak şartları kabul etmeyi asla düşünülemez. Hiçbir zaman boyun eğen bir millet olmayan Türkler Kars'ı ve Ardahan'ı vermekte imtina ederlerse Anadolu'da 1914 hudutlarının iadesi için, Rus ordularının bir kez daha kullanılması lazım gelecektir. Bu meselede Ruslar, milletler prensibini ileri sürerek mucip sebeplerde bulmaya çalışmıyorlar.

Çarlığın genişleme siyasetiyle komünistliğin emniyet siyaseti akıllıca birleştirilmiştir.” (Cumhuriyet, 7 Temmuz 1945).

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Postdam görüşmeleri öncesinde Londra’ya gitti ve Türkiye ile ilgili meselelerde İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Eden ile görüştü. Londra’da basına verdiği demeçte Türkiye’yi ilgilendiren çeşitli konulara değinerek hudutlar ve boğazların geleceğiyle ilgili şunları söyledi: “Türkiye için bir hudut tadili veyahut arazi tavizleri mevzu bahis değildir. Boğazların rejimi Montrö sözleşmesi ile tayin edilmiş olduğundan, bu rejimde herhangi bir değişikliğin, milletler arası bir hal suretine iktiranı gereken bir mesele olması icap eder.” (Cumhuriyet, 20 Temmuz 1945).

Türk aydınları da Sovyetler Birliği’ne yönelik iyi niyetlerini yavaş yavaş terk ederek ona cephe alan görüşler belirtmeye başladılar. Cumhuriyet Gazetesi Baş Yazarı Nadir Nadi “Bir Milletten Toprak İstemek” başlığı ile Sovyetler Birliği’ni şu şekilde eleştirmekteydi:

“Çarlık Rusyası’nın doymak bilmeyen emperyalist hislerinden ebediyen uzaklaştığı söylenen Sovyetler Birliği’ne karşı 25 yıldır iyi sözler işitmiş, adeta bir Türk- Sovyet dostluğu havası içinde yetiştirilmiş bir neslin çocuğu olarak, Sovyet tekliflerinin gerçekleştiğini görmek bizi hayal kırıklığına uğratabacak ve sırf bu bakımdan üzecektir. Yoksa Dışişleri Bakanımızın İngiliz gazetecilerine söylediği gibi, Türkiye için bir hudut değişikliği yahut herhangi bir toprak tavizi meselesi elbette söz konusu olamaz.

“Biz vatanımızın bugünkü sınırlarını pazarlık yoluyla çizmediğimiz gibi bir lütuf ve ihsan eseri olarak da ele geçirmedik. Milli hürriyet şuurunu damarlarında duyan Türk nesilleri koskoca bir imparatorluğun tasfiyesi pahasına bu sınırları kaniyle sulayarak meydana getirdi. Nereden gelirse gelsin, kim olursa olsun ne rica, ne tehdit, ne anlaşma, nede tartışma yolu ile kimse bizden bir karış toprak koparamaz.” (Cumhuriyet, 13 Temmuz 1945).

Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak talepleri konusunda Cumhuriyet gazetesinde France Pres ajansı muhabiri Rus projesinden söz etmekteydi. Bu projeye göre: “Trakya’daki Yunan toprakları Bulgaristan’a, Türk toprakları da Yunanlılara verilmeliydi.

Böylece Bulgaristan Ege Denizine çıkacaktı. Ancak bu projeye Türkiye'nin tepkisiyle birlikte İngiltere'nin tepkisi söz konusu olduğu için sıcak bakılmıyordu” (Cumhuriyet, 13 Temmuz 1945).

Sovyetler Birliği sadece Türkiye'den değil aynı tarihlerde Yunanistan ve diğer bazı devletlerden toprak isteklerinde bulunmaktaydı. Bu konu ile ilgili olarak France Press'in haberi şöyleydi: “Sovyet Hükümeti herhalde müttefiki Bulgaristan'a verilmek üzere Ege Denizi üzerinde bir liman ve keza Ege Denizi'nin bazı adalarını kendisi için talep etmek niyetindedir bu son iddia ABD ile İngiltere'nin kati surette muhalefeti ile karşılanmaktadır.” (Cumhuriyet, 18 Ağustos 1945).

Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945 tarihinde meclisi açış konuşmasında dış politika ile ilgili ve Sovyet tehdidine karşı şu tarihi nutkunu söyledi; “Türk topraklarından ve halklarından hiç kimseye verilecek borcumuz yoktur. Şerefle yaşayacak ve şerefle öleceğiz. II. Dünya Savaşındaki hareket hattımız müttefik milletlerin vicdanında da zamanında zaruri görülmüş ve hakkımızdaki tenkitler, kara günler geçtikten sonra suni olarak meydana çıkarıldı” (Cumhuriyet, 2 Kasım 1945).

2.2.2 Postdam Konferansında Türk Boğazları Sorunu

Almanya'nın savaştan çekilmesi Avrupa'da bir çok sorun ortaya çıkarmıştı. ABD ve İngiltere, Sovyetler Birliği ile savaş sonu işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınında Postdam'da bir toplantı yapılmıştır (Sarıay, 1988: 50).

Bu konferans açıldığı sırada Başkan Roosevelt 12 Nisan 1945'te öldüğü için, başkanlık, yardımcısı Harry S. Truman'a geçmiş ve Amerika'yı Postdam'da Truman temsil etmiştir. 26 Temmuz'da İngiltere'de seçimler yapılmış ve Muhafazakar Parti seçimi kaybettiğinden Churchill ve Eden yerlerini, Atlee ve Bevin'e bırakmışlardı. İngiltere'yi konferansın yarısında Churchill, Temmuz sonundan sonra da İşçi Partisi lideri ve yeni başbakan Clement Attlee temsil etmiştir (Esmer, 1996: 195). Postdam Konferansı'nda görüşülen sorunlar şöyledir, Polonya sorunu, Almanya sorunu, Avusturya, İtalya, Sovyet peykleriyle barış, İspanya, İran, Boğazlar sorunu, Tuna nehri, Rusya'nın Uzakdoğu savaşına katılmasıdır (Armaoğlu, 2005: 404-405).

Konferansta görüŖülen en önemli meselelerden biri Türk boğazlarının durumudur. Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı'nda Montrö Boğazlar rejiminin deđiŖtirilmesi konusunda İngiltere ve ABD'nin desteğini kazanmıŖtı. Fakat Potsdam'da Sovyetler Birliği'nin Boğazlar meselesine yalnız Türkiye ile kendisini ilgilendiren iki taraflı bir mesele olarak bakması, Boğazlar'da askerî üsler istemesi ve eski İtalyan sömürgelerinden biri üzerinde vesayete sahip olmak istediklerini bildirmesi İngiltere ve ABD'nin muhalefetine sebep olmuŖtur. Bu durum Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e yerleŖmek istediğini açıkça gösteriyordu. Bunun üzerine Churchill boğazlar meselesini açarak son Sovyet isteklerinin, Bulgaristan'a Sovyet kıtalarının yığılmasının ve Sovyet basınının Türkiye'ye karŖı hücumlarının Türkiye'yi büyük bir korkuya sevkettiğini, Rusya'nın Boğazlar sorununu Türkiye ile baŖbaŖa kalarak çözümlenmeye çalıŖmasını onaylamadığını belirtmiŖtir (Armaoğlu, 2005: 415-416). Ayrıca Churchill, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar meselesine yalnız kendisi ile Türkiye'yi ilgilendiren iki taraflı bir mesele olarak bakmasına itiraz etmiŖ, İngiltere'nin, Sovyetler Birliği'nin boğazlarda üs sahibi olmasına razı olamayacağı gibi, bu konuda Türkiye üzerine baskı yapamayacağını da ifade etmiŖ ve Churchill'in bu görüŖüne Truman'da katılmıŖtır (Esmer, 1996: 195-196).

Molotov ise cevabında, Türkiye'nin kendisinin Rusya ile bir ittifak için teŖebbüse geçtiğini, Rusya'nın da, Ŗart olarak sınırlarının tashihini yani Kars ve Ardahan'ın Ruslar'a verilmesini ileri sürdüğünü, çünkü bu iki bölgenin 1921 Moskova AnlaŖması ile Rusya'dan koparıp alınmıŖ olduğunu söyledi. Boğazlarda üs elde etmek için Türkiye ile anlaŖma konusunda ise Molotov; Sovyet isteklerinde bir gariplik olmadığını Çünkü, Türkiye'nin Çarlık Rusyası ile 1805 ve 1833'te de aynı nitelikte anlaŖmalar imzaladığını söyledi (Armaoğlu, 2005: 416).

Öte yandan Truman, Boğazlar meselesinin ABD'yi ve bütün dünyayı ilgilendirdiğini söyleyerek, Türk boğazları için düzenlenecek yeni rejime ABD'nin de katılması gerektiğini ifade etmiŖtir. Truman, savaŖ sonrası dünyada bütün uluslararası su yollarından geçiŖ serbestliği ilkesini savunmuŖtur. Fakat Stalin, Truman'ın milletlerarası su yolları konusundaki teklifine katılmakla beraber, Türk boğazlarının özel bir durumu olduğunu söyleyerek Boğazların durumunun ayrı mesele olarak ele alınması için ısrar etmiŖtir. Stalin'in bu ısrarı karŖısında Amerikan ve İngiliz yöneticilerin Boğazlardan serbest geçiŖi üç büyük devletle diğer ilgili devletlerin teminatı altına koymayı önermiŖlerdir. ABD ve İngiltere'ye göre böyle bir teminat kabul edilirse Sovyetler

Birliği'nin boğazlarda üs istemesine gerek kalmayacaktı. Fakat, Sovyet yöneticileri bu teklifi de kabul etmemişlerdir (Esmer, 1996: 196).

Sovyetler Birliği'nin boğazlarda üs istemek konusunda ısrar etmesi üzerine devletler anlaşamamış ve sonuçta her üç devletin boğazlar konusundaki görüşlerini Türkiye'ye ayrı ayrı bildirmelerine karar verilmiştir. Görüldüğü gibi Postdam Konferansı'nda Boğazlar konusunda yapılan görüşmeler kesin bir sonuca bağlanamamıştır. Bununla beraber bu görüşmeler sonunda özellikle iki nokta belirli bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunların birincisi, ABD ve İngiltere'nin Montrö rejiminin değişmesine karşı olmadıkları ve Washington'un Boğazların yeni rejimi konusu üzerinde söz sahibi olmak istediğidir, ikinci önemli nokta, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak istekleri karşısında ABD'nin tutumudur. Washington bu konunun yalnızca Türkiye ile Sovyetler Birliği'ni ilgilendirdiğini ve bu bakımdan bu iki devlet arasında çözüme bağlanması gerektiğini ileri sürmüştür (Esmer, 1996: 196). ABD Yalta ve San Francisco Konferanslarındaki Sovyet davranışından gereği biçimde ders alamamıştı. ABD bu tutumu ile hala savaş içinde Sovyetlerle yapmış olduğu işbirliğini devam ettirebileceğini düşünmüşse de gelişen olaylar bu görüşün doğru olmadığını ortaya koymuştur (Esmer, 1996: 197).

2.2.3. İngiltere'nin Türkiye'nin Yanında Yer Alması

İngilizler, Potsdam'da olduğu gibi Moskova'da Aralık 1945'te yapılan Dışişleri Bakanlığı Konferansı'nda da Sovyetlerin isteklerini Amerikalıların aksine frenlemeye çalıştılar. Yeni seçilen İşçi Partisi hükümetinin Dışişleri Bakanı Ernest Bevin Moskova'da Stalin'le yapmış olduğu görüşmede Sovyet isteklerinin, Gürcülerin Sovyetlere vermiş oldukları desteğin ve askerî konuşlanmanın İngilizleri endişelendirdiğini dile getirdi (Server, 1997: 31-32). İngilizlerin yapılan bu görüşmede takındığı tavır Türk hükümeti tarafından olumlu karşılanmıştır.

İşçi Partisi'nin hükümete gelmesiyle, İngiltere'nin politikasında değişiklik yapabileceği hususunda Türkiye endişe duyduysa da işçi Partisi bir önceki hükümetin politikasında hiçbir değişiklik olmayacağı hususunda Türklere teminat verdi (Barutçu, 1974: 317-318). Bununla birlikte hükümetin kendi içinde de İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikasında tam bir uyum içinde çalışıldığını söylenemezdi. Başbakan

Clement Attlee İngiltere'nin politikası konusunda Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanlığıyla görüş ayrılığına düştü. Başbakan, Ortadoğu ya da başka bir yerde bağımsız bir savunma yapılmasına gerek olmadığını öne sürerken, Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanlığı aynı görüşte değildiler. İngiliz Genelkurmayı; Sovyetlerin güneyine bir hava saldırısının sadece Ortadoğu'dan başlatılabileceğini, Ortadoğu'daki üslerden yönetilen bir saldırı stratejisinin Britanya Krallığı'nın kendi öz savunmasının zorunlu bir tamamlayıcısı olduğundan stratejik önemi bulunduğunu, bununla beraber Sovyetleri Yunanistan ve Türkiye'den uzak tutmak gerektiğini, zira bu ülkelerin Süveyş Kanalı ve İran körfezine girişi denetlediğini belirtti. Dışişleri Bakanlığı ise bu konuda şu açıklamayı yaptı:

“Yunanistan'da komünist bir rejim kurulması genel olarak Akdeniz' i ve özellikle İtalya ve Türkiye'yi etkileyecektir, aynı şekilde Türkiye'de Sovyet yanlısı bir hükümetin kurulması da Ortadoğu'daki İngiliz nüfuzunu baltalayacaktır, Ortadoğu petrolü barış zamanında Britanya Krallığı'nın ekonomisinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır, Ortadoğu ülkenin önemli bir ihracat pazarıdır, ayrıca politik ve stratejik değerlendirmeler İngiltere'nin Ortadoğu'daki nüfuzunu koruması gerekmektedir.”

Attlee, tüm bunlara rağmen ekonomik yönden güçlü olmadıklarını ve bunu yapacak malî kaynaklara da sahip olmadıklarını belirtti. Fakat Attlee sonunda Britanya'nın Ortadoğu'daki nüfuzunu koruma konusunda ikna edildi. Bu zorunluluk Türkiye'nin Sovyetler karşısında yalnız kalmasına engel oldu (Server, 1997: 33-34).

Bunun paralelinde 21 Kasım 1945 tarihli notasında görüşünü net olarak ortaya koymayan İngiltere, 21 Şubat 1946'da Dışişleri Bakanı Bevin'in Avam Kamarasında yaptığı konuşmayla Türkiye hakkındaki tavrına açıklık getirmiştir. Bevin bu konuşmasında: (Erkin, 1948: 288-289).

“...Türkiye ile muahedemiz olduğunu belirtmek isterim.... Şunu açıkça söylemeliyim ki Türkiye'nin bir peyk devlet haline geldiğini görmek istemem. İstedğim şey Türkiye'nin bağımsız ve hür bir devlet olarak kalmasıdır...” demiştir. Bevin bu demeciyle, Türkiye'nin milletlerarası konumda daha ağır ve sağlam bir yer almasında önemli bir katkı sağladığı değerlendirilmiştir (Erkin, 1948: 289).

İngiltere'nin Türkiye'ye destek vermesinin gerçek amacı olan Akdeniz ve Ortadoğu'daki nüfuzunu koruyabilmesi için ekonomik ve askerî yardımı artırarak Sovyetleri engelleyecek maddi kaynaklardan yoksun olması, Türk hükümetini Sovyetlere karşı Amerika'nın desteğini aramaya yöneltmişti.

2.2.4. ABD'nin Değişen Politikası ve Türkiye

ABD'nin Postdam Konferansı'nda Boğazlar konusunda takındığı tavır uzun ömürlü olmamıştır. Bir süre sonra Truman yönetiminin boğazlar konusundaki düşüncelerinde değişiklik yaşanmıştır. Nitekim, Başkan Truman 27 Ekim 1945'te yaptığı Donanma Günü konuşmasında "Birden fazla devletin ülkesinden geçen nehir ve su yolları" üzerinde bütün ulusların eşit haklara sahip olmasını isterken yalnız Türk toprakları içinde bulunan Türk boğazlarını bu statünün dışında bırakmıştır (Sarıay, 1988: 51).

Amerika'nın görüşündeki bu değişiklik öncelikle ABD ile Sovyetler Birliği'nin görüşleri arasında bir yakınlık olduğu kanısını uyandırıyor ise de durum böyle değildir. Gerçekten, 1945 yılının sonlarından başlayarak 1946 yılının devamı boyunca gelişen olaylar, Amerikan Hükümeti'nin, Türk Boğazlarının Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin egemenliğine bırakılmasını istediğini göstermektedir. Truman idaresinin Boğazlar konusundaki görüşlerini değiştirmeye başlaması, kesin olarak bilinmemekle beraber, bir taraftan İngiltere, diğer yandan Amerika savunma uzmanlarının ısrarı ile gerçekleşmiş olabilir. ABD'nin Boğazlar konusundaki tutumunu açık olarak gösteren ilk belge, Postdam'da alınan kararlar uyarınca bu devletin 2 Kasım 1945 tarihinde Türkiye'ye verdiği notadır. Amerikan elçisi tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na verilen bu noktada Montrö Sözleşmesi hükümlerinin zamanın şartlarına uydurulması için uluslararası konferansın toplanması teklif edilmiştir. Ayrıca çağrıldığı takdirde ABD'nin konferansa katılmaktan memnurluk duyacağı ifade edilmiştir (Esmer, 1996: 197). İngiltere ise hemen hemen aynı görüşleri belirten notasını 21 Kasım 1945'de Türk hükümetine bildirmiştir. Ancak İngiltere görüşlerini net olarak ortaya koymamıştır²³.

Toplanılan bu konferansta ABD Montrö rejiminde özetle şu değişikliklerin yapılmasını teklif ediyordu: (Sarıay, 1988: 52).

²³ Notanın metni için Bkz. Ayın Tarihi, No:144, Kasım 1945, s.77.

1. Boğazlar her zaman bütün milletlerin ticaret gemilerine açık olmalıdır,
2. Boğazlar her zaman Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin doğrudan geçişine açık olmalıdır,
3. Barış zamanında ortak bir kararla tespit edilecek sınır ve tonaj dışında Boğazlar, Karadeniz’de sahili olmayan devletlerin savaş gemilerine, Birleşmiş Milletler otoritesi altında hareket etmemeleri halinde kapalı tutulmalıdır,
4. Montrö rejiminde Milletler Cemiyeti deyimi yerine Birleşmiş Milletler getirilmeli ve Japonya sözleşmeden çıkarılmalıdır.

Bu notadan açıkça anlaşıldığı gibi ABD, Boğazlardan gemilerin geçişi konusunda Karadeniz devletlerine daha geniş yetki verilmesini kabul etmekte ve Boğazların statüsünde önemli değişiklikler yapmak fikrini geride bırakmaktadır (Esmer, 1996: 198).

Başbakan Saraçoğlu, 5 Aralık 1945’te yaptığı basın toplantısında, Türk hükümeti’nin ABD’nin teklifini bir müzakere temeli kabul ettiğini, Montrö rejimini yenileme konferansında ABD’nin yer almasını arzudan ziyade bir zaruret olarak telakki ettiğini söylemiştir (Sarıay, 1988: 52). Böylelikle Türkiye’de boğazlar meselesinin çözülmesine taraftar olduğunu açıklayıp Sovyetler Birliği tehlikesine karşı bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek maksadıyla ABD’nin desteğini sağlamaya çalışmıştır.

Sovyetler ise boğazlar hakkındaki görüşlerini ancak bir yıl sonra bildirecektir. Bu süreçte Türk-Sovyet ilişkilerinde gittikçe artan soğukluk İstanbul’da meydana gelen bir olayla iyice gerginliğe dönüşmüştür. İstanbul’da yayınlanmakta olan sol görüşlü gazetelerin (Yeni Dünya, Tan, La Turquie) büroları ile Sovyet bir vatandaşa ait olan Berrak Kitapevi, 4 Aralık 1945’te, İstanbul Üniversitesi öğrencileri tarafından tahrip edilmiştir. Sovyetler Birliği bu olayda Türk polisinin de ilgisinin olduğunu, sorumluluğunun ise Türk hükümetinin olduğunu belirterek protesto ediyordu (Armaoğlu, 2005: 427).

ABD, Postdam Konferansından sonra Türk Boğazlar’ı konusundaki görüşünü yeniden gözden geçirdiği gibi, 1946 yılının başından itibaren Türkiye’nin toprak bütünlüğü ile de yakından ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim, Başkan Truman’ın 1946 Ocak ayında

Dışişleri Bakanı Byrnes için hazırladığı bir muhtıradaki şöyle denilmektedir: “Sovyetler Birliği’nin Türkiye’yi istila ederek Boğazlar bölgesini ele geçirmek istediğine artık şüphe kalmadı. Eğer gidişe demirden bir yumruk uzatıp “Dur” demezsek, yeni bir savaş çıkacaktır. Sovyetler Birliği yalnız bir sözden anlıyor: Kaç tümeniniz var?”

Bu sırada Amerikan yönetimi Ortadoğu Bölgesi ile daha yakından ilgilenmeye zorlayan iki olay vardır. Bunlardan birincisi Sovyetler Birliği’nin 1945 Aralığında iki Gürcü profesörün iddialarına dayanarak Türkiye’nin doğusundaki bazı ili kendisine bırakılması için açtığı kampanyayı şiddetlendirmesi, ikincisi de 1945-1946 kışı boyunca Dünya siyaset sahnesinde ön yeri işgal eden İran olayıdır (Esmer, 1996: 201).

2.2.5. Amerikan Missouri Savaş Gemisinin Türkiye’yi Ziyareti (5 Nisan 1946)

Amerika Birleşik Devletleri’nin tutum değiştirmeye başladığını gösteren ilk belirti, Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan Missouri’nin savaş içinde Washington’da ölen Türk Büyük Elçisi, Münir Ertegün’ün²⁴ naaşını İstanbul’a getirmek üzere 1946 Mart’ı sonlarında New York’tan ayrılacağına açıklanmasıdır (N.Şimşir, 1996: 293-318). Ölen diplomatların cenazelerin savaş gemileri ile gönderilmesi bir nezaket kuralı sayılmakla beraber Amerikan tutumunun Sovyetler Birliği’ne karşı yapılmış bir gösteri olduğuna şüphe yoktur (Esmer, 1996: 201). 5 Nisan 1946’da Missouri’nin İstanbul’a gelmesi Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri’yle yakınlaşma çabalarının olumlu bir sonucu olmuş ve artarak devam eden Sovyetler Birliği tehdidi karşısında Türkiye’nin kendisine bir müttefik bulduğunun işareti sayılmıştır (Güler, 2004: 211).

Missouri zırhlısı İstanbul’da büyük bir görkemle karşılanmıştır. ABD Büyükelçisi 12 Nisan 1946’da Washington’a şunları bildirmiştir:

“Bu denli büyük gösterilerle Missouri’nin karşılanmasındaki neden, Türklere göre, ABD’nin artık Ortadoğu’da BM ilkeleri çerçevesinde barış ve güvenliğin, ABD çıkarlarının korunmasına yönelik bağımsız bir dış politika uygulamaya başlamasının bir

²⁴ M. Münir Ertegün (1883, İstanbul - 1944, Washington), Türk diplomat ve devlet adamı olarak Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde görev yapmıştır. ABD’de görev yaptığı sırada Başkan Franklin D. Roosevelt ile yakın dost olan Ertegün, Türkiye ile ABD arasında kuvvetli ilişkiler kurulmasını sağlayan, sevilen ve etkin bir büyükelçi olmuştur. Kendisine verilen değerlerin bir yansıması olarak, vefatından sonra naaşı 1946 yılında ünlü Missouri Zırhlısı ile Türkiye’ye getirilmiştir. Daha fazla bilgi için Bkz: N.Şimşir, B. (1996). Bizim Diplomatlar, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 293- 317.

sonucudur. Türkler, bu bağımsız politikayı ABD’yi gerektiğinde yanlarında görecekları biçiminde yorumluyorlar. Türklere göre, Missouri’nin gelişı bu politikanın belirtisi.” (Arcayürek, 1987: 315-316).

Missouri Zırhlısı, Boğazlara giren ilk gemi olarak, İstanbul’a vardığı gün yani 5 Nisan 1946’da “Ordu Günü” dolayısıyla Chicago’da konuşan Başkan Truman, “ ... Bugün Amerika kuvvetli bir millettir... Bu kuvvet bizi, idareyi ele almamıza ve mesuliyetler kabul etmemize mecbur bırakmaktadır...” diyerek yakın Ortadoğu’nun durumunu vahim bir mesele olarak vasıflandırmıştır. Böylece Truman, Amerikan’ın dünya meselelerine seyirci kalmayarak, dış politikasına yeni bir yön vereceğini ifade etmekteydi (Sarınay, 1988: 54). Başkan Truman’ın bu konuşmasının Türkiye’de en çok dikkati çeken kısmı, şüphesiz Ortadoğu ile ilgili olan kısmıdır. Başkan Truman, Ortadoğu konusunda şöyle demiştir; “Gözlerimizi Yakın ve Ortadoğu’ya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arzeden bir bölge ile karşılaşyoruz. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve denizyolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadî ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbirisi ne yalnız ne de beraberce, kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdürler. Böyle olunca da Yakın ve Ortadoğu’nun bu bölgenin dışındaki büyük devletler arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birdenbire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir. Yakın ve Ortadoğu’da küçük ya da büyük hiçbir devletin, Birleşmiş Milletler kanalıyla, diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştıramayacağı hiçbir meşru çıkarı yoktur. Birleşmiş Milletlerin, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı, ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda ısrara hakkı vardır.” (Aydın Tarihi, 1946: 72-74).

Açıkça görülebileceği gibi, Başkan Truman, bu konuşmasında Yakın ve Ortadoğu durumunun önemini ve ciddiliğini kabul etmekle beraber, bu bölgede barışın korunması için hala ABD’nin doğrudan doğruya müdahalesinden çok, Birleşmiş Milletler Teşkilatından faydalanmayı öngörmektedir. Bu sözlerin Sovyetler Birliği’ni uyarı ve tehdit niteliği taşıdığına hiç şüphe yoktur (Esmer, 1996: 202-203). Bu bakımdan Türk basını, Başkan Truman’ın bu konuşmasını ABD’nin Türkiye’ye verdiği bir teminat olarak kabul görmüş çok olumlu karşılamıştır (Daver, 1946; Atay, 1946; Esmer, 1946; Aydın Tarihi, 1946: 64-74).

Ayrıca Cumhurbaşkanı İnönü 6 Nisan 1946 günü Vatan gazetesine şöyle konuşmuştur:

“Amerikan donanmasına mensup gemiler bize ne kadar yakın bulunursa o kadar iyi olur.” (İnönü, 6 Nisan 1946).

Missouri'nin Türkiye'ye gelişi, Türk kamuoyu için sıradan bir ziyaret değildi. Missouri'nin Türkiye'ye gelişi nedeniyle Türk gazetelerinde çıkan yazılardan, o dönemde Türk kamuoyunun Amerika Birleşik Devletleri hakkında neler düşündüğünü anlayabiliriz. Missouri'nin Türkiye gelişi nedeniyle Türk gazetelerinde Amerika Birleşik Devletleri hakkında yayımlanmış yazılardan bazılarında şu düşünceler ifade edilmiştir :

“Amerika'nın ne istediğini biliyoruz; hür, eşit ve egemen milletlerin ortaklaşa güvenliğine dayanan, harpsiz, saldırısız sadece ahlâk ve kanun bağlaşma ve antlaşmalarının hüküm sürdüğü bir dünya. Böyle bir dünyada yaşamak isteyen herkes, Amerikan bayrağında kendi talih yıldızını da görür... Missouri zırhlısı ve yanındaki harp gemileri ile gelen Amiral, Subay ve erler bu sabahtan beri Türk milletinin, aramızda bunusları her yuvaya sevinç ve şenlik veren misafirleridir.” (Ulus, 5 Nisan 1946).

“Amerika bugün yeryüzünün en kuvvetli bir milletidir. Fakat bu kuvvet; barışın,adaletin ve milletler arasında eşitlik hakkını kurup yaşatmak isteyen temiz bir idealin emrindedir....Kötü niyet beslemeyen her kuvvet gibi ABD'de muazzam endüstrisini yıllar boyunca yalnız insanlık ve medeniyet şartlarına göre yürütmekten başka bir şey yapmamıştır.” (Cumhuriyet, 5 Nisan 1946).

“İlk defadır ki bu harpten sonra bir Amerikan donanması bu münasebetle Akdeniz'de yer almaktadır. Bu da Amerika'nın yalnız Pasifik'te değil Avrupa içlerine hakim Akdeniz sularında her tehlikeye karşı hazır olacağını göstermesi bakımından başlı başına ehemmiyetli bir hadisedir....(Amerika Birleşik Devletleri) Yeryüzünde hak, adalet, hürriyet prensiplerinin tatbik edilmesinden başka bir ideali olmayan ,bu ideal uğrunda var kuvvetini ortaya koyan büyük devlettir.” (Akşam, 5 Nisan 1946).

“Missouri zırhlısının İstanbul'a gelişi ile Güvenlik konseyinde İran meselesinin Birleşmiş Milletler Anayasası prensipleri dairesinde bir cereyan alışı aynı güne tesadüf etti.Bu tesadüf dünya tarihinin gidişini değiştiren çok hayırlı bir alamet gibi telakki edilse

yeridir....Uzak Doğu harbinde Amerikan zaferini temsil eden Missouri zırhlısının gönderilmiş olması hadisede iki memleket arasındaki dostluk gösterisinden fazla ve üstün bir mana bulunduğunu anlatmağa kafi gelir.” (Vakit,6 Nisan 1946).

“Amerika, istiklâl, hürriyet, hak ve adalet mefhumlarının her varlıktan üstün olduğuna iman etmiş ve bu imanını bütün dünyaya yaymak için mücadeleye girişmiş bir devlettir....İki gündür aramızda bulunan binlerce Amerikalı topraklarımızda hiçbir yabancılik hissetmemelerinin, bizimde onları kendi çocuklarımız gibi telakki etmemizin sırrı buradadır.” (Tasvir, 7 Nisan 1946).

“Türk Milletinin bu büyük dostluk tezahürü karşısında duyduğu heyecan, minnettarlık ve sevgi sonsuzdur.” (Ulus,7 Nisan 1946).

“Türk milleti ve devleti, Missouri zırhlısının ziyaretini oldukça önemsemiştir. Missouri’nin Türkiye’yi ziyareti anısına, Tekel idaresi tarafından “Missouri” adlı lüks bir sigara hazırlanarak piyasaya sürülmüştür. İki ülke bayrağının bulunduğu sigara paketinde, Missouri’nin silüetide yer almıştır. Ziyaret dolayısıyla sigaranın yanı sıra aynı dizaynda kibrit kutuları da piyasaya sürülmüştür” (Cumhuriyet, 31 Mart 1946).

“Missouri’nin gelişi dolayısıyla, İstanbul Belediyesi tarafından, Karaköy’den itibaren Beşiktaş’a kadar olan saha ile Beyoğlu’nun bir kısım semtlerindeki evler ve dükkanlar aynı renkte boyatılmıştır” (Cumhuriyet, 5 Nisan 1946).

“Yapılan hazırlıklardan ve gazete yazılarından da anlaşılacağı üzere Missouri’nin gelişi normal bir ziyaret, gelen Amerikalılar da normal misafir olarak algılanmamışlardır. Missouri gemisinin boğazlardan geçişi, Çanakkale’den itibaren bütün kıyı boyunca on binlerce insan tarafından seyredilmiş ve gemiye tezahüratta bulunulmuştur. Aynı şekilde, gemi ile gelen ziyaretçilerin İstanbul ve Ankara ziyaretlerinde de on binlerce insan sevgi gösterilerinde bulunmuşlardır” (Cumhuriyet, 31 Mart- 7 Nisan 1946).

Missouri’nin gelişi gibi gidişi de Türk kamuoyunu meşgul etmiştir. Bu ziyaretle Türk kamuoyu, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında samimi bir ilişkinin artık

kurulduğuna inanmıştır (Ulus, 8 Nisan 1946; Cumhuriyet, 8 Nisan 1946; Ulus, 8 Nisan 1946).

Missouri'nin Türkiye'den ayrılışından kısa bir müddet sonra, TBMM kürsüsünden İçel Milletvekili H. Suphi Tanrıöver, Amerika Birleşik Devletleri hakkında şu düşünceleri ifade etmiştir:

“Aziz arkadaşlarım, bir silah yardımı,onun nereden geldiğini gördük. Sonra bir şefkat yardımı, onunda en fazla nereden geldiğini gördük. Amerika bize yalnız bunu mu veriyor? Harbin silahlı kısmı bitti. Arzın üzerinde karanlıklar var, milletler hala ızdırıp içinde, hala yarına endişe ile bakıyor. Işık nereden geliyor? Bu ışığın bir menbaı var. Yine Amerika. Ümit nereden geliyor? Amerika'dan. Güven nereden geliyor ? Amerika'dan...”

25

Missouri gemisinden sonra çeşitli Amerikan filolarını Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir. Missouri gemisini müteakip, Amerikan Akdeniz filosu İzmir'e gelmiştir. 23 Kasım 1946 tarihinde gerçekleşen bu ziyarete, Amerika Birleşik Devletleri Donanması'na ait; Randolph uçak gemisi ile Perry, Fargo ve Donner adlı gemiler İzmir limanına gelerek, İzmir'i ziyaret etmişlerdir. İzmir gazeteleri “Wellcome” manşetleriyle Amerikalı misafirlerini karşılamışlardır (Yavuz, 2004: 214). Bu gazetelerden birinde ziyaret şu şekilde değerlendirilmiştir:

“Büyük Amerikan milletinin kahraman, güzide, verimli, centilmen denizcileri, karşınızda gördüğünüz millet çocukları sizi çok iyi tanımış , çok sevmiş, size karşı hayranlık ve bağlılık taşıyan insanlardır...İşte bugün o yüreğin yaşadığı sevinç ve zevk içinde size ellerimi uzatıyor hoş geldiniz diyorum” (Anadolu, 24 Kasım 1946).

Türkiye'nin zor günlerinde gerçekleşen bu ziyaret kamuoyunda Türkiye'ye Amerikan desteği olarak yorumlanmıştır. (Yalçın, 1946; Daver, 1946; Atay, 1946).

23 Kasım 1946 tarihli Tasvir gazetesinde bu durum şu şekilde belirtilmiştir:

²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, Cilt 23.

“Atatürk’ün Türk milletine Onuncu Yıl Nutku ile göstermiş olduğu, Türkiye’yi muasır Medeniyetlerin fevkine çıkaracağız ideali üstün medeniyeti ile muasır dünyayı temsil eden ABD’ye yakınlaşmanın onun sihirli elleri ile insanlık alemine getirmiş olduğu yüksek medeniyete kucak açmanın Türk milleti için bir zaruret olduğuna en manalı bir işaret. Atatürk’ün bu isteği bugün tamamıyla yerine geldi.” (Tasvir, 23 Kasım 1946).

Bu ziyaret esnasında Amerikalı yetkililer Randolph uçak gemisinden havalanan dört uçakla birlikte Ankara’ya giderek temaslarda bulunmuşlardır (Ayın Tarihi, 1946: 78).

Bu gemilerin ziyaretlerini müteakip, 2 Mayıs 1947 tarihinde Leyte uçak gemisi, Dayton kruvazörü ve Bristol ile Purdy muhriplerinden mürekkep Amerikan filosu İstanbul’u ziyaret etmiştir (Ayın Tarihi, 1946: 64).

2.2.6. Boğazlar Hakkında Türk-Sovyet Notaları

Türk-Sovyet ilişkilerindeki gerginlik 1946 yılının yazına kadar devam etmiştir. Fakat 1946 yazında yeniden şiddetini arttırarak bir buhrana dönüştü (Armaoğlu, 2005: 415). Postdam Konferansı’nda alınan karar gereği ABD ve İngiltere Boğazlar hakkındaki görüşlerini bildirmelerine rağmen, Sovyetler Birliği herhangi bir görüş bildirmediği gibi, Türkiye üzerindeki baskısını gayri resmi yollardan arttırmıştı. Sovyetler Birliği Postdam Konferansı’ndan bir yıl sonra 7 Ağustos 1946’da Türk Hükümeti’ne Boğazlarla ilgili görüşlerini ihtiva eden bir nota vermiştir. Bu notasında, Sovyet Hükümeti, İkinci Dünya Savaşı içinde meydana gelen olayların Montrö Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan Boğazlar rejiminin Karadeniz devletlerinin güvenliğini korumaya yetmediğini ileri sürerek, savaş sırasında bazı düşman gemilerinin boğazlardan geçirildiğini iddia ediyor ve aşağıda belirtilen esaslara dayanan yeni bir boğazlar rejiminin kurulmasını istiyordu (Sarıay, 1988: 55).

1. Boğazlar bütün devletlerin ticaret gemilerinin geçişine devamlı açık olmalıdır.
2. Boğazlar Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin geçişine devamlı olarak açık tutulmalıdır.
3. Özel surette öngörülecek haller dışında, Boğazlar Karadeniz’e sahili olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişine kapalı olmalıdır.

Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için tabii su yolu olan Boğazlara müteallik rejimin kurulması yalnız Türkiye'nin ve Karadeniz'e sahili olan diğer devletlerin yetkisi dahilinde olmalıdır.

Boğazlarda ticari seyrüsefer serbestliği ve boğazların güvenliğini temin hususuyla en fazla ilgili ve bunu gerçekleştirmeye en güçlü oldukları için, Türkiye ve Sovyetler Birliği, Boğazların diğer devletler tarafından Karadeniz'e sahili bulunan devletler aleyhine kullanılmasının önüne geçmek amacıyla, bunların savunulmasını müştereken temin etmelidir.

Sovyetler Birliği, Boğazlar konusundaki görüşünü içeren bu notayı, Türkiye ile beraber İngiltere ve ABD'ye de vermişti. Bu bakımdan Türk hükümeti, Sovyet notasını cevaplandırmadan önce bu iki devletin düşüncesini öğrenmek istemiş ve Türk Hükümeti'nin isteği üzerine Başkan Truman, Amerikan Dışişleri, Harbiye ve Donanma bakanlıklarım bu konuyu incelemekle görevlendirmiştir (Esmer, 1996: 205). 15 Ağustos 1946 tarihli Beyaz Saray toplantısında mesele ele alınmıştır (Sarıay, 1988: 55). Konu üzerinde çalışan Amerikan yöneticileri sonuçları ne olursa olsun, Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'nin desteklenmesine taraftar görünmüşlerdir.

Amerikan idarecilerinin bu davranışı, ABD'nin Türkiye karşısında takip ettiği politikada yeni bir merhale olmuştur. Gerçekten, o zamana kadar Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki anlaşmazlığı yalnız boğazlardan geçiş meselesi olarak görmeye çalışan Amerikan yönetimi, 7 Ağustos 1946 tarihli Sovyet notasını aldıktan sonra, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu durumu daha iyi anlamaya başlamışlardır. Nitekim, ABD, Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, bu konuda yapılan görüşmeler sırasında 7 Ağustos 1946 notasının boğazlar rejimini düzenlemekten çok Türkiye'yi Sovyet egemenliği altına almak amacıyla kaleme alındığını savunmuştur (Esmer, 1996: 205).

Acheson'un bu görüşüne Başkan Truman'da katılmıştır. Truman'a göre, 7 Ağustos tarihli notadaki Sovyet istekleri kabul edilirse, ABD ile İngiltere'nin Boğazlar konusunda söz sahibi olmaları imkansızlaşacak ve daha önemlisi, Türkiye'nin bağımsızlığı ortadan kalkacaktır. Çünkü şimdiye kadar bütün denemeler, Sovyet kuvvetlerinin girdiği her ülkenin kısa bir süre sonra Sovyet nüfuzu altına geçtiğini göstermiştir. Boğazların ortak

savunması bahanesi ile Türkiye'ye girecek Sovyet kuvvetleri de, çok geçmeden, tüm Türkiye'yi kontrol altına almak isteyeceklerdir (Esmer, 1996: 205).

ABD hükümeti, 16 Ağustos'ta Franklin D.Roosevelt Uçak-Gemisi ile bir deniz kuvvetini Akdeniz'e göndereceğini açıklayarak, bu fikirlerin sözde kalmayacağını gösterdiği gibi, 19 Ağustos 1946'da Boğazlarla ilgili notasını Washington'daki Sovyet Büyükelçiliğine vermiştir (Aydın Tarihi, 1946: 72-74)²⁶. İngiltere ise Türkiye ile durumu görüştüğten sonra 21 Ağustos'ta; Boğazlar rejiminde yapılacak herhangi bir değişikliğin Birleşmiş Milletler prensiplerine uydurulması gerektiğine değinerek, ABD notası ile aynı mahiyette bir cevabı notayı Sovyetler Birliği'ne vermiştir (Sarıay, 1988: 56-57).

Sovyet notası karşısında, Recep Peker Hükümeti 14 Ağustos 1946'da TBMM'de okunan programda, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini herşeyin üzerinde tutacağını, Cumhuriyet ordusunun Türk topraklarının dokunulmazlığını ve güvenliğini, devletin şerefini ve haklarını korumak için işbaşında bulunduğunu ve ABD ile olan ilişkilerimizin karşılıklı saygı ve işbirliği sayesinde devamlı bir gelişme seyri izlediğini açıklamıştır. Türkiye, İngiltere ve ABD'nin de desteğini alarak 22 Ağustos 1946'da Moskova'ya verdiği karşılık notası ile de Montrö Sözleşmesi'nin savaş ve ticaret gemilerinin boğazlardan geçişi ile ilgili hükümlerinde bazı değişiklikler yapılabileceğini kabul etmekle beraber; bu sözleşme ile kurulan rejimin kaldırılması ve boğazların ortaklaşa savunulması konusundaki Sovyet isteklerini kesinlikle reddetmiştir (Sarıay, 1988: 58).

Türkiye'nin bu tehditlerden dolayı duyduğu endişe devam etmekle beraber, endişenin malî sonuçları da Türk ekonomisini olumsuz yönde etkiledi. Türk ekonomisi, büyük bir orduyu uzun süreyle muhafaza etmeye yeterli değildi. Sovyetler Birliği'nden duyduğu endişe nedeniyle, ordusunun bir kısmını terhis ederek mevcutları azaltamamıştı. Savaş sırasında yüksek fiyatlarla ihraç ettiği ürünlerin fiyatları da düşmüştü. Türkiye'nin bu dönemde elinde altın ve döviz rezervleri bulunuyordu. Ancak, Sovyetler Birliği ile savaş ihtimali düşünüldüğünden, bu kaynaklar kullanılmak istenmiyordu. Türkiye bu dönemde iç borçlanma ve dış krediler ile ekonomisine çeki düzen vermek istedi. Savaş sonrasında Türkiye, geniş ölçekli dış borçlanma ve yabancı yatırımlara önem veren bir politika izlemeyi, ülkenin iktisadî kalkınmasında temel bir koşul olarak görüyordu (Tezel, 2002: 222-223).

²⁶ Amerikan Notasının Metni İçin Bkz. Aydın Tarihi, No:153, Ağustos 1946, s.72-74.

Bu arada Akdeniz'e gönderilen ABD Deniz Kuvvetlerinin yarattığı tepkiler yatışmadan, Sovyetler Birliği 24 Eylül 1946'da Türkiye'ye ikinci bir nota daha vermiştir (Esmer, 1996: 208). Bu notada da Boğazlarla ilgili rejimin yalnız Türkiye ile Karadeniz'e sahili olan diğer devletler tarafından tespit edilmesi ve Boğazların Türkiye ile Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması konusundaki Sovyet istekleri üzerinde durulmuştur (Sarınay, 1988: 58). Notada ayrıca Türkiye'nin Karadeniz'e sahil dar olmayan bazı devletler ile askerî tedbirler aldığını ve bu durumun Karadeniz devletlerinin güvenliği açısından olumsuz olduğu ifade edilmiştir. Burada ilk Sovyet notasının cevaplandırılmasından sonra Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'nin boğazlarda İngiltere'ye bir ikmal üssü verdiğini ve yine İngiltere'nin Trakya ile Karadeniz sahillerinde denizaltılara karşı radar istasyonları kurduğunu ileri sürerek Türkiye'ye yeni suçlamalarda bulunduğu görülmektedir. 24 Eylül 1946 tarihli notada sözü edilen askerî tedbirler bunlar olmalıdır (Esmer, 1996: 208).

Boğazlar rejiminin yalnız Karadeniz'e sahili olan devletler tarafından tespit edilmesi için ısrar eden Sovyetler Birliği, Karadeniz'e sahili olmayan İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri'nin bu işe karışmasını istemediğini göstermek amacıyla, ilk notada izlediği yoldan farklı olarak bu ikinci notayı ABD ve İngiltere hükümetlerine vermemiştir. Bununla beraber bu iki devleti boğazlar konusunda yapılacak bütün görüşmelerde taraf kabul eden Türk Hükümeti, ikinci Sovyet notasını alır almaz, İngiliz ve Amerikan hükümetlerini durumdan haberdar etmiştir (Sarınay, 1988: 58). Türkiye'nin kararlı tutumuna karşılık Sovyet baskısının devam etmesi bu bölgede dengenin bozulacağını ve menfaatlerinin zarar göreceğini anlayan Amerika ve İngiltere'yi harekete geçirmiştir. Türkiye üzerindeki Sovyet baskısını başından beri dikkatle takip eden ABD ve İngiltere 9 Ekim 1946'da Sovyetler Birliği'ne birer nota vererek, Sovyet taleplerinin kabul edilmesinin mümkün olmadığını ve Türkiye'nin boğazlar savunmasının tek sorumlusu kalması gerektiği hususundaki kesin fikirlerini belirterek, Boğazlar bir saldırıya, ya da saldırı tehdidinde maruz kalırsa, bundan doğacak durumun Birleşmiş Milletler Güvenlik Meclisinin harekete geçmesini gerektireceğini belirterek, Rusya'nın daha ileri gitmemesini istemişlerdir (Esmer, 1996: 208-209).

İngiltere ve ABD'nin bir kere daha Türkiye'den yana çıkması Türk resmi çevreleri ve kamuoyunda yeniden bir ferahlık yaratmıştır. Nitekim, desteklendiğini gören Türkiye,

18 Ekim 1946'da Sovyetler Birliği'ne verdiği son notada (Ayn Tarihi, 1946: 76-83)²⁷, eski görüşleri üzerinde ısrar etmiştir (Esmer, 1996: 209).

Türkiye zerideki Sovyetler Birliği baskıları devam ederken, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda önce İngiltere daha sonra Türkiye'nin stratejik önemini kavrayan ABD, tavırlarını değiştirerek Türkiye'ye ekonomik bakımdan Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile destek vermiştir.

2.3. TRUMAN DOKTRİNİ

Savaştan sonra, Amerikan kamuoyunda, Amerika'nın tekrar kabuğuna çekilerek ihtiya Avrupa'nın kombinezonlarından yine uzak durması söz konusu olmuş ise de Sovyetler Birliği'nin komünist emperyalizmine çabucak hız vermesi ve bundan doğan gelişmeler, ABD'yi gerçekçi olamayan ümitlere kapılmaktan kısa sürede kurtarmıştır. Savaştan sonraki barış düzeninde Amerika Sovyetler ile işbirliği yapamayacağını vakit geçmeden anlamıştır. Komünizmin ortaya çıkardığı evrensel tehlike Amerika'yı milletlerarası düzenin korunmasında sorumluluklar almaya yönelmiştir. Geleneksel Amerikan dış politikasındaki bu radikal değişmenin başlangıcını da Truman Doktrini teşkil eder (Armaoğlu, 2005: 441).

Türkiye'nin ABD'nin askerî ve iktisadî desteğini aradığı sıralarda Yunanistan'da da komünizm tehlikesi belirmiştir. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşı sırasında önce İtalyan saldırısına, sonra da Alman işgaline uğrayan bu ülkede savaş daha sona ermeden sağ ve sol eğilimli gruplar arasında bir silahlı çatışma çıkmış ve savaş bittikten sonra da devam eden bu çatışmaya, Yunanistan'ın Kuzey komşularının da karışması üzerine, durum tehlikeli bir milletlerarası nitelik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı içinde bu ülkeyi kendi nüfuz bölgesine aldığı için Yunanistan'a yardım etmek görevi büyük ölçüde İngiltere'ye düşüyordu. Nitekim, İngiltere bu amaçla 1944 Ekim'inde Yunanistan'a giren kuvvetlerinin bir kısmını savaşın bitmesinden sonra geriye çekmemiş ve bu devlete önemli askerî ve ekonomik yardımlar yapmıştır (Armaoğlu, 2005: 441).

Fakat İngiltere'nin bu sırada karşılaştığı iktisadî kriz, bu yardımlara devam edememesine sebep olmuştur. Nihayet 21 şubat 1947'de İngiliz hkmeti, 31 Mart

²⁷ Notanın metni için Bkz. Ayn Tarihi, No:153, Ağustos 1946, s.76-83.

1947'den itibaren Türkiye ve Yunanistan'a yardıma devam edemeyeceğini, Yunanistan'daki ordusunu geri çekmek zorunda olduğunu, fakat batı dünyasının savunması bakımından bu iki devletin bağımsızlığının önemli olduğunu, bu sebeple ABD'nin iktisadî ve askerî yardımının, Türkiye ve Yunanistan için şart olduğunu bir muhtıra ile ABD'ye bildirmiştir (Sarıay, 1988: 62).

İngiltere'nin bu muhtırası, artık onun dünya ve özellikle Orta Doğu'daki yerini ABD'ye terk etmek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. Türkiye ve Yunanistan ile ilgili İngiliz muhtıraları Amerikan yöneticilerini bu seçimi bir an önce yapmaya zorlayan en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu sebeple İngiliz muhtırasını alan ABD yöneticileri; yalnız Orta Doğu'nun değil, aynı zamanda bütün Batı dünyasının savunması için çok önemli bir yerde bulunan Türkiye ve Yunanistan'ı, genişleme emelleri artık açıkça ortaya çıkan Sovyetler Birliği karşısında yalnız bırakmamak ve iktisadî-askerî yönden destekleme yolunu seçmişlerdir. Ayrıca, 1945-1947 yılları arasında çıkan bütün uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde Amerika Birleşik Devletleri savaş sonunda kurulan uluslararası işbirliği yolunu denemek istemiş; fakat bu yol önceden sanıldığı gibi işleyemediği için, Sovyetler Birliği'nin genişlemek ve yayılmak emellerini açığa vurmaktan kaçınmamış, kuvvetler dengesini kendi lehine değiştirmeye kalkmıştır (Esmer, 1996: 209). Şu noktaya özellikle işaret etmek gerekir ki ABD yöneticilerinin bu kararı almalarında sadece Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu Sovyet baskısı değil, görüldüğü gibi Sovyet davranışlarının ortaya çıkardığı yeni milletlerarası ortam da etkili olmuştur (Sarıay, 1988: 62).

Karşılaşılan bu durum karşısında ABD Başkanı Truman, 26 Şubat 1947'de dışişleri, harp ve donanma bakanları ile görüşerek Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'ye ve Yunanistan'a yapılacak yardım hakkında hükümetçe Kongreye sunulacak teklifi hazırlamaya başlamıştır (Sarıay, 1988: 63). Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmek kararını alan Başkan Truman, bu amaçla Senato ve Temsilciler Meclisinin 12 Mart 1947'de yaptığı ortak oturumda, sonradan Truman Doktrini adıyla ün kazanan bir mesaj okumuştur. ABD Başkanı Truman, yaptığı bu konuşma ile Amerikan halkını komünizme karşı topyekûn bir mücadeleye çağırmıştır. Walter La Feber²⁸ bu konuşmayı, Stalin ve Churchill'den sonra Truman'ın Soğuk Savaş ilanı olarak değerlendirir (Şenol, 2006: 10).

²⁸ Walter La Feber (1933-....), Amerikan dış politikası hakkında birçok eseri bulunan Amerikanın seçkin tarih profesörlerinden biridir.

Truman'ın kurmayları, Truman'ın Kongre'de yapacağı konuşma üzerinde günlerce çalışmıştı. Truman, hayli dramatize edilmiş konuşmasında, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki çatışmanın iki uzlaşmaz ideoloji arasındaki savaş olduğunu ve ulus olarak iki alternatif yaşam tarzından birini seçmek zorunda olduklarını vurgulayan sözleriyle kamuoyunu derinden etkilemiş ve izlenecek daha sert politikalar için gereken desteği elde etmiştir (Şenol, 2006: 10).

Amerikan dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcı sayılan bu mesajda Başkan Truman Kongre üyelerine Türkiye ile Yunanistan'ın durumu hakkında geniş bir bilgi vermekte, Amerika Birleşik Devletleri'nin Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlılık ve saygısını belirttikten sonra, bu ilkelere aykırı düşen Sovyet davranışları yüzünden ortaya çıkan dünya durumuna göz gezdirmekte ve Kongre'den, hükümete şu yetkilerin verilmesini istemiştir:

1. Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık (100 milyon doları Türkiye için) yardım yapmak,

2. Bu devletlerin isteği üzerine her ikisine de sivil ve askerî personel göndermek ve seçilecek Türk ve Yunan personeline Amerika Birleşik Devletleri'nde yetiştirilmesini sağlamak,

Bunlara ek olarak, Truman, eğer Türkiye ile Yunanistan'ın hürriyet ve bağımsızlıklarını korumak için yeni yetkiler ve tahsisat istemek gerekirse, Kongreyi gene durumdan haberdar edeceğini de belirtmektedir (Esmer, 1996: 214).

Truman'ın Kongre'de okuduğu mesajın ana çizgilerine uygun olarak hazırlanan Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu Tasarısı 22 Nisan 1947'de Senato, 9 Mayıs 1947'de de Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilmiş ve 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, Amerikan Devlet Başkanına, Türkiye ve Yunanistan'a malî yardımla birlikte malzeme, hizmet ve bilgi yardımı da yapmak bu arada askerî ve teknik uzmanlar göndermek yetkisini vermekte ve bunun için 400 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmaktadır. Gene aynı kanun gereğince yapılacak yardım başkanın bilgi ve onayı olmadan Türkiye ve Yunanistan tarafından yardımın amaçları dışında kullanılmayacak, Türk ve Yunan Hükümetleri, iki ülkeye yapılan yardımın yerinde ve amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını denetlemek

için yollanacak yetkili kişilere gerekli bilgiyi vermekten kaçınmayacakları gibi ABD basın ve radyo temsilcilerinin yardımın kullanılması konusunda ülkelerinde serbestçe inceleme yapıp bilgi toplamalarına da engel olmayacaklardır. Kanunun en önemli özelliklerinden biri de “Vandenberg Değişikliği” adıyla anılan değişikliktir. Buna göre, Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul yardımın kesilmesini isterse, Türk ve Yunan Hükümetleri artık yardım istemediklerini bildirirlerse, ABD başkanı bu kanunun amaçlarının gerçekleştiğine ya da gerçekleşmek imkanı kalmadığına karar verirse Türkiye ve Yunanistan’a yapılan Amerikan yardımına son verilecektir (Esmer, 1996: 215).

Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu’nun yürürlüğe girmesi bir yandan Sovyetler Birliği’nin şiddetli tepkilerine yol açarken, diğer yandan da Türk hükümeti tarafından memnunlukla karşılanmıştır. Türk Devlet Başkanı İsmet İnönü, bu vesile ile yayınladığı bir mesajda , “Büyük Amerika Cumhuriyeti’nin memleketimiz ve milletimiz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk duygularının yeni bir örneğini teşkil eden bu sevinçli olayı” her Türk’ün candan alkışladığını söylemekte ve “İkinci Cihan Savaşı sırasında ve savaşın fiilen sona ermesinden sonra milletimizin isbat ettiği yüksek meziyet ve ideallerin dünya efkarı umumiyesi tarafından takdir edildiğini gösteren bu yardım, Türkiye’ye zaruri ve normal savaş malzemesinin bir kısmını temin etmek suretiyle, savaş sonunda düşmüş bulunduğumuz iktisadî güçlüklerin kısmen giderilmesinde de ferahlatıcı bir etken olacaktır” demektedir. Gene aynı mesajda, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye ve Yunanistan’a yardım etmek kararını vermesini, “ABD’nin, cihan barışının devam ve teyidi uğrunda kendisine düşen büyük rolü tamamiyle benimsediğini gösteren parlak ve ümitlerle dolu bir işarettir.” sözleriyle övmektedir (Esmer, 1996: 216).

Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu’nun Başkan Truman tarafından onaylanmasından sonra 23 Mayıs 1947’de Amerikan Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları temsilcilerinden kurulan ve General Lunsford Oliver başkanlığındaki bir Amerikan inceleme kurulu Ankara’ya gelerek Türkiye’ye yapılacak yardım konusunda çalışmalara başlamıştır. Bu heyetle Türk görevlileri arasında yapılan altı haftalık görüşmeler sonunda, Amerikan Hükümetine verilmek üzere, Türk ordusunun hangi alanlarda ne kadar yardım görmesi gerektiği konusunda bir rapor hazırlanmıştır. “Yunanistan ve Türkiye’ye Yardım Kanunu” gereğince öncelikle Türkiye’ye silah altındaki asker sayısını azaltması, yapılacak 100 milyon dolarlık yardımı, Türk ordusunun modernleşme işinde kullanılması tavsiye edilmiştir. Oliver heyetine göre, eğer gelecek

yıllarda da Türkiye'ye aynı oranda yardım yapılırsa, bu devlet, üç yıl içinde kendi kendini savunmaya yeterli duruma gelecektir (Sarıay, 1988: 64). Türkiye'ye yapılan 100 milyon Dolarlık yardımın dağılımı şu şekilde olmuştur (Güler, 2004: 218).

Kara Kuvvetleri : 48.500.000 dolar.

Hava Kuvvetleri : 26.750.000 dolar.

Deniz Kuvvetleri: 14.750.000 dolar.

Mühimmat Takviyesi: 5.000.000 dolar.

Otoyolların Geliştirilmesi: 5.000.000 dolar

12 Temmuz 1947'de Türkiye ile ABD arasında, Türkiye'ye yapılacak Amerikan yardımı ile ilgili bir anlaşma Ankara'da imzalanmıştır. Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma başlığını taşıyan bu belgenin başlangıcında, bu yardımın Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın esas gayelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi Türk-Amerikan ilişkilerinde olumlu bir devre açarak Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarının daha da kuvvetlendireceği ifade edilmiştir (Esmer, 1996: 217).

İmza gününden itibaren yürürlüğe giren bu anlaşma TBMM tarafından 1 Eylül 1947 tarihinde 5123 sayılı kanunla onaylanmıştır²⁹. Bu anlaşmanın: “Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam maksadıyla...” Türk Hükümeti'nin talebi doğrultusunda yapıldığı, anlaşmanın giriş bölümünde belirtildikten sonra; Amerikan Hükümeti'nin böyle bir yardım yapmasının, “Birleşmiş Milletler anlaşmasının esas gayelerine ulaşmasını sağlayacağı ayrıca Türk ve Amerikan milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceği” de anlaşma metninde belirtilmiştir (Güler, 2004: 217).

12 Temmuz 1947 anlaşmasının en önemli maddesi, dördüncü maddedir. Gerçekten, ABD'nin bu anlaşmanın imzalanmasından tam onyediy yıl sonra, 1964 Haziran'ında, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı düşündüğü silahlı bir müdahaleyi önlemek için kullandığı bu madde aynen şöyledir:

²⁹ Antlaşma metni için Bkz. Düstur, III.Tertip, c.28, s.1486-1488.

“Bu anlaşma gereğince Türkiye Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet veya malumatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bunda aynı derecede menfaatlar olan Türkiye ve Birleşik Devletler Hükümetleri, baadelmüşavere, bu uğurda diğer hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri, karşılıklı olarak, alacaklardır.

Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümeti'nin muvafakati olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyetliğini devredemeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümeti'nin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına veya bu maddeler veya malumatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade edilmeyecektir.” (Esmer, 1996: 218).

Bu yardımlar askerî amaçlı olduğu için Türk ekonomisinde istenilen refahı sağlayamamıştır (Sarınay, 1988: 65). ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımlar, bu devletin savaş sonunda yabancı ülkelere doğrudan doğruya yaptığı ilk dış yardım olduğu için, başlangıçta, bağımsız bir program olarak yürütülmüştür. Fakat, ABD çok geçmeden daha geniş bir doğrudan doğruya dış yardım politikası izlemeye başlayacağı için, Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardım bağımsız program olarak ancak bir yıl sürmüş ve ertesi yıl 1948 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren “Dış Yardım Kanunu” çerçevesi içine alınmıştır. Amerikan Kongresi, bu kanunla Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için 225 milyon dolarlık ikinci bir ödenek daha ayırmıştır (Esmer, 1996: 219).

Truman Doktrini gereğince Amerika Birleşik Devletleri'nden gönderilen savunma araç ve gereçleri için Türkiye bir bedel ödememiştir. Fakat gönderilen bu araç ve gereçlerin bakımı için Türk Hükümeti yılda 400 milyon lira ayırmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden de, dış yardım sayesinde savunma giderlerinde kısıntı yapmayı düşünen Türkiye bunu gerçekleştirememiştir (Güler, 2004: 218-219).

Ayrıca Türkiye Amerika Birleşik Devletlerinden gelen araç ve gereçlerin yedek parçalarını bu devletten para karşılığı almak durumunda olduğu için, dolar bulmak sıkıntısı çekmiştir. Zira bu dönemde Türk dış ticareti büyük ölçüde Avrupa'ya dayanmaktaydı.

Sonuç olarak, Türkiye Amerikan yardımı sonucu aldığı araçların yedek parçalarını alabilmek için yine bu devletten kredi veya yardım almak zorunda kalmıştır (Okyar, 1952: 341-342).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Truman Doktrini ile Türkiye'ye neden yardım ettiği sorusuna cevap, Amerikan Askerî Yardım Kurulu Başkanı Tümgeneral H.L.Mc. Bridge tarafından şu şekilde açıklanmıştır (Güler, 2004: 218-219).

“Türkiye Ortadoğu ve Arap dünyasının kilit noktasında, Sovyet yayılmasına karşı cephe teşkil eden tek ülkedir. Türkiye'ye yapılan yardımın amacı şudur; Birincisi, Türklerin Sovyet baskılarına karşı sağlam bir milli cephe halinde mukavemet azim ve kabiliyetlerini pekiştirmek. İkincisi, herhangi bir savaş halinde Türklerin Sovyet tecavüzüne karşı, kuvvetle karşı koymasını sağlayarak Türk askerî potansiyelini ıslah etmektir. Türk ordusu genellikle geçmiş ve hurda olarak nitelendirilebilecek silah ve teçhizatla donanmıştır. Bütün ülkelerin silah ve teçhizatıyla donanmış bir koleksiyona sahiptirler diyebiliriz. 1947 tarihli kanunla verilen 100 milyon dolarlık yardım programı Türklerin savunma imkanlarını ıslah etmek üzere malzeme yardımı mahiyetinde yapılmaktadır. Bugün dünyada bu kadar az bir masrafla tecavüze karşı koyma kararlılığını etkili bir şekilde gösteren bir başka ülke bulmak güçtür.”

Amerikalı yetkili Türkiye'ye yapılan yardımın yetersizliğini ise şu şekilde belirtmiştir:

“(Amerikan Yardımı) Türk ordusunun küçük bir kısmını, küçük bir hava kuvvetinin teçhizini ve az miktarda deniz teçhizatı ve üs malzemesini kapsamaktadır. Oysa tam bir donanım için 3 milyar, belki de 4-5 milyar dolar gerekecektir.”

Diğer bir Amerikalı yetkili, Amerikan Yardım Heyeti Başkanı Pendlaton ise Türkiye'ye yapılan yardımın nedenini şu şekilde açıklamıştır:

“1940'lı yılların sonundan 1950'lerin ortasına kadarki dönemde Türk ordusu adeta yeniden inşa edildi diyebiliriz. Ortada büyük bir gereksinim vardı. Ancak bu programın gerçekleşmesinin diğer ve en önemli nedeni de bizim elimizde silah, malzeme ve

cephanenin çok olmasıydı, hem de ne yapacağımızı bilemeyecek kadar.” (Güler, 2004: 219).

Truman Doktrini, savaş sonrası Amerikan dış politikasında, neticeleri günümüze kadar uzanan önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Çünkü Sovyet yayılmasını durdurmak amacına yönelik bu doktrin ile Amerika hür dünyanın liderliğini üstlenmiş oluyordu (Sarımay, 1988: 66). Böylece İkinci Dünya Savaşı döneminin geçiş devresini sona erdirmiş, dünyanın iki bloka ayrıldığını ve Sovyet-ABD mücadelesinin başladığını ilan etmiştir. Sovyetler’e karşı askerî ittifak niteliği taşıyan Kuzey Atlantik Anlaşması 1949 yılı içerisinde imzalanmıştır. Bu anlaşmaya katılan devletlere askerî yardım yapabilmek için, Amerikan Senatosu, 6 Ekim 1949 tarihinde onaylanarak yürürlüğe giren “Karşılıklı Savunma Yardımı” anlaşmasını kabul etmiş ve Batı Avrupa devletlerine 500 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmıştır. NATO içinde olmadıkları halde, Türkiye ve Yunanistan’da 1949 yılı içerisinde yapılacak yardım içerisine alınmış ve bu iki devlete yardım için kanuna 211.370.000 dolarlık ayrı bir ödenek konulmuştur. Böylece Türkiye’de iki bloğa ayrılan dünyada batı bloğu safını seçmiş oluyordu ve NATO’ya girinceye kadar kendisine tahsis edilen ödeneklerden yararlanmıştır (Esmer, 1996: 219).

2.4. MARSHALL PLANI (AVRUPA EKONOMİK KALKINMA PROGRAMI)

II. Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye yalnız Sovyet tehditleriyle değil aynı zamanda iktisadî güçlüklerle de karşı karşıya kaldı. Savaş sırasında yükselen ihraç malları fiyatları savaşın sona ermesiyle birlikte olağan seviyeye indirmek zorunda kalan ve endüstrisini geliştirerek yeni çalışma alanları açmak isteyen Türk Hükümeti daha 1945 yılı sonlarında ABD’den iktisadî yardım istedi.

ABD’li uzmanlar Marshall Planı’nı milli bir iktisadî kalkınma programının finansmanı için değil, savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa’nın kalkınması için hazırlanmış bir plan olduğunu ileri sürmekteydiler. Aslında ABD, Marshall Planı ile Amerikan ekonomisine katkı sağlamanın yanı sıra Avrupa’da güç dengesi kurmayı ve Amerikan ulusal güvenlik çıkarlarını korumayı umuyordu. Özetle Marshall Yardım Planı, özünde ekonomik görünmesine rağmen siyasi amacı olan bir plandı. Yetkililer için ABD’nin temel stratejik çıkarı, Avrupa’daki askerî-ekonomik potansiyelin ABD aleyhine saldırgan niyetlerle harekete geçirilmesinin engellenmesi idi. Bu bakış açısıyla, Marshall

Planı ile sağlanmak istenen ana jeopolitik hedefler, Batı Almanya'yı kazanmak, Batı Avrupa'da istikrarı tesis etmek ve bu ikisi kadar önemli olmamakla birlikte, bunlarla ilintili olarak Doğu Avrupa'daki Sovyet etkisini sulandırmaktı (Şenol, 2006: 12).

Truman Doktrini, genel anlamda Yunanistan ve Türkiye'ye askerî yardımı öngörmüştür. Çünkü bu iki ülke Sovyetlerin doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altında idi. Fakat bu sırada Avrupa'nın durumu iktisaden son derece kötüdür. Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiştir (Armaoğlu, 2005: 443). Sovyet Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri görünürde Marshall Planı dışında tutulmadılar. Gaddis'e göre bu ülkelere öneri götürülmesinin nedenlerinden biri geleneksel etki alanı politikasından uzak durma eğilimidir. Başka bir neden, Avrupa'nın bölünmesinin sorumluluğunu öneriyi reddedecek Sovyetler Birliği'ne yüklenme isteğidir. Bir diğeri ise, Doğu Avrupa ülkelerini Kremlin'in kontrolünden uzaklaştırma arzusudur. Fakat gerçekte Amerikalı yetkililer bunu istemiyordu. Sovyetlerin programa katılmaları Programın maliyetini birkaç kat arttırabilir ve komünizm ile mücadele edilmesi gerektiğine inanan Cumhuriyetçilerin ağırlıkta olduğu Kongre'den tasarının geçme olasılığını neredeyse sıfırlayabilirdi. Zaten, programa katılacak ülkelerin ekonomik kayıtlarını incelemeye açmalarının talep edilmesiyle, Sovyetlerin programa katılması neredeyse olanaksız kılınmıştı (Şenol, 2006: 12). İkinci Dünya Savaşı'ndan ekonomik ve sosyal bakımdan bitkin bir durumda çıkan Avrupa Devletleri'nin kalkınmasını sağlamak için ABD, 1948 yılında dört yıl süreli bir "İktisadi İşbirliği Kanunu" kabul etmiştir. Bu kanunun öncülüğünü Amerikan Dışişleri Bakanı General Marshall yapmıştır. 1947 yılının ikinci yarısı yaklaşırken Avrupa devletlerinin büyük ekonomik buhranlar içinde bulunduğunu ve bu buhranların komünist partilerini her ülkede işbaşına doğru ittiğini gören Amerikan Dışişleri Bakanlığı, ekonomik buhranların yaratacağı bu sonucu önlemek için Avrupa'ya yardım yapılmasını kararlaştırmıştır. Dışişleri Bakanı General Marshall, 7 Haziran 1947'de, Harvard Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada, Avrupa Devletlerinin iktisadî kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemiş ve ortak bir plan hazırlanırsa Amerika Birleşik Devletleri'nin destek ve yardımını esirgemeyeceğini söylemiştir (Esmer, 1996: 220).

Batı Avrupa'nın karşısındaki asıl tehdidin giderek kötüleşen ekonomik durum olduğuna inanan İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin için bu konuşma yaşamsal önemdeydi. Gecikmeksizin harekete geçen Bevin, Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault ile birlikte, Batı Avrupa'nın söz konusu öneriye vereceği cevabın hazırlanmasında başrolü

oynamıştır (Şenol, 2006: 12). İngiltere ve Fransa'nın öncülüğü ile 12 Temmuz 1947'de Paris'te Türkiye'nin de içinde bulunduğu 16 Avrupa devletinin katıldığı "16'lar Konferansı" yapılmıştır (Sander, 1979: 68). Bu toplantı da bir yandan Avrupa ekonomik işbirliğinin temelleri atılırken, öte yandan da kurulan teknik komiteler Avrupa devletlerinin ihtiyaçlarını gösteren Marshall Planı adı verilen Avrupa Ekonomik Kalkınma Programını³⁰ hazırlamışlardır (Esmer, 1996: 221).

Marshall'ın genel ifadelerle kaleme alınan ve bu yüzden yorumlanması kolay olmayan konuşmasına karşı ihtiyatlı ama reddedici olmayan bir tutum benimseyen Sovyetler Birliği, yapılan daveti ne ölçüde ciddiye aldığını gösterircesine, Haziran 1947 sonunda Paris'te gerçekleşen görüşmelere Molotov'un liderliğinde kalabalık bir ekip gönderdi. Molotov, görüşmelerde iki hassas konuyu gündeme getirdi. Birincisi, Marshall Planının katılımcı ülkelerin ulusal egemenliklerini zedeleyebileceği uyarısında bulunarak Avrupa ülkelerinin kendi gereksinimlerini ayrı ayrı hesaplamasını ve sonra bunların topluca ABD'ye verilmesi önerisidir. İkincisi ise, planın Almanya'nın endüstriyel durumu ve tazminat ödemelerini nasıl etkileyeceğinin incelenmesi konusudur. Sovyetler Birliği bu konuda Almanya üzerinde yeni kontroller uygulanmasını önerdi. Fransız ve İngilizler, Sovyet yaklaşımlarına sıcak bakmadılar. Molotov, Batılıların tek yanlı girişiminin Avrupa'nın iyileştirilmesi bir yana, bölünmesine yol açacağını dile getirerek konferansı terk etti. Toplantıdan tatmin olmayan Sovyetler Birliği, ABD tarafından yapılacak her türlü yardımı reddetti ve uydularını da reddetmek için zorladı. ABD ve İngiliz yetkililerine göre Molotov, Marshall Planını sabote etmek istemişti. Amerikalı yetkililere göre Sovyetlerin tepkisi doğalarında var olan saldırganlığın bir belirtisiydi ve Marshall Planı Sovyetlerin Batı Avrupa'ya yayılmalarını önlemek üzere atılmış savunma amaçlı ve zorunlu bir adım olmuştur (Şenol, 2006: 13).

Savaş sonrasında Türkiye ise, geniş ölçekli dış borçlanma ve yabancı yatırımlara önem veren bir politika izlemeyi, ülkenin iktisadî kalkınmasında temel bir koşul olarak görüyordu. Çünkü 7 Eylül 1946'da Recep Peker hükümeti Türk parasının değerini % 50 oranında düşürmüştü. Böylece, eldeki ihraç malları ucuz fiyatlarla satılmış, ithal malları ise pahalalmıştı. Devlet işletmelerinin verimsiz çalışması üretim maliyetlerini arttırmış, buna karşın, Avrupa'da üretimin artmasıyla fiyatlar gerilemiş ve ülkeye bol miktarda tüketim

³⁰ Ekonomik Kalkınma Programı için Bkz. Ayın Tarihi, No: 166, Eylül 1947, s.122-127.

malzemesi girmeye başlamıştı. Bu nedenlerden dolayı Türkiye'nin döviz rezervleri erimeye başlamıştı. Türkiye, gereksinimi olan sanayi yatırımlarını kendi başına karşılayamayacağını artık anlamıştı (Güven, 2007: 65).

ABD, 3 Nisan 1948 tarihinde “Dış Yardım Kanunu” nu kabul ederek (Armaoğlu, 2005: 444) ³¹, bir yıldan beri Truman Doktrini gereğince Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımı bu kanun çerçevesine almıştır. Dış yardım kanununun çıkmasıyla 16 Avrupa devleti 16 Nisan 1948'de “Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı” nı kurmuşlardır.

Türkiye, konferansta, iktisadî durumu konusunda gerekli bilgileri vermiş ve savaş sonunda hazırladığı iktisadî kalkınma programını gerçekleştirmek için 615 milyon dolar³² tutarında dış yardım yapılmasını istemiştir (Sarıay, 1988: 67).

Paris toplantısı sırasında hazırlanan ortak raporu inceleyen Amerikalı uzmanlar, Marshall Planı'nın savaştan yıkılmış olarak çıkan Avrupa'nın kalkınması için hazırlanmış bir plân olduğunu ileri sürerek, Türkiye'nin savaştan yıkılmadan çıktığını, yer altı ve yerüstü zenginlikleri ile Avrupa'nın kalkınmasına katılabilecek durumda olduğunu, altın ve döviz stoklarının ve dış ticaret dengesinin onbeş aylık bir devre için yeterli görüldüğünü ve Türk endüstrisinin orta derecede gelişmiş bir endüstri olduğu gibi üretim seviyesinin de savaştan öncekini bir hayli aştığını belirterek, Türkiye'ye ekonomik yardım yapılmasına taraftar görünmemişlerdir (Esmer, 1996: 221).

Türkiye'nin Marshall Yardımı'nı en çok hak eden devletlerden biri olduğu Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak tarafından TBMM'de şu şekilde vurgulanmıştır :

“Türkiye'nin iktisadî sahalardaki bütün ihtiyaçlarına ve zaruretlerine rağmen bütçesinin yarısını millî müdafaaya hasretmeye mecbur olması Avrupa'da en ziyade baskıya maruz kalan devlet olduğunu göstermeğe kafidir.” (Güler, 2004: 222).

Türk siyasiler tarafından gerekli görülen Marshall Yardımı Programına Türkiye'nin kabul edilmemesi Türkiye'de hayal kırıklığına neden olmuştur. Türk kamuoyu, Türkiye'yi ekonomik olarak yalnız bırakan Amerika Birleşik Devletlerinin, yanında politik olarak

³¹ Dış Yardım Kanunu İçin Bkz. Armaoğlu,F. (2005), A.g.e., s.444.

³² TBMM Tutanak Dergisi, 8.Dönem, Cilt 10, s.5.

yalnız bırakacağını düşünmüştür. Türk kamuoyunda beliren tepkinin öte yandan da ekonomik gereklerin baskısı karşısında kalan Türk Hükümeti, bunun üzerine doğrudan doğruya ABD Hükümeti'ne başvurmuş, Washington'un, Türkiye'ye iktisadî yardım konusundaki tutumunu yeniden gözden geçirmesini istemiştir. Bunun üzerine, konuyu yeniden gözden geçiren Amerikan Hükümeti daha Avrupa iktisadî İşbirliği Anlaşması imzalanmadan Türkiye'yi Marshall Planı içine almaya karar vermiş ve 4 Temmuz 1948'de Ankara'da Türkiye ile bir anlaşma imzalayarak ekonomik yardıma başlamıştır (Esmer, 1996: 221-222). Sözleşme 8 Temmuz 1948 tarihinde TBMM'de onaylanmıştır.

Truman Doktrini'nde olduğu gibi Marshall Planı da basit bir iktisadî düzenleme maksadını aşan, siyasal niteliği ağır, batıya yöneliş ve batı ülkeleri arasına girme açısından önemli bir aşama biçiminde değerlendirilmiş ve basında A.Şükrü Esmer tarafından şu şekilde yorumlanmıştır:

“Marshall Planı'na dahil bulunmamak Türkiye'yi siyasetten yalnızlık içine atacağı gibi iktisaden de büyük zorluklara uğratabilirdi... Böyle demokrat ve ilerici devletler grubuna girmiş bulunmak memleketimiz için hayırlı olacaktır.” (Esmer, 1948).

Hüseyin Cahit Yalçın da Marshall'ın istifası üzerine yazmış olduğu yazıda Marshall Planı'nın önemini şu şekilde belirtmiştir:

“Marshall Planı harp sonrası devrinin en mühim siyasi bir düşüncesidir. Bütün dünyanın Bolşevikliğe sürünmesine mani olmak için düşünülen ve fiile konulan bu proje behemehal muvaffakiyetle neticelendirilmelidir. Bolşeviklerin en büyük kozu dünyadaki sefalet, ıstırap ve memnuniyetsizliktir. Kremlin'in en kuvvetli müttefikleri insaniyetin düştüğü felakettir. Avrupa vesair kıtalarda insanlar ne kadar bedbaht olursa Bolşevikler o kadar taraftar ve köle toplayacaktır...” (Yalçın, 1949).

Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA), Marshall Planı çerçevesinde 1949-1951 yılları arasında Türkiye'ye yardım yapmıştır. 1951 yılından sonra bu yardım, “Ortak Savunma Programı” na dahil edilmiş ve “Ortak Savunma İdaresi” kanalıyla yapılmıştır. Türkiye bu yardımların yürürlüğe girmesiyle, tamamiyle batı yanlısı bir politika takip etmeye başladı. Bu yeni politikaya uygun olarak, içerde liberal bir ekonomik modeli benimsenirken, dış politikasında da bazı değişiklikler meydana geldiğini

görüyoruz. Bu yeni politika'nın ilk somut sonucu, Filistin meselesindeki tutumunda görülmüştür. Türkiye Truman Doktrinine kadar Arap devletlerini desteklerken, yardım almaya başladıktan sonra, ABD'nin etkisi ile politikasını değiştirmiş ve İsrail'i tanıdığı gibi, Türk Yahudilerinin İsrail'e göç etmelerine izin vermiştir. Böylece Türkiye ile Arap ülkeleri arasında yıllarca sürecektir kötü münasebetlerin de temeli atılmış oluyordu (Sarıay, 1988: 68).

Marshall planı nazari olarak Sovyetler Birliği ve nüfuzu altındaki Doğu Avrupa ülkelerine de açıktı. Stalin "Amerikan emperyalizminin, bir aleti olarak" tanımladığı bu planı sadece kendi ülkesi hesabına reddetmeyip, başlangıçta ilgi gösteren Çekoslavakya ve Polonya gibi Doğu Avrupa Devletleri'ne yaptığı baskı sonucu plan hakkında kendileri gibi düşüncelerini sağlamıştır (Arsın, 1984: 7). Özellikle Sovyetler Birliği'nin Marshall Planını reddetmesi, Soğuk Savaşın gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Yani Soğuk Savaş, Marshall Planının uygulamaya konulması ile birlikte konumsal savaş niteliğine bürünmüştür (Şenol, 2006: 15).

Marshall Planını savaş sonrası güç dengesini şekillendirmek üzere atılmış dev bir adım olarak değerlendiren Melvyn P. Leffler³³ bu girişimin, uzun vadeli stratejik ve jeopolitik yansımaları olan bir dizi reaksiyonu tetiklediğinden söz eder. Bunlar arasında, Batı Birliği (Western Union) ve Kuzey Atlantik Antlaşmasının gerçekleşmesi, kapsamlı bir Amerikan askerî yardım programının başlatılması, Almanya Federal Cumhuriyetinin kurulması ve dönüştürülmüş NATO'ya dahil edilmesi vardır. Leffler, özetle Marshall Planının Almanya ve Avrupa'nın nihai bölünmesinin gerçekleşmesinde ve Eski Kıta'da istikrarlı bir güç dengesinin kurumsallaşmasında hızlandırıcı unsur olduğunu belirtir. David Reynolds³⁴ ise, Marshall Planının Avrupalıları tutacakları tarafı belirlemeye zorladığını ifade ettikten sonra, Paris, Londra ve Moskova'da Plana verilecek tepkilerin kararlaştırılması ile Marshall Planının ve bir anlamda Soğuk Savaşın coğrafi sınırlarının çizildiğine dikkati çeker (Şenol, 2006: 15).

Bir yandan Avrupa'nın bölünmesine giden süreci hızlandıran Marshall Planının öte yandan etki ettiği süreçlerden birisi de ironik bir şekilde Batı Avrupa'nın bütünleşmesi

³³ Melvyn P. Leffler, halen Virginia Üniversitesinde görev yapmakta olan bir tarih profesörüdür. Amerikan diplomatik tarihi üzerine odaklanmış eserleri bulunmaktadır.

³⁴ David Reynolds, Cambridge Üniversitesinde derslere giren ve yayımladığı kitapların ikisinden ödül almış bir yazardır.

sürecidir. Mart-Nisan 1947’de Moskova’da yapılan Dışişleri Bakanları görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Avrupa’nın kalkındırılmasına dönük çabaların aynı anlayışla sürmesi halinde başarıya ulaşacağından umudunu kesen ABD’li yetkililerin gözünde Avrupa’nın bütünleşmesi en azından ekonomik bütünleşmesi, Avrupa’nın toparlanması, Alman sorununun çözülmesi, komünizmin yayılmasının durdurulması ve çok yanlılığın özendirilmesi yolunda bir yöntem olarak görülmeye başlandı. Ülke temelinde yapılacak yardımların boşa gideceğine ikna olan ve ekonomik bütünleşmeyi Avrupa ekonomisini canlandırmanın ve Almanya’nın ayağa kaldırılmasını Fransızlara kabul ettirmenin tek yolu olarak gören ABD’li yetkililerin Avrupa’nın ekonomik bütünleşmesine dönük fikirleri, bu ortam içerisinde kaleme alınan Avrupa Kalkınma Programına haliyle yansımıştır (Şenol, 2006: 16).

Genelde soyut bir dille ifade edilen plana iliştirilen tek resmi koşul yardım alacak ülkelerin, Plandan azami yarar elde etmek üzere ekonomik faaliyetlerini koordine etmeleri gereğiydi. John Lewis Gaddis’in³⁵ yorumuyla, Avrupalı devletler, aralarında süregelen çekişmeleri bir yana bırakacaklar ve Almanya’nın da içinde olacağı politik ve ekonomik bir bütünleşme sürecine yöneleceklerdi. Fakat bu olgudan yola çıkarak, Marshall Planının iki büyük hedefinden birisi Avrupa’nın bütünleşmesiydi demek (diğeri ekonomik kalkınma) yanıltıcı olabilir. Çünkü burada söz konusu olan “Avrupa bütünleşmesi” ideali değil, Planın başarılı olması için Avrupalıların en azından işbirliği yapmalarının gerekliliğidir.

Savaş sonrası kurulmakta olan düzende Sovyetler Birliği ile farklı saflarda yer aldığını düşünen ABD, ulusal güvenlik çıkarları açısından Batı Avrupa’nın ekonomik ve endüstriyel potansiyelinin Sovyetler Birliği’nin denetimine geçmesini engellemek ve ekonomik olarak yeniden kalkındırılmış Batı Avrupa’nın (Batı Almanya dahil) kendi yanında yer almasını sağlamak üzere Avrupa Kalkınma Projesini hayata geçirmiştir (Şenol, 2006: 17).

Batı Avrupa’nın iktisaden toparlanmasına ve belki de daha önemlisi Soğuk Savaşa giden yolda politik safların belirlenmesine yaptığı katkı göz önüne alındığında, Marshall Planının, ana hedefleri açısından girişimin sahibi ABD nezdinde başarıya ulaşmış bir proje

³⁵ John Lewis Gaddis, halen Yale Üniversitesinde görev yapmakta olan askerî tarih profesörüdür. Amerikanın ve Sovyetlerin Soğuk savaş üzerindeki rolleri üzerine yazdığı eserleri bulunmaktadır.

olduğu söylenebilir. Marshall Planına karşılık Sovyetler de, uyduları ile kendileri arasındaki ekonomik münasebetleri ve işbirliğini sıkılaştırmak için Molotov Planı adını verdikleri ikili ticaret sistemini kurmuşlardır. Fakat bazı uydular ve özellikle Çekoslovakya Marshall Planına katılmak için büyük bir istek göstermişlerdir. 1948 Şubat'ındaki Çekoslovak darbesinde bunun da büyük rolü olduğunun şüphesi yoktur. Marshall Planı, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki etkisini azaltma konusunda istenin aksine Sovyetlerin sert tepkiler vermesine zemin hazırlayarak Avrupa'nın bölünmesini pekiştirmiştir. Molotov Planıyla, komünist uyduları Sovyet kontrolü altına daha fazla girmişleridir (Armaoğlu, 2005: 444-445).

III. BÖLÜM

NATO'NUN KURULUŞU VE TÜRKİYE'NİN NATO'YA GİRİŞİ

3.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN YETERSİZLİĞİ VE KUZEY ATLANTİK DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞU

Sovyetler Birliği'nin politik amacını gerçekleştirebilmek için zaman içerisinde farklı politikalar izlemesine karşın, amacı daima komünizmi hedefine ulaştırmak, Çarlık Rusya'sının geleneksel yayılcı politikasını uygulamak ve dünya hâkimiyetini ele geçirmek olmuştur. Bu amaçla, Milletler Cemiyeti'ne girmiş, faşizmle savaşmış, beklenmedik bir anda Hitler ile uzlaşmış ve işbirliği yapmıştır. Hedefini gerçekleştirebilmek için bir birine zıt politikalar benimsemekten çekinmeyen Sovyetler Birliği'nin amacı hep aynı kalmıştır (Deral, 1950: 13). Bu politika sonucu Sovyetler Birliği, 1940-1945 yılları arasında Avrupa'da 450.000 km² toprağı ve 24 milyon civarında nüfusu sınırları içine katarak dünya barışını tehdit etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük devletlerin Almanya'ya karşı birleşmeleri ilk olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatının düşünce aşamasında oluşumuna etken olmuştur. 14 Ağustos 1941 tarihinde ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başkanı Churchill Atlantik Anayasasını; 1 Ocak 1942 tarihinde de İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği temsilcileri Washington'da BM teşkilatlanmasını hazırlayan Moskova bildirisini imzalayarak BM'nin oluşum sürecini hızlandırmışlardır (Soysal, 1991: 3-5). 1944 sonbaharında ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Çin temsilcileri teşkilatın planını tamamlamışlar; Şubat 1945' de İngiltere, ABD ve Sovyet Hükümetleri Yalta'da bu planı gözden geçirdiler ve Mihver Devletleriyle savaşta olan devletlerin katılımıyla II. Dünya Savaşında Nazi Almanya'sının yıkılıp, Japonya'nın teslim olmasından birkaç hafta evvel 26 Haziran 1945 tarihinde 50 milletin temsilcileri San Francisco'da Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzaladılar (Sarıay, 1988: 70).

Bütün dünya milletleri Avrupa'yı çöküş evresine getiren savaşın sona ermesiyle barış devresinin başlamasını ümit ediyordu. Birleşmiş Milletler'den önce Milletler Cemiyeti'nin de ortak bir güvenlik sistemi kurmayı denediği ve ancak başarılı olamadığı elbette ki unutulmamıştı. Fakat bu kez durum farklı idi. Fark ise savaşı bitirebilen büyük devletlerin tümünün BM'nin kurucu üyeleri arasında bulunmasında ve dünyanın geri kalan

hemen hemen bütün zenginlik ve kuvvetinin bu teşkilatın hizmetinde olmasındaydı (İsmay, 1956: 3).

BM'nin amacı "uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek" ve aynı zamanda "uluslararası işbirliğini kurmak" idi. Ancak BM'yi kuranların en büyük hatası Güvenlik Konseyi daimi üyesi beş büyük devlete "veto" hakkı vermek idi. Böylece realist hareket ettiklerini zannediyorlardı. Ancak bunun böyle olmadığını çok geç olmadan anladılar.

Güvenlik Konseyi ne zaman Sovyet yayılmasını zorlaştıracak, engelleyecek mahiyette, veya atom enerjisinin kontrolü, silahların azaltılması gibi konular üzerinde karar almak istediye, Sovyetler Birliği Güvenlik Konseyi daimi kurucularına verilmiş olan "veto" hakkını kullanmaktan hiç çekinmedi (Tanilli, 2002: 291-292; Spaak, 1959: 12). Öyle ki 1949 yılında otuzu bulan vetosuyla Sovyetler Birliği Birleşmiş Milletlere ümit bağlayan Avrupa devletlerinin hayallerini yok etti. Devletlerarası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesinde Sovyetler Birliği'nin sık sık vetolarıyla karşılaşılması nedeniyle BM Teşkilatı bu konuda başarılı olamamıştır (Alacakaptan, 1983: 10).

II. Dünya Savaşından sonra Müttefik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bazı barış konferanslarından bir sonuç alınmadığı gibi, 1947 Martında Moskova'da yapılan dışişleri bakanlarının katıldığı Moskova Konferansında, artık Batılılar ile Sovyetler Birliği arasında işbirliği kalmadığını, bunun yerine endişenin hakim olduğunu ortaya koymuştu (Armaoğlu, 1949: 417-418) ve sonuç olarak Moskova Konferansı sonunda Sovyetler Birliği ve Batı Devletlerinin arasındaki işbirliğinin kesinlikle sona erdiği anlaşılmıştır (İsmay, 1956: 4-5).

Sovyetler Birliği'nin bu tür davranışlarda bulunabileceği endişesini ilk duyan İngilizlerin Başbakanı Churchill'di (Sarıay, 1988: 71). Churchill 12 Mayıs 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman'a gönderdiği telgrafta Avrupa'nın savaş sonrası durumunu kısaca belirttikten sonra şunları yazmıştı:

"... Bu arada Rusya'da neler olacak?... Rusların Yalta Anlaşmalarını hatalı bir şekilde tefsir etmelerinden, Polonya'ya karşı olan hareket tarzlarından, Yunanistan müstesna Balkanlardaki üstün nüfuzlarından, Viyana hakkında yarattıkları güçlüklerden,

kendi kuvvetleri ile işgal ve kontrol ettikleri ülkelerin birleşmesinden ve ilaveten diğer birçok memleketlerde komünist tekniğini kullanmalarından ve bilhassa muazzam bir orduyu uzun bir süre silahaltında tutabilmek imkanlarından büyük endişe duymaktayım. Bir veya iki sene sonra vaziyet ne olacak? Bu tarihte Amerikan ve İngiliz orduları dağılmış, Fransızlar daha henüz büyük bir mikyasta teşkilatlanmamış olacaklar... Hâlbuki Rusya ikiyüz veya üçyüz tümeni faal bir şekilde tutmaya karar verebilir.

Önlerine bir demir perde³⁶ çektiler. Anmasında ne cereyan ettiğini bilmiyoruz... yüzlerce kilometre genişliğindeki bir arazi kuşağı bizi Polonya'dan ayıracak.

Bu zaman zarfında milletlerimizin dikkat nazarı, yıkılmış ve bitkin bir Almanya'ya verilecek cezalar üzerinde toplanacaktır. Böylece kısa bir zaman sonra Rusların, isterlerse, Kuzey Denizi ve Atlantik kıyılarına kadar ilerlemeleri için yol açık olacaktır.” (İsma, 1956: 3-4).

Churcill bu telgrafında savaş sonrasını çok iyi bir şekilde değerlendirmiş, Sovyetler Birliği'nin maksadını tam olarak ortaya koyarak Avrupa'yı bekleyen tehlikeyi göstermiş ve bu tehlikeye karşı köklü bir önlem alınması gerektiğini belirterek, belki de ilk kez, Kuzey Atlantik Paktı'na temel oluşturacak fikri ortaya koymuştur. Gerçekten de Churcill'in tüm değerlendirmeleri tarih sayfasında tek tek yerini almaya başlamıştır. Amerika, İngiltere, Kanada askerlerini Avrupa'dan çekerken Sovyetler kuvvetini aynı güçte muhafaza etti. Avrupa devletlerinin savaş sonrası çökmüş hali de tüm dengenin Sovyetler lehine olmasını sağladı. Böylelikle Sovyetler Birliği, Avrupa'nın en güçlü devleti haline gelmeyi başarmış oldu. Sovyetler Birliği bu müsait ortamdan en iyi şekilde yararlanarak geleneksel Sovyet yayılma politikasını gerçekleştirmek üzere yeni planlar yapmaya başladı (İsma, 1956: 3-4).

1947 yılında ABD Truman Doktrini ile Türkiye'nin savunmasını kuvvetlendirmek kararını verirken, Avrupa'da da dikkati çeken bazı gelişmeler oluyordu. Bu gelişmelerin en önemlisi, Doğu Avrupa ülkelerinin komünist yönetim altına konulmalarıdır. Gerçekten, 1947 yılı içinde Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Polonya'daki komünist partileri bir süre öteki partilerle işbirliği yaptıktan sonra ve büyük ölçüde Sovyet desteği ile, iktidarı ele alarak demokratik rejime son vermişlerdir. Sovyet işgali altında olup da hala demokratik düzeni korumaya çalışan Çekoslovakya ise, 1948 Şubat'ında aynı akıbete uğramıştır (Soley,

³⁶ “Demir Perde” tabiri tarihte ilk kez Churchill tarafından 12 Mayıs 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman'a gönderdiği telgrafta kullanılmıştır.

1955: 3-4). 1948 Haziran'ında bir başka milletlerarası gelişme olmuştur. Müttefik Devletlerin Berlin'deki varlığını tasfiye etmek amacıyla, Sovyetler Birliği, Batı Berlin'i abluka altına almıştır. Batı Berlin'deki hayatı durdurmamak ve halkı yaşatabilmek için, Müttefik Devletler, şehri uzun bir süre havadan, uçaklardan atılan koliler dolusu yiyecek maddeleriyle beslediler (Esmer, 1996: 223).

Müttefik Devletlerin Sovyetler Birliği'nden duyduğu endişe, Avrupa'daki kuvvet dengesizliği yüzünden zamanla daha da çoğalmıştır. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Avrupa'da ABD, İngiltere ve Kanada'nın yaklaşık beş milyon civarında askerî mevcutken, Almanya'nın teslim olmasından sonra orduların büyük bir kısmı terhis edilmiş ve bu sayı dokuzyüzbinlere kadar düşmüştür. Buna karşılık Sovyetler Birliği kuvvetlerini savaş zamanındaki mevcutlarıyla muhafaza etmiş ve savaş sanayisini tüm gücüyle çalıştırmaya devam etmiştir (İsmay, 1956: 4). Gerçekten bu sırada Sovyetlerin Avrupa'da 200 tümen askerî varken, Batı Avrupa ülkeleri savaşla birlikte ordularının büyük kısmını terhis etmiş bulunuyorlardı (Esmer, 1996: 224).

Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği dünyanın diğer bölgelerinde de baskılarını artırıyordu. Birleşmiş Milletlerin protestolarına rağmen Sovyetler, İran'ın kuzeyinden çıkmadığı gibi, Tebriz'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin, Mehabad'da da bağımsız Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağladı (Armaoğlu, 2005: 425). Aynı zamanda Sovyetler Türkiye üzerindeki baskılarını artırmaya devam ederken, Yunanistan iç savaşını da körüklüyordu. Sovyetler bir yandan Avrupa ve Ortadoğu'daki yayılmasını sürdürürken, diğer yandan da Asya'da Kuzey Kore'yi ve Mançurya'yı işgal ediyor, Uzakdoğu'daki komünist hareketlerini hızlandırıyor (Armaoğlu, 2005: 438). Böylece Çin'de iç savaşın en yoğun olduğu sırada yoğun komünist tahriklerde bulunarak Asya'da nüfuzunu arttırmıştır (İsmay, 1956: 6).

Bütün bu gelişmelerin yanı sıra; 1947 Ekim'inde, Sovyetler Birliği savaş içinde lağvedilen Komintern' in yerine Kominform'u kurdu. Sovyet yöneticileri, Kominform'un başlıca amaçlarından birinin Batılı rejimlerle mücadele ve onları yok etmek olduğunu açıkça söylemekten kaçınmıyorlardı. Bu sözler Müttefik Devletler tarafından Sovyetler Birliği'nin yeni toprak ilhakları peşinde olduğu kanısını uyandırdı ve büyük bir endişe uyandırdı (Esmer, 1996: 223).

Kominform'un beyannamesinde de dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu, bir tarafta emperyalizmi yok etmeye çalışan Sovyetler Birliği ve demokrat devletlerin bulunduğunu, diğer tarafta da demokrasiyi boğmaya ve emperyalizmi geliştirmeye çalışan ABD ve İngiltere'nin bulunduğu açıklanmıştır (Armaoğlu, 1949: 430-431).

Bu açıklamalarla Sovyetler Birliği'nin Batı rejimleriyle mücadele edip yeni topraklar ihlal etme peşinde oldukları açıkça ortaya çıkmıştır (Esmer, 1996: 231). Dünyanın iki bloğa ayrılması ile her iki bloğun liderleri kendi dünya görüşlerinin uygulanmakta olduğu alanların genişlemesini en azından daralmamasını istemişlerdir. Bu durum uluslararası barışı korumakla görevli BM Teşkilatının bu görevini yerine getiremeyeceğini belli etmiştir (Turan, 1971: 6).

Sovyetler Birliği'nin bu yayılcı politikası karşısında, ABD daha önce bahsedilen Truman Doktrinini ve Marshall Planı'nı uygulayarak batı bloğunu oluşturmaya koyuldu. Böylece batı bloğunun karşısında doğu bloğu oluşturularak "Soğuk Savaş"ın başladığı teyit edildi (Sarıay, 1988: 72). 1943 ile 1949 yılları arasında Sovyetler Birliği ve peyklere arasında siyasi, iktisadî ve askerî mahiyette 23 antlaşma imzalanarak doğu bloğu güçlendirildi (İsmay, 1956: 3-4). Sovyetler Birliği savaş içinde 475.000 km² toprak ilhak etmiş, savaştan sonra 1.019.200 km²'lik ülkeleri kontrolüne almıştır³⁷.

BM Anlaşmasında, BM Teşkilatının kuruluş amacını gerçekleştirmek üzere prensip olarak iki tedbir öngörülmektedir. Anlaşma bir yandan üye devletlere uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmeyi görev olarak yüklerken diğer yandan da üye devletlerin uluslararası ilişkilerinde öteki devletlerin toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygılı olmalarını ve hiçbir şekilde tehdide ve kuvvet kullanılmasına başvurmamaları gerektiğini bildirmektedir. BM Teşkilatı eşit haklara sahip egemen devletlerin meydana getirdiği bir kuruluştur. Uyuşmazlıkların çözümünde antlaşmada yer alan her iki tedbir esas olarak devletler arasındaki çatışmalar için tasarlanmıştır. Bunlar devletlere prensip olarak kendi sınırları içerisinde yetki veren egemenlik anlayışına dayanmaktadır. Bu nedenle devletlere ait iç çatışmaların hatta uluslar arası blok veya grupların çatışmalarının çözümünde BM Anlaşmasının getirdiği önlemler yetersiz kalmıştır (Nalcıoğlu, 1997: 3-4).

³⁷ NATO Bilgiler ve Belgeler (1971), Brüksel: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı Enformasyon Servisi, s. 15.

Bütün bu gelişmeler gösteriyordu ki, BM, kuruluşunun ana gayesi olan sulh ve güvenliği kurma, milletlerarası anlaşmazlıkları barışçı yollarla halletme görevini yerine getiremiyordu. Bu sebeplerdendir ki Avrupa devletleri bu gayeleri yerine getirebilmek ve endişelerini yok etmek için başka arayışlara yöneldiler.

3.1.1. Brüksel Anlaşması

Savaş sonu dünyasında barış ve güvenliği koruma görevinin Birleşmiş Milletler tarafından yürütüleceği sanılıyordu. Fakat Sovyetler Birliği ile diğer büyük devletler arasındaki işbirliği yürümeyince, daha önce ayrıntılı olarak anlattığımız gibi Güvenlik Konseyi veto yüzünden işleyemez duruma düşmüştür. Sovyetler Birliği'nin engellenmez yayılışı ve büyük kuvveti Avrupa Devletlerinde savunma ihtiyacını meydana getirmiştir. Sovyetler Birliği tehdidi karşısında, Avrupa Devletleri için egemenliklerini devam ettirebilmenin tek çaresi kendi aralarında bir ittifak oluşturmaktır. Bu fikir ilk kez İngiltere Başbakanı Churchill tarafından 1946 senesi Martında dile getirilmiştir. Churchill'in, "Müşterek ideallere sahip memleketlerin Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde tedafüi bir ittifak yapmaları fikri" o dönem için pek müsait karşılanmamıştır. Churchill'in beyanından bir sene sonra benzer bir düşünce, 1947 yılının Eylül ayında Kanada Hariciye vekili olan Louis S. St. Laurent tarafından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Güvenlik Konseyi'nin kendilerinin güvenliğini temin edememesinden duydukları endişeyi ifade edilmiştir. Louis S. St. Laurent, şöyle devam etmiştir:

"Mecbur kaldıkları taktirde bu milletlerin, milli güvenliklerinin teminat altına alınmasına mukabil sarih milletlerarası taahhütlere girişmeye hazır demokratik ve barışçı devletlerden müteşekkil bir birlik içinde daha fazla bir güvenlik aramak istemeleri mümkündür." (İsmay, 1956: 8).

Sovyetler Birliği'nin Batı Devletleriyle savaşa girmeden Doğu Avrupa ülkelerini komünistleştirme faaliyetleriyle; İran, Türkiye ve Yunanistan'ı kendi denetimi altına alma çalışmaları Truman Doktrini ile engellenince Sovyetler Birliği kendini yenilemek zorunda kalmıştır. Çünkü bu gelişmeler sırasında Sovyetler Birliği'nin güçlü kara ordusuna karşı ABD'nin sahip olduğu nükleer güç bulunuyordu. ABD'nin elindeki atom bombasının Atlantik'in ötesinde kaldığı sürece hiçbir devlet Sovyetler Birliği'nin yeni bir savaşı göze alabileceğini düşünmemiştir. Ancak Batı Devletleri Avrupa'ya yönelecek bir Sovyet

saldırısına karşı ABD'nin kayıtsız kalmasından endişe ederek ABD'yi savunma ittifakı ile kendilerine bağlamaya çalışmışlardır. Fakat ABD Avrupa meselelerine müdahale etmeyi kendi güvenlik ve çıkarları açısından henüz gerekli görmemiş bu nedenle bir savunma ittifakına girmeyerek Batı Avrupa ülkelerine kendi aralarına örgütlenmelerini ve kendi savunmalarını temin etmelerini tavsiye etmiştir (Ülman, 1967: 144-145).

Bu doğrultuda ittifak arayışlarına giren Avrupa Devletleri arasında bu ihtiyacı karşılamaya yönelik ilk antlaşma İngiltere ve Fransa arasında 4 Mart 1947 tarihinde yapılmıştır. Almanya endişesi de taşıyan, Dunkerque³⁸ adlı bu antlaşma II.Dünya Harbinden sonra yapılan ilk siyasi güvenlik antlaşmasıdır. Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek için atılan bu ilk adımdan sonra Avrupa'nın siyasi birliğine yönelik ilk girişimde İngiltere'den gelmiştir. 22 Ocak 1947 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada, İngiltere ile Fransa arasında imzalanan Dunkerque Antlaşmasından bahsettikten sonra Belçika, Hollanda ve Lüksemburg devletleri ile de bu antlaşmaya benzeyen antlaşmalar yapma gereksiniminden bahsetmiştir. Bevin, "Batı Avrupa Birliği" düşüncesini dile getirdikten sonra şunları söylemiştir: "Bu büyük teşebbüse Avrupa medeniyetinin ananevi diğer azalarının ve bilhassa yeni İtalya'nın iştirakini düşünmemiz lazımdır... Batı Avrupa'yı biz bir bütün olarak tasavvur etmekteyiz". Bu konuşmadan sonra Bevin, Dunkerque antlaşmasını örnek alarak Benelux³⁹ Devletleri ve İtalya ile de benzer antlaşmalar yapılması yönünde adımlar atmıştır (Archillas, 1979: 16). Bevin'in bu yöndeki faaliyetlerine Benelux Devletleri Dunkerque Antlaşmasını yeterli bulmadıklarını bildirerek olumsuz cevap vermişlerdir ve yapılacak antlaşmanın her türlü tecavüze karşı müşterek bir savunma ittifakı oluşturması gerektiğini bildirmişlerdir (İsma, 1956: 8).

Bevin, "İttifak" düşüncesini Avrupa devletlerinin yanı sıra Amerikan Hükümeti ile de görüşmüştür (Archillas, 1979: 16). Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı General Marshall, Bevin'in teklif ettiği, "Amerikan ve dominyonlar tarafından desteklenecek bir batı Avrupa Devletleri Birliği" fikrini olumlu karşılamakla birlikte Amerikan yetkililer, Alman tecavüzünün tekrarlanmasına mani olmak düşüncesiyle imzalanan Dunkerque

³⁸ Dunkerque Antlaşması Almanya'nın yeniden saldırı ihtimalini hedef olan bir ittifak ve karşılıklı yardımlaşma anlaşmasıdır Elli yıl süreli olan bu antlaşma, ekonomik istikrar ve rahatlama yolunda işbirliğine yönelik hükümlerde içermektedir.

³⁹ Benelux Devletleri, Belçika, Hollanda, Lüksemburg dur.

Antlaşmasından ziyade Amerika Birleşik Devletleri ile Latin Amerika Devletleri arasında imzalanan ve her türlü tecavüze karşı müşterek bir savunma ittifakı teşkil eden Rio Antlaşmasının örnek alınması gerektiğini bildirmişlerdir.

Bevin'in teklifinin Avrupa kamuoyunda tartışıldığı dönemde, 22 Şubat 1948 tarihinde Çekoslovakya'da Sovyetler Birliği destekli komünistler tarihe "Prag Darbesi" adı verilen bir darbe ile hükümeti ele geçirmişlerdir (Oral, 2005: 263-264). Bu gelişme üzerine nihayet, ortak düşmana karşı müşterek savunma ihtiyacından oluşan İttifak düşüncesi doğrultusunda 4 Mart 1948 tarihinde Belçika, Fransa, Lüksembourg, Hollanda ve İngiltere temsilcileri Brüksel'de bir araya gelmişlerdir. Toplantının başladığı gün Fransa Dışişleri Bakanı Georges Bidault, Amerikan Hükümetinin Dışişleri Bakanı Marshall'a bir mesaj göndermiştir. Bidault, Avrupa demokrat memleketlerinin müşterek savunmalarını teşkilatlandırmak için Fransa'nın İngiltere ile beraber iktidarları dahilinde olan her şeyi yapmaya karar verdiğini bildirerek Amerikan Hükümetine iktisadî yardımlarından dolayı teşekkür etmiştir. Bakan mesajında şu düşüncelere de yer vermiştir: "Değeri olan yegâne medeniyete bağlılıklarında son derece mütesanit olan eski dünya ile yeni dünya arasındaki işbirliğini siyasi sahada ve mümkün olduğu kadar süratle askerî sahada daha da sıklaştırmanın zamanı gelmiştir." Bidault'a göre, Avrupa Devletlerinin tecavüze mukavemet etme iradeleri ancak Amerikan yardımı ile tesirli bir hale gelebilirdi (İsmay, 1956: 8).

4 Mart 1948 tarihinde Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere temsilcilerinin katılımıyla başlayan Brüksel toplantısı, Toplantıya katılan devletlerin 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Antlaşmasına (İsmay, 1956: 168-170) imza atarak Batı Avrupa Birliğini kurmalarıyla sonuçlanmıştır. Aynı devletler Eylül 1948'de ise Sovyetler Birliği'ne karşı Batı Birliği Savunma Örgütü'nü kurmuşlardır (Oran, 2004: 480).

Brüksel Antlaşmasının amacı antlaşma metninin giriş bölümünde şu şekilde belirtilmiştir:

"İnsan haklarına ve insan şahsının vakar ve kıymetine ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ilan ettiği diğer prensiplere inançlarını teyid etmeyi; müşterek memleketlerini teşkil eden demokratik prensipleri, siyasi ve şahsi hürriyetleri, anayasa geleneklerini müdafaa ve teyid etmeye;

Birbirlerini birleştiren iktisadî, içtimai ve kültürel bağları bu zihniyet içerisinde daha sıklaştırmaya;

Dürüst bir şekilde işbirliği yapmaya ve Avrupa iktisadî kalkınması için Batı Avrupa'da sağlam bir temel hazırlamak hususunda gösterecekleri gayretleri koordine etmeye;

Milletlerarası barış ve güvenliği temin ve her türlü tecavüz politikası takibine mani olmak üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasına uygun olarak birbirlerine karşılıklı olarak yardım etmeye; Karar vererek, bu maksatla iktisadî, içtimai ve kültürel sahalarda işbirliği yapmayı müşterek savunmalarını temin edecek hükümler hakkında mutabık kalmışlardır.”

On maddelik Brüksel Antlaşmasının 4. maddesi ortak savunma düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır⁴⁰. Bu madde şu şekildedir; “Anlaşmayı imzalayan taraflardan biri Avrupa'da bir silahlı saldırıya maruz kaldığı takdirde anlaşmayı imzalayan diğer taraflar Birleşmiş Milletler Beyannamesinin 51.maddesi uyarınca kendilerine tanınan haktan yararlanarak (tek başına veya ortak savunma hakkı) saldırıya uğrayan tarafa her türlü askerî ve diğer yardımları yapacaklardır.” Antlaşmayı imzalayan devletler, ekonomik ve kültürel bağları geliştirici adımlar atmaya da kararlaşmışlardır.

Amerika Birleşik Devletlerinin katılmadığı Batı Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği karşısında denge unsuru olabilecek kuvvette değildi. Bu nedenle ittifak genişlemeye özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin katılıma ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç, Birliği teşkil eden antlaşmaya da yansımıştır. Savunma sisteminin genişleme şekli ile ilgili olan 9.madde şu şekildedir : “Anlaşmayı imzalayan devletler oy birliği ile alınacak bir kararla , herhangi bir devleti bu anlaşmaya dahil olmaya davet edebilirler”⁴¹. Brüksel Antlaşmasının imzalanmasının ardından Antlaşma ile ilgili olarak Amerikan Başkanı Truman şu açıklamayı yapmıştır : “Hür Avrupa memleketlerinin kendilerini müdafaa etme kararına aynı şekilde bizim onlara yardım etme kararımız ile mukabele edeceğimizden eminim” (İsmay, 1956: 9). Böylelikle Amerikan Hükümeti Sovyetler Birliği'ne karşı ittifak oluşturacak devletlerle müttefik olacağını bildirmiş oluyordu.

⁴⁰ Brüksel Antlaşmasının metni için Bkz. Aynı Tarihi, No:172, Mart 1948, s.97-99.

⁴¹ Brüksel Antlaşmasının 9 ncu maddesi için Bkz. Aynı Tarihi, No:172, Mart 1948, s.98.

Batı Avrupa Birliğinin kurulduğu günlerde (Mart 1948) meydana gelen Berlin Buhranı Sovyetler Birliği ile Batılılar arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir. II. Dünya Harbinden sonra Almanya, Müttefik Devletler arasında dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan bu paylaşımında Almanya'nın başkenti olan Berlin (Hakle, 1976: 154-155), Rusların işgal bölgesi içinde kalmıştı. Berlin, Sovyetler Birliği'nin işgal Bölgesinde kalmakla beraber Almanya gibi dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa Berlin içindeki işgal bölgelerine Rus işgal bölgelerinden geçerek ulaşmaktaydılar. Bu durum Sovyetler Birliği açısından sorun oluşturmaktaydı. Nihayet Ruslar Batılıları Berlin'den çıkarmaya karar vererek 1948 Martında Berlin'e ulaşımı tamamen kestiler. Berlin'in elektriğinin de kesilmesiyle Berlin'de yaşayan yaklaşık 2 milyon insan zor durumda kalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri kurduğu 323 gün süren bu abluka batılıların özellikle ABD'nin kurduğu hava köprüsü sayesinde boşa çıkarılmış, Batı Berlin'e her gün 3-4 bin ton yardım taşınmıştır (Hakle, 1976: 154-155). Bu davranışlarla ABD ile Müttefik Devletler Batı Berlin'den çıkmama kararında olduklarını Sovyetler Birliği'ne göstermişlerdir. Berlin Buhranı savaş sırasında Müttefiklerle Sovyetler Birliği arasındaki işbirliğinin ve ortaklığın tamamen ölmüş olduğunu ve dünyanın Doğu ve Batı Bloklarına bölünmüş olduğunu kesinlikle gösteren bir hadise olmuştur.

Bu dönemde Fransa Dışişleri Bakanı George Bidault, Amerikan Dışişleri Bakanı General Marshall'la Brüksel anlaşmasını imzalayan beş ülke ile Amerika Birleşik Devletlerinin ve diğer Avrupa devletlerinin de yer alacağı bir ortak savunma sistemi geliştirilmesini görüşmeye başlamıştır.

Berlin buhranından sonra gelişmeleri değerlendirmek üzere toplanan Brüksel Antlaşmasına taraf ülkelerin Milli Savunma Bakanları, 28 Eylül 1948 de Londra'da Batı Birliği Savunma Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Bu teşkilat müşterek yaşamın, insan haklarının ve demokratik prensiplerin güçlendirilmesini amaçlamıştır.

3.1.2. Batı Avrupa Birliği (BAB)

Batı Avrupa ülkeleri arasındaki güvenlik işbirliğini geliştirmeye yönelik diğer bir girişim olan Batı Avrupa Birliğinin çekirdeğini Brüksel Paketi oluşturur. AST girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, daha AST resmen reddedilmeden önce seçenekler

aramaya başlayan İngiltere'nin çabalarıyla 1954 yılında Batı Almanya ve İtalya Batı Birliğine dâhil edilmiş ve revize edilen Brüksel Antlaşmasına imza koyan yedi ülke arasında BAB kurulmuştur. Bu oluşumun amacı Batı Almanya'nın NATO'ya girmesinin önünü açmaktır. İşlevini yerine getiren BAB, 1980'lerde yeniden canlanana kadar etkisiz kalmıştır. 1980'lerde yeniden gündeme geldiğinde artık Atlantik ötesi işbirliğinden ziyade Avrupa güvenlik işbirliği arayışlarında önemli bir platformdur (Şenol, 2006: 30).

BAB'ın etkisiz kaldığı uzun yıllar boyunca tamamen sahneden çekilmesini engelleyen etken, Fransa'nın BAB'ı Avrupa savunmasının gelecekteki oluşumları için bir seçenek olarak muhafaza etmekte gösterdiği kararlılıktır.

Kuruluşunun ardından NATO, BAB'ın askerî işlevini üstlenmiştir. Böylece işlevsiz kalan BAB anlamını yitirmiştir. 1980'li yıllarda Avrupa Topluluğu (AT) üyesi devletlerin yürüttüğü bütünleşme faaliyetleri sonucu ortak dış ve güvenlik politikasının yeniden ele alınması yüzünden BAB uzun uykusundan uyanmıştır. Bu politikanın savunma yönünü yükleme görevi ise BAB'a verilmiştir (Şenol, 2006: 31).

Ekim 1984'de BAB Dışişleri ve Savunma Bakanları Roma toplantısında BAB'ın canlandırılması kararı alınmıştır. Ancak yapılan birkaç toplantıdan sonra BAB'ın NATO ile ilişkisi hususunda tıkanma yaşanmıştır. Fransa'nın aksine çoğu ülke BAB'ın NATO ile yarışacak değil onu destekleyecek ve güçlendirecek bir nitelik taşıması gerektiğini savunmuştur. Bu görüş ayrılıkları nedeniyle BAB, Soğuk Savaş sona erene kadar somut kurumsal gelişme gösterememiştir.

AST ve BAB girişimlerine ek olarak 1960'lı yıllarda de Gaulle'in, ABD ve Sovyetler Birliği ile aynı statüde birleşik bir Avrupa oluşturmayı hedefleyen ve her iki devletin askerî varlıklarını ve politik etkilerini Avrupa'dan uzaklaştırmak amacını güden politikaları ve Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında güvenlik politikalarının tartışılmaya başlanması, Batı Avrupa güvenlik işbirliğini geliştirmeye dönük girişimler arasında sayılabilir. Ancak tüm bu girişimler askerî alanda Atlantik egemenliğine ciddi bir alternatif oluşturmakta başarısız kalmıştır. Öte yandan, Brüksel Paktı gibi BAB'ın de Almanya'nın NATO'ya üye olmasını ve Anglo-Amerikan askerî birliklerinin Avrupa'da sürekli konuşlanmasını sağlaması bakımından esasen Atlantik ötesi ilişkinin gelişmesine yönelik atılmış bir adım olduğunu söylemek de mümkündür (Şenol, 2006: 31).

3.2. NATO'NUN KURULUŞU

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Avrupa'nın barış ve güvenliğe kavuşmasına yeterli olmamış yer yer ortaya çıkan huzursuzluklar Batı ile Doğu arasında hergün daha çok artan gerginliğin belirtilerini vermeye başlamıştı (Erkin, 1948: 11-12). İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, Almanya konusunda Sovyetlerle Batılılar arasındaki köklü görüş ayrılıkları, Doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sovyet etki alanına girmesiyle ideolojik ve ekonomik örgütlenmenin başlaması, Japonya'da Müttefikler arasındaki ortak bir anlayışın kurulmaması, Yunan iç savaşı ortamında ilan edilen Truman Doktrini ile Marshall Planı ve İran ile Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı, özellikle Avrupa'da soğuk savaş doruk noktasına çıkarmaya başlamıştı (Sander, 2005: 263-264). Batı Avrupa Devletleri'nin Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturdukları ittifak ve bu ittifakta ABD'nin malî ve askerî desteğinin bulunmayışı Sovyet tehdit ve yayılmaları karşısında yeterli bir güç oluşturmamıştır. Bu nedenle Batı Avrupa Devletleri ABD'yi ittifaka dahil etmek için çalışmışlardır. Sovyetler Birliği'nin Avrupa'dan sonra Uzak Doğu'da da yayılma politikası izlemeye başlaması ve BM Teşkilatının dünya barışını tesis etme çabalarının Sovyetler Birliği vetoları ile etkisiz hale gelmesi karşısında ABD Sovyetler Birliği ile işbirliğinin güçleştiğini hatta imkânsız hale geldiğini görmeye başlamıştır. Bu olaylar karşısında, ABD Avrupa sorunları ile ilgilenmek zorunda kalmış ve çalışmalar başlamıştır. Vandenberg aceleyle hazırlanan bir planın Kongrede ret kararı ile karşılaşma ihtimalinin olduğunu tahmin ediyordu. Bu sebeptendir ki bütün gün süren, iki aylık bir çalışma yapıldı. Tüm bu çalışmalar Marshall tarafından da takip edildi (Erkin, 1992: 28).

11 Nisan 1948 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve Senatör Arthur H. Vandenberg Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliği meselesi hakkında hazırlık görüşmelerine başlamışlardır. Görüşmeler neticesinde Vandenberg adını alan karar metni hazırlanmıştır. Bununla birlikte 28 Nisan 1948 tarihinde Kanada Dışişleri Bakanı St. Laurent Brüksel Antlaşmasını da içine alan ve ondan daha geniş kapsamlı bir Atlantik Antlaşmasının kurulması gerektiği fikrini ileri sürmüştür (İsmay, 1956: 10). 4 Mayıs 1948 tarihinde Brüksel Antlaşmasına taraf olan üyeler askerî planlarını ABD'ye sunacak bir komisyon kurulduğunu açıklamışlardır (İsmay, 1956: 10). Monroe Doktrini bu gelişmeler karşısında engel teşkil etmiştir. Bu engeli ortadan kaldırmak amacıyla Senatör Vandenberg'in hazırlayıp Amerikan Başkanına, ABD'nin güvenliğini ilgilendiren ve karşılıklı yardıma

dayanan “bölgesel ve diğer ortak antlaşmalara” katılma yetkisi veren Vandenberg Kararı⁴² adını alan bu tasarı 11 Haziran 1948 tarihinde sekiz saat süren tartışmalardan sonra 4’e karşı 64 oyla (İsmay, 1956: 10) kabul edildi. “Vandenberg Kararı” denilen 289 sayılı kararla ABD, 1823’ten beri uygulamakta olduğu “Monreo Doktrinini” terk etmiş ve ittifaka katılması yolundaki engel kalkmış oluyordu (İlter, 1971: 6).

Çalışmalar esnasında Kuzey Atlantik Antlaşması’nın, ABD ve Brüksel Antlaşması’na taraf ülkeler dışında bazı ülkelerin de alınarak daha da genişletilmesi düşüncesi ve zarureti ortaya çıktı.

Kanada hükümeti 13 Ekim 1948’de ittifaka katılabileceğini bildirdi. Antlaşmaya imza atan devletlerin aralarına almak istedikleri diğer ülkeler ise şunlardı: İrlanda Cumhuriyeti, İsveç, İzlanda, Norveç, Danimarka, Portekiz, ve İtalya (özellikle Fransa’nın isteği) idi. Ayrıca Fransa Cezayir’in üç vilayetinin de antlaşmanın tatbik sahası içine alınmasını istiyordu (İsmay, 1956: 11). Ancak sınır ilişkileri bu isteklerin hemen oluşmasına izin vermedi.

Norveç ve Danimarka’nın bu antlaşmaya katılma kararı buldukları coğrafi konum itibariyle Sovyetler Birliği’ni tahrik edeceği düşüncesiyle hemen olmadı. Bu iki ülke önce İsveç’i de aralarına alarak bir İskandinav Antlaşması yapmak istedi. Fakat İsveç’in tam tarafsızlık siyaseti bu planın işlenmesini engelledi. 1 Şubat 1949 tarihli Ulus gazetesinde İskandinav antlaşmasını yapılamadığı belirtiliyor ve şu şekilde izah ediliyordu:

“...İsveç’e göre silahlı tarafsızlık hiç şüphe yok ki hükümetin takip tasavvurunda olduğu siyasetin esasını teşkil etmektedir. Norveç’in müstakil Atlantik Paktı’na iltihaka karar vermesi beklenmektedir...”

“...Danimarka’ya gelince mesele onun için bir bütün halindedir. Parlamentodaki kanaatler muhtelifdir. Mevcut hal çareleri arasında yapılacak tercih alınacak sarih malumatla aydınlanıncaya kadar bir karara ulaşılması muhtemeldir.”(Ulus, 1 Şubat 1949).

⁴² Vandenberg Kararı için Bkz. İsmay, L. (1956), A.g.e., s.171.

Norveç Dışışleri Bakanı Halvard M. Longe Atlantik Antlaşması hakkında bilgi almak ve görüşmek üzere 5 Şubat 1949'da Washington'a gitti. Dışışleri Bakanı'nın Washington'a hareketinden birkaç saat önce Rusya'nın vermiş olduğu nota 7 Şubat 1949 tarihli Ulus gazetesinde şöyle belirtiliyordu:

“Rusya notada Atlantik Paktı hakkındaki görüşünü açıklayarak, bunun tecavüz emelleri güden bir pakt olduğunu ve Norveç'le bir saldırmazlık paktı yapmağa hazır olduğunu bildiriyor.” (Ulus, 7 Şubat 1949).

Norveç, Dışışleri Bakanı'nın Oslo ve Washington arasında birkaç defa gidip gelmesinden sonra Atlantik Paktı'na girmeyi tercih etti. Bu kararına en büyük etki ise Norveç'in Sovyetler Birliğı'ne olan ortak sınırıydı (İsmay, 1956: 11). Sonuçta Norveç Parlamentosunda mevcut 400 delegeden 330'u Norveç'in güvenliğine ait meselelerin çözümünün Müttefik Devletlerle işbirliğinde aranması gerektiğine karar vererek (Ulus, 1949) Atlantik Paktı'na girme yolunu açtı.

Norveç hükümeti bu kararıyla aynı zamanda Sovyetlerin vermiş olduğu notayı da cevaplamış oluyordu. Sovyetler notada ayrıca “Bu İttifaka katılmakla, Batı ülkelerinin saldırgan amaçlarına katılmayı ve bu ülkelere Norveç topraklarında üs vermeyi mi tasarladığını” soruyordu. Norveç ise bu durumu; Birleşmiş Milletlerin barışı ve güvenliği korumakta yetersiz kaldığını, bu suretle güvenlik sistemini Atlantik ülkelerinden kurulu bir sistemde aradığını, toprağını hiçbir zaman saldırı politikası çerçevesinde kullanılmayacağını, saldırıya ve tehdiye maruz kalmadıkça diğer ülke silahlı kuvvetlerine üs vermeyeceğini, açık bir dille izah etti (Erkin,1992: 28).

Norveç'in bu tavrı, Danimarka'nın Atlantik Paktı'na katılma kararını da tayin etmesinde kolaylık sağladı. Böylelikle iki ülke de art arda pakta katıldı. İrlanda Cumhuriyeti ise İngiltere ile aralarında toprak ihtilafı olduğundan pakta girmek istemiyordu.

Bu gelişmelerden sonra BAB'ı geniş bir ittifak sistemi haline sokmak amacı ile 6 Temmuz 1948 tarihinde ABD, Kanada ve Brüksel Antlaşması'na taraf olan ülkelerin büyükelçileri arasında Kuzey Atlantik bölgesinin savunulması hakkında görüşmeler başlamıştır. 15 Mart 1949 tarihinde Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz Kuzey

Atlantik Antlaşmasına katılmaya davet edilmişler ve 18 Mart'ta Antlaşma metni yayınlanmıştır (Soysal, 1991: 409-412).

19 Mart 1949 tarihli Ulus gazetesi “Antlaşmada hiçbir gizli hüküm yok. Paktı imza eden devletlerden birine tecavüz, hepsine tecavüz sayılacak” şeklinde manşetle Türk halkına duyurdu ve antlaşmanın metnini yayınladı (Ulus, 19 Mart 1949).

Sadi Irmak⁴³ da Ulus gazetesindeki köşesinde olayı şu şekilde yorumluyordu:

“Dünya barışını tehdit eden tehlikeler karşısında nihayet harbin patlak vermesini güçleştirecek bir savunma cephesi kurulmuş oluyor. Pakttan çıkardığımız ilk mana budur.”(Ulus, 20 Mart 1949).

31 Mart 1949'da Sovyetler Birliği Antlaşmayı imzalayacak olan 12 devlete bir memorandum göndererek antlaşma metninin BM Antlaşmasına ve Dışişleri Bakanları Konsey Kararlarına aykırı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine 02 Nisan 1949 da 12 devlet müşterek bir nota vererek Sovyetler Birliği'nin bu iddialarını reddetmiştir (İsma, 1956: 10-11).

Bunun üzerine ABD, Kanada ve Batı Avrupa Birliği'nin beş üyesi ile İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda olmak üzere toplam 12 devlet temsilcileri tarafından 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organization) olan Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmıştır (İsma, 1956: 17-19; NATO El Kitabı, 1984: 9-12; Birleşmiş Milletler, 1987: 47-51). Antlaşma, imza koyan devletlerin yasama organlarınca onaylandıktan sonrada 24 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kuzey Atlantik Antlaşması, antlaşmaya imza koyan devletlerarasında çok geniş bir işbirliğinin oluşturulması için gerekli bir çerçeve oluşturmuştur. NATO saldırıyı önlemeyi ve saldırıya karşı koymayı amaç edinmekle birlikte siyasal, ekonomik, askerî ve diğer

⁴³ Ord. Prof. Dr.Sadi Irmak, 1904-1990 yılları arasında yaşamış gazeteci, siyasetçi ve fizyoloji profesörüdür. Ord. Prof. Dr.Sadi Irmak'ın başta tıp olmak üzere çeşitli konularda özgün eserleri ve çevirileri vardır. Ayrıca 1943-1950 yılları arasında milletvekilliği ve 17 Kasım 1974-31 Mart 1975 yılları arasında da 38. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinde Başbakan olarak görev yapmıştır.

alanlarda sürekli dayanışma ve işbirliğini öngörmektedir. Truman'ın ifadesiyle Marshall Planı ve NATO "bir elmanın iki yarısıydı."

Antlaşmaya imza koyan devletler BM Yasası ilkelerine bağlı olarak uluslararası barış ve güvenliği korumayı, Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahı arttırmayı hedef almışlardır. Bu devletler ayrıca dış ekonomik politikaları arasındaki uyumsuzlukları gidermeyi ve aralarındaki ekonomik işbirliğini geliştirmeyi de taahhüt etmişlerdir.

NATO bir yandan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişmelerin önemini belirtirken, diğer taraftan da üye devletlerin kendilerini korumak için ortak bir savunma politikası izlemeleri zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle anlaşmanın iki yönlü olduğu söylenebilir. NATO, Birleşmiş Milletler Yasasının 51. maddesi çerçevesinde üye devletlerin savunmalarını ortaklaşa sağlamak ve birbirleriyle istikrarlı ilişkiler kurmak amacıyla imzaladıkları bir önsöz ve 14 maddeden oluşan bir belgedir (Soysal, 1991: 391). Önsözde askerî önlemlerle birlikte siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yapılacak olan işbirliğinin BM yasasına uygun olarak yapılacağı ifade edilip, antlaşmanın temel yapısı belirtilmiştir.

Birinci maddede; üye devletlerin uluslar arası ilişkilerinde barışı ve dünya güvenliğini tehlikeye sokmamak için uymak zorunda oldukları temel ilkeler tanımlanmış ve tarafların uluslararası uyuşmazlıkları barışçı yoldan çözmeyi istedikleri, tehditten uzak durarak zora başvurmak istemedikleri belirtilmiştir.

İkinci maddede; NATO'nun yalnız askerî amaç gütmeyeceği belirtildikten sonra, üyelerin uluslararası her alanda işbirliği ve anlayışın egemen olmasına ve ekonomik politikalarında uyum sağlamaya çalışacakları belirtilmiş ve üye devletlerin uluslararası ilişkilerinde ve bu ilişkilerden doğan yükümlülüklerinde izlemeleri gereken yöntemler açıklanmıştır.

Üçüncü maddede; NATO'ya üye olan devletlerin silahlı bir saldırı karşısında tek tek ve toplu olarak karşı koyma esnasında güçlerinin korunması ve arttırılması gerektiği belirtilmiştir.

Dördüncü maddede; üye olan devletlerden birinin toprak bütünlüğüne siyasal bağımsızlığına veya güvenliğine karşı bir tehdidin oluştuğuna inanması halinde tarafların birbirleriyle dayanışma içerisinde bulunacakları belirtilmiştir.

Antlaşmanın en önemli olan 5. maddesinde ise; üye devletlerin biri veya bir kaçına karşı Atlantik'in her iki tarafında silahlı bir saldırı olması halinde bu saldırının bütün üye devletlere karşı yapılmış olacağı kabul edileceği açıklanmış ve bu durumda BM yasasının 51. maddesinde öngörülen bireysel ya da ortak savunma hakkı kullanılarak üye devletlerin bir saldırı durumundaki yükümlülükleri belirlenmiştir. Bu göre her üye devlet bu aşamada uygun gördüğü eyleme başvurmakta serbesttir ve durum BM Güvenlik Konseyi'ne de bildirilecektir.

Altıncı madde; savunulması gereken Atlantik bölgesiyle ilgilidir yani beşinci madde hükümlerinin uygulanacağı bölgeyi saptamaktadır. 1949'da anlaşma imzalanırken tarafların Avrupa'daki ülkeleri, Kuzey Amerika (ABD, Kanada), Fransa'nın Cezayir eyaleti, üyelerin kimilerinin egemenliğinde bulunan belirli adalar öngörülmüştür. Daha sonra 1952'de Türkiye ile Yunanistan NATO'ya girerken imzalanan protokolün 2. maddesiyle, savunma alanı onların tüm sınırlarını koruyucu biçimde genişletilmiş arkasından 1962'de Cezayir bağımsızlığına kavuşunca bu ülke Atlantik bölgesinden çıkarılmış ve 1982'de İspanya NATO'ya katılınca da onun sınırları savunma bölgesi içine girmiştir.

Yedinci ve sekizinci maddelerde, üye ülkelerin mevcut uluslararası taahhütlerde hiç birinin anlaşma hükümlerine aykırı olmadığı ve gelecekte anlaşma ile ters düşecek yükümlülükler üstlenmemeyi kabul etmek zorunda oldukları açıklanmıştır. Ayrıca antlaşmanın BM'ye üye olmalarından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri ile bağdaştığı ve BM Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin korumadaki öncelikli rolünü etkilemediğini belirtmektedir.

Dokuzuncu maddede anlaşma hükümlerinin uygulanması için gerekli organların kurulmasını ön görmektedir.

Onuncu madde üye devletlerin antlaşma ilkelerine uyabilecek diğer Avrupa devletlerinin pakta katılabilmesi için davette bulunabileceğini belirtmektedir.

Onbirinci madde üye devletlerin antlaşmayı anayasal usullerine göre onaylamaları ve antlaşmanın yürürlüğe girme sürecini ortaya koymaktadır.

Oniki ve onüçüncü maddeler antlaşmanın on yıllık yürürlük süresinden sonra değiştirilebileceği ve yirmi yıllık bir üyelik süresinden sonra üye devletlerin istemeleri halinde üyelikten ayrılabilmesine dair hükümler içermektedir.

Ondördüncü madde antlaşmanın İngilizce ve Fransızca metinlerinin aynı derecede geçerli olduğunu belirtmektedir (Soysal, 1991: 391).

3.2.1. NATO'nun Sivil ve Askerî Yapısı

NATO'nun en yüksek organı olan Konsey Dışişleri Bakanlarından oluşur. Gerekliğinde ilgili başka bakanlar da katılır. Genellikle yılda iki kez toplanır. Konseyin toplantıları kimi kez hükümet başkanları düzeyinde olur. Bunun dışında konseyin işleri üyelerin NATO katındaki sürekli temsilcilerince yürütülür. Konseyde kararlar oybirliği ile alınır.

Konseye bağlı olarak Savunma Planlama Komitesi bulunur ve Genel Sekreter başkanlığında yılda iki kez Savunma Bakanları düzeyinde geri kalan zamanda da Büyükelçiler düzeyinde toplanır. Savunma Planlama Komitesi'ne bağlı olarak, NATO'nun en yüksek askerî organı Genel Kurmay Başkanlarından oluşan "Askerî Komite" dir.

Askerî Komite barış döneminde, NATO bölgesinin ortak savunması ile ilgili önlemleri almakla görevlidir. Ayrıca, Konseye, Savunma Planlama Komitesi'ne ve bağlı kuruluşlara askerî konularda bilgi verir, öğütlemelerde bulunur: NATO komutalarının istek ve önerilerini uyumlaştırır ve ortaklaşa olarak kararlaştırılmış NATO siyasetinin ve planlarının uygulanması için gerekli yönetimi sağlar. Askerî Komite'ye, çalışmalarında Uluslararası Kurmay Heyeti yardımcı olur. Heyet, General düzeyinde ulusal temsilcilerden oluşur ve Brüksel'de sürekli görev yapar.

Savunma Planlama Komitesi'ne doğrudan bağlı bir yan kuruluş da Nükleer Savunma Sorunları Komite'sidir ve bunun için bir Nükleer Planlama Grubu bulunmaktadır. Grup, üye ülkelerden yalnız yedisinden oluşmaktadır. (ABD, Almanya, İngiltere, İtalya, Belçika, Danimarka ve Türkiye) Her yıl Genel Sekreter başkanlığında Milli Savunma Bakanları düzeyinde toplanmakla, nükleer silahlar ve savunma konusunda görüş ortaya koymaktadır.

NATO askerî alanları, aynı komutanlıklara bağlı olmak üzere şunlardır:

- a. ABD-Kanada Bölgesel Savunma Alanı,
- b. Atlantik Müttefik Komutanlığı
- c. Avrupa Müttefik Komutanlığı
- d. Manş Müttefik Komutanlığı

Bunlardan Türkiye'nin de bağlı bulunduğu Avrupa Müttefik komutanlığı, Kuzey burnundan Akdeniz'e ve Atlantik Okyanusu'ndan Türkiye'nin doğu sınırına kadar uzanan alanı kapsar. Savunması tek bir NATO komutanlığının sorumluluğuna girmeyen İngiltere ve Portekiz bu alan içinde değildir (Soysal, 1991: 394-395).

3.2.2. NATO'ya Bağlı Kuruluşlar

NATO örgütünden bağımsız olmakla beraber, onun amaçlarına hizmet eden ve onunla bağlantısı bulunan üç ayrı kuruluş vardır:

3.2.2.1. Kuzey Atlantik Asamblesi (North Atlantic Assembly)

Kuzey Atlantik Asamblesi, NATO'ya üye 16 ülkenin parlamentolarınca seçilen ulusal heyetlerin oluşturduğu bir danışma örgütüdür. Asamble 172 üyeden oluşur. Bunların her birinin yedeği vardır. Üyeler ulusal parlamentolarına özgü yönteme göre her yıl yapılan seçimlerle belirlenir.

1955'den başlayarak, "NATO Parlamenterleri Konferansları" şeklinde toplanan bu örgütün adı 1966 yılında "Kuzey Atlantik Asamblesi" olarak değiştirilmiştir. NATO ve Atlantik topluluğunun ülkelerini yaymak amacım güden Kuzey Atlantik Asamblesi, NATO'dan bağımsız olmasına karşın, üye Ülkelerin parlamenterleri ve dolayısıyla NATO

ülkeleri arasında bir bağlantı sağlamaktadır. Genel olarak her yılın sonbaharında bir üye ülkede yapılan toplantılar NATO ülkeleri arasında bir anlayış havası hazırladığı gibi, Parlamento üyelerinin ittifakın sorunlarını yalandan öğrenmesine, gerektiğinde bu sorunları kendi Parlamentolarında desteklemelerine ve bu sorunlar üzerinde görüşmeler açarak onların çözümlerine yardımcı olmaktadır.

Asamble'nin, tüm üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir sürekli komisyonu bulunmakta ve bu komisyonun başkanı aynı zamanda Kuzey Atlantik Asamblesi Başkanı sayılmaktadır. Asamble'nin bir Genel Sekreteri ve ona yardımcı olan memurları vardır. Asamblenin çalışmaları önce siyasal, askerî, ekonomik, bilim-teknik, eğitim, kültür, enformasyon alanlarıyla ilgili çeşitli komisyonlarda ve Avrupa Nükleer Silahlar Özel Komisyonu'nda olur. Belirli konular için ayrıca 8 alt komisyonu vardır. Komisyonlar yılda iki kez toplanıp kararlar hazırlayıp Komisyon düzeyinde oylarlar. Bunlar NATO Genel Sekreteri aracılığı ile NATO Konseyi'ne sunulur. Konsey uygun gördüğünü değerlendirir, çalışmalarında göz önünde bulundurur.

3.2.2.2. Avrupa Grubu (Eurogroup)

Fransa ve İzlanda dışındaki NATO'nun Avrupalı üyelerince 1968 yılında kurulmuş olup bu grup NATO'dan bağımsız olmakla birlikte, onun amaçlarıyla uyum içinde ve ona paralel çalışır. Kuruluşunda, 1968'de Sovyet ordusunun Çekoslovakya'yı işgali olayının NATO'nun Avrupa üyelerinde uyandırdığı yankıların etkisi olmuştur. ABD böyle bir kuruluşu olumlu karşılamıştır. Grup, Avrupa'nın savunma konularından yan resmi bir danışma ve işbirliği kuruluşudur.

Grubun amacı Avrupa devletlerinin NATO'ya daha etkili biçimde katkıda bulunmasını özendirmek ve ortak savunmalarını güçlendirmektir. Bu amaçla üye devletler kendi aralarında silah yapımında, haberleşme araçları, sağlık hizmetleri, donatım, askerî eğitim, lojistik, uzun süreli planlama işlerinde eş güdüm, standardizasyon sağlamakta, NATO örgütlerine öğütlemelerde bulunmaktadır.

3.2.2.3. Atlantik Anlaşması Dernekleri (Atlantic Treaty Associations-ATA)

1945'te NATO konseyinin bir toplantısında alınan karar uyarınca tüm üye ülkelerde, NATO ve çalışmaları konusunda kamuoylarını aydınlatmak üzere, özel nitelikte birer Atlantik Anlaşması Derneği kurulmuştur, örgütle organik bağı bulunmayan bu dernekler, NATO Genel Sekreterliği Enformasyon Dairesi, üye hükümet makamları ve Atlantik Asamblesi ulusal grubu ile işbirliği içinde yayınlar dağıtmakta, konferanslar, seminerler ve sergiler düzenlemektedir (Soysal, 1991: 397-398).

3.3. TÜRKİYE'NİN YENİ DÜNYA DÜZENİNDE YER ALMA ÇABALARI VE NATO'YA GİRİŞ DÜŞÜNCESİ

Türkiye, II. Dünya Savaşına bilfiil iştirak etmeyerek savaşın meydana getirdiği tahribatlardan kurtulmakla birlikte dış siyasetinde oldukça zor bir durumda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde tehdit ve emelleri bulunuyordu. Sovyetler Birliği'nin izlediği yayılcı politika sonucu Boğazlar ve Doğu Anadolu'daki isteklerini açığa vurması Türk-Sovyet ilişkilerini oldukça gergin bir duruma getirmişti. Batı Devletlerinin II. Dünya savaşına Türkiye'nin girmesi için yaptıkları tekliflere karşı Türkiye'nin öne sürmüş olduğu şartların yerine getirilmemesi veya getirilememesi neticesinde Türkiye savaşa katılmamıştı. Bundan dolayı da Müttefik Devletler ile ilişkileri istenilen seviyede değildi. Savaşa katılmış olan devletlere karşı sempati duyulurken, başlangıçta iştirak etmeyip harbin bitimine yakın sadece Birleşmiş Milletlere üye olabilmek için harbe katılan devletlere de antipati duyuluyordu. II. Dünya savaşından sonra Türkiye'nin dış politikasına hakim olan temel mesele, savaş sonrası Avrupa dengesinde oluşan boşluklardan yararlanıp kendisine karşıda tehdit oluşturan Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlama meselesi olmuştur. Bütün bu gelişmeler sonucunda Türkiye, kendi emniyetini sağlamak için uygun bir savunma teşkilatı içerisinde yer alma çabası içerisine girişmiştir (Kürşat, 1969: 7).

Türkiye'nin Batılı devletler tarafından, Sovyetler Birliği'nin yayılcı emellerine son vermek adına kurulan NATO'ya dahil olma düşüncesi aslında, Batı bloğu içerisinde yer alma girişimlerinin bir sonucudur. Türkiye'yi Batı Devletleriyle ilişki kurmaya iten ve

Batıya yaklaştıran nedenler; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım, Atatürk tarafından başlatılan çağdaşlaşma hareketinin kendisinden sonra gelen siyasilerce Batı devletleriyle sıkı ilişkiler kurulması şeklinde devam ettirilme isteği ve en önemli olarak II. Dünya Savaşından sonra Türkiye'ye yöneltilen Sovyet tehditleridir (Gönlübol ve Ülman, 1966: 147).

II. Dünya savaşından sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin doğusundan toprak talep etmesi ve Boğazlar ile ilgili baskıları karşısında Türkiye bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruma endişesine düşmüştür. Türkiye ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile askerî ve ekonomik desteğini sağlayarak, Sovyetler Birliği karşısında kendisini emniyete almak istemişse de bu desteklerin herhangi bir ittifaka dayanmamasından dolayı, Sovyetler Birliği'nden duyduğu endişeleri giderememiştir. Türkiye Sovyetler Birliği'nin kendisine karşı oluşturmuş olduğu tehditlere karşı ABD'nin askerî ve ekonomik desteği dışında güvenliğini sağlayıcı başka tedbirler aramaya başlamıştır.

3.3.1. Türkiye'nin NATO'ya Girme Girişimleri

Batı Devletlerinin Sovyetler Birliği'nin olası tehditlerine karşı Brüksel Antlaşmasını imzalamaları, Sovyetler Birliği'nin emellerinden hala endişe duyan ve 1947 yılından beri ABD'den yardım almakta olan Türkiye'de de büyük ilgi uyandırmıştır (Esmer, 1996: 232). Türkiye'nin bu antlaşmaya dahil edilmemesi üzerine yoğun diplomatik ilişkilere başlanmış, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Bevin arasında yapılan görüşmelerden herhangi bir netice alınamamıştır (Erkin, 1948: 11-12; Ayın Tarihi, 1948: 38).

Batı Avrupa'da kurulan birliğe, ABD'nin henüz şekil ve şartları belli olmayan bir takım taahhütlerle katılma ihtimalinin belirdiği sıralarda ABD Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'e Türkiye'nin Batı Birliğine ve ABD'nin katılacağı ittifaka girmesini sağlamakla ilgili görevler verilmiştir (Erkin, 1948: 9).

Feridun Cemal Erkin Temmuz 1948'de Türkiye'nin Batı Birliği ve ABD'nin katılacağı bir ittifaka girmesini sağlamak amacıyla Washington Büyükelçisi olarak görevlendirildi. Feridun Cemal Erkin ilk temaslarına ABD'deki Fransız Büyükelçisi ile

başladı. Fransız Büyükelçisi M. Henri Bonnet Türkiye'nin kurulması planlanan Atlantik İttifakı'na girmek isteği ile ilgili olarak şöyle demişti: "Paris'te dostane fikir teatileri oluşmuştur, daha da olabilir ancak ben bu görüşmelere istinaden burada bir teşebbüs yapmak için herhangi bir vazife almış değilim esasen altılı görüşmeler henüz hazırlık safhasındadır." Bu ilk temastan sonra ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Mr. Lovett ile görüşen Feridun Cemal Erkin Lovett'ten şu cevabı aldı: "Batı Avrupa Birliği'nin genişletilmesi bu birlikte üye devletlerin taktirine bırakılmıştır. Biz bu işe karışmayacağız sadece ABD'nin katılması matlup olan antlaşmaların bu katılmayı sağlamak için istediğimiz şartlara haiz olup olmadığını ve bu arada antlaşmaların Amerikan milli emniyetini ilgilendirip, ilgilendirmediğini araştırmakla yetineceğiz." (Üzmez, 2003: 50).

Feridun Cemal Erkin bu görüşmeler serisinin sonuncusu olarak Dışişleri Bakanı General Marshall'ı ziyaret ederek, Türkiye'nin Avrupa'da kurulacak ve ABD desteğinden de faydalanılacak en münasip bölge Atlantik ve Akdeniz Antlaşması'na katılma arzu ve ihtiyacını izah etmiştir. Marshall cereyan etmekte olan görüşmelerin olgunlaşması halinde bu konuyu tekrar ele almak teklifinde bulundu ve arzumuzu prensip itibarıyla olumlu karşıladı. Şubat 1949 ortalarında yeni ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'la görüşme yapan Feridun Cemal Erkin şu cevabı almıştır:

- “1. Türkiye'nin müzakere halinde bulunan Atlantik Paktı'ndan tamamıyla hariç bırakılması düşünülmemektedir.
2. Müzakere henüz bitmemiştir, antlaşmaya Türkiye, İran ve Yunanistan için bir deklarasyon konulması düşünülmekte ise de bu henüz hazırlanmamıştır.
3. Türkiye'nin tehlike ve tecavüz halinde kendisini yalnız hissetmemesi için hiçbir sebep yoktur.”

Görülmektedir ki; Türkiye'nin Pakta alınmasına Avrupalılar isteksiz, Kanadalılar da şiddetle karşıdır. Washington'da göze çarpan husus Türkiye'yi tatmin etmek için bir çare bulunması gayretiydi. En revaç fikir ise Atlantik Paktı'nın gerçekleşmesinden sonra Akdeniz Paktı fikrini ele almak istikametinde belirlemekte idi. Hâlbuki İtalya'nın yalnız olarak Atlantik Paktı'na alınması Akdeniz Paktı'na doğmadan evvel vurulmuş keskin bir

darbe teşkil ediyordu. Bu darbeyi derinleştiren diğer bir etmende Walter Lipmann'ın⁴⁴ bir makalesiydi. Ünlü yazar Atlantik Paktını Norveç'e kadar teşkil etme teşebbüsünün isabetsizliğini kaydettikten sonra Amerika Hükümetine Rusya'yı tahrik ederek ortaya çıkacak gaileleri önlemek üzere Akdeniz Paktı gibi teşebbüslerden vazgeçilmesini tavsiye etmekteydi. Feridun Cemal Erkin Dışişleri Büyükelçileriyle görüşmesine İtalya'nın Pakta Amerika'nın arzusuyla değil, Fransa'nın ısrarı neticesinde davet edildiği ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Paktı dışında bırakılmalarına bir takım Avrupa devletleri tesir etmişlerdir. Bundaki amaç her iki devletin Avrupa Birliğinden hariç tutmak üzere askerî ve iktisadî yardım bakımından Avrupa'ya verilecek topyekun paraları aralarında paylaşmaktı. Türkiye'nin Yunanistansız Pakta alınması ise bu memleketin kısa bir zamanda asilerin eline düşmesinden başka bir netice vermezdi. (Üzmez, 2003: 50-51).

Vanderberg kararlarının kabulü ile Avrupa müdafaa sistemine ABD'nin iştirak edeceğinin anlaşılması üzerine ABD ile temaslar yoğunlaştırılmıştır. Büyükelçi Erkil, ABD Dışişleri Başyardımcısı Robert M. Lovett'e Türkiye'nin Batı Avrupa Birliğine katılmak suretiyle Atlantik Pakta aday olmak istediğini açıklamıştır. Bunun üzerine Mr Lovett; "...Batı Avrupa Birliğinin genişletilmesi, bu birlikte üye devletlerin takdirine bırakılmıştır. Biz bu işe karışamayız. Sadece Amerika'nın katılması matlup olan antlaşmaların bu katılmayı sağlamak için istediğimiz şartlara haiz olup olmadığını ve bu arada antlaşmaların Amerikan milli emniyetini ilgilendirip ilgilendirmediğini araştırmakla yetineceğiz." diyerek Büyükelçi Erkin'in bu düşüncesine karşı kayıtsız kalmıştır. Ayrıca Lovett Kuzey Atlantik bölgesinin coğrafi bakımdan toplu bir manzara ve insicam arz etmesi gerektiğini belirterek Atlantik hudutlarının Türkiye'yi dışarıda bıraktığını anlatmak istemiştir (Erkin, 1948: 18-19). Büyükelçi Erkin daha sonra ABD Dışişleri Bakanı Marshall'la Türkiye'nin Avrupa Birliğine kabulü konusunu görüşmüş ve bu görüşmeden de olumlu bir sonuç alınamamıştır (Erkin, 1948: 20).

⁴⁴ Walter Lipmann, 1889-1974 tarihleri arasında yaşamış, Amerikalı, 20.yüzyılın politik çalkantılarını yaşamış bir fikir adamı,iç ve dış politika eleştirmeni, yazar ve gazetecidir.

3.3.2. Türkiye'nin Akdeniz'de Yeni Bir Savunma Paktı Oluşturma Girişimleri

Türkiye NATO'nun kuruluş safhasında Batı Savunma Cephesine dahil edilmek için yapmış olduğu girişimlerden herhangi bir olumlu netice alamayınca ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın katılacağı ortak bir Akdeniz Savunma Paktı kurulmasını teklif etmiştir. Bu teklifi, 1949 Şubat ayında Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı toplantısına katılmak üzere Londra ve Paris'e gidecek olan Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak verdiği bir demeçte açıklamıştır. Sadak Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin'le ve Paris'te Fransa Dışişleri Bakanı Schuman'la görüşmüştür. Sadak daha sonra yaptığı basın toplantısında; Atlantik Paktı'nın mutlak suretle tahdit edilmiş bir coğrafi bölgeye ait güvenlik sistemi olduğunu, bu nedenle Türkiye için bu pakta iştirake hiç bir sebep olmadığını ve Avrupa'da barışın yalnız kıta kısmında korunamayacağını, Avrupa barışının bölünmez olduğunu, Atlantik kıyılarının savunulmasının Akdeniz'de yeni bir savunma paktnın kurulmasıyla gerçekleştirileceğini ümit ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Sadak; Türkiye, Yunanistan, İtalya, Fransa ve İngiltere'yi içine alan bir Akdeniz güvenlik sisteminin kurulmasından yana olduğunu da açıklamıştır (Sander, 1979: 68).

Türkiye'nin bu teklifine ilk red cevabı İngiltere'den gelmiştir. Çünkü İngiltere Ortadoğu'daki menfaatleri için aralarında Mısır, Irak gibi ülkelerin de bulunabileceği başka bir Akdeniz ittifakı kurmak istiyordu (Armaoğlu, 1949: 519)

İngiltere'nin de kurmayı istediği Akdeniz Paktı'nın da gerçekleşme imkânı yoktu. Çünkü Arap devletleri kendileri için kutsal olan topraklar üzerinde İsrail Devleti'nin kurulmasını Batılıların suçu olarak görmekteydiler. Aynı zamanda başlangıçta; Arap devletleriyle aynı görüşte olup onlarla aynı politikayı izleyerek 29 Kasım 1947 tarihinde BM'de Filistin taksimine karşı çıkan ve fakat Truman Doktriniyle tarafsızlığa kayan, ve nihayet 28 Mart 1949 tarihinde İsrail'i tanıyan bir Müslüman ülke olan Türkiye'ye olan güvenini de kaybetmişti. Daha sonra da 1950 yılı Temmuz'unda Türkiye ile İsrail arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır (Özçelik, 2003: 53).

1949 Mart ayı başlarında İtalya'nın ve Fransa'nın üç Cezayir departmanının Kuzey Atlantik Paktna davet edilmesi Türkiye'de olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş, bununla birlikte İtalya'nın pakta davet edilmesini gerektiren sebeplerin, Türkiye ve

Yunanistan için de geçerli olduğu delilleriyle beraber Türkiye tarafından ileri sürülmüştür. İtalya'nın Pakta yalnız olarak alınması henüz hayata geçirilmeden Akdeniz Savunma Paktına vurulmuş bir darbe olmuştur. Ünlü yazar Walter Lipman'ın ABD'nin Sovyetler Birliği'ni tahrik edecek olan Akdeniz Savunma Paktı teşebbüsünden vazgeçmesini tavsiye etmesi de Akdeniz Savunma Paktına indirilen başka bir darbe olmuştur. İtalya'nın pakta katılma durumu paktın mahiyetini tamamen değiştirmiş ve Türkiye'nin pakta girmesini engelleyen Lovett'in ifade etmiş olduğu sınırlı coğrafi bölge savı geçerliliğini yitirmiştir (Erkin, 1948: 21-22).

Türkiye ve Yunanistan'ın pakt dışında bırakılması, her iki ülkede ciddi endişeler yaratırken, Sovyetler Birliği'nin kendi baskıları neticesinde Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa Devletlerince pakt dışında bırakıldığını düşünmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu durum karşısında Sovyetler Birliği, her iki ülke üzerinde nüfuz ve emellerini herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın gerçekleştirebileceğini ümit etmiştir.

3.3.3. Kuzey Atlantik Antlaşma Metninin Yayınlanması ve İmzalanmasının Türk Basınındaki Tepkileri

Türkiye'nin tüm teşebbüslerine rağmen Batılı Ülkeler aralarında başlattıkları görüşmeleri tamamlayarak Kuzey Atlantik Paktı metnini yayınladılar. 18 Mart 1949'da bu antlaşma metninin Türkiye'ye ulaşması üzerine Türkiye basını Türkiye'nin ittifak dışı bırakılmasını şiddetle eleştirdi (Üzmez, 2003: 52). Peyami Safa, Türkiye'nin bu gelişmeler karşısında tarafsız bir dış politika izlemesinin ülke menfaatleri açısından daha doğru olacağını belirttiği yazısında, olası bir III. Dünya savaşının Türkiye yararına olacağını ve II. Dünya savaşındaki gibi saldırganın saldırı yönünü değiştirebileceğini açıklayıp şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“... Bizi hesaba katmayan bir müşterek emniyet sistemini bizim de hesaba katmamıza lüzum kalmamıştır. Bu bizim dış politikamızı komşularımızın göstereceği anlayışa göre ayarlayabileceğimiz bir serbestliğe ve suplese kavuşturur.”(Ulus, 26 Mart 1949).

Abidin Daver'in "Atlantik Paktının Tekâmülüne Doğru" başlıklı yazısında da saptaması şöyledir:

"... Bugünkü şartlar altında, bir Bolşevik tecavüzü göz önüne alındığı takdirde, en mühim stratejik istikametlerden biri ve belki birincisi, Türkiye ve Yunanistan üzerinden geçerek Akdeniz'e inen yol olduğuna şüphe yoktur. Müttefik Devletler, tedafüi bit ittifak antlaşmasıyla Şimal ve Batı Avrupa taarruz istikametine kapadıkları, fakat Akdeniz yolunu açık bıraktıkları takdirde, Sovyetler Birliği'nin bu açık yolu tercih ve bilhassa Türkiye'yi daha ziyade tazyik ve tehdit etmesi gayet tabidir. Buna karşı alınacak tedbir, ya ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye'nin iştirak edecekleri bir Akdeniz Müdafaa paktı vücuda getirmek, yahut da, yukarıdaki Washington haberinde bildirilen şeklinde bir beyanname ile Türkiye ve Yunanistan'ın istiklallerini garanti etmektir. Hatta böyle bir garanti, ayrı bir Akdeniz Müdafaa Paktı yapılmasına da pek lüzum göstermez. Çünkü Akdeniz Paktı ile Kızıl seli durdurmak yolunda kendilerinden hizmet beklenen devletler, Türkiye ile Yunanistan'dır ve bilhassa Türkiye'dir. Akdeniz Devletlerinden İtalya, Şimal Atlantik Paktına alındığı takdirde İtalya'ya karşı yapılacak bir tecavüz, bu pakta dahil öteki devletleri de harbe iştirak ettireceği için İtalya zaten garanti edilmiş demektir." (Cumhuriyet, 11 Mart 1949).

Feridun Cemal Erkin ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"...Şu halde yeni mukavemet cephesi şimal denizinden itibaren İtalya'ya kadar inen hat ile, Akdeniz'in Batı kısmını muhafazaya değer sayıyor, Akdeniz'in şarkında komünizmin hamlelerine asıl maruz bulunan Yunanistan ve Türkiye kaderlerine terk ediliyorlardı. Zihnimde beliren irtisam sanki Batı'nın Sovyetler Birliği'ne: "Bize dokunma, buna mukabil Türkiye ve Yunanistan'ı sana bırakıyoruz" tarzında bir hitabını andırıyordu..." (Erkin, 1948: 7-8).

Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur ise, Kudret Gazetesinde yazdığı "Atlantik Misakı ve Diplomasimizin Başarısızlığı" adlı makalesinde;

“...Hangi adı taşır ise taşısın bizim de bu misakın sınırları içine alınmamızın bir ulusal dava haline getirilmesi zarureti vardır...” (Kudret, 21 Mart 1949) diyerek Türkiye'nin ittifak dışında kalmasının hükümetin yanlış politika izlemesinden kaynaklandığını belirtmiştir.

Ulus Gazetesinde “Türk Emniyeti İçin Evham” adlı makalesinde F. Osman Menteşeoğlu şu soruları dile getiriyordu: “Sovyetler Birliği Atlantik Paktı'nın Komünist Bloğu'na karşı yapıldığını bilmiyor mu? O halde bugün Akdeniz her türlü taarruz için serbest duruyor. Bunun önlemi ne zaman ve nasıl alınacak? Türkiye'nin emniyeti nasıl sağlanacak?” (Ulus, 26 Mart 1949).

4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da kısa adı NATO (North Atlantic Treaty Organization) olan Kuzey Atlantik Antlaşmasının imzalanmasıyla Türkiye'nin endişeleri daha da artmıştır. Türkiye bu antlaşmaya dahil edilmediği için Müttefik Devletler tarafından gözden çıkarıldığı kanısına sahip olmuştur. Ayrıca o güne kadar Truman doktrini gereğince sadece Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askerî yardımdan NATO'nun kurulmasıyla birlikte diğer Batı Avrupa devletlerine de pay ayrılmasıyla Türkiye kendisine yapılan bu yardım miktarının azalacağından endişe duymaya başlamıştır.

4 Nisan 1949 tarihinde Son Telgraf Gazetesi “Dünya Barışının Koruyucusu Olan Pakt” başlıklı yazısında Sovyetlerin NATO'nun kuruluşuna gösterdikleri tepkiyi şu yazıyla eleştiriyordu: “Kuzey Atlantik Paktı Sovyetlerin protestolarına rağmen bugün 12 devlet tarafından Washington'da imzalanmaktadır. Bu tedafüi emniyet paktının Rusları niçin bu kadar kuşkulandırdığını bütün dünya basını sormaktadır. Paktın gizli protokolleri olmadığına ve maddeleri de sarahatle meydanda bulunduğuna göre bunu bütün dünyaya tecavüzi mahiyette olarak göstermek ancak mütecavizin kullanabileceği bayağı bir iddia olabilir.

Eğer Rus Hükümeti, Stalin ile Truman arasında bir mülakat tertip etmeyi samimi olarak arzu ediyor idiyse tecrübeden geçmiş olan bu mutat yollardan niçin yan çizmektedir. Maksat barış yapmak değil, sadece barışçı görünerek Sovyet davası için propaganda yapmaktan ibarettir. Ruslar doğu ile batı arasındaki meselelerin hakikaten barışçı olarak

halini arzu ediyorlarsa şimdiye kadar birazcık olsun iyi niyet göstermeleri icap eder.” (Son Telgraf, 4 Nisan 1949).

Sadi Irmak Ulus gazetesinde yayınlanan yazısında “Savaş Sonrası Dönemin En Önemli Vesikası” olarak tanımladığı NATO’nun kuruluşunu okuyucusuna aşağıdaki gibi aktarıyordu: “Harp Dünya barışı için çok ciddi ve çok tesirli adım atılmış bulunuyor. Dün on iki devletin imzaladığı Atlantik Antlaşması bir askerî ittifak mahiyetinde olmamakla beraber başka bütün çareler tesirsiz kaldıkları takdirde silahlı bir savunmayı da göze alan bir sözleşme olması itibariyle harp sonrası devrinin en önemli vesikası saymak gerekir. Harpten sonra barışı korunmak için girişilen teşebbüslerin hazin macera akıbetleri bilinmektedir. Daha harp içinde Yalta Konferansında ve sonra Postdam’da varılan taahhütler ve hele Birleşmiş Milletler Antlaşmasında gelecek dünya barışı fert, millet ve milletler arası olduğuna göre barış, sadece bu genel formüllerin teferruatlı maddeler halinde yazılmasından ibaret olması lazımdır.” (Ulus, 6 Nisan 1949).

Cumhuriyet Gazetesi ise NATO’nun kuruluş haberini şu yazıyla geçiyordu: “Hayli uzun süren görüşmelerden sonra, Şimal Atlantik Paktı nihayet imza edildi. Büyük küçük 12 devleti çerçevesi içine almış olan bu tedafü antlaşma ile nüfusları 332 buçuk milyon tutan demokrasi kütlesi, Sovyetler Birliği ile peyklerinin karşısına dikilmiş bulunuyorlar. Kızıl cephe 275 milyonluk nüfusu ile esasen çoktan teşekkül etmiş bulunuyordu. İki grup veya cephe arasında bazı farklılıklar vardır ki bunların en mühimi kızıl grubun tecavüz ve istila ihtirasları ile yanıp tutuşan bir harpçi grup olmasına mukabil Şimal Atlantik Paktı ile birleşen devletlerin sadece müdafaa gayesi güden bir barışçı milletler bloğu olmasıdır. Kısaca doğulular tecavüz ve harp için batılılar da müdafaa ve sulh için birleşmişlerdir.

İki zümre arasında maddi kuvvet bakımından da üstünlük demokrasiler cephesindedir. Demokrat devletler, ilim ve fen, teknik ve endüstri bakımlarından kızıl devletlerden ileridedirler; stratejik ham maddeler, harbin ve zaferin kanı demek olan petrol itibariyle de onlardan çok zenginlerdirler. Nankör kızıl çarlar alenen itiraf etmeseler dahi pek iyi bilirler ki Hitler’in ordularını ancak Amerikan ve İngiliz silah ve malzemesiyle yenebilmişlerdir.” (Cumhuriyet, 6 Nisan 1949).

Türk basının duyduğu hayal kırıklığı ve tepkiyi bu seferde Türk Hükümeti göstermiştir. Bu üzüntü içinde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, 6 Nisan 1949'da Türkiye'nin NATO dışında bırakılmasına şu sözlerle tepki göstermiştir: “Türk halkı batı kolektif sistemine (NATO'ya) katılmaması için hoşnutsuzluk içindedir” Başbakan Şemsettin Günaltay ise “NATO'ya girmeye hevesli değiliz” dedikten sonra, “Atlantik Paketi'na girme konusunda başından beri pek hevesli davranmadık. Böyle bir Pakta girmenin bizim için pratik bir yararı yoktur” demiştir.

Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen ittifaka girme yolundaki çalışmalarına devam eden Türkiye, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ı BM Genel Kurulu'na katılacak Türk heyetinin başkanı olarak ABD'ye göndermiştir. Türkiye'de kamuoyunun gösterdiği tepki üzerine ABD Dışişleri Bakanlığına yeni tahin edilmiş olan Dean Acheson, Türkiye, Yunanistan ve İran'ın bağımsızlıklarını destekleyeceğini açıklamıştır. Bu açıklamadan ümide kapılan Türk Dışişleri Bakanı Sadak, 12 Nisan 1949 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson ve Nisan 1949 da Başkan Truman ile görüşme yapmıştır. Bu görüşmelerde Türkiye'nin pakta dahil olmaması ve bir Akdeniz Savunma Paktının gerçekleşmemesi halinde dahi; ABD'nin Türkiye'ye yardım yapacağı ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına karşı ilgisiz kalınmayacağına dair güvence verilmiştir (Esmer, 1996: 233-234).

Sadak'ın Pakta İtalya'nın neden alındığı sorusuna da, bunun Fransa ve ABD'deki İtalyan asıllıların ısrarı neticesinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Sadak ayrıca Türkiye'nin Atlantik Paketine davet edilmemesi nedeniyle kamuoyunda büyük tepkilerin doğduğu ve kamuoyunun tarafsızlığa doğru kaydığını belirtmesi üzerine Acheson Türkiye'ye ABD'nin yapacağı yardım miktarı açıklanınca Türkiye'deki kaynaşmanın azalacağını ümit ettiğini açıklamıştır (Bilge, 1983: 17). Bundan başka Başkan Truman Cumhurbaşkanı İnönü'nün kendisine Dışişleri Bakanı Sadak'la gönderdiği mesaja verdiği cevapta da ABD'nin Türkiye'ye karşı duyduğu ilginin azalmadığı hususunda güvence vermiştir (Esmer, 1996: 234). Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak Türkiye'ye dönüşünde 12 Mayıs 1949 da TBMM'de yaptığı konuşmada Türk-Amerikan dostluğunun mutlu bir geleceğe gittiğini söylemekle yetinmiştir (Bilge, 1983: 17). Netice itibariyle bu girişimden de olumlu bir sonuç alınamamıştır.

8 Ağustos 1949'da Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne alınması, Türkiye'de oldukça ferahlık yaratmıştır. Fakat bazı çevreler bunu NATO'ya alınmamanın teselli mükafatı olarak yorumlamışlardır. Öte yandan Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne katılması konusunu TBMM'deki müzakereleri esnasında yaptığı bir konuşmada Dışişleri Bakanı Sadak, bu katılımı şöyle değerlendirmiştir:

“.... Dış siyasetimizin ağırlık merkezi batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız Amerika ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz, dış siyasetimizin istikametini daha fazla batıya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yer almamız, bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Aynı zamanda Avrupa Konseyi'ne girmemiz bu ana siyasetimizde bizi kuvvetlendiren yeni bir amildir. Yine ancak Avrupalı devlet sıfatıyla ki Amerika'nın Marshall yardımından istifade edebiliyoruz. Avrupa Konseyi'ne katılmamız neticesi Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadî birlik ve hudutları içine girmesi bizim için belli başlı bir hadisedir.” (Saray, 2000: 124-125).

Avrupa Konseyi üyeliği de BM üyeliğinde olduğu gibi Türkiye'nin bir taraftan Batıya yönelik bir dış politika izlemesini, diğer taraftan da içerde batılı anlamda bir siyasi yapının yani çok partili bir parlamenter sistemin kurulmasını zorunlu kılıyordu (Ünal, 1994: 128-129). Nitekim Avrupa Konseyi Statüsünün birinci maddesinde konseyin amacının “üye devletlerin ideal ve prensiplerini korumak ayrıca ekonomik ve sosyal gelişmelerini sağlamak için aralarında daha sıkı ilişkiler kurmak gerektiği” olduğu açıklanmış; üçüncü maddesinde de “üye devletlerin, her ferdi için insan haklarından ve ana hürriyetlerden yararlanma şartını kabul edeceği” belirtilmiştir (Kürkçüoğlu, 1978: 243).

Avrupa Konseyine girdikten sonra Türkiye kendisini batı dünyasının ayrılmaz bir parçası olarak görmüş ve Müttefik Devletlerinin oluşturduğu bütün teşkilatlara ve yaptıkları antlaşmalara katılmayı, izlemiş olduğu Batıya yönelik dış politikasının bir koşulu olarak görmeye başlamıştır (Sander, 1979: 65).

Türkiye'nin Avrupa Konseyine girmesinden sonra Batıya yönelik izlediği dış politikasının bir örneği de İspanya ile arasındaki diplomatik ilişkileri de görülmüştür. BM, üye devletlerine 1946 yılında Madrid'den Büyük Elçilerini geri çekme teklifinde

bulduğunda bu karara ilk uyan ülke Türkiye olmuştur. 5 Kasım 1950 tarihinde BM bu tavsiye kararını geri aldığında da Türk Büyük Elçisi aynı gün Madrid’de görevine başlamıştır. Türkiye’nin bu davranışı İspanya’daki rejimden ziyade Avrupa ülkelerinden geri kalmamak ve onların ne yapacağını daha önceden kestirip onlardan önce davranmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir örnek de; Türkiye’nin 1949 Ocağında Endonezya sorununu görüşmek üzere Yeni Delhi’de toplanan ilk Asya siyasal konferansına katılmayı reddetmesidir. Türkiye Endonezya’ya yakınlık duyduğunu açıklayıp Avrupalı bir ülke olarak Asya Konferansına katılmayı hak kazanmadığını ileri sürmüştür (Öktem, 2000: 67).

Türkiye’nin Avrupa Konseyine katılması Sovyetler Birliği tehlikesine karşı herhangi bir rahatlama sağlamamış, sadece Türkiye’nin NATO dışında bırakılmasından dolayı duyduğu üzüntüyü biraz hafifletmiştir (Öktem, 2000: 67).

2 Mart 1950 tarihinde ABD’nin Akdeniz filosuna ait savaş gemilerinin bazıları, İstanbul ve İzmir limanlarını ziyaret etmiş ve bu ziyaret Türkiye’nin ABD’ye karşı duyduğu güveni daha da arttırmıştır. Bu konuda Abidin Daver izlenimlerini şöyle belirtmiştir:

“...her yıl Amerika’nın Akdeniz filosuna mensup gemileri küçük veya büyük gruplar halinde limanımıza geliyor. Hükümetimiz, donanmamız ve halkımız tarafından samimi ve dostane tezahüratlarla selamlanıyor. Bu defaki ziyarette şimdiye kadar yapılanlardan farklı Akdeniz’deki Amerikan filosunun büyük kısmının aynı zamanda İstanbul ve İzmir’i ziyaret etmekte olmasıdır. 20 kadar gemiden mürekkep olan Akdeniz filosunun mensup 14 gemilik bir deniz kuvvetinin ilk büyük Türk limanında bulunmasını sadece nezaket ve dostluk ziyareti addetmeye imkan yoktur. Bu ziyaretin siyasi bir manası da vardır. Bu mana dost Amerika’nın Yakın ve Ortadoğu’da demokrasi cephesinin kalesi olan Türkiye’ye büyük ehemmiyet ve kıymet verdiğini bir defa daha göstermek istemesinden başka bir şey değildir.”⁴⁵

⁴⁵ NATO ile ilgili gazete örnekleri için Bkz. EK-2.

3.4. İÇ POLİTİKADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE KORE HARBİ'NE TÜRKİYE'NİN ASKER GÖNDERMESİNİN NEDENLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı günden itibaren Türkiye'nin en büyük sorunu, izlediği iç ve dış politikaların Müttefiklerin izlemiş olduğu politikalarla uyuşmaması nedeniyle içine düşmüş olduğu yalnızlıktı. Savaş sonrası dünya düzenlemeleri yapılırken, Türkiye'nin karşısına bu yalnızlık, güvenlik problemi olarak çıkmıştı.

Türkiye bu dönemde, batı demokrasileri ile olan ilişkilerini güçlendirebilmek için siyasal yaşamında, köklü değişikliklere gitti. Batı demokrasilerinde olduğu gibi çok partili sisteme geçti. Batılı kurumların içerisinde yer almaya çalıştı. İkinci Dünya Savaşı öncesinde izlediği politikaları terk ederek, yüzünü batı dünyasına çevirdi.

Türkiye, Batı dünyası tarafından güvenlik endişelerinin anlaşılmaya başlanması ve stratejik öneminin kavranmasından sonra, Sovyetler Birliği tehdidine karşı savunmasını güçlendirmek amacıyla, ABD ile yakın ilişkilere girdi. Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Yardımlarından yararlanarak, Türk demokrasisini, toprak bütünlüğünü ve milli egemenliğini Sovyetler Birliği tehdidine karşı korumaya çalıştı (Güven, 2007: 131).

Batılıların muhtemel bir Sovyetler Birliği tecavüzüne karşı, 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nı (NATO) kurmaları, Sovyetler Birliği tehdidini ensesinde hisseden Türkiye'nin, doğal olarak ilgisini çekti ve Türkiye bu teşkilat içerisinde yer almak için girişimlerde bulunmaya başladı.

3.4.1. Türkiye'nin NATO'ya İlk Resmi Başvurusu

İktidarda olan CHP hükümeti, NATO'ya üyelik konusunda ilk başvuruyu 11 Mayıs 1950 tarihinde ABD, İngiltere ve Fransa Dışişleri Bakanları'nın Londra'da Avrupa savunması ile ilgili "Üçler Konferansı" nda toplandığında yaptı. Bu konuda daha önce yapılan girişimlere olumsuz yaklaşıldığının bilinmesine rağmen, yapılan bu başvuru ile 3 gün sonra yapılacak seçim öncesinde DP'nin bu konuyu propaganda malzemesi olarak kullanmasının engellenmesi amaçlanmıştı.

CHP Hükümeti NATO'ya katılmak için yapmış olduğu bu ilk resmi müracaatında şu gerekçeleri ortaya koymuştu;

1. Arap devletleri ile İsrail arasındaki anlaşmazlık sebebiyle Doğu Akdeniz Savunma Paktı kurulamaz,
2. Arap Birliği içinde de anlaşmazlıklar olduğundan sözü geçen pakta bir blok olarak giremezler,
3. Mısır'ın İngiltere ile aynı savunma paktı'na gireceği düşünülemez

Türkiye'nin yaptığı NATO'ya üyelik başvurusu sadece İtalya tarafından destek görse de kabul edilmedi. Ancak, Kore Harbi'nin başlaması Türkiye açısından bir fırsat yarattı (Özçelik, 2003; 54).

Birleşmiş Milletlere bağlı güçlerle birlikte savaşmak üzere Türk askerlerinin Kore'ye gitmesi Batı'da Türkiye'ye yönelik olumlu bir hava oluşmasına neden oldu. Türk tugayının cephedeki başarıları tüm dünyada olumlu bir etki yarattı ve Batı'da Türkiye'ye yönelik büyük bir sempati oluşmasını sağladı. Fakat bu, Türkiye'nin NATO'ya derhal kabul edilmesini sağlamadı.

3.4.2. Demokrat Partinin İktidara Gelmesi

26 Haziran 1945'te imzalanan Birleşmiş Milletler Anlaşması ile ortaya çıkan siyasi yapı, Türkiye'nin çok partili demokratik düzene geçmesini gerektiriyordu. Bu, özellikle Sovyetler Birliği'nin talepleri sonrasında Türkiye'nin Batıya yaklaşması açısından büyük önem arz ediyordu. Bu kapsamda, İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 tarihindeki nutkunda demokrasiye geçileceğini beyan etti (Kırkpınar, 2002: 89).

Demokrasi alanında ortaya çıkan yumuşama neticesinde 7 Haziran 1945 tarihinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü tarafından hazırlanan ve "Dörtlü Takrir" olarak bilinen bildiri CHP Parti Grubu'na verildi. Fakat, Dörtlü Takrir'e CHP içerisinden büyük tepki geldi. Takrir, 12 Haziran 1945'te yedi saatlik bir görüşme neticesinde CHP Genel Kurulu'nda reddedildi (Bayar, 1969: 33-34). Dörtlü Takriri savunan Adnan Menderes ve Fuad Köprülü 21 Eylül 1945 tarihinde partiden ihraç edildi. Yaşanan gelişmelerin ardından Celal Bayar da milletvekilliğinden ve parti üyeliğinden istifa etti (Bayar, 1969: 36).

7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kuruldu. Parti başkanlığına Celal Bayar getirildi (Bayar, 1969: 48) Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümet, ilk başlarda yeni kurulan partiyi demokrasinin bir gelişmesi olarak gördü. Ancak, bir süre sonra kamuoyunda, Demokrat Parti'nin gerçek bir muhalefet partisi olacağı ve etkin bir muhalefet yapacağı yönünde yorumlar gelmeye başladıkça iki parti arasındaki ilişkiler gerilmeye başladı. Nitekim ilk başlarda Demokrat Parti'nin kısa sürede teşkilatlanarak CHP'ne rakip olamayacağı buna mukabil çok partili sürecin temsilcisi ve CHP tarafından bir süre denetlenebilecek bir muhalefet partisi olacağı düşünülüyordu (Bayar, 1969: 48).

Kamuoyunda, savaş yıllarının getirdiği mal darlığı, pahalılık, gelir seviyesindeki düşüklük, tarımdaki sıkıntılı durum, alınan tedbirlerin uygulanması esnasında ortaya çıkan aksaklıklar nedeniyle halk CHP'ye karşı kızgınlık duymaktaydı (Yaşa, 1980: 89). Bu kızgınlık halkın Demokrat Parti'ye ilgisinin artmasına neden oldu. Kuruluşundan üç ay sonra halk, DP'nin gerçek bir muhalefet partisi olacağına inanmaya başladı. Öyle ki; kasaba ve köylerde vatandaşlar bir araya gelip, Demokrat Parti'nin bir şubesini açıyor ve parti merkezi ile temasa geçiyordu. 1947 yılında yapılması planlanan seçimler öne alınarak 21 Temmuz 1946'da yapıldı. Seçim sonucunda, DP 62 milletvekili çıkarabildi. CHP iktidarda kaldı. Ancak, DP tarafından CHP'nin DP'nin gelişmesinden çekinerek DP'yi hazırlıksız yakalamak maksadıyla 1947 yılında yapılması gereken seçimleri öne aldığı ileri sürüldü (Yücel, 2005: 11).

DP'nin 7 Ocak 1947'de "Hürriyet Misakı" adıyla aldığı kongre kararı medya ve kamuoyunda büyük bir etki yarattı. DP tarafından, demokrasi açısından dile getirilen taleplerin karşısında CHP bir engel olarak algılanmaya başlandı. Bunun üzerine İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947'de, yasalara bağlı kaldığı sürece muhalefet partilerinin iktidar partisi ile eşit koşullarda çalışmasını ilke olarak kabul ettiğini beyanname yayınlamakla duyurdu. İsmet İnönü'nün yayımladığı beyanname neticesinde iktidar ile muhalefet ilişkisinde yumuşayan hava nedeniyle DP içerisinde farklı eleştiriler yükselmeye başladı. Öyle ki; bir grup milletvekili tarafından, parti üst yönetimince CHP ile danışıklı dövüş yapıldığı ve parti ilkelerinden taviz verildiği ileri sürüldü. Nihayet, bu eleştirileri yapan grup DP'den ihraç edildi. DP'den ayrılan bu milletvekilleri 1948 yılında Millet Partisi adıyla yeni bir parti kurdu (Yücel, 2005: 12).

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı, 1950 seçimlerini “gizli oy ve açık tasnif” esasını kabul eden bir kanunla yapmaya karar vermişti. Esasları ilim heyeti tarafından hazırlanan yeni seçim kanunu tasarısı 7 Şubat 1950 günü TBMM’de müzakereye başlandı. Demokrat Parti, yıllardır mücadelesini sürdürdüğü bu konuda iktidarla işbirliği yaptı. Millet Partisi ise, kanun tasarısına karşı olumsuz bir tavır takındı. Millet Partisinin bu mesele hakkındaki tavrı da başından beri olumsuzdu. İlim Heyeti, siyasi partilerin görüşlerini sorduğu zaman Millet Partisi mütalaa bildirmediğinden başka, ilim heyetini “hükümetin tertiplerine alet olmakla” suçlamıştı. Millet Partisi: “1946 genel seçimlerinde ve ondan sonraki seçimlerde suç işleyenler cezalandırılıp işbaşından uzaklaştırılmadıkça yapılacak yeni kanunların samimiyetle tatbik edileceğine inanmadığını” söylüyordu. Tasarı CHP ile DP milletvekillerinin oyları ile 16 Şubat 1950 günü 5545 Sayılı Kanunla⁴⁶ Meclisten geçirilerek yürürlüğe konmuştur. Millet Partisi red oyu verdi. (Burçak, 1998: 40).

14 Mayıs 1950 seçimine CHP ile DP tüm yurttta, MP 22 ilde, MKP ise sadece İstanbul’da katılmıştır. Seçimlere katılma oranı % 89.3 olmuş ve yaklaşık 8.905.743 seçmen sandıkta oy kullanmıştır. 14 Mayıs seçimini Demokrat Parti hiç beklenmedik bir çoğunlukla kazanmış 487 milletvekilliğinin 408’ini almıştır. (Koçak, 1986: 153-171). CHP’nin iktidardan seçimle uzaklaşması “Beyaz İhtilal” olarak nitelendirilmiştir. CHP adayı Süreyya Anamur tarafından bu durum “... Demokratlar, siyaseti ilk defa halka kadar indirmeyi ve halka mal etmeyi bilmişlerdir... Böylece köylüler, işçiler, esnaf, ticaret veya sanayi mensupları, basın insanları, şehir, kasaba ve köy toplumlarının bütün tabakaları birden sahneye çıktılar...” şeklinde ifade edilmiştir. (Aydemir, 1969: 480-484).

Aslında CHP, seçimlerde ortaya çıkan sonucun şokunu yaşarken DP de beklemediği başarının şokunu yaşıyordu. Nitekim İsmet İnönü görevden hemen çekileceğini açıkladığında, DP 22 Mayıs 1950’ye kadar görevin sürdürülmesini istedi.

DP Başkanı Celal Bayar, Meclisin 22 Mayıs 1950 tarihindeki ilk toplantısında Cumhurbaşkanı seçildi. Başbakanlığa İstanbul Milletvekili Adnan Menderes getirildi⁴⁷. Demokrat Parti Hükümeti, komünizm tehlikesinin arttığı ve Sovyetler Birliği’nin tehditlerinin devam ettiği bir dönemde, Türkiye’nin NATO’ya giriş mücadelesine yeni bir

⁴⁶ 16 Şubat 1950 tarihli seçim yasasında yapılan üçüncü değişiklik için Bkz. İnan, S. (2003). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1946-1950) Milletvekili Seçim Yasası Değişikliklerinde Muhalef Görüşler*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 9, Isparta., s.11-20.

⁴⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 1, s.7-9.

hız vermiştir. Demokrat Parti yönetimi sadece Batı Avrupa ülkelerinde görülen demokratik hayata girmekle Türkiye'nin de Batılılar safında yer alması gerektiğine inanmaktaydı. Ayrıca Demokrat Parti iktidarının, ekonomik kalkınma yolu bakımından da bilhassa CHP iktidarına kıyasla batıya daha yakın bir programa dahil olması Türkiye'nin Batıya bağlanması zaruriyetini ortaya çıkarmıştır. Nitekim muhalefette iken NATO'ya girme konusunu ısrarla savunan Demokrat Parti hükümeti bu yoldaki faaliyetlerine daha da hız vermiştir. Başbakan Menderes, Kore Harbi'nin NATO'ya girmek için iyi bir fırsat olduğuna inanmış ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile yaptığı görüşmede bunu şöyle dile getirmiştir:

“ Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından bu, bizim hesabımıza yaman bir fırsattır. NATO'ya kabul edilmemize de köprü olabilir. İngiltere ve diğer milletler bunu baştan savma karşılarlar ve suya düşürürlerse, fırsat bizim içinde, hür dünya içinde elden gider. İşte bu yüzden herkesten evvel çağrıya olumlu cevap vermek ve diğer milletleri olmuş bitmiş bir durum karşısında bırakmak istiyoruz... Fakat işin içinde Türk askerî davası olması dolayısıyla Meclis kararı almaya kalkışırsak, iş uzar, dedikodunun sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden, sorumluluğu üzerimize alarak, karar vermek, kararı Birleşmiş Milletlere ve Amerika'ya bildirmek zorundayız...” (Albayrak, 2004: 411).

Bu nedenle Türkiye, BM Genel Sekreteri Lie'nin, 1 Temmuz 1950 tarihli Kore'ye yardım çağrısına, ABD'den sonra, olumlu yanıt veren, ilk devlet olacaktı. Böylece Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün aktif tutumu ile Kore Harbini iyi değerlendiren Türkiye Batılı dostları ve ABD nazarında büyük bir itibar kazanmıştır.

3.4.3. Türkiye'nin NATO'ya İkinci Resmi Başvurusu

Demokrat Parti seçimleri kazanmadan önce Mayıs ayında Başbakan Şemsettin Günaltay Ankara radyosunda ülkenin genel meselelerini anlatırken, konuşmasının bir bölümünde NATO'ya girişe uzanan süreç hakkında şöyle diyordu :

“Truman Doktrini bu devrede ilan edilmiştir. Türkiye'ye silah yardımı hakkında ABD Devletleriyle yapılan antlaşma bu devrede imzalanmıştır. Avrupa'yı iktisadî bakımdan kalkındırmak için yapılan yardımdan Türkiye'nin istifade etmesi bu devrede

temin olunmuş, Türkiye Avrupa iktisadî işbirliğine girmiş, Amerika ile sıkı dostluk ve işbirliği geniş nispette artmıştır... İngiltere ve Fransa ile mevcut ittifakımız geçen yıl tekrar teyit edilmiştir. İtalya Hükümeti ile de son günlerde bir dostluk müahadesi imza etmiş bulunuyoruz. Gene geçen yıl, Türkiye bir Avrupa Devleti olarak Avrupa Birliği Konseyi'ne katılmaya davet edilmiştir... Dış siyasetimiz bakımından, Batı alemi ile olan bu günkü işbirliğimiz tarihi hiçbir devirde görülmemiş derece de genişlemiş ve kuvvetlenmiştir” (Aydın Tarihi, 1950: 31).

Bu konuşmada Günaltay CHP yönetiminin iktidardayken izlediği ve altına imza attığı dış politikayı ifade ederek adeta Demokrat Parti'ye bıraktığı dış politika mirasını açıklıyordu. DP'nin genel olarak dış politika anlayışı ve özellikle ABD ile ilişkilere bakışı, esas olarak CHP'nin dış politika anlayışı ile bir fark göstermemiştir. DP'nin seçim beyannamesinde şöyle denilmektedir:

“Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan siyasetimiz meselesinde fazla bir şey söyleme lüzumu görmüyoruz. ABD ile siyasi ve iktisadî münasebetlerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir” (Aydın Tarihi, 1950: 60).

DP'nin 14 Mayıs 1950'de, CHP'nin 27 yıllık iktidarına son vererek iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin, NATO'ya üyelik için ABD ve İngiltere üzerindeki diplomatik baskısı daha da arttı. Seçim kampanyası boyunca CHP hükümetinin Türkiye'nin NATO'ya kabulü için yeterince çalışmadığını ileri süren DP, iktidara geldiğinde kendisini her ne pahasına olursa olsun Türkiye'yi NATO'ya sokmak zorunda hissediyordu (Bayar, 1969: 127-128).

Türkiye'nin Kore'ye yardım göndermesi konusunda bu denli duyarlı davranması özellikle Amerika'da çok olumlu karşılanmıştı. Örneğin Senatör Harry Cain bu kararın önemini belirttikten sonra şu ifadeleri kullanmıştı: “...büyük bir denizin kıyılarının sadece yarısının korunması olanaksızdır. Akdeniz'in güvenliğinin bütünüyle sağlanması isteniyorsa Türkiye'nin NATO'ya dahil edilmesi şarttır.” DP hükümeti de bu sıcak ortamdan yararlanarak, önceki hükümetin üyelik için başvurduğu Mayıs 1950'den sadece üç ay sonra, 3 Ağustos 1950'de NATO'ya üyelik başvurusunu yineledi (Bağcı, 1990: 27).

DP Hükümetinin yaptığı bu ikinci müracaat 3 Ağustos 1950 tarihli Cumhuriyet gazetesi yazarı Ömer Sami Coşar tarafından şöyle kaleme alınmıştı: “Atlantik Paktı kurulduğu sırada, Türkiye’nin neden bu pakta alınmadığı sorulmuş ve yetkili batılı çevreler şöyle cevap vermişlerdi: “Türkiye bir Atlantik memleketi değildir de ondan.” Fakat bu cevabı verenler, Atlantik Pakta alınan ve mühim yardım gören İtalya’nın da bir Atlantik memleketi olmadığını unutuyorlardı. Onlar her şeyden önce batıyı düşünüyor ve bu istikamette yapılması muhtemel bir Sovyet hücumunu durdurmak emeli peşinde koşuyorlardı. Bunu yapmakla da “Maginot Hattı” hatasını tekrarlıyorlardı.” (Coşar, 1950).

DP Hükümeti Eylül 1950’de New York’ta yapılacak NATO toplantısı öncesinde, Fransız hükümetinin telkin ettiği ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında bölgesel Akdeniz anlaşması teklifine karşı teklifin kabul edilemeyeceğine yönelik ABD Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunurken yine aynı tarihlerde, Türkiye’nin NATO’ya kabulünün görüşülmesi için İngiliz ve Amerikan Büyükelçileri nezdinde de girişimlerde bulundu. Başbakan Menderes, Amerikan Büyükelçisine verilen memorandumla iki ülke arasındaki yakın ve dostça ilişkilerin bir sözleşme aşamasına getirilmesi gerektiğini ifade ederek, bunun kendilerinin moralini yükselteceğini, Rusya’dan gelebilecek zararlı propagandaya karşı dirençlerini arttıracaklarını ve dünya barış ve güvenliğini pekiştireceğini hatırlattı (Yücel, 2005: 62).

Türk Hükümeti, izleyen günlerde üyelik başvurusunun reddedilmesinin olumsuz sonuçlarını hatırlatmak suretiyle ABD’yi ikna çalışmalarına devam etti. 11 Eylül 1950 de bir akşam yemeği esnasında Cumhurbaşkanı Bayar, ABD’nin Ankara Büyükelçisi George Wadsworth’a NATO’ya üyelik başvurusu reddedilirse Türk kamuoyunun büyük bir hayal kırıklığına uğrayacağını: “Atlantik Paktı devletlerinin isteğimize olumlu bir cevap vermede daha fazla gecikmelerini biz Türklerin bir itiraz ve bizi eşit bir ortak gibi görmeye bir isteksizlik olarak değerlendireceğimizi hükümetiniz görmüyor mu? Kore krizinde sizinle samimiyetle birleşerek iyi niyetimizi gösterdik. Eğer Atlantik Paktı Dışişleri Bakanları Konseyi isteğimizi geri çevirirse moralimizin ciddi şekilde etkilenmesinden endişe ediyorum. Propagandadan kolayca etkilenen bir millet değiliz. Ancak bu konuda geniş bir endişe ve belirsizlik yaşanmakta, geleceğimizin tehlikede olduğunu hissediyoruz.” diyerek ifade etti (Yücel, 2005: 62-63).

Aynı tarihlerde Türkiye, Kore'ye asker gönderme kararı almış ve hazırlıklar devam etmekte idi. Türkiye'nin NATO'ya üyeliği konusunda Amerikan tarafı biraz da olsa ikna edilmesine rağmen özellikle İngilizler farklı düşünüyordu. Nitekim 22 Ağustos 1950'de İngiliz Dışişleri Bakanlığında yapılan basın toplantısında bakanlık sözcüsü; Norveç ile Danimarka'nın, Türkiye NATO'ya girdiği takdirde İskandinav memleketlerinin hissesine düşen askerî malzemenin azalacağını, vecibelerin ise çoğalacağını iddia ettiklerinin ifade edilmesi üzerine konu hakkında İngiliz görüşü sorulmuş ancak sözcünün Türkiye'yi destekleyecek şekilde net bir ifade koymaktan çekindiği görülmüştür⁴⁸. Bununla beraber New York'taki toplantı sonunda Türkiye'nin, NATO'nun Akdeniz'e yönelik askerî planlamasına dâhil edilmesine karar verildi. Aslında Türkiye'nin NATO'ya tam üyelik yerine Akdeniz planlamalarına dahil edilmesinde İngiltere'nin ikna edilememesi büyük rol oynadığı anlaşılmaktaydı.

ABD Dışişleri Bakanı Acheson 20 Eylül 1950'de Türk büyükelçisine, Türkiye'nin Akdeniz savunma planlamasına katılmasına yönelik bir nota sundu (Erkin, 1948: 186). Bu notada Amerika'nın;

“ Türkiye'nin Şimal Atlantik Anlaşması teşkilatının Akdeniz sahasının müdafaası ile ilgili askerî planlaştırma mesaisine iştirakini sağlayacak tedbirlerin alınmasını arzuya şayan mütelaa ettiğini...” belirterek, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de, “istikrarın korunmasında önemli bir rol oynayabileceği” görüşünü savunacaktı (Albayrak, 2004: 414). Zira Türk hükümeti ve kamuoyu NATO'ya tam üyeliği hedeflemişti ve Kore'ye asker gönderilmesinin bunu sağlayacağını düşünüyordu. Her şeye rağmen hükümet, askerî planlamaya çağrılmasını, Türkiye'nin NATO'ya tam üyeliği yönünde atılmış olumlu bir adım sayarak 21 Ekim 1950'de Akdeniz Savunma Planlaması'na katılma önerisini kabul ettiğini açıkladı.

Aslında İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya tam üye olmasına karşı çıkmasının gerçek nedeni; Türkiye'nin, NATO yerine Orta Doğu'da görev üstlenmesinin düşünülmesi idi. Türkiye'nin Akdeniz Planlaması'na dahil edilmesine İngiltere karşı çıkmasına rağmen, Amerikalıların bu konuda ısrarları Türkiye'nin Akdeniz için yapılacak NATO savunma planlarına katılımını sağladı (Aydın Tarihi, 1950: 158).

⁴⁸ BCA; Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer Kodu: 235.590.40. Bkz. EK-4.

Türkiye'nin Akdeniz planlama çalışmalarına katılmasını müteakip Türk askerlerinin Kore'den gelen başarı haberleri Türk hükümetinin üyelik kampanyasında daha ısrarcı davranabilmesine ortam yarattı. Ayrıca, II. Dünya Savaşından sonra büyük savaşların olmayacağı ancak bölgesel savaşların olabileceği bunun da dünya barışını tehdit etmeyeceği düşüncesi Kore krizi sebebiyle çöpe atılmış; savaşın her an dünyanın her hangi bir yerinde çıkabileceği görülmüş, ABD'nin ve dünyanın güvenliği için stratejik öneme haiz bölgelerin kontrolünün önemi anlaşılmıştı. Bu, Türkiye'nin NATO'ya üyelik konusunda şansını artırdı.

Kore Savaşı bir katalizör etkisi yaptı. Kore Harbi'nin patlak vermesi, Batı ve Doğu bloğu arasındaki gerilimi artırırken nükleer üstünlüğün bir Sovyet-Amerikan çatışmasının yaşanmayacağı anlamına gelmediğini, Sovyetlerin Batı ile global anlamda çatışma dahil her türlü riski almaya hazır olduğunu gösterdi.

Savaşın başlamasıyla, Türkiye'nin stratejik konumu da buna bağlı olarak önem kazandı. Kore krizi'nin etkisiyle ABD yönetimi, Çin-Sovyet sınırı çevresinde belirgin bir hat çizmeyi ve bu sınırı stratejik hava kuvvetleriyle desteklemeye dayanan çevresel kuşatma stratejisine yöneldi. Bu yaklaşımda, Türkiye'de konuşlandırılacak hava unsurları Sovyet topraklarına düzenlenecek olası hava saldırılarında hayati öneme sahipti.

Türkiye'nin stratejik bir ortak olarak önemini belirten Senatör Harry Cain'ın 11 Eylül 1950'de Amerikan Senatosu'nda okunan Avrupa savunma durumu hakkında 16 ülkede yapılan incelemelere ilişkin raporda; "Türkiye ile Yunanistan'ın Akdeniz sağ kanadını tutmaları dolayısı ile pakta veya buna benzer bir savunma örgütüne alınmaları zorunludur. Türkiye'nin Amerika'ya ihtiyacı olduğu kadar, Amerika'nın da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Türk milletinin yüksek manevi meziyetlerine ve Türkiye'nin önemli coğrafi vaziyetine ek olarak, bu memleket, bir de, 22 tümen civarında askerî kuvvete maliktir. Atlantik Paketi ortaklarımızdan hiç biri bu manevi ve maddi imkanlara sahip değildir. Bu sebeplerle ya Türkiye pakta girmeli, ya da Amerika ile doğrudan doğruya askerî ve siyasal bir anlaşma ile bağlanmalıdır. Böyle bir bağın kurulmaması yüzünden İran veya Süveyş'e yönelecek bir Rus saldırısı halinde, Türkiye tarafsız kalmaya karar verdiği takdirde hem Amerika, hem de Müttefikleri çok zor bir duruma düşeceklerdir" denmekteydi (Erkin, 1948: 175).

3.4.4. Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesinin Nedenleri

14 Mayıs 1950 tarihine kadar Türkiye, Birleşmiş Milletlere üye olmuş, Rusya'nın toprak ve boğazlar konusundaki taleplerine taviz vermeyen bir anlayışla karşı durmuş, bu kapsamda her ne kadar ABD'nin direk desteği karşılıklı anlaşma ile sağlanamamış ise de Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ABD'nin kısmi desteğini almış, 8 Ağustos 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ne davet edilmiş ve 12 Aralık 1949'da 7382 sayılı kanun ile Avrupa Konseyi Statüsü TBMM tarafından onaylanmıştır⁴⁹. Ancak, bütün çabalarına rağmen Türkiye, ABD'nin de içinde bulunduğu NATO'ya girememiştir.

CHP'den ayrılan Celal Bayar ve Adnan Menderes tarafından kurulan DP'nin dış politika yaklaşımı CHP'ye paralel idi. "Hükümet programında "... bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz.... " denmekteydi (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 31). Türk dış politikasını şekillendiren ana etken; Rus tehdidi ve bu tehdiye karşı ulusal güvenliğin sağlanabilmesi maksadıyla ittifak arayışları idi. Nitekim bu kapsamda, 19 Ekim 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız Karşılıklı Yardım Anlaşması haricinde sadece Birleşmiş Milletler Anlaşması mevcut idi. Her ne kadar Amerikan yetkilileri Türkiye'nin savunmasının kendileri için önemli olduğunu vurgulasa da, ne Truman Doktrini ne de Marshall yardımı taraflara savunma işbirliği konusunda karşılıklı sorumluluk yüklemiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin savunmasını sağlamak için yegâne istinat noktası olabilecek Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın uluslar arası arenada etkinliği artırılmalı idi. Nitekim bu konuda, DP hükümetinin de CHP hükümetleri ile aynı çizgide hareket edeceğini, hükümet programının takdimi esnasında Başbakan Adnan Menderes, "... bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz...." diyerek açıkladı (TBMM Tutanak Dergisi, 1950: 31).

DP'nin muhalefette iken CHP'yi eleştirdiği Türkiye'nin NATO'ya girememesi sorununun aşılması ancak dış politikada pasif yaklaşımın yerine aktif dış politika takip edilmesi ile mümkün olabilirdi. Hâlihazırda, her türlü baskıya rağmen II. Dünya Harbi'ne girmeyen Türkiye'ye yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da harbe girmemiş borçlu ülke gözüyle bakılıyordu.

⁴⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 8.Dönem, Cilt 22, s.163.

Öyle ki Ali Fuat Başgil, “Son Posta” gazetesinde yazdığı makalesinde bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Türkiye 1945’te kurulan Birleşmiş Milletler camiasına girmeye can attı. Hatta bunun için geçen 14 Mayıs’taki “soğuk ihtilal” ile devrilen şef hükümeti, can çekişen Almanya’yı arkadan vurma suretiyle, müttefiklere karşı, kanaatimce lüzumsuz olduğu kadar Türkün yüksek mertlik duygusunu inciten huluskarlık bile gösterdi... Ve tarih şahittir ki, İkinci Dünya Harbi müstesna olmak üzere, Türkün ödenmemiş borcu yoktur...” (Başgil, 1950).

Kore Harbi, bu kapsamda DP hükümetinin aktif dış politika takip etmesi ve Türkiye hakkındaki borçlu ülke düşüncesinin silinmesi için bir fırsat oldu.

Gerçek anlamda ilk defa demokratik seçim yapılmıştı, iktidara gelen hükümetin kamuoyu desteği had safhada idi. Milli Şef dönemi bitmiş, iktidar ile muhalefet yer değiştirmişti. Kamuoyunun desteği olmasına rağmen ortaya çıkan yeni hükümetin devamlılığı konusunda tereddütler yaşanmaktaydı. Ayrıca özel kesim, savaş yıllarında oldukça yüksek karlar sağlamasına rağmen subjektif değerlendirmeler doğrultusunda piyasaya yapılan müdahaleler, devletin faaliyet göstereceği alanların belirli olmaması, geliştirilen sanayinin millileştirilmesi tehlikesinden rahatsızlık duymaktaydı. Bu kapsamda; demokratikleşme, demokratik batı ülkelerine yaklaşıma çalışan Türkiye için oldukça önemli idi. Nitekim Manchester Guardian gazetesinde 14 Mayıs seçimleri ile Türkiye’nin Osmanlı Devleti’nin yıkılışından sonra olmadığı kadar büyük bir nüfuz ve tesire sahip olduğuna ilişkin bir yazı çıktı. Buna mukabil, Türkiye’nin uluslararası arenada aktif rol alarak NATO’ya girmesi ve Batının yanında yer alması Türkiye’deki demokratik yapının yanında ekonomik yapının da garantisi anlamına geliyordu (Yücel, 2005: 12).

Türkiye’nin Kore krizindeki politikasının belirlenmesi esnasında Birleşmiş Milletler Anlaşması’na bağlı kalınacağı ifade edilmesine rağmen hükümet bunu dış politikada özellikle NATO’ya girme konusunda da kullanabileceğini düşünüyordu (Yalman, 1997: 1536).

DP Hükümeti’nin karar vermesinde etkili olan diğer bir husus da Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan Amerikan Yardımı idi. Bu kapsamda; Türkiye’deki

Amerikan askerî yardım heyeti ile iktisadî işbirliği heyeti hakkında mahallinde bilgi edinmek için 23-25 Temmuz 1950 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan ABD Silahlı Kuvvetler Komisyon üyesi Senatör Cain'in verdiği demeçte Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin telkin edilmesi oldukça anlam kazanıyordu (Zafer, 24 Temmuz 1950). Senatör Cain tarafından yapılan toplantılar esnasında liderlere, ABD'nin Türkiye'ye yapmış olduğu ekonomik yardımların dile getirilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim bu, liderlerin Kore'ye asker gönderilmesi gerektiği şeklinde algılamalarına neden olmuş olabilir. Aynı doğrultuda, DP'nin yayın organı konumunda olan Zafer gazetesinde asker gönderme kararının haklılığını vurgulamak için karar ile ekonomik yardım arasında bağlantı kurularak kamuoyuna ve özellikle muhalefete karşı kararın doğruluğu şu şekilde vurgulanmaktaydı; “Amerikan Ajanı çok mühim bir karar almıştır. Bu karar şudur:

Kore Harbine yardım yapmayan devletlere ayrılmış olan iktisadî yardım kesilecektir. Bu hususta Başkan Truman'a selâhiyet verilmiştir.” (Fenik, 1950).

Türkiye'ye ABD yardımlarının kesilmesi; Silahlı Kuvvetlerin güçlendirilmesi için ilave öz kaynak ayrılması yanında ABD'nin Rusya'ya karşı Türkiye'ye desteğinin sonlandırılması ve Türkiye'nin yalnız kalması anlamına da geliyordu. DP hükümeti, içinde bulunduğu zor koşulların üstesinden gelebilmek için maddi olarak ABD'den bir şeyler koparmak, askerî gücünü Amerikan desteği ile artırmak, güvenlik endişelerini gidermek ve daha önce başvurularda bulunduğu, ancak üye olamadığı NATO'ya girebilmek için bu savaşı bir fırsat olarak değerlendirdi. Kore Harbi'nde diğer ülkelerin cesaret edemediği bir yaklaşımla kendisinden beklenmemesine rağmen tugay büyüklüğünde bir muharip birliği Kore'ye gönderdi⁵⁰ (Yücel, 2005: 17).

Bu cesurca alınmış çok önemli bir karardı. Zira Türkiye, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süre içerisinde ilk defa bir savaşa giriyor ve Mehmetçığı, kendi hudutlarından binlerce kilometre uzaklarda bulunan bir yere, halkımızın, hatta adını bile bilmediği bir ülkeye savaşa gönderiyordu. (Burçak, 1998: 61).

⁵⁰ Kore Savaşı Üzerine BM Güvenlik Konseyinin Kararları ve Türkiye'nin Yanıtı İçin Bkz. EK-5.

3.4.5. Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesi Karşısında CHP'nin Tavrı

DP Hükümeti'nin Kore'ye asker gönderme kararını alması hükümetin, dış politikaya eskisinden bariz hatlarla ayrılan yeni bir istikamet vermek istediğini ve Türk dış politikasında çok derin bir değişikliğin vukua gelmiş olduğunu gösteriyordu.

Böyle olmakla birlikte, DP, iktidara gelişinin daha ikinci ayı içinde Türkiye'yi sonunun neler getireceği bilinmeyen bir savaşa sokmuş demektir. Mesele bu yönü ile de iç politikamızda büyük tesirler bırakacak bir nitelik kazanmaktaydı. İsmet İnönü memleketimizi II. Dünya Savaşının yangınları içinden selamet sahiline çıkarmış olduğunu halkımıza sık sık hatırlatmış, Türkiye'nin büyük tehlikeler karşısında bulunduğunu her vesile ile anlatıp durmuştu. İnönü, dış güvenlik meselesinin memleketimiz için hayati derecede önem taşıyan milli bir dava olduğu yönündeki imajı vatandaşın zihniyetine yerleştirmekte kendi hesabına da ayrıca fayda sağlamış oluyordu. O, bu konuyu, beş yıldan beri ustaca kullanmış ve memleketin acemi ellere teslim edilmemesi gerektiğini iki ay önce yapılan seçimlerde de açıktan söylemişti. CHP propagandasının en tesirli sanılan kozu bu idi. (Burçak,1998: 62).

Cumhuriyet Halk Partisi, hükümetin kararı karşısında ilkin kapalı ve tereddütlü bir tavır aldı. Genel Başkan İnönü'nün başkanlığı altında toplanan parti genel idare kurulu Türk kamuoyuna 27 Temmuz 1950'de şu açıklamayı yaptı:

“Birleşmiş Milletlere karşı olan vecibelerimizi tanıyoruz. Dünyada sulhun ancak Birleşmiş Milletlerin müşterek koruma cephesiyle temin edilebileceğine inanıyoruz. Aza devletler, birine olan taarruzu samimi olarak hepsine tevcih olunmuş bilerek derhal harekete geçerlerse sulh muhafaza olunabilir.

Birleşmiş Milletlerin bizim takdirimize bırakarak istediği yardımı emsalimiz olan birçok devletler gibi vaziyetimize göre ve maddi imkanlarımız nisbetinde tayin edebiliriz. Ancak silahlı kuvvetler göndererek yardım etmek hiç şüphesiz, imkanı bulunanlar için en tesirli vasıtaadır.

Bu hususta bizim fikrimiz şudur: Birleşmiş Milletler hücumu uğrayabilecek bütün cephelerin mesuliyetini üzerine alarak her aza devletin yapacağı yardımı tayin eder.

Müşterek cephe mesuliyeti bu suretle temin olunabilir ve ancak bu usul bütün aza devletlere güvenlik verebilir.

Hudutlarımızda son zamanlarda yapılmakta olan hazırlıkların ve vatanımızın karşısında bulunduğu ihtimallerin bugünkü manzarasını bilmiyoruz. Bugünkü durumda Birleşmiş Milletlere karşı olan vecibelerin nasıl yerine getirileceğini hükümet Büyük Millet Meclisinde müzakere edilmeden ve partimizle iştişare etmeden yalnız başına takdir etmiştir. Parti genel başkanı İnönü veya yetki sahibi herhangi bir CHP şahsiyetinin bu karar hakkında hiçbir surette fikir ve mütalaası alınmamıştır.

Halbuki büyük memleket meselelerinde, hususiyle memleket müdafaası ve harp ihtimallerinde hükümetin muhalefet partisi ile mütabakatı teminini, memleket birliğini sağlamak için esas tedbirdir.

İktidarın bu ihtiyacı takdir etmesi ve ati için muhalefetin memlekette bertaraf edilecek bir mani değil memleket hayrına yapıcı olarak işbirliği temin etmek için en tesirli vasıta olduğunu anlamış olmasını temenni ederiz.” (Burçak,1998: 62-63).

Görülüyor ki, CHP, meselenin esası üzerinde açık bir görüş belirtmeden, hükümetin Kore’ye asker göndermesi kararını tenkit mi, tasvip mi ettiği belli olmayan bir ifade tarzı kullanmış, ama TBMM ne ve kendisine danışılmamış olmasını açıktan tenkit etmiştir.

Ulus gazetesi, bu bildiri ile birlikte, iktidara hücumla geçti. Anayasa ve kanunlar bakımından Meclis kararının şart olduğunu, anayasaya aykırı acele bir karar verildiğini söyleyen Nihat Erim şöyle diyordu:

“Dış politikadaki potları ise tüy dikmiştir... Büyük bir marifet yapıyoruz zannı ile Kore’ye 4500 asker gönderdiler. Bu karar ilan edilince memlekette pek menfi bir sürpriz tesiri yaptı. Muhalefet haberdar edilmemişti. Büyük Millet Meclisi’nden karar alınmamıştı, halk efkârı hazırlanmamıştı. Bilhassa köylerde Kore’ye asker gönderme kararının pek fena karşılandığına dair haberler geliyordu.” (Erim, 2005: 465).

“ Askerlik hizmeti için silahaltına alınan gençler doğrudan doğruya Türkiye sınırlarının korunması ile mükelleftirler. Onlara, bunun yanında veya dışında başka bir

vazife yükleyebilmek için Büyük Millet Meclisinden kanun veya karar çıkarılmalıdır.” (Burçak,1998: 63).

İnönü ise Hürriyet gazetesi muhabirine verdiği demeçte şu görüşü savundu:

“Halen bir Kore cephesi yoktur. Bugün Atlantik’ten Pasifiğe kadar uzanan bir cephe vardır. Bu sebeple Birleşmiş Milletlerin bu cephe üzerinde hücumu uğrayabilecek kısımların mesuliyetini üzerine alacak müşterek bir kurmay heyeti teşkilinden sonra üye devletlerin yapabilecekleri yardımları tespit etmeleri gerekir. Müşterek cephe mesuliyeti bu suretle temin olunabilir ve ancak bu usul Türkiye gibi diğer üye devletlere de emniyet verirdi. Aksi halde, muhtemel bir tecavüz karşısında Türkiye’ye nasıl yardım edileceği şimdiden düşünülebilirdi. Acaba Birleşmiş Milletler teşkilatı “Türkiye tecavüze uğramıştır, kendisine ne şekilde yardım edeceksiniz?” diye üye devletlerin, Kore misalinde olduğu gibi, sadece takdirlerine mi müracaat edecektir? İşte memleket hesabına içimi titreten nokta budur.

Arzu edilir ki, uzun müddet iktidarda kalmış bir partinin başkanı sıfatıyla hükümet, benim de bu mesele hakkında reyime müracaat etsin. Büyük memleket meselerinde, hususiyle memleket müdafaası ve harp ihtimallerinde hükümet muhalefet partisi ile fikir mutabakatı teminini tecrübe etmesi, memleket birliğini sağlamak için esas tedbirdir. Kaldı ki, bu mesele hakkında hükümet, TBMM’nin dahi reyini almış değildir. Halbuki II.Cihan Harbinde, harp Türkiye’nin kapısını çaldığı zamanlar ve Alman orduları hudutlarımızda iken bu devlete iktisadî münasebetlerimizi bile kesme kararını almadan evvel CHP hükümeti Meclis’in fikrini sormuştu.” (Burçak,1998: 63-64).

Başbakan Adnan Menderes Kore kararını eleştirenlere karşı bir demeç verince CHP genel sekreteri Kasım Gülek 30 Temmuz 1950 günü kararın esasını ile ilgili olarak şunları söyledi:

“Bizim iktidarda bulunduğumuz zaman ki tehlike ve emniyet durumu değişmemiş ise o zaman açıkça söyleyebiliriz ki, Türkiye 4500 kişi göndermekle kendi emniyetimizi azaltmış olacaktır.”

3.5. TÜRKİYE'NİN NATO'YA KABULÜ

1950 Sonbaharında NATO'nun Akdeniz Savunma Planlaması'na katılması için davet aldıktan sonra, Türkiye'nin askerî katkıda bulunacağı bölge üzerinde İngilizler ve Amerikalılar arasında çıkan anlaşmazlık planlamanın uygulanmasını geciktirdi. İngilizler, Türkiye'nin Orta Doğu'nun savunmasıyla ilgilenmesi ve kendilerinin bu bölgedeki karargâhlarıyla koordinasyon içinde hareket etmesi gerektiği düşüncelerinde ısrar ediyordu. Bu düşünceye göre, Türk ordusu İngiltere'nin Orta Doğu'daki nüfuzunun devamı için kullanılabilir bir araç idi.

İngiltere'nin Orta Doğu Başkomutanı General Bryan Robertson 22-24 Şubat 1951'de Türkiye'yi ziyaret ederek Türk kuvvetlerinin NATO kapsamında bir Akdeniz Komutanlığı'nın emrine verilmesi yerine Türkiye'nin kendileriyle Orta Doğu'da bir ittifak kurmalarını önerdi. O sırada DP hükümeti açısından ABD'nin açık desteği olmaksızın Orta Doğu'da İngiliz-Türk işbirliğine girmek mantıklı değildi. Nitekim Rusya'ya karşı Türkiye'yi destekleyebilecek tek güç ABD idi. Ayrıca, Türkiye askerî donanım ve silah teknolojisini büyük oranda ABD'den temin ediyordu. Ülkede çalışan pek çok Amerikalı askerî danışman vardı. İlave olarak, İngiltere'nin Orta Doğu'da nüfuzunun azaldığı ve bunu korumak için ABD'nin desteğine ihtiyacı olduğu, İngiltere'nin Mısır ve İran'da yaşadığı problemler dikkate alındığında aşikâr idi. Kore'ye asker gönderilmesi ve gönderilen askerlerin başarıları nedeniyle hükümet, ABD'nin kendilerinin NATO üyeliğine her zamankinden çok daha sıcak baktığını düşünüyordu (Yücel, 2005: 65-66).

22 Şubat 1951'de İstanbul'da toplanan Orta Doğu nezdinde görevli ABD Diplomatik Misyon Başkanları Konferansı'nda, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle ilgili önemli bir adım daha atıldı. Konferansta; ABD'nin Türkiye, Yunanistan ve tüm Orta Doğu bölgesindeki siyasi ve askerî hedeflerine ulaşması, ABD'nin en kısa zamanda Türkiye ve Yunanistan'la karşılıklı güvenlik düzenlemeleri yapmasını gerektirdiği şeklinde bir öngöründe bulunuldu.

Bu öngörü, eğer konferansta tavsiye edildiği gibi bir güvenlik taahhüdü altına girmezse ABD'nin, Türkleri ileride kendisi için stratejik önem taşıyan bir dizi önlem almaya zorlayacak güçlü bir konumda bulamayacağı düşüncesine dayanıyordu (Erkin, 1948: 175). ABD'nin herhangi bir taahhüde girmekten kaçınması Türkiye'yi tarafsızlığa

yöneltebilir ve onu, silahlı bir çatışmaya girdiği takdirde ABD'nin ihtiyaç duyacağı hayati önlemleri almamaya itebilirdi.

DP Hükümeti'nin NATO üyeliği konusunda çalışmalara hız verme kararı aldığı günlerde başlayan Kore Savaşı, üyelik arayışı için bir vesile olmuş ve şüphesiz ki Atlantik Paktına götüren yolu çok kısaltmıştı. Böylece 25 Temmuz 1950 tarihinde Türkiye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısıyla 4.500 kişilik bir kuvvetini Birleşmiş Milletler Komutanlığı emrine verme kararı almıştır (Gönlübol ve Ülman, 1996: 229). Kore Savaşı'yla birlikte ABD'nin Rusya ile genel bir savaşa girme olasılığı uzmanların gözünde artarken, bir çatışma halinde Türkiye'nin jeopolitik konumundan ve askerî potansiyelinden faydalanması ve bunun garanti edilmesi ABD için hayati öneme haiz idi. Bunu yapmanın en iyi ve kolay yolu Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesi idi. Özellikle, Türk birliğinin Kore'deki üstün performansı ve cesareti NATO'ya üyelik konusunda Türk kamuoyunda ortaya çıkan beklentiyi daha da artırmıştı.

Kamuoyundaki beklentilere ilave olarak hükümetin gayretli çalışmaları Amerikan yönetimi ve kamuoyunun dikkatini çekmekteydi⁵¹. Bu konuda, Amerikan Büyükelçisi Wadsworth ülkesine rapor gönderdi. Raporda; Türk kamuoyunun beklentisinin, Türkiye'nin NATO üyeliği talebini sunduğu Eylül 1950'de New York'taki toplantı öncesindekinden çok farklı olduğu, içinde bulunulan gün içinde ise kamuoyunda; Türk askerinin Kore'deki performansına, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sallantılı Orta Doğu'da sağlam bir kaleyi temsil ettiği yönündeki geniş inanışa ve komünizm karşıtı dünyada Sovyetlerin emperyalist amaçlarına direnmek için coğrafi konumları ne olursa olsun bütün güç unsurlarının ortak güvenlik planları çerçevesinde bir araya getirilmesi gerektiği kanısının gittikçe yayılmasına bağlı olarak iyimserliğin hakim olduğu belirtilmekte idi (FRUS 1951 Vol. III, 1981: 515-517).

11 Eylül 1950'de Türkiye'nin stratejik konumunu önemine değinen Senatör Harry Cain'in Amerikan Senatosu'nda okunan Avrupa'nın savunma durumuna ilişkin 16 ülkede yapılan inceleme sonucu hazırlanan raporda; "Türkiye ile Yunanistan'ın Akdeniz'in sağ kanadını kontrol etmesi nedeniyle NATO'ya veya benzer bir güvenlik sistemine alınmak zorundadır. Türkiye'nin Amerika'ya ihtiyacı olduğu gibi, Amerika'nın da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Türk milletinin yüksek manevi değerlerine ve Türkiye'nin önemli

⁵¹ Türkiye'nin Kore'ye Asker Gönderme Kararının ABD'de Yankıları için Bkz. EK-6.

coğrafyasına ilaveten, 22 tümen büyüklüğünde askerî kuvvete sahiptir. Pakt içindeki müttefiklerimizin hiç biri bu manevi ve maddi imkanlara sahip değildir. Bu yüzden Türkiye NATO'ya girmeli, ya da yapılacak askerî ve siyasi bir anlaşmayla doğrudan doğruya ABD ile arasında bağ kurulmalıdır. Böyle bir bağ kurulmaması sonucu İran veya Süveyş'e yönelecek bir Sovyet saldırısı durumunda, Türkiye tarafsız kalmaya karar verdiği zaman hem ABD, hem de Müttefikleri çok zor bir durumun içine düşeceklerdir" demektedir. Senatör Harry Cain Türkiye'nin askerî gücünden ve jeostratejik konumundan bahsederek, başta Amerika Birleşik Devletleri'nin ve diğer NATO ülkelerinin Ortadoğu'ya yapılacak olası bir müdahalede, Türkiye gibi bölgeye hakim bir müttefike ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (Erkin, 1992: 176).

22 Şubat 1951'de yapılan İstanbul Konferansı'ndan sadece iki ay sonra, Mayıs 1951'de, savaş halinde Türkiye'nin desteğinin garanti edilmesi, Türk askerinin askerlik sanatındaki mahareti ve hükümetin gayretli diplomatik çalışmaları dikkate alınarak Amerikan yönetimi, Türkiye'nin NATO'ya üyeliğiyle ilgili konferansın tavsiyesine uymaya karar verdi (Yücel, 2005: 67).

Aldıkları talimat doğrultusunda, ABD'nin, İngiltere ve Fransa nezdindeki Büyükelçileri, Yunanistan'la birlikte Türkiye'yi de NATO'ya kabul etme niyetleriyle ilgili bir notu buldukları ülkenin hükümetlerine sundular. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na sunulan notta ABD'nin Türkiye'yi NATO'ya üye devlet olarak kabul etme kararının ardındaki askerî sebepler; askerî açıdan NATO'nun güney kanadını güvenlik altına almak, Akdeniz'i kontrol etmek ve bu bölgedeki hava ve deniz iletişim ağını güvenlik altına almak, Sovyetler Birliği'nin Avrupa veya Orta Doğu'ya karşı yapabileceği saldırılarda kanat bölgelerinin tehdit imkanına sahip olmak olarak sıralanmaktaydı. Bunun yanı sıra, Yunanistan ve Türkiye'nin büyük bir savaş patlak verdiğinde Müttefik Devletlerin yanında olmasının Sovyetler Birliği'nin savaş kapasitesinde bölünmeye yol açacağı, Akdeniz ve Orta Doğu'nun savunmasını destekleyeceği ve kolaylaştıracağı bu haliyle Müttefik Devletlere büyük bir güç desteği sağlayacağı belirtilmekteydi (Yücel, 2005: 67-68).

1951 Mayıs'ına gelindiğinde Türkiye'nin NATO'ya katılmasını öneren ABD gerçekte sadece Türkiye'nin Sovyetler karşısında güvenliğini arttırmakla kalmıyor, aynı zamanda Türkiye'nin Sovyetlerin Orta Doğu rotası üzerindeki stratejik konumu nedeniyle Orta Doğu bölgesinin genel savunmasını da güçlendirmiş oluyordu. Bu değerlendirmenin

ışığında İngiltere de Türkiye'nin NATO'ya girmesine olumlu yaklaşabilirdi. 1951 yılının Mayıs ayında İngiltere Dışişleri Bakanı Morrison tarihe "Morrison Mektubu" olarak geçen belgeyi Türk hükümetine ilettili. Morrison mektupla Türkiye'nin Atlantik Paketi'na alınmasına taraftar olduğunu belirtiyor ve diğler devletler nezdinde de gerekli girişimleri yapacağını taahhüt ediyordu. Ancak İngiltere; ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında Orta Doğu'nun savunmasını sağlamak üzere başka bir savunma sisteminin kurulmasını şart öne sürüyordu. (Yücel, 2005: 8).

Hükümet Morrison mektubuna verdiği cevapta, Türkiye için NATO'nun önemine değinirken, Orta Doğu için önerilen yeni savunma sistemi için de görüşmelere hazır olduğunu bildirdi. Halihazırda, ortaya çıkan gelişmeler Türkiye'nin NATO'ya üye olmadan İngiltere'nin Orta Doğu Komutanlığı projesinde yer almayacağını ortaya koymaktaydı.

Bu arada, İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya girişini kabul etmesinde ABD'nin İngiltere'yi ikna etmesinin yanında Türkiye'nin ODK'ya NATO'ya üyelikten sonra katılacağı varsayımının da katkısının olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; NATO Konseyi'nin 20 Eylül 1951 tarihindeki Ottawa toplantısında Türkiye, İngiltere dahil tüm üye devletlerin onayıyla ittifaka resmen davet edildi.

21 Eylül 1951'de Başbakan Adnan Menderes tarafından yapılan basın açıklamasında; kararın, Türk hükümeti ve kamuoyu tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandığı, bunun müşterek emniyetin ve bu maksatla birlikteliğın sağlanması bakımından çok önemli bir adım teşkil ettiğı, Türkiye'nin diğler üye devletlerle ilişkilerinde iyi niyet, samimiyet ve ahde vefa esaslarına bağlı kalacağı ifade edilmiştir⁵². 26 Eylül 1951'de Başbakan Adnan Menderes elde edilen başarıyı Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a telgrafla iletmiştir⁵³.

Türkiye'nin Pakta alınması ile ilgili karar, 30 Aralık 1951 tarihinde Kanada Parlamentosunda, 30 Ocak 1952'de ABD Senatosu'nda, oy birliğı ile kabul edildi (Zafer, 30 Ocak 1952). Aynı karar, Portekiz Parlamentosu 30 Ocak 1952'de, Belçika Parlamentosu

⁵² BCA; Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 13.76.7 Bkz. EK-7.

⁵³ BCA; Fon Kodu: Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 030.01.0.0, Yer Kodu: 12.7.9 Bkz. EK-8.

6 Şubat 1952’de kabul ettiler (Zafer, 7 Şubat 1952). Bu karar Fransız Parlamentosunda da 7 Şubat 1952’de 101 ret oyuna karşı 511 olumlu oy ile onaylandı (Zafer, 8 Şubat 1952).

Böyle Türkiye’nin Nato’ya üyeliği, diğer üye devletler tarafından onaylanmıştır ve üyelik sıfatının tam olarak kazanılabilmesi için sıra bu kararın TBMM’de kabulüne kalmıştır. TBMM’nin 18 Şubat 1952 tarihli toplantısında da Türkiye’nin Nato’ya katılmasına yönelik kanun görüşülmüştür.

Mecliste ilk konuşmayı Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü yapmıştır ve görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

“Muhterem arkadaşlar, ABD Hükümeti, Atlantik Andlaşması üyesi bulunan bütün devletler namına Türkiye’yi Atlantik Andlaşmasına katılmaya resmen davet etmiş bulunmaktadır. Bu davete istinaden hazırlanmış olduğumuz kanun tasarısını bugün tasdikinize arz etmekteyiz.

Şükranla arz edeyim ki, tasarı Dışişleri Komisyonu tarafından oy birliğiyle tasvip edilmiş bulunuyor. Yüksek Meclisçe de tasvip edildiği takdirde, usulü mucibince ABD Hükümetine, Andlaşmaya ihtihakımızı bildiren vesika derhal tevdi olunacak ve bu suretle Türkiye, tam ve eşit haklarla Atlantik Andlaşmasının üyesi olacaktır.

.... Bugün, her türlü yıkıcı kuvvet karşısında hürriyet ve demokrasi cephesini sağlamlaştıran, menfaatlerimiz ve ideallerimiz bir olan bu camia ile sıkı tesanüt bağlarıyla, bağlanmak suretiyle mütekabil korunmayı el birliğiyle kalkınmayı ve yükselmeyi hedef tutan çok mühim bir vesikayı Hükümetiniz yüksek tasvibinize arz etmiş bulunuyor.

Bu vesikanın, hürriyet, istiklâl, demokrasi ideallerine bütün hürriyet aşığı milletler gibi samimiyetle bağlı olan milletimizin arzu ve iradesine ve onun mümessili olan muhterem Meclisin isabetli direktiflerine tamamen uygun olduğu kanaatindeyiz. Karar yüksek heyetinize aittir.”⁵⁴

⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.313-315.

Dışışleri Komisyonu Başkanı Samsun Milletvekili Firuz Kesim'in konuşmasında ise şu hususlar göze çarpmaktadır:

“Muhterem arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi yine tarihî günlerinden birini yaşıyor. Memleketimizin varlığı ve geleceği ile sıkı sıkıya ilgili bir siyasi vesika yüksek tasvibinize arzedilmiş bulunmaktadır:

... Bütün tarihimizde ilk defa olarak bu kadar ehemmiyetli siyasi ve askerî bir emniyet manzumesine, eşit haklarla girmenin ifade ettiği mânayı ve bunun bizleri yarma ne kadar büyük bir güvenle baktırdığını düşünürken, haklı göreceğiniz, bir gurur ve heyecan duyuyor ve sözlerime devam etmeden Hükümete bütün kalbimle teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Bu neticeyi almak, kolay olmadı. Demokrat parti iktidarı ele almadan Emniyet Konseyine girmek teşebbüsümüzün neticeleri hatırlardadır. Birleşmiş Milletlerin Umumi Heyetinde beş defa reye arzedildik ve beş defa ret, edildik. Atlantik Paktına girmemiz hakkında yapılmış teşebbüslerin neticesini de biliyorsunuz. İktidarı ele alan Demokrat Parti Hükümetinin kısa bir müddeteki fâaliyeti zamanında Emniyet Konseyinde yer aldık.

İktidara geldiği günden beri takip ettiği haricî siyaset hakkında Hükümetimizin dahilde mâruz kaldığı haksız tariz ve telmihler; umumi efkârımızda aleyhte yaratılmak istenilen cereyanlar ve şüpheler bütün memleketin malûmudur. Fakat bu Hükümet şuurlu ve sebatlı çalışmaları ile ve yerinde aldığı kararlarla, milletlerarası siyasetinde ve müşterek emniyet sahasında rolümüzün ne kadar ehemmiyetli olabileceği hakkında muhatâplârimizdâ müspet bir kanaat husulünü sağlamış ve bugünkü neticeyi istihsale muvaffak olmuştur.

... Millî siyasetimizin ilham kaynağı Büyük Millet Meclisidir. Büyük Meclisten aldığı ilhamla iki seneyi bulmıyan çalışmaları neticesinde Hükümetimizin huzurunuzda getirdiği vesika hakkında bugün izhar buyuracağınız reyler, sulhu temine matuf muazzam bir emniyet manzumesinin temellerinden birisini de Türk Milletine istinat ettirecektir.

Türk milletinin mukadderatını elinde tutan Büyük Meclis bu münasebetle Milletimizin kollektif emniyet prensipine ve dünya sulhüne ne kadar merbut olduğunu bir kere daha âleme ilân etmiş bulunacaktır.

Tarih, bu şerefi, milletin serbest reyile intihap edilmiş bu Büyük Meclise tevcih etmiş bulunuyor.”⁵⁵

Cumhuriyet Halk Partisi grubu adına konuşan Trabzon milletvekili Faik Ahmet Barutçu ise:

“Muhterem arkadaşlar, Kuzey Atlantik Paktına Türkiye'nin iltihakını tesbit eden vesikayı memnuniyetle karşılıyoruz.

... İdealimize uygun olan bu neticeyi Cumhuriyet Halk Partisi memleketin siyasi emniyetini müşterek ahde bağlayan bir vesika olarak kıymetli saymaktadır. Temenni ederiz ki, tecavüz hâdiseleri vuku bulmasın ve milletler sulh içinde yaşamak için aralarındaki müdafaa sistemine bizim, iltihakımızla daha çok imkân elde etmiş olsunlar. Paktın hükümleri, her memleketin kendi Anayasasına göre tatbik olunacaktır. Bugün Anayasamıza göre ilk tasdik muamelesini yapacağız. Bundan sonraki tatbikatta da: Anayasamızın hükümlerine göre hareket edilmesini ve pakta ait her yeni sözleşmenin Anayasa kaidelerine uygun olarak ancak Yüksek Meclisin tasvibi ile hüküm ifade etmesini lüzumlu ve tabî görürüz.

... Kuzey Atlantik Paktı içinde Türkiye'nin durumu stratejik bakımdan bir yalnızlık göstermektedir. Bu sebeple askerî müzakerelerin bizim için hususi bir ehemmiyeti vardır. Bugün iltihakımızla kader birliği yaptığımız Devletlere, biz bir askerî kudret ve emniyet eklemiş oluyoruz. Bu Pakttan askerî bakımdan bizim de elde edeceğimiz faydanın, temin ettiğimizden asla noksan olmamasını istemde hakkımızdır. Biz Atlantik Paktının, en uzak askerî kanadını teşkil ediyoruz. Bu kanat ne kadar kuvvetli olursa bütün tertip o kadar sağlam esasa istinat etmiş olur. Tecavüz karşısında yalnızlık durumumuzun kısa olması ve meşru müdafaa durumundaki bir mücadelenin ilk ânından itibaren derhal hava müdafaası bakımından müttefiklerden kâfi istinat görmemiz ve bütün hazırlık devrinde Türkiye'nin âzami kuvvetle kendi savunmasına muktedir kılınması şimdi söyleyebileceğimiz en

⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.315-318.

ehemmiyetli askerî mevzulardır. Ancak bu şartlarla Türkiye muhtemel bir tecavüz karşısında sağlam kanadı teşkil eder. Ve kendi memleketimizi âzami kudretle ve kabil olan en geniş sahada savunma imkânını bulabiliriz. Akıdların hüsnü niyetle bu mevzuları dikkat nazarına alacaklarını tahmin ediyoruz.

... Ve Hükümeti de bu yoldaki gayretlerinden ve millî bir politikanın vâsıl olduğu bir merhale olarak tehlikelere karşı siyasi yeni bir teminatın mukavelesini hazırlamaya muvaffak olduklarından dolayı tebrik ederiz. Bu eserin tahmil ettiği vazife ve mesuliyetleri, ferdin hürriyeti ve hakkın hâkimiyetine dayanan demokrasi prensiplerinin korunmasında birleştiğimiz devletlerin usulleriyle tatbik ve icra edilen demokratik anlayışlar içinde, takip etmek başlıca ödevimizdir.

Atlantik Paktını millî bir eser olarak tasvip ediyoruz, memleketimiz için ve dünya sulhu için hayırlı olmasını temenni eyleriz.”⁵⁶ demiştir.

Demokrat Parti Meclis grubu adına ise Erzurum milletvekili Rıfki Salim Burçak⁵⁷ söz alarak Milletvekillerine şu sözlerle hitap etmiştir:

“Muhterem arkadaşlarım; memleketimizin Atlantik misakına iltihak etmek üzere bulunduğu şu sırada, bu büyük hadisenin evvela dünyanın barış ve güvenliği bakımından, saniyen yurdumuzun dış emniyeti bakımından haiz olduğu ehemmiyeti tahlil etmek ve sonra Atlantik Paktı mevzuunun iç politikamızda bıraktığı tesirlere kısaca işaret etmek istiyoruz.

... Ancak, dış politikada iktidarla muhalefet arasında daima ahenkli bir mesainin kurulmasını arzu ettiğimiz için partilerarası münasebetler bakımından, tarih muvacehesinde bir iki noktayı tesbit etmekte fayda vardır.

Tesbit etmek istediğim birinci hakikat şudur: Menderes hükümetinin devamlı ve çetin çalışmaları sonunda Atlantik Konseyinin Ottawa içtimasında Türkiye'nin pakta kabulü hakkında prensip mutabakatına varıldıktan sonra muhalefet tarafından ortaya şu türlü bir

⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.318-319.

⁵⁷ Erzurum milletvekili Rıfki Salim Burçak'ın Konuşması için Bkz. EK-9.

iddia atılmıştır: Türkiye'nin Atlantik Paktına kabulü memleketimizin ötedenberi takip etmiş olduğu Batı'ya müteveccih dış siyasetinin tabii bir icabıdır. Bu itibarla Halk Partisi zamanında başlamış olan bir eser bu defa muvaffakiyete ulaştırılmaktadır.

Muhterem arkadaşlarım, bu gün elde ettiğimiz bu büyük muvaffakiyet hakikaten Halk Partisi zamanında başlamış olan bir eserin ikmalinden mi ibarettir? Diğer bir tabirle, sabık iktidar zamanında başlamış olan bir teşebbüs bir miktar ilerledikten sonra bunun semerelerini toplamak şimdi bizim iktidarımıza mı nasip olmuştur? Nitekim Faik Ahmet Barutçu arkadaşımız deminki beyanatı arasında da bunu üstü kapalı olarak gene ifade ettiler.

Bu nokta bendenizce son derece ehemmiyetlidir. Şu itibarlardır ki, Atlantik paktı mevzuunda bundan böyle partiler arasında vukuu muhtemel bir lakım lüzumsuz münakaşa ve mücadeleleri önleyeceği için aydınlatılmasında fayda vardır.

Şunu hemen söylemeliyim ki. Halk Partisi iktidarı Atlantik paktının memleketimiz bakımından arz ettiği ehemmiyeti bidayette gereği gibi kavramış bulunuyordu. Filhahika Günaltay hükümeti dünyayı tehdit eden malum tehlikeye karşı Batı Avrupa'da müşterek bir müdafaa cephesi kurulurken yurdumuzun bu cephenin dışında bırakılmasının bizim için ne derece tehlikeli bir durum yaratacağını göz önünde tutarak, Atlantik paktı henüz hazırlık safhasında iken, buna katılmak için teşebbüslere geçmiş, elinden gelen bütün gayreti ile çalışmış ve fakat bu teşebbüslerinde muvaffak olamamıştı.

... “Atlantik paktına dair hükümetimizin görüşü ise yüksek malûmlarıdır. Bu görüşü BM Meclisinde 16 Mart 1949 tarihindeki beyanatımda aynen şöyle izah etmiştim: Şimali Atlantik paktı adı verilen ve mahdut bir Coğrafya bölgesine inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize sarıh surtte ifade edilmiş olan bu karşılıklı askerî yardım antlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye'nin girmesi bahis mevzuu değildir.” Aynı beyanatında daha aşağıda: “yine tekrar ediyorum ki, dış işleri bakanınız ne bir teklifte bulunmaya, ne de bir pakt müzakeresine girmiştir. Hatta muhtemel bütün tefsirleri önlemek için Amerika'yı ziyaretimin Atlantik Paktının imzasından sonraya rastlaması hususunda tarafımızdan hassaten dikkat gösterilmiştir...”

... Bugün Türkiye, Atlantik müdafaa sistemine Batı devletleriyle eşit haklar eşit vazifelerle giriyorsa bunda Kore kararının ve orada bütün dünyanın takdirini kazanan ordumuzun şerefli hizmetlerinin hissesi pek büyüktür. Filhahika, Türkiye Kore harbine iştirak ederken sadece Birleşmiş milletler antlaşmasından mütevellit vecibelerini ifa ediyor, dünyanın barış ve güvenliğini korumak maksadıyla kendi uhtesine düşen vazifeyi yerine getiriyordu. Ama açıkça söylemek lazımdır ki, Kore harbi Türkiye'yi Atlantik misakına götüren hadiseler zincirinin en ehemmiyetli bir halkasını teşkil etmiştir.

Bu itibarla, Kore'de vatan müdafaası uğrunda canlarını vererek Türkiye'nin emniyeti davasına eşsiz bir hizmette bulunmuş olan aziz şehitlerimizin ruhlarını burada tazimle anarken bütün Kore kahramanlarımıza ve Türk ordusuna minnet ve şükran borçlarımızı da ifa ediyoruz.

Kore savaşı sadece dünyanın barış ve güvenliği bakımından değil, aynı zamanda yurdumuzun emniyeti bakımından da Türk tarihine, gelecek nesillerin her zaman iftiharla hatırlayacakları büyük bir zafer olarak geçecektir. Biz kendi hesabımıza, yurdumuzun dış emniyeti mevzuunda elde etmiş olduğu bu büyük muvaffakiyetten dolayı Menderes hükümetini en iyi temennilerimizle tebrik ederiz.”⁵⁸

Millet Partisi adına ise Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller söz almış ve şu beyanatlarda bulunmuşlardır:

“Sayın arkadaşlar, bugün Kuzey Atlantik Aıdlaşmasma Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun tasarısının görüşülmesi vesilesiyle, Millet Partisi adına konuşmak ve parti görüşünü belirtmek imkânını kazandığım için bahtiyarım.

... Zira dış politikada particilik yapmak, memleket ve millet menfaatlerine zarar verir; millî menfaatlerimize nakîsa verir, Türk varlığını zedeler. Bu bakımdan, her zaman açıkça ifade etmekten zevk duyarız ki, Millet Partisi memleket ve milletin hayrına olan fiil ve hareketler muvacehesinde iş başındaki hükümetlerle aynı görüşte olacaktır. Zira dış politika konuları partilerin değil; millet ve memleketin menfaatlerine taallük eden mevzulardır.

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.319-322.

Biz, Kuzey Atlantik Andlaşmasına Türkiye ye Yunanistan'ın iştirak etmesini memnuniyetle karşılamış bulunuyoruz. Ancak şunu da arzetmek isteriz ki, bizi endişeye sevkeden bir husus vardır. Hükümet bu konuda bizi tatmin edecek kesin beyanatta bulunur ve endişemizi dağıtacak ferah verici açıklamada bulunursa memnun ve müteşekkire kalırız.

... Amerika Birleşik Devletleri senatosunda Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Andlaşmasına iltihakları konusu görüşülürken bir iki senatörün beyanati yukarda arzettiğimiz endişeye yol açmıştır. Bu endişe şudur:

Bilfarz, Sovyetler Birliği bizzat değil de peykleri vasıtasıyla doğrudan doğruya veya çeteler şeklinde Türkiye'ye bir tecavüz yaptırırsa veya Allah göstermesin İran'ı nüfuzu altına alır da İran üzerinden Türkiye'ye saldırılarda bulundurursa, yardım mekanizması otomatikman işliyecek ve Türkiye'ye yardım yapılacak mıdır?

Senatoda cereyan eden müzakere ye münakaşaların bizde bıraktığı intiba yardım edilemeyeceği şeklindedir. Bu böyle ise ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti de bu suretle düşünmekteyse, bu takdirde Andlaşmaya biz, eşit hak ve vecibelerle girmiyoruz intibana yol açılır ve bizi endişeye sevkeder. Bizim görüşümüz şudur ki, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Senatörlerin bu mütalâası üzerine Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinden, Senatörlerin fikir ve mütalâalarına Amerika, Birleşik Devletleri Hükümetinin iştirak etmediğini sormuş ve kesin bir cevap almış mıdır? Bu fikir ve kanaate Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti sarıh bir cevap vermiş midir? Bu hususun aydınlanması lâzımdır. Zira, Senatörlerin fikir ve mütalâalarına göre, İran veya Sovyet peyki bir devletin bizzat veya çeteler vasıtasıyla Türkiye'ye tecavüzler yapılması takdirinde ve tecavüzün de tesbiti halinde, Andlaşmanın 5 nci maddesi hükmü yürütülmeyecektir. Bu ise memleketimizin durumuna göre iyi olmaz.

... Bu görüş ve inanişla, Kuzey Atlantik Andlaşmasının milletimiz ve memleketimiz için olduğu kadar bütün hür milletler ve âkîd diğer devletler için hayırlı olmasını temenni eder hepimizi saygı ve sevgi ile selâmlarım.

Muhterem arkadaşlar; bu şerait altında Sayın Dışişleri Bakanının vereceği izahat muvacehesinde tatmin edileceğimiz, muhakkaktır. Hepimiz birleşiyoruz, bu mesele

hepimizin malıdır, muvaffakiyet Türk Milletinin muvaffakiyetidir. Bu muvaffakiyeti hazırlayan Hükümetler dâima takdire şayandır. Demokrat Parti Hükümetinin bu hususta ulaştığı muvaffakiyeti Millet Partisi namına teşekkürle karşılız, arkadaşlar.”⁵⁹

Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller’in yapmış olduğu bu konuşmaya cevaben kürsüye Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü çıkmış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“Muhterem arkadaşlar, Abdürrahman Boyacıgiller arkadaşımızın beyanatını dinledik. Bu beyanat Millet Partisi namına yapılmış olup şahsi bir mütalâa değildir. Mensup olduğu partinin mütalâası sayılması icabeder. Yalnız huzurunuzda itiraf etmek mecburiyetindeyim ki, söyledikleri mütalâaları dikkatle dinlediğim halde aralarında bir tecanüs görmedim, bilâkis mütemadi tezatlar gördüm. Başlarken, bunun Hükümet için büyük bir siyasi muvaffakiyet olduğunu söylediler. Sözlerinin sonunda aynı şeyleri yine tekrar ettiler ama ara yerde, bu paktın kabulü sırasında yani bu son tadiller esnasında Amerika Senatosunda Senatörlerin. ileri sürdükleri fikirlere bahsederek, bunlarla andlaşmanın âdeta sıfıra indiğini ifade etmek istediler. Diğer taraftan ise bu andlaşmanın eşit hakları, şunu ve bunu temin ettiğinden bahsettiler. Bu itibarla ifadelerindeki vuzuhsuzluklar ve tezatlar dolayısıyla arkadaşımıza nasıl cevap vereceğimi bilememekteyim. Anlaşılan kendileri bu partiye pek yeni girdikleri, için partilerine has olan fikirlere tamamiyle tesahup edememişler.

...Müsaadenizle deminki maruzatımda onlardan neden bahsetmediğimi açıklamıyayım. Çünkü bütün bunlar ciddiyetle telâkki edilmeyecek evham ve hayalâtan ibarettir ve bir devlet adamı bununla meşgul olamaz arkadaşlar.”⁶⁰

CHP grubu adına Trabzon Milletvekili Faik Ahmed Barutçu, Rıfıkı Salim Burçak’ın ifadeleri üzerine tekrar söz almış ve şu beyanatta bulunmuştur:

“Efendim; beni tekrar huzurunuzda sevkeden, Rıfıkı Salim Burçak arkadaşımızın bâzi mütalâaları olmuştur.

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.322-325.

⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.325-326.

Huzurunuzda gelen eser; prensiplerinde partilerin mutabakat halinde buldukları millî politikanın sağladığı, millî bir eserdir; Enternasyonal mühim meselelerin hallinde mazisi olmıyan hâdiselerin müessiriyeti, takdir buyrulur ki, mahdut olur. Biz, böyle bir muvaffakiyetin şu veya bu parti arasında yarış mevzuu haline getirecek bir konu olmaktan çok uzak olduğu kanaatindeyiz.

Bu mevzuda CHP si iktidarının aldığı teşebbüsleri, hariciye dosyaları gösterir. Millî meseleleri, dahili politikada istismar mevzuu haline getirmektense, yeni vazifelerin icapları üzerinde müşterek, gayretlerimizi, sarf etmeyi tercih etmeliyiz arkadaşlar.”⁶¹ .

Ağrı Milletvekili Celal Yardımcı'nın konuşması ise şöyledir:

“Aziz arkadaşlarım; Atlantik Paktına iltihakımız yolundaki davet sebebiyle huzurunuzda gelen tasarı tümünün konuşulduğu şu sırada; çok şeyler söylendi, güzel ve derli toplu söylendi, sana ne kaldı diyeceksiniz. Orası da doğru Fakat hürriyet aşıkı milletlerin bu teşebbüsünü, büyük milletimin kudretini, Türk demokrasi ruhunun yarattığı bir partinin idaresine yürüyen bir devletin kazandığı muvaffakiyetin dünyaya yayılmasının şerefini gördükçe, Türk Ordusunun bir cüz'ü olan Kore kahramanlarının bu neticeyi sağlıyan destanı payına inandıkça, bu çatının altında bir Türk evlâdı ve bir milletvekili olarak kabaran göğsüme dolan gururun heyecanı beni de dile getirdi. Bu sebeple bir şeyler, belki lüzumlu, belki lüzumsuz bir şeyler, kısa ve her halükârda sizi sıkılmıyacak bir şeyler söylemek istiyorum, kusuruma bakmayın.

Büyük Türk Milletinin büyük mümessilleri: bütün diinyaca malûmdur ki Atlantik Paktına vücut veren devletlerin ne münferiden ve ne de müçtemian başka milletlerin hürriyetlerinde, topraklarında ve hükümranlığında asla gözü yoktur.

... Atlantik Paktı Birleşmiş Milletler Andlaşmasının gaye ve prensiplerine olan inançlar muhafaza ve bütün milletler ve hükümetleriyle barış halinde yaşamak arzuları tahakkuk ettirilmek için kurulmuştur. Atlantik Paktı, milletlerin demokrasi prensiplerini, fert hürriyetlerini, hukukun hükümranlığı üzerine müesses bulunan devletlerin istiklâl bütünlüğünü, insan topluluklarının müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumak

⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.326-327.

amacıyla tedvin olunmuştur. İyi ama buna sebep nedir; bilirsiniz; proleter inkılâbı adı altında insanlara sahte refah vaadiyle komünist bir dünya imparatorluğunu kurmaya çalışanlar vardır.

Bunlar girdikleri yerlerde; masum milletlerin hürriyet ve imanlarını boğarlar, istiklâllerini yok ederler, mahsul hazinelerine sahip milletlere, kırmızı bir domates, bir avuç mısır hasretini çektirirler. Paralarının kıymetini sıfıra indirirler, gençliği ifsat ederek, komünist doktrinlerinin en müteassıp birer mücahidi haline sokarlar, münevverleri ifna eder; dini yıkar, namusu zedelerler.

Onların kırbaçları altında bir taraftan bahtsız köylüler sonsuz bir genişlikle ufuklara yaslanan bakir çim enli ovalara açlıktan bitap bacaklarıyla yaylana yaylana tohum atar, bir taraftan bu kırbaçlar bu aç insanların malı ve canı üzerine ölüm yağdırırlar, böylece taprağa bir yandan tohumlar, bir yandan ölümler girer. Çıkan mahsul kolhozlara yığılır. Yerle bir olmuş mezarların soğuk süslerle bezenmiş kabristanların üzerinde her an yaşlarla dolu gözlerin, yeisle dolu bakışların dolaştığı görülür.

İşte Atlantik Paktı, bir gün silâha başvurarak, dünyanın diğer cennetâsa mamurelerini de bu hale sokmak isteyenlerin habîs emellerini; aynen onun yaptığı gibi ve fakat ondan çok daha üstün bir iman sayesinde ve teknik silâhlara sarılarak onu tâ kımıldamak istediği yerde ezmek gayesiyle kuvveden fiile çıkarılmıştır. Bu mesut ve kudretli teşebbüse ön ayak olan Amerika Birleşik Cumhuriyetlerine, İngiltere, Belçika, İtalya, Fransa, Danimarka ve diğer bütün âza devletlere bütün insanlık ve bütün dünya medeniyetleri minnettar kalacaktır. Var olsunlar. Büyük Türk milletinin dünyanın hayır ve saadeti uğruna meydana gelen bu hürriyet ve müdafaa zincirinin aynı kudretteki bir halkasını teşkil eylesini görmenin bahtiyarlığı içindeyim ve hamd ederim ki, onun bu safta yer almasını sağlıyan kuvvet ve hasletleri vardır. Bunların başında Türk demokrasisi gelir, Türk ordusu gelir. Bu ordunun iman dolu ve göğüs isimli serhaddinin Anadolu topraklarından başlayarak bir yandan Kore dağlarına, öte yandan Atlantik kıyılarına uzanabileceğine iman edilmiş olması gelir.

... Bu Andlaşma; hürriyetperver, demokrat bir parti iktidarının takdir ve icraatını her zaman Büyük Meclisin itimadı ile işaret ettiği yolda ve milletin menfaatine kullanan,

cesur ve isabetli adımlar atmasını bilen dürüst ve müstakar bir politikanın icaplarını yerine getiren Menderes Hükümetinin eseridir; şerefiyle ne kadar övünse hakkıdır!.

Arkadaşlar pakta giren ve girecek olan devletlerin hükümetini tebrik ederim, ve başarı dilekleriyle bu manzumeye katılmayı tasdik eyleyelim. Bir çift sözüm var :

Ne mutlu Türküm diyene, ne mutlu Türk'e bel bağıyana!”⁶² .

İzmir Milletvekili Cihad Baban ise konuşmasında aşağıdaki hususlardan bahsetmiştir:

“Muhterem ve sevgili arkadaşlar; şu anda, Büyük Meclis, istisnasız olarak kalbinde Türk olmanın duygusunu taşıyan yirmi milyonluk şerefli vatandaş kitlesi ile beraber, tarihî bir karar vermenin bahtiyarlığı içindedir. Hiç şüphe yok, bize aydın bir istikbal açan ve istikbalimize ışık ve aydınlık serpecek olan bu kararı verecek olan sizler, hayatınız boyunca vazifelerin en şerefliğini yapmış olmakla öğünmeye haklısınız.

... Fakat bugün Türkiye'nin, yalnız Avrupa manzumesi içine değil, dünya manzumesine katılmasına şahit oluyoruz. Biraz sonra vereceğiniz bir kararla, kendi vatanınızı; dünya sofrasının en mutena bir mevkiine oturtacaksınız ve hiç şüphe etmeyin, Türk tarihi, 18 Şubat gününü, karlı, sisli ve puslu olmasına rağmen, eksik olmıyan parlak zafer günlerimizin yanına yerleştirecek ve hattâ ilerdeki muhtemel inkişaflarına nazaran, ona daha ilerde ve daha yüksek bir mevki verecektir.

Arkadaşlar, bu vesile ile büyük dostumuz Amerika'nın sevimli ve sempatik Büyük Elçisi Mister Mc. Ghee'nin meslekî hayatına da gıpta ettiğimizi, ifadeden çekinmiyeceğim. Pek az insana, tâyin edildiği memlekete geldikten bu kadar kısa bir müddet sonra, idealinin tahakkuk ettiğini görmek nasip olmuştur. Cumartesi günü on bire çeyrek kala Dışişleri Bakanımızı ziyaret eden sayın Büyük Elçi, elinde, kendi inanç ve imanının da ifadesi olan bir davet vesikası taşıyordu. Geçen sene başka bir vazife sahibi olarak misafireten memleketimize gelen Mister Mc. Ghee, bir sene zarfında sepkat eden mesaisinin verimli

⁶² TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.329-331.

meyvasını hiç şüphe yok sevine sevine taşıyordu. Bir milletin uğurlu kaderine, o da kendi uğuriyle iştirak etmiş bulundu.

... Yirmi milyon Türk'ün, ve Türk'ün saadet ve istikbalinde kendi ümitlerinin parladığım gören yüz milyonlarca kalbi ve reyi de sizinle beraberdir.

Kulağınızı vatanın bağına dayayın arkadaşlar. Oradan yalnız tasvip duyacaksınız kulağınıza gelecek olan seslerin arasında Kore şehitlerinin ana, dul ve kardeşlerinin de sesi gelecek. Artık gözlerinin yaşı kurumuş, titrek seslerine heyecan gelmiştir. Artık mesutturlar. Evlâtları boş yere ölmemiş. Onlar bu günkü muhteşem yapının içine kendi kanlarını harç diye katmışlardır. Ve onun içindir ki, şehit analarının, babalarının, evlâtlarının ve kardeşlerinin sesini şimdi duyar gibi oluyorum. Bakınız, heyecanla: “Helâl olsun!” diyorlar.”⁶³ demiştir.

Türkiye'nin Kuzey Atlantik Anlaşması'na iştirakine yönelik 5886 sayılı kanun Seyhan Milletvekili Cezmi Türk'ün çekimsiz kalmasına rağmen 409 kabul oyuyla Meclis'ten geçerek onaylanmış⁶⁴ ve 8038 numaralı 19 Şubat 1952 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir⁶⁵ böylece Türkiye resmi olarak Nato'ya üyelik sıfatına kavuşmuştur.

Kanunun onaylanmasından sonra Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü yaptığı kutlama konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Muhterem arkadaşlar; Yüksek Meclisin, bu kanunu bir çekimsere karşı hemen ittifakla kabul etmesi, Türk Milletinin, memleketin yüksek menfaatine ve dış münasebetlere taallük eden meselelerde müttehit olduğunu bir defa daha, içeriye ve dışarıya karşı ispat etmiş bulunuyor.

Bu, milletimiz için en büyük bir muvaffakiyet sebebidir. Bundan sonra da, memleketimizin yüksek menfaatlerine ait bu türlü dış meselelerde, memleketin ve onun mümessili olan Yüksek Meclisinin aynı ruhu, aynı müttehit arzuyu izhar edeceğinden

⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.331-335.

⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.339; Kanunun Kabulüne İlişkin Verilen Oyların Dağılımı için Bkz. EK-10; Kuzey Atlantik Anlaşmasının Mecliste Kabulüne Dair Meclis Tutanağı için Bkz. EK-11.

⁶⁵ 19 Şubat 1952 Tarihli Resmi Gazete için Bkz. EK-12.

emin olarak, Hükümet namına, bütün arkadaşlarımıza en derin şükranlarımızı arz ederim.”⁶⁶

Mecliste yapılan konuşmaları incelediğimizde, Türkiye'nin NATO'ya girişini başta hükümet olmak üzere ona destek veren bir milletin başarısı olarak nitelendirildiğini görmekteyiz. Kanunun Mecliste onaylanmasıyla, Türkiye Kuzey Atlantik Konseyi'nin 20-25 Şubat 1952'de yaptığı Lizbon Toplantısına tam üye sıfatı ile katılmıştır⁶⁷.

3.5.1. Türkiye'nin NATO'ya Girişinin Türk Basınında Yansımaları

NATO'ya giriş için Türkiye'nin attığı ilk adımından, kabul edilmesine kadar geçen sürede devamlı ve yakından gözlemler yapan, durum değerlendirmelerine bağlı olarak fikirler öne süren, hükümetleri takdir ve tenkit eden, Türk basını da NATO'ya girişi bir zafer olarak niteledi.

Zafer gazetesi yazarı M. Faik Fenik, 18 Şubat 1952 tarihinde “Yepyeni bir devreye giriyoruz...” başlıklı yazısında bu konudaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

“18 Şubat 1952 Türkiye tarihinde en mühim dönüm noktalarından birini teşkil edecektir. Büyük Millet Meclisi bugün toplanarak Türkiye'nin Atlantik Paktına iltihakı hakkında tarihi kararını vermektedir. Atlantik Paktına girişimiz neden bir dönüm noktasıdır? Çünkü tarihte ilk defa olacaktır ki Türkiye, Batı demokrasileri cephesinde ABD ile de ahden bağlanarak, resmen yer almakta sarıh bir surette tayin etmektedir.

Artık mukadderatımız, dünyadaki hür demokrasilerin mukadderatına bağlanmıştır. Müşterek barışı kurmakta olanlarla işbirliği yapacağız ve medeni alem manzumesi içinde hem kendi emniyetimizi garanti ederek, hem de her türlü tecavüz tehdidine karşı koyarak, medeniyete insanlık idealinin her ne şekilde olursa olsun örselenmesine müştereken mani olacağız. Bu, Türkiye'ye layık olduğu büyük devlet vazife ve salahiyetlerini temin eden Adnan Menderes hükümetinin parlak bir başarısıdır ve tarih daima bu basan ile iftihar

⁶⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.339.

⁶⁷ Düstur, II.Tertip, c.33, s.314-315.

edecektir. Bu neticeye varmak kolay olmamıştır. Bunun için uzun ve hakikaten yorucu bir mesai sarfedilmiştir. Okurlarımız gayet iyi hatırlar, bu işin hazırlık zamanlarında çok çetin safhalar oldu, hararetli tartışmalar yapıldı. Ama biz prensiplerimizden asla fedakarlık yapmayarak ve altına imza koyduğumuz muahedeleri gözümüzü kırpmadan tatbik ederek, dış politikamızın açık ve sarıh esaslarını herkese gösterdik ve böylece medeni milletler camiası arasında bize lâyık olan mevki aldık....” (Zafer, 18 Şubat 1952).

M.Faik Fenik, birgün sonraki “Menderes Hükümeti’nin Büyük Eseri” başlıklı yazısında şu sözleri ifade etmiştir:

“Büyük Millet Meclisi dün tarihi bir toplantı yaptı ve Atlantik Paktı’na iltihakımız hakkındaki Kanunu büyük bir tezahüratla ve sürekli alkışlarla kabul etti. Böylelikle, Türkiye artık demokratik dünyanın barış cephesindeki mevkiini resmen almış bulunmaktadır... Adnan Menderes Hükümeti paktın bizim için hem ameli, hem fiili, hem siyasi bir kıymeti olduğunu takdir etmiş, çalışmalarını bu neticeyi elde etmek için bir mihrak etrafında toplamıştı. O mihrak da dürüst, azimli, kararlı ve açık bir siyasettir...” (Zafer, 19 Şubat 1952).

Abidin Daver, Cumhuriyet gazetesinde ki “Hükümetimizin Kazandığı Zafer” adlı makalesinde gelişmeleri şöyle yorumlamıştır;

“Türkiye Cumhuriyetinin, Atlantik Paktı camiasına eşit haklar ve vecibelerle katılması tahakkuk etmiş bulunuyor. Dış politikamızın büyük başarısı Demokrat Parti iktidarının ve Adnan Menderes kabinesinin inkar edilemez bir zaferidir. Cumartesi günü Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonunda Cumhuriyet Halk Partili üyelerinde Adnan Menderes Hükümetini tebrik etmeleri gösteriyor ki kazanılan bu dış politika başarısı milli bîr zaferdir.

... Devletimiz, şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar büyük ve kuvvetli bir ittifak manzumesine girmiş değildi... Atlantik Paktı camiasına girişimiz dış siyasetimizin büyük bir zaferidir. Memleketimizin kudret ve kuvvetini maddeten ve manen arttıran, prestijimizi yükselten, emniyet müdafaamızı sağlayan bu tarihi zaferden dolayı Adnan Menderes

Hükümeti her türlü takdir, teşekkür ve tebrike lâyıktır. Türkiye Rus tehdid ve tehlikesi karşısında artık yalnız değildir.” (Cumhuriyet, 18 Şubat 1952).

Türkiye'nin Nato'ya resmen girişinin sonrasında Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Nadir Nadi makalesinde şöyle yazmaktadır:

“Büyük Millet Meclisi'nin dün aldığı tarihi kararlar, Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Atlantik Paktı devletleri topluluğuna resmen katılmıştır. Yıllardan beri özlediğimiz bu olayı bir milli zafer havası içinde kutlayan, Büyük Meclis şüphesiz bütün Türk vatandaşlarının samimi duygularını belirtmiş oluyor. Gerçekten ikinci Cihan Harbi sona erdiğinden beri hürriyet dünyasını gittikçe kavrayan tehlikeler karşısında Batılı demokrasilerle birleşmek bizim için tutulabilecek en doğru yoldu... Vaktiyle Atatürk'ün lisanından ifadesini bulan ve bütün Cumhuriyet Hükümetleri tarafından samimi bir dikkatle yürütülmesine çalışan “güvenlik içinde barış” prensibi batılıların zaten peşinden koştukları bir ülkü idi. Pakta girmemizle ortaya konan bir büyük gerçek de Türkiye'mizin batı medeniyeti camiasına bağlı bir millet olduğunun resmen tasdikidir.

...Her büyük eser aynı zamanda bir başlangıçtır. Şereflerinin yanında sorumlulukları da vardır. Pakta katılırken milli varlığımıza, istiklalimize ve hür insanlığa karşı yüklediğimiz vazifenin ağırlığını bir an unutmamak gerekir. Atlantik Paktı üyeliği milletimize kutlu olsun. “(Cumhuriyet, 19 Şubat 1952).

Falih Rıfki Atay ise NATO'ya üye alındıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üzerine aldığı sorumlulukları kısaca şu şekilde yorumladı:

“...Atlantik Paktı'na girmekle yalnız güvenlik teminatı almış değiliz. Bir takım vazife ve mesuliyetler altına da girmişizdir. Türkiye artık bir üçüncü dünya harbinin dışında kalmaz...” (Ulus, 22 Şubat 1952).

Hüseyin Cahit Yalçın ise :

“...Atlantik Misakı bizim için yeni vazifeler ve fedakarlıklar doğuran bir siyasi vesikadır. Bunun memleketimizin selameti ve bekası namına elzem gördüğümüzden dolayı kendimizi birtakım taahhütlerle bağlıyoruz...” diye yorumladı (Ulus, 25 Şubat 1952).

Ulus gazetesi yazarlarından Nihat Erim ise “Hadisenin Önemi” başlıklı yazısında şöyle demektedir:

“Kuzey Atlantik Paktı üyelerinin menfaatleri Türkiye’nin menfaatleriyle onların hesapları Türkiye’nin hesaplarıyla tetabuk etmedikçe, hiçbir şey pakta girmeyi sağlamamıştır. Bugün Türkiye’nin Atlantik Paktı’na üye olarak katılmış bulunması hadisenin siyasi ehemmiyeti işte bu oluşmadır. İlgili devletler, Türkiye ‘ye karşı bir kadirşinaslık, bir vefa, bir dostluk borcu ödemek için değil, Türkiye’nin korunmasında ve Türk gücünün müşterek teşkilatta yer almasında “menfaat” gördüklerinden dolayı onu pakta çağırılmış ve almışlardır. Menfaat beraberliği devam eylediği müddetçe tecavüz tehlikesi karşısında yalnız bırakılmayacağımızı düşünerek Kuzey Atlantik Paktı’na girmiş olmayı siyasi bir kazanç saymalıyız.

Kuzey Atlantik Paktı’na giriş hadisesi, siyasi sahada, Türkiye’nin hür milletler cephesi ile fiili kader ve işbirliğini yazılı taahhülle kuvvetlendirmiştir. Askerî sahada ise, Türkiye bir tecavüze uğradığı takdirde, üye devletlerin silahlı yardım taahhüdünü prensip itibari ile elde etmiştir... “(Ulus, 20 Şubat 1952).

Adnan Adıvar Ulus gazetesindeki makalesinde Atlantik Paktına girişimizi şöyle yorumlamaktadır:

“Aylardan, hatta senelerden beri siyasi mahfillerde, hariciye nezaretlerinde, vekaletlerde ve sonra gazetelerde bizim ve Yunanistan’ın Atlantik Paktı’na müsavi hak ve şartlarla girmemiz meselesi münakaşa edildi durdu. Nihayet evvelki gün böylece aynı şerait ve hukuk ile Lizbon’da Atlantik Paktı Meclisi’nde Türkiye yerini almıştır. Bu olay bugüne kadar yazılan çizilen her türlü yazılara, beyan edilen bazı garip fikirlere nihayet vermiş oluyor. Atlantik Paktına girmiş olduğumuzu neşe ve heyecan ile hissetmemiş kimse yoktur. Mecliste, muvafık ve muhalif herkesin sözleri ve tavırları bunu göstermiştir... Şimdi bu muvafakiyetin şerefini paylaşmak meselesi önümüze çıkınca elbette ki Halk Partisi’de kendi faaliyetlerini sayıp dökecektir. O faaliyetleri takdir etmekle beraber son muvaffakiyetin amillerinin ihraz ettikleri şeref ve iftihar da belirtmek her müstakil düşünceli insanın vazifesidir. Zaten umumi bir kaide şudur ki son muvaffakiyet merhalesine hakim olan Hükümet, Başvekil, Vekil bu muvaffakiyetin tarihe geçecek amili olmak üzere

kalır. Nitekim askerî bir muzafferiyet daima başkumandanı tarihe sokar. Mamafih hiç şüphe yok ki Atlantik Paktı'na girmemizi tahakkuk ettiren imzayı atan el ne bir partinin ne bir zümrenin elidir. O el, bütün milletin hür ve serbest seçimle iktidar mevkiine getirdiği kimselerin elinde temessül eden milletin elidir..." (Ulus, 22 Şubat 1952).

Görüldüğü gibi basında Türkiye'nin NATO'ya girişi özellikle DP'nin bir zaferi olarak nitelendirilmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dış siyasette attığı önemli bir adım olarak görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, milli güvenliği bakımından yıllardan beri yaşadığı endişeli dönemi artık geride bırakmış ve şimdi dünya barışını tesis ve temin etmekte çok önemli görevler üstleneceği bir ittifaka girmişti. Bu duruma bağlı olarak sorumluluğunun da açıkça arttığı belirtilmiştir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Milli Mücadele dönemi sonrasında da dış politikasının temelini "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesi oluşturmuştur. Dış politikayı barıştan yana yönlendirirken bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı tehlikelerin Batılı devletlerden gelebileceği düşüncesi ile Batıdan sürekli çekinmiş ve Milli Mücadele döneminde Sovyetler Birliği ile başlayan diplomatik ilişkileri daha da geliştirme çabasına girmiştir.

Türkiye kendisini tehdit edebilecek Batıdan çekinmesine rağmen, Cumhuriyetin kurucusu, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlatılan çağdaşlaşma hareketinin sonucu kurulan laik devlet düzeni ile yasalarda ve kültürde meydana gelen değişiklikler, hiç şüphesiz onu yapı itibariyle, Avrupa'ya yaklaştırmıştır. Türkiye'nin bir denge unsuru olarak gördüğü Batı ülkelerine yaklaşmaya başladığı bu yıllarda, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de yarattığı tehditler, 1928 yılında imzalanmış olan dostluk antlaşmasına rağmen, Türkiye'nin İtalya'ya güvenini sağlayamamıştır. Ayrıca 1935 yılında Habeşistan'ın işgali, Arnavutluk'u işgali ve Mussoli'nin zaman zaman söylediği nutuklarda Asya'yı hedef tutarak İtalya'nın emperyalist emellerinden söz açması, Türkiye'nin dış politikasına yön veren önemli bir etken olmuştur. Bunun sonucunda, Türkiye Sovyetler Birliği ile yetinmeyerek, 19 Ekim 1937 yılında İngiltere ve Fransa ile ittifak anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye tercihini Batı Bloğu yönünde yaptığını göstermiştir.

Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini geliştirmesi, kurulan Sovyet-Türk dostluğunun yavaş bozulmasına neden olmuştur. Montrö Konferansı'nda açıkça kendini gösteren soğukluk, 1939 yılında Saraçoğlu'nun Moskova ziyareti esnasında Sovyetlerin isteklerini arttırması ilişkileri gerginleştirmiş ve yapılan baskılar Türk dış politikasının tamamıyla Batı'ya yönelmesine neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Sovyetlerden çekindiği gibi Batı Avrupa ülkelerinin de Sovyet tehditleri karşısında güvenliklerini bir ittifakla sağlamlaştırmadıkça her an için Sovyetlerle baş başa kalma korkusu vardı. Bu sebeple öncelikle kendi aralarında Avrupa savunması için örgütlendiler ve 1948'de Brüksel'de karşılıklı yardım anlaşması imzaladılar. Ardından da ABD'nin katılımıyla 1949 yılında NATO kurulmuştur.

Batı Avrupa Birliği ve NATO dışında bırakılan Türkiye'nin endişeleri artmıştır. Bu endişelerin temelinde ise, Sovyetler Birliği'nin 1945 yılından beri istek ve tehditlerinin devam etmesi ve NATO'nun dışında kalınması durumunda ekonomik yardımın kesilmesi endişesi vardı. Ayrıca Türk hükümetlerinin ağdaşlaşma hareketinin sonucu olarak Batı'ya yönelik dış politika yürütmek istemesi ve kamuoyunun artık NATO'ya girmenin gerekli olduğu yönünde tavrı ve baskısı, Türkiye'nin NATO'ya girme konusundaki faaliyetlerini arttırmasına neden olmuştur.

Türkiye, CHP ve DP hükümetleri döneminde iki kez NATO'ya ye olmak için resmen başvurmasına rağmen Batılı devletler çeşitli nedenlerden dolayı Türkiye'nin NATO'ya yeliğine olumsuz baktı. DP hkmeti, içinde bulunduğu zor koşulların üstesinden gelebilmek için maddi olarak ABD'den bir şeyler koparmak, askerî gücünü Amerikan desteği ile arttırmak, güvenlik endişelerini gidermek ve daha önce başvurularda bulunduğu, ancak ye olamadığı NATO'ya girebilmek için bu savaşı bir fırsat olarak değerlendirdi. Kore Harbi'nde diğer ülkelerin cesaret edemediği bir yaklaşımla kendisinden beklenmemesine rağmen tugay büyüklüğünde bir muharip birliği Kore'ye gönderdi.

ABD'nin destek kararı almasıyla Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye askerî ve ekonomik yardımlara kavuştu. Truman Doktrini, savaş sonrası Amerikan dış politikasında, neticeleri günümüze kadar uzanan önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Çünkü Sovyet yayılmasını durdurmak amacına yönelen bu doktrin ile Amerika hr dünyanın liderliğini üstlenmiş oluyordu. Bu Doktrin, İkinci Dünya Savaşı döneminin geçiş devresini sona erdirmiş, dünyanın iki bloke ayrıldığını ve Sovyet-ABD mücadelesinin başladığını ilan etmiştir.

Türkiye de iki blok arasında Truman Doktrini ile yerini Batı Blok'unda aldığını göstermiş oluyordu. Türkiye'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Batı Blok'unda yer alması Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve güvenliği için yeterli değerdi. Çünkü bu destek bir ittifaka dayanmıyordu.

Türkiye'nin gerek NATO'nun kuruluş aşamasında gerekse daha sonra yaptığı müracaatların kabul edilmemesinde İngiltere Hkmeti önemli bir rol oynamıştır. Çünkü İngiltere Hkmeti Ortadoğu'nun savunmasını sağlamak adı altında, Ortadoğu'da İngiliz çıkarlarına hizmet edecek ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'den meydana gelecek bir

başka bir savunma sisteminin kurulmasını istiyordu. Dolayısıyla Türkiye, NATO yerine Orta Doğu'da görev üstlenecekti.

Türkiye'nin Akdeniz Planlaması'na dahil edilmesine İngiltere'nin karşı çıkmasına rağmen, Türkiye'nin İngiltere Hükümetine mezkur bölgedeki İngiliz çıkarlarının korunacağını garanti etmesi ve Amerikalıların bu konuda ısrarları Türkiye'nin Akdeniz için yapılacak NATO savunma planlarına katılımını sağladı. Bu arada, İngiltere'nin Türkiye'nin NATO'ya girişini kabul etmesinde ABD'nin İngiltere'yi ikna etmesinin yanında Türkiye'nin ODK'ya NATO'ya üyelikten sonra katılacağı varsayımının da katkısının olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan diğer devletler ise paktın üyesi olan İskandinav ülkeleri olmuştur. Bu ülkeler Paktın üye sayısının artmasıyla birlikte kendilerine yapılmakta olan Amerikan yardımının azalacağını düşünmüşlerdir. Ayrıca bu devletler kendi coğrafyalarından uzakta meydana gelebilecek olan Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki bir çatışmada taraf olmamak için Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmışlardır. Bu devletler Türkiye'nin üyeliği konusunda Amerikan baskısına dayanamayarak daha sonra Türkiye'nin üyeliğine sorun çıkarmamışlardır ve nihayet Türkiye 22 Eylül 1951'deki Ottawa Konferansı'nda, İngiltere dahil tüm üye devletlerin onayıyla ittifaka resmen davet edildi.

Böylece, TBMM'de Türkiye'nin Kuzey Atlantik Anlaşması'na iştirakine yönelik 5886 sayılı kanun 18 Şubat 1952 tarihinde 409 kabul oyuyla onaylanmış ve 8038 numaralı 19 Şubat 1952 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye Kuzey Atlantik Konseyi'nin 20-25 Şubat 1952'de yaptığı Lizbon Toplantısına tam üye niteliği ile katılmıştır.

KAYNAKLAR

Aktaş, M. (2006). *1950-1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema Yayınevi, İstanbul.

Alacakaptan, A. (1983). *Atlantik İttifakı*, 2. Baskı, Türk-Atlantik Antlaşması Derneği Yay, Ankara.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, İstanbul.

Arcayürek, C. (1987). *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Archillas, T.. (1979). *Atlantik İttifakının Kurulmasına Yol Açan Görüşmeler ve Amerika Birleşik Devletlerinin Rolü*, NATO Dergisi Sayı: 3.

Armaoğlu, F. (1949). *Sovyet - Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)*, SBFD, Cilt: IV, No:3-4, s. 430-431.

..... (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

..... (1957). *Amerikan-Japon Münasebetlerinin On Yılı (1931-1941)*, Ankara.

Arsın, A. (1984). *Savaş'ın Kaynakları ve NATO'nun Kuruluşuna Yol Açan Gelişmeler*, NATO Savunma ve Eğitim Yönleri Sempozyumu 5-6 Ocak 1984, AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 133, Ankara.

Atay, Falih Rıfıkı, *"Dünkü Tarihi Karar"*, Ulus, 13 Mayıs 1939.

..... *"Amerika Artık Yolunu Bulmuştur"*, Ulus, 8 Nisan 1946.

..... *"Missouri"*, Ulus, 5 Nisan 1946.

..... “*Türkiye’den Amerika’ya*”, Ulus, 7 Nisan 1946.

..... “*Amerika Artık Yolunu Bulmuştur*”, Ulus, 8 Nisan 1946.

..... “*Bir Amerikan Filosu İzmir’de*”, Ulus, 25 Kasım 1946.

..... “*Atlantik Paktı*”, Ulus, 22 Şubat 1952.

Atay, M. (1995). *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Siyasal Ortamında Türkiye’nin İttifak Arayışları ve NATO’ya Giriş Süreci (Basılmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Aydemir, Ş.S. (1969). *Menderes’in Dramı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

..... (1988). *İkinci Adam 1950-1964*, Cilt: III, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Ayn Tarihi, No:71, Ekim 1939.

..... No: 67, Haziran 1939.

..... No: 93, Ağustos 1941.

..... No:88, Mart 1941.

..... No: 111, Şubat 1943.

..... No:144, Kasım 1945.

..... No:147, Şubat 1946.

..... No:149, Nisan 1946.

..... No:153, Ağustos 1946.

..... No:156, Kasım 1946.

..... No: 162, Mayıs 1947.

..... No: 166, Eylül 1947.

..... No: 171, Şubat 1948.

..... No:172, Mart 1948.

..... No:198, Mayıs 1950.

..... No:203, Ekim 1950.

Baban, C. “*ABD Filosu Türk Sularında*”, Tasvir, 23 Kasım 1946.

Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara.

Barutçu, F. A. (1974). *Siyasi Anılar (1934-1954)*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Başgil, A. F. “*Hakikatin Sesi*”, Son Posta, 5 Ağustos 1950.

Bayar, C. (1969). *Başvekilim Adnan Menderes*, İsmet Bozdağ (Ed.), Baha Matbaası, İstanbul.

Bayur, Y. H. “*Atlantik Misakı ve Diplomasimizin Başarısızlığı*”, Kudret, 21 Mart 1949.

Bernard, L. (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, 9. Baskı, TTK Yayını, Ankara.

Bilge, A.S. (1983). *Türkiye'nin Uzun Süreli Güvenlik Arayışı İttifakın İlk Genişlemesi İle Sonuçlanıyor*, NATO Dergisi, Sayı: 4.

Birleşmiş Milletler (1987). *NATO ve Varşova Paktı*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

Brezezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*, 2. Baskı, Çev. Yelda Türedi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Burçak, R. S. (1949). *İngiliz-Fransız-Türk İttifakı 19 Ekim 1939*, SBFD, Cilt: IV, Ankara.

..... (1998). *On Yılın Anıları (1950-1960)*, Nurol Matbaası, Ankara.

Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Coşar, Ö. S. (3 Ağustos 1950), Cumhuriyet Gazetesi.

Cumhuriyet, 27 Haziran 1945.

....., 7 Temmuz 1945.

..... 12 Temmuz 1945.

..... 13 Temmuz 1945.

..... 18 Ağustos 1945.

..... 2 Kasım 1945.

..... 28 Aralık 1945.

..... 31 Mart 1946.

..... 7 Nisan 1946.

..... 5 Nisan 1946.

..... 6 Nisan 1949.

..... 19 Şubat 1952.

Cumhuriyet Arşivi; Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 13.76.7.

..... Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 030.01.0.0, Yer Kodu: 12.7.9.

..... Fon Adı: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer Kodu: 235.590.40.

Daver, A. " *Safa Geldiniz Aziz Dostlar*", Cumhuriyet, 24 Kasım 1946.

..... " *Amerika, Yakın ve Orta Doğunun Koruyucusu*", Cumhuriyet, 8 Nisan 1946.

..... " *Atlantik Paktının Tekamülüne Doğru*", Cumhuriyet, 11 Mart 1949.

..... " *Hükümetimizin Kazandığı Zafer*", Cumhuriyet, 18 Şubat 1952.

Deral, M. (1950). *Kore'ye Niçin Gidiyoruz?*, Bakış Matbaası, İstanbul.

Düstur, III. Tertip, Cilt: 20.

..... III. Tertip, Cilt: 21.

..... III. Tertip, Cilt: 22.

..... III. Tertip, Cilt: 28.

Ebuzziya, Z. " *Türk Milleti Minnettardır*", Tasvir, 7 Nisan 1946.

Erim, N. (2005). *Günlükler 1925 – 1979*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.

Erkin, F. C. (1992). *Dışişlerinde 34 Yıl Washington Büyükelçiliği*, Cilt: II, I.Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

..... (1948). *Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara.

..... (). *Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi, Türkiye ve NATO*, Türk Atlantik Antlaşma Derneği Yayınları, No: 1, Ankara.

Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara.

Esmer, A. Ş. , "Türkiye ve Marshall Planı", Ulus, 19 Nisan 1948.

..... "Türk-İngiliz Deklarasyonu", Ulus, 13 Mayıs 1939.

..... "Türk-Amerikan Dostluğu", Ulus, 8 Nisan 1946.

..... (1996). *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

..... "Türk Amerikan Dostluğu", Ulus, 8 Nisan 1946.

Fenik, M. F. "Dünya Çapında Bir Karar", Zafer, 3 Ağustos 1950.

FRUS 1951 Vol. III (1981). *European Security and the German Question, Part 1*, Fredrick Aandahl (Ed.), US. Government Printing Office, Washington.

George, M. (1990). *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Gökçe, O. R. "Hoş Geldiniz", Anadolu, 24 Kasım 1946.

Gönlübol M. - Ülman H. (1966). *Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965)*, SBFD, Cilt: XXI, No: 1, Ankara.

Güler, Y. (2004). *II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Ankara.

Günay, G. Ö. (2004). *II. Dünya Savaşı Yıllarındaki Türk-Alman İlişkilerinde İç ve Dış Politika Aracı Olarak Pan-Türkizm*, Türk Dış Politikasının Analizi, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, 3.Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

Güven, C. (2007). *Sebepler ve Sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Denizli.

Hakle, L. J.(1976). *Soğuk Harp*, Çev. Fahri Çeliker, Genelkurmay Yayınları, Ankara.

Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası*, İstanbul.

Irmak, S. “Kuzey Atlantik Paktı”, *Ulus*, 20 Mart 1949.

..... *Ulus*, 6 Nisan 1949.

İlhan, S. (2005). *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık, Bir Millet Uyanyor: 2*, Yöneten Atilla İlhan, Bilgi, Yayınevi, Ankara.

İnan, S. (2003). *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1946-1950) Milletvekili Seçim Yasası Değişikliklerinde Muhalif Görüşler*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 9, Isparta.

İsmay, L. (1956). *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Karakuş, E. (1977). *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile İşte Ankara*, Hür Yayın ve TAŞ, İstanbul.

Kıraner, M. (1957). *NATO ile İlgili Kanun ve Andlaşmalarımız*, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik TAŞ, Ankara.

Kırkpınar, L. (2002). *Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergileri*, Sayı: 1, İzmir.

Kissinger, H. (2000). *Diplomasi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, Çev. H.İbrahim Kurt, Ankara.

Koçak, C. (1997). *Türkiye Tarihi*, Cem Yayınları, İstanbul.

..... (1986). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, Cilt: II, İletişim Yayınları, İstanbul.

Kozan, M. (). NATO İle İlgili Kanun ve Antlaşmalarımız, Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik TAŞ, Ankara.

Kürkçüoğlu, Ö. (1978). *Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946’dan Bu Yana)*, Cilt: XXXIII, No: 1-2, Mart-Haziran 1978, SBFİD, Ankara .

Kürşat, C. (1969). *Türkiye’nin Çıkarları Bakımından NATO*, BTİD, Cilt: V, Sayı: 25.

Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara.

Menteşeoğlu, F. O., Türk Emniyeti İçin Evham, Ulus, 26 Mart 1949.

Meray, S.L. – Olcay, O. (1976). *Montrö Boğazlar Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Ankara Üniversitesi SBFİD Yayınları No: 390, Ankara.

Mustafa, B. vd. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası*, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, AKDİYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Nadi, N. “Anlaşmadan Sonra”, Cumhuriyet, 14 Mayıs 1939.

..... “Dost Amerika’nın Dost Denizcilerini Karşılarken”, Cumhuriyet, 5 Nisan 1946.

..... “*Kararın Manası*”, Cumhuriyet, 19 Şubat 1952.

Nalcıoğlu, O. (1997). *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Harekatının Hukuksal Esasları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

NATO Bilgiler ve Belgeler (1971). Brüksel: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı Enformasyon Servisi.

NATO El Kitabı (1984). NATO Enformasyon Servisi-Brüksel, Ajans-Türk Matbaacılık San., Ankara.

N.Şimşir, B. (1996). *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Okyar, O. (1952). *Amerikan Yardımları ve Türkiye Ekonomisi*, Siyasi İlimler Mecmuası, No:260, Ankara.

Oran, B. (2004). *Türk Dış Politikası Cilt: I 1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Öktem, G. (2000). *Türkiye'nin NATO'ya Giriş (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Özçelik, M. H. (2003). *Türk Basınında Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (1948 1952) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Öndeş, O. (1974). *İkinci Dünya Savaşı 1939-1945*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Polatkan, S. (1972). *Doküman ve Fotoğraflarla 1. ve 2. Dünya Savaşları Özeti*, İstanbul.

Sadak, N. “*Aziz Dostlarımız Hoş Geldiniz*”, Akşam, 5 Nisan 1946.

Safa, P. “*Sulha Doğru*”, Cumhuriyet, 14 Mayıs 1939.

..... “*Atlantik Paktı ve Biz*”, Ulus, 26 Mart 1949.

Sander, O. (1979). *Türk Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, SBF Yayınları, Ankara.

..... (2005). *Siyasi Tarih (1918-1994)*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Saray, M. (2000). *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, Ankara.

Sarıay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Ankara.

Server, A. (1997). *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut Kitapları, İstanbul.

Soley, S. (1955). *NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı*, EU Basımevi, Ankara.

Son Telgraf Gazetesi, 4 Nisan 1949.

Soysal, İ. (1983). *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)*, C: I, TTK Yayınları, Ankara.

..... (1991). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, Cilt: II, TTK Yayınları, Ankara.

..... (1997). *Montrö ve Savaş Öncesi Yılları*, Cem Yayınları, İstanbul.

Spaak, P.H. (1959). *NATO Niçin Kuruldu 1949-1959*, Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı Yayını.

Şenol, S. (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması ve Türkiye (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tanilli, S. (2002). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt: VI, Adam Yayınları, İstanbul.

TBMM Tutanak Dergisi, 7.Dönem, Cilt: 23.

..... 8.Dönem, Cilt: 10.

..... 8.Dönem, Cilt: 22.

..... 9.Dönem, Cilt: 1.

..... 9. Dönem, Cilt: 13.

Tezel, Y. S. (2002). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, 5. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Turan, İ. (1971). *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İÜ İkt. Fak. Yayınları, No:300, Çağlayan Basımevi, İstanbul.

Ulus, 6 Nisan 1946.

..... 1 Şubat 1949.

..... 7 Şubat 1949.

..... 21 Şubat 1949.

..... 19 Mart 1949.

..... 20 Şubat 1952.

..... 22 Şubat 1952.

Us, A. “*Missouri'nin Türk Sularını Ziyareti*”, Vakit, 6 Nisan 1946.

Uysal, M. (2003). *Türk Basınına Göre Türkiye'nin NATO'ya Girişi (1945-1952) (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ege Üniversitesi, İzmir.

Ülman, H. (1967). *NATO ve Türkiye*, SBFD, Cilt: XXII, No: 4, Ankara.

Ünal, O. (1994). *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Üzmez, H. (2003). *Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi.

Vatan Gazetesi, 6 Nisan 1946.

Yalçın, H. C. “*Amerikan donanmasının Ziyareti*”, Tasvir, 24 Kasım 1946.

..... Ulus, 14 Ocak 1949.

..... “*İkinci Cihan Harbi ve İsmet İnönü*”, Ulus, 5 Temmuz 1950.

..... “*Pakta Girdikten Sonra*”, Ulus, 25 Şubat 1952.

Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz (1922-1971)*, Cilt: II, Pera Yayıncılık, İstanbul.

Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Akbank Kültür Yayını, Apa Ofset, İstanbul.

Yücel, A. (2005). *Kore Harbinin Türk Dış Politikasına Etkisi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi.

Yücel, M. S. (2005). *Demokrat Parti (Menderes Dönemi (1950-1960))*, Ülke Kitapları, İstanbul.

Zafer, 25 Temmuz 1950.

..... 30 Ocak 1952.

..... 7 Şubat 1952.

..... 8 Şubat 1952.

..... 18 Şubat 1952.

..... 19 Şubat 1952.

Zürcher, E. J. (1998). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul.

EKLER

EK-1 CUMHURBAŞKANI İNÖNÜ'NÜN TBMM'Nİ AÇILIŞ NUTKU

1 Kasım 1945

“Sayın Milletvekilleri;

“Cihan barışının kurulması için çalışmaları bizde heyecanla takip ediyoruz. Bu kadar felaket ve ıstıraptan sonra insanlığın Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen esaslar üzerinde barış içinde yaşama gayesine kavuşabilmesi için bugün tek emel olmuştur. Türkiye, adalet hissi olan her insana ve her cemiyete karşı, alnı açık ve temiz vicdanla bakacak durumdadır. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndaki rolünü 6 seneden beri türlü değişik durumlarda birleşmiş milletler farklı açıdan görmüşler ve farklı uygulamalarda bulunmuşlardır. Müsaade buyurursanız memleketimizin II. Dünya Savaşı'ndaki durumunu henüz söylenemeyecek sırlara dokunmamaya çalışarak birkaç cümle ile tekrar göz önünde geçirmek isterim.

“1939 ilkbaharında, ufuklar karardığı zaman Türkiye kendi benzerleri içinde tek millettir ki idealin doğru istikametini görerek açıktan İngiltere ve Fransa'nın yanında bulunmuştur. 1940 ta Fransa düştüğü ve İngiltere harbe başladığı zaman, İngiltere'nin kahramanlığını öven ve onun yanında bulunduğunu söyleyen tek millet yine biziz. Fransa ve İngiltere arasında ki siyasi ilişkilerin kesildiği Merselkebir ve Dakar Muharebelerinin yapıldığı günlerde bulunmaktayız. Fransa ve İngiltere ile yaptığımız üçlü ittifak anlaşması, iki müttefikimiz arasındaki olaylar yüzünden bizi hukukça kati bir tarafsızlığa mecbur ediyordu. Buna karşı kendiliğimizden İngiltere ile ittifakımızın yaşamakta olduğunu ilan eden biz olduk. İttifak taahhütlerimizin bizi SSCB ile hiçbir silahlı ihtilafa sevk edemeyeceğini, hususi bir protokol ile kayıt altına almıştık.

“1941 başında Rodos'tan Trakya'ya kadar, bütün Alman ve İtalyan kuvvetlerine karşı seferber olarak bekliyorduk. Hatırlamanızı isterim ki bu zamanda Irak'ta bir Mihver Hükümeti kurulmuş ve Suriye de Vişi Hükümeti, İngilizlere karşı açıktan cephe almıştı. Her taraftan mihver ile sarılmış olan Türk Milletinin, bütün Avrupa'yı ellerinde bulunduran mağrurlara karşı yalnız kendi imkânlarıyla ve son malî kaynaklarını tüketircesine fedakârlıkla istila yollarını kapaması insafla hatırlandığı zaman milletimizin yaptığı hizmetler ve göze aldığı tehlikeler takdir edilmek lazım gelir. SSCB'yle Almanlar arasında

harp başladıktan sonra, bu harp için tarafsız bulunduğumuzu iki savaşkan tarafa hemen bildirdik. 1941 ve 1942 SSCB ve İngiltere'nin mihverinin zorlamasına karşı çetin günler geçirdikleri zamanlardır. Bizim durumumuz bu zamanlarda ne kıymeti haiz olmuştur.

“Türkiye'nin durumunun müttefikler için gerçekten faydalı olduğunu, Sovyet Hükümeti, Büyükelçisi vasıtasıyla, Dışışleri Bakanlığımıza SSCB'nin takdirlerini belirten tafsilat vererek, 19.1.1942 tarihinde resmen tebliğ etmiştir.

“4 Aralık 1941 tarihinde, ABD Cumhurbaşkanı Türkiye'nin savunması ABD'nin savunması için hayati bir ehemmiyette olduğunu beyan ederek, kendiliğinden ve bir sözleşme imza etmeksizin bize ödünç verme ve kiralamadan malzeme vereceğini ilan etti. ABD ile Ödünç Verme ve Kiralama sözleşmesinin imzalanması 23 Şubat 1945 tarihindedir. İngiliz Hükümeti ise birçok defalar takdirlerinin bildirmiş ve 1943 başında İngiliz Başbakanı Adana'da daima iyi hatırlayacağımız bir demeçte bulunmuştur. Şimdi büyük mecliste 1943 sonundan beri Türkiye hakkında başlayan tenkitlere cevap vermek isterim.

“Bilirsiniz ki milletler arası ilişkiler de devletlerarası sırlar tekbir devletin malı değildir. Yalnız basit bir hakikatin ifadesi olmak üzere bize yapılan ıslahatların haksızlığını huzurunuzda belirtmek isterim. Almanlarla SSCB arasında harp çıkmadan önce, bizim Almanlarla dostluk anlaşması yapmış olmamız tenkit olunmuştur. İstanbul'un kapısına gelmiş olan Almanlar, SSCB ile Saldırmazlık anlaşması ile daha önce bağlanmışlardı. Memleket, mihverin bütün kuvvetlerine karşı yalnız başına dururken, ABD harpte yokken, İngiltere bütün kuvvetlerini adalarını Alman istilasına karşı ayakta tutarken ve SSCB Almanlarla bir saldırmazlık anlaşması ile bağılyken, Almanların bize saldırmayacaklarını kâğıt üzerine koymayı reddetmemiz bizden ne hakla beklenebilirdi? Hususıyla bu anlaşmada Türkiye'nin ittifak ödevlerine bağılı bulunduğu açıkça zikredilmiş, önce ve sonra bütün görüşmelerde Türkiye'den geçerek Almanların Suriye ve Irak'a yardımları kesin olarak reddedilmiş ve bu şartlar Almanlara kabul ettirildi.

“Bu Anlaşma Almanlar için, Türkiye hareketinin arzu ettikleri tarihe kadar sadece bir geciktirilmesi mahiyetinde oldu, sonraki ve bugünkü ifşalarla meydana çıktı. Fakat bizim içinde bütün askerî tedbirlerimizin ve milli fedakârlıklarımızın yanında nazik zamanları kazanacak bir vasıta olmuştur. Sovyet Hükümeti'nin, İngiltere ve ABD'nin, Türk durumunu

tenkit ettikleri tarihler, Almanlarla yaptığımız anlaşmadan sonradır. Demek ki bu anlaşma müttefik milletlerin vicdanında da zamanında zaruri görülmüş ve tenkitler kara günler geçtikten sonra, suni olarak meydana çıkarıldı.

“Almanlar Volga’ya kadar ilerledikleri zaman, bizimde kuvvetlerimizi Doğu Sınırlarımıza çekerek, SSCB’ye sıkıntı verdiğimiz birçok yerlerde söylendi. Hakikat milletlerce malum olmasa bile, resmi müttefik makamlarınca teferruatı ile bilinmek lazımdır ve hakikat bize isnat olunanların tamimiyle aksidir. Almanlar Volga’ya kadar ilerleyince, bizim savunma cephemiz, Rodos’tan Hopa’ya kadar genişledi. Almanların bütün Karadeniz cephemize karşı ansızın bir harekete geçmeleri ihtimali kuvvetlerimizi bütün Karadeniz cephesine yaymamıza ve hatta Ankara’nın savunulması için burada, başkentte kuvvet toplamamıza sebep olmuştur. Bu ihtiyat tedbirlerinin yersiz olmadığını, son günlerde meydana çıkan Alman planları açıkça gösterdi.

“1942 yaz sonunda Sovyet Hükümetine Almanların Kafkas cephesini arkadan vurmak için Trabzon’dan ve Hopa’dan çıkarma yapmaları ihtimaline karşı buralarda kuvvet topladığımızı ve memleketteki kuvvet ayırımının sebebi bu olduğunu resmen tebliğ ettik ve karşılık olarak SSCB’den memnunluk duyguları aldık. Harp sırasında kuvvetlerimizin yayımı yalnız mihvere karşı olduğunu daha inandırıcı bir surette söylemek mümkün değildir.

“Almanlara ve Japonlara harp açmamız müttefiklerin isteği ile oldu. Şimdi Almanlar ve Japonlarla harp haline girmemizin tenkitlerine giriyorum. Harp ilanımız tesirsiz ve müttefik zaferin kesin mahiyet aldıktan sonra yapılmış olduğu söylenmektedir. Harp ilanımızın tesiri hakkında bir iddiamız yoktur. Bizim iddiamız, harp ilan etmezden önce senelerce süren kâbus devrinde göttüğümüz hareket hattının müttefiklerimizin zaferine yardım ettiği merkezindedir ve bundan ibarettir. Bizim Almanlar ve Japonlarla harp haline girmemiz yalnız müttefiklerin isteği üzerine olmuştur. Onlar için herhangi bir ehemmiyeti var idi ki bizden bunu istediler. Müttefik zaferi kesin olduktan sonra harp ilan ettiğimiz bize söylenemez. Karanlık günlerde beraberdik, zafer günlerinde de ganimetten bir hisse almak davamız yoktu ki fırsattan istifadeyi düşünelim. Hareketimiz sadece müttefiklerin isteği üzerine ve onlarla beraberlik gereği yapıldı.

“1944 Ağustos’unda münasebet kestiğimiz zaman, derhal harbe girmeyişimizde tenkit olunuyor. Münasebet kestiğimiz anda İngiltere ile aramızda yazı ile karalaşan durum şudur: karar, fiili savaşılanlığa doğru Birinci adımdır. Türkiye’nin harbe girmesinin teferruatını Britanya Hükümeti, sonradan bizimle görüşeceğini bildirmiştir. O zamandan beri müttefiklerimiz bizden, ellerindeki hazır kararın tatbikini istemektedirler. boğazlardan SSCB’ye gönderilecek yardım gemilerinin tarafımızdan geçirilmemesi iddiasına gelince, bu tamamıyla boş bir iddiadır. Bütün İkinci Cihan Harbi boyunca Türkiye’nin bu bahiste bir kusuru yoktur.

“Eğer müttefikler, boğazlar yolu ile birbirlerine yardım edemedilerse, bu bizim herhangi bir tesirimizden değil, mihverin Akdeniz yollarını denizden ve havadan 1945 senesine kadar kapalı tutabilmiş olmasındandır. Bu bahiste şunu arz etmeyi faydalı görüyorum ki 1944 senesi Haziran’ında bazı Alman gemilerinin Karadeniz’den çıkmalarına İngiltere dikkatimizi çekti. Montrö sözleşmesinin bir bağitçısı sıfatıyla itiraz etti. Montrö sözleşmesinin sarih hükümleri üzerinde açılan hukuk tartışmaları nihayet bir hafta sürdü ve bizim, İngilizlerle ittifakımızı ve Birleşmiş Milletler davasını göz önüne alarak, kesin ve radikal kararımızla tartışmalar bitti. İkinci Cihan Harbinde Montrö sözleşmesinin herhangi bir şekilde zararlı olduğunu söylemeye imkân yoktur.

“Boğazların emniyetli ellerde olduğu ve bütün milletlerin menfaatine, serbest geçidin hiçbir engel karşısında bulunmadığı sabit olunmuştur. Sayın milletvekilleri; Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz. Alman siyaseti İkinci Cihan Harbinin, Birincinin devamı saydı. Gerçek şudur ki, Birinci Cihan Harbinde, merkezi grup tarafında bulunan bütün devletlerden yalnız Türkiye’den başkaları aynı safta bulunmuşlardır.

“Türkiye ise, Birinci Cihan Harbinin her memleketten fazla olarak dört sene daha yüklenmiş ve 1923’de barış yapabilmiş, büyük bir imparatorluk kaybetmiş, hayatını ve milli sınırlarını kurtarabilmek için hesapsız felaketler geçirmiştir. İşte bu memleket, onaltı sene sonra çıkan İkinci Cihan Harbinde türlü tehlikeleri göze alarak, açıktan açığa İngiltere’nin yanında ve Birleşmiş Milletler davasında kesin durum aldı. Bu duruma karşı eskiden kaybettiklerinden ve yeni ihtimallerden hiçbir şey istemeksizin elinden geldiği kadar faydalı

olmaya çalıştı. Herhangi bir bahane ile toprağı ve hakları üzerinde Türkiye’den bir şey istemek en ufak bir insaf ile izah edilemez.

“Biz, geçen hadiseleri ve haklarımızı, Sovyet milletlerine, İngiliz İmparatorluğu milletlerine ve Birleşik ABD milletlerine anlatabilsek, milletlerin bizi haklı bulacaklarına asla şüphemiz yoktur. Bu imkânı bulabilmek için bir hayal yapmıyorum. Sovyet, İngiliz ve ABD milletlerinin içine girerek, bu geniş Ummanlarda bu davayı işittirebilmek maddeten imkânımız dışındadır. Şu halde büyük milletlerin bizim meselelerimizden doğru olarak haberleri olabilmeleri, esaslı surette bu memleketlerde idare başında bulunanların adalet ve insaf hislerine bağlıdır. Eğer bu hisler, hakikatten ayrılırsa, büyük milletler içindeki anlayışların mahiyetini kestirmek güçtür. Bütün bunlarla beraber Birleşmiş Milletler anayasasının prensiplerini iyi ve samimi niyetlerle konulmuş olduklarına inanmak istiyoruz. Eğer insanlık hisleri gelecek dünya için temel tutulmak boş bir sözden ibaret değilse, Türkiye’nin yeni cihan barışı için faydalı bir unsur olduğunun teslim olunacağına inanıyoruz. Açıkça söyleriz ki, Türk topraklarından ve haklarından hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur. Şerefli insanlar olarak yaşayacağız ve şerefli insanlar olarak öleceğiz.

“Sayın Milletvekilleri; dış ilişkilerimizin bugünkü hali şudur. SSCB’yle aramızdaki dostluk anlaşmasının feshi üzerine, yeni esaslarda ve ciddi olarak iyileştirilmiş bir anlaşma yapmak için bütün gayretlerimizi sarf ettik. Bu gayretlerimizin bugünkü neticesini biliyorsunuz. Hakikaten daha iyi anlaşılacağından, iyi komşuluk hislerinin galebe çalarak, iki memleket arasında iyi ilişkiler kurulması ihtimalinden ümidimizi kesmiş değiliz. İmkânları daima iyi yürekle karşılayacağız.

“İngiltere ile ittifak münasebetiyle bağlıyız ve İkinci Cihan Harbi esnasında geçen türlü hadiselerden sonra, İngiliz milletinin bizimle iyi ve müttefik ilişkilerini faydalı bulacağına inanıyoruz.

“Bulgaristan’dan başlayarak Irak’a ve İran’a kadar bütün komşularımızın bağımsız milletler olarak yaşamalarını ve kendileriyle iyi münasebette bulunmamızı istiyoruz. Harp felaketinden sonra dost Yunanistan’ın kalkınması ve yaralarını iyileştirmesi yolundaki gayretlerini yakın bir sempati ile takip ediyoruz. Irak ile dostluk ilişkilerimizin gelişmesi ve

derinleşmesi ihtimallerini memnunlukla karşılıyoruz. Medeni bir millet ve devlet olarak insanlık ailesinin çalışkan ve faydalı bir uzvu olmaktan başka bir siyasî hedefimiz yoktur.”

EK-2 GAZETE ÖRNEKLERİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

8-8 950

Yeni Sabah

**İyi bir
Demokrasi**

En iyi demokrasi, kanunun ta-
mamla hâkim olduğu rejim-
de, demokratik tarz, seçim
şekli ve usulü ne olursa olsun,
çoğunluğun kabul ettiği kanun-
ların herkes için, tabiiyle ekal-
liyetle kalan muhalifler de da-
hil, muteber olmasıdır. Böyle ol-
maz da sözü ve reyî galebe çal-
mayan, kendi dediğinde ve görü-
şünde ısrar eder ve hele noktalı
sazarını yürütmek için zor kul-
lanmağa kalkarsa, demokrasi
havası tamamille bulamaz.

Şen günlerde, İtalyada, komü-
nistlerin çok teşkunliklar yaptık-
ları mefumdur. İtalyanın Atlan-
tik Faktına dahil olmak haysiye
tık Birleşmiş Milletlerde Kore
hakında alınan kararlara uy-
ması — fiilî yardıma geçmemekle
beraber, masarî olarak uy-
ması — komünistleri asabiyete sev-
ketmiştir. Mecliste üçte bir nis-
betinde milletvekilleri bulunan
ve memlekette sayıları altı ye-
di milyondan eksik olmayan
fakat ne de olsa nihayet bir e-
snalık teşkil eden bu sınıra, İ-
talyayı Atlantik Faktından e-
yirmak ve her hangi bir ihtimalde
de Sovyetlere karşı harp etme-
ğe sevk etmek için hiçbir va-
sıtaya bas vurmaktadır. Komü-
nist mahkemelerinde hükümlerle ya-
pılan arasturmalarında, silah, cep-
kane ve bombalar elde edilmiş-
tir. Bir harp süharında komü-
nistlerin Ruslara tarafında İtti-
zam ederek dahilide, kargasaklık-
lar çıkaracakları, ailenin komü-
nist liderler tarafından bilhassa
Sinyor Tocattati ve Nenni taraf-
larından tekrarlanmaktadır. De
Gasperin hükümetinin kâfi dere-
cede asımlı hareket etmediği
anlaşıyor. Bu beşinci kolun
bu derece vazık silâhlanması
karşısında mukabil tedbirler dü-
şünülmek ve alınmak lâzım gel-
mez mi? Onda, bir dış tecavüz
ânında, nihayet düşmanı karşı-
lamakla muvazzaf ve onunla
meggul olacaktır. O sırada, bir
de içerdeki sabotajlarla, ayak-
lanmalarla uğraşmağa mecbur
ve mahkûm olmalı mıdır? Böyle
bir hal hiç tervis olunur ve hav-
sala kabul eder mi?

Demokratik ve hürriyetin bu
şekilde anlaşılmaması ve tatbik e-
dilmesi İtalyaya çok pahalıya
mal olabilir. Faraza geçenlerde
bir komünist nümayişî sırasında
bu gösteriye iştirâk eden Ayân-
dan biri, inzibati muhafazaya
memur polis komiserlerinden
biriyle kavga etmiş ve herkesin
içinde sokak ortasında, zavallı
adamını tokatlamıştır. Zavallı
komiser bu harekete fiilî muka-
belede bulunmuş fakat Ayân
Azasını tevkiif ederek karakola
götmüştür. İçişleri Bakanı bir
kaç dakika sonra, durumdan ha-
berdar olunca derhal Ayânı tah-
liye ettirmiş ve fazla olarak da
polis komiserini başka bir vazife
nakletmiştir. Yâni komi-
ser hem tokatı vermiş, hem de
memurluğundan uzaklaştırılmak
suretille tokatı atan takviye ve
teşci olmuştur.

Böyle bir zihniyet hâkim olur-
(Devamı Sa. 5. Sü 6 da)

**İyi bir
Demokrasi**

(Başmakaleden devamı)
sa memleketin asayiş ve inzibat
kuvvetleri nasıl sükûn ve emni-
yeti muhafaza etmek kudret ve
imkânını nefislerinde bulurlar.
Teşriî masuniyet çok yerinde
bir hakîr ama bu dokunmama-
lık hükümetin inzibat kuvvetle-
rine fiilî taarruz için bir hak ve-
rir mi?

İkinci bir örnek de yine bu-
günlerde, Belçikadan gelen kral
halkın (%58) nin reyile tahta
döndüğü halde ekalilyette olan
sosyalist ve komünist kitleler,
sokak nümayişleri, saray üzeri-
ne yürünmeler, sabotajlar, tehdit-
ler ve grevlerle hükümdarı, taht-
tan feragate mecbur ettiler, İk-
tidarda çoğunluğu temsil eden
bir kabine olduğu halde...

Demokrasi de bir idare tarzı-
dır ki kendine göre usul ve ka-
deleri vardır. Onlara riayet e-
dilmey ve o esaslardan uzakla-
şılırsa mekanizması iyi işlemez ol-
ur. Dilkatîl çekecek nokta su-
dur ki mösyö (Speak) gibi Av-
rupa ve dünyada tanınmış bir
devlet adamı bir eski Başbakan
ve bir eski Dışişleri Bakanı hal-
kı hükümdarı aleyhine kışkırt-
makta ön safa geçmiştir ve ni-
hayet dediğini yaptırmış azın-
lın sözü çoğunluğa galebe et-
miştir.

Demokratik hayatına yeni gir-
meğe çalışan bizler için, bu dış
örneklerden lâzım gelen ibret
dersi almak lâzımdır. Demokra-
si kanun üstünlüğü ve çoğunluk
nizamıdır.

YENİ SABAH

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

Hastahânedede

204 811 3

480.01 / 204.811.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

10-8-950

vatan

Atlantik Paktı

Hikmet Bayur'a göre Atlantik Paktına girmek zarurîdir

«Koreye asker sevkinin neticesi bu olabilecekse,
yapılan fedakârlık yerindedir.»

«Birleşmiş Milletler teminatı gayri kâfidir,
halbuki Atlantik paktı bir realitedir.»

Millet Partisi genel başkanı Hikmet Bayur, Atlantik paktı, Koreye asker sevki münasebetiyle yapılan münakaşalar mevzu-
unda dün kendisine suaj soran bir arkadaşımıza şu beyanatta
bulunmuştur:

— Birleşmiş Milletler anaya-sam devletlerin güvenliğini kâfi de
(Devamı Sa: 2. S. 2 de)

Amerikan yardımı

Bir Amerikan gazetesi bize yapılan yardımın, Yunanistan'a yapılan yardımdan daha az olduğunu ve Türkiye'nin kalkınması için Amerika'nın gayret göstermediğini gençlerde yazdı. Bu yazıyı siz de Hürriyet sütunlarında okudunuz.

Amerikan yardımının Türk varlığı ile kabili telif olmadığını şimdiye kadar bu sütunlarda söyledik, durduk. Kabinemizde bir Marshall Planı Bakanı bulunmasına rağmen, ihtiyaçlarımızı bir türlü Amerikalılara anlatamıyoruz. Amerikalılar, Avrupalıların her türlü yardımına koşuyorlar. Kendi gözümle gördüm, yıkılan çarşılardan tutunuz da, ekmekçinin ununa kadar her şeyde Amerikan yardımı var. Bunu tahmin olarak söylemiyorum: Amerika'dan yardım gören her müesseseye, her şahıs üstelik Amerikan yıldızlarını havi bir de yafıyı dükkânı üzerine yapıyor. Bugün bütün Avrupa'nın bir tek umidi var: O da Türk ordusudur. Hangi acnebiyle görüştüysen, bunu dinledim. Demek oluyor ki, bu vaziyetimizi bizden başka herkes biliyor ve takdir ediyor. Şimdi gelin de, dışından ve tırnağından arttırarak ordusunu besleyen ve dünyanın kurtarıcısı rolüne çıkan Türkiye'nin halini beraber tetkik edelim: Adnan Menderes hükümeti, ne vapid vapid, Marshall Planı meselesini bu gülünç halde kurtarmalıdır.

Amerikalılara anlatmalıyız ki, biz kuvvetli bir orduya sahibiz. Biz kendilerine güvenilir insanlarız. Bizde komünizm yok. O halde yardıma en layık insanlar da bizleriz. Yarı harp patlayınca bizden yardım istiyorlarsa yardım etmesini de bilmelidiler.

Sedat Şinasi

HÜRRIYET in
Bugünkü Sayısı
154.750
Adat Basılıdır.

Hürriyet 14.1-51 Marshall yardımı

— Başmakaleden devam —

pılacak bazı şeyler vardır ki Adnan Menderes hükümetinin bunlara teşebbüs etmiş olduğunu tahmin edebiliriz. Mr. Russel Dorr bir müddettenberi Devlet Reisimiz ve hükümet erkânımızla temas halinde olduğuna göre, iktisadi ihtiyaclarımızın kendisine iyice anlatılmış olması icab eder. Uç aydanberi iktidar mevkiine gelmiş olan Demokrat Parti ve hükümeti, Marshall plânı dosyalarını tetkik ederek eski iktidarın hatalarını olduğu gibi Mr. Russel Dorr'un görüşlerini de öğrenmiş ve bize neden bu kadar az yardım yapıldığının sebeplerini de anlamıştır. Bütün bunları öğrenip anladıktan sonra, yardımın kifayetsiz olmasına mâni teşkil eden sebeplerin hiç olmazsa bizim cepimizden ortadan kaldırılması ve iktisadi ihtiyaclarımızı tekabül edecek derecede yardım yapılmasının sağlanması mümkündür, sanıyoruz.

Marshall yardım plânının tatbikine başlandığı zamandanberi, bu sütünlarda müdafaa ettiğimiz tez şudur: Mademki dost Amerika, Türkiyenin ve kendi tabirleriyle Türkiye kaleninın kuvvetli olmasına ehemmiyet ve kıymet vermektedir. Bir memleketin kuvvetli olması, yalnız ordularının savaş kabiliyeti ile değil, hattâ daha ziyade iktisadi kuvvetile ölçülür. Fransızların potensiel de guerre dedikleri ve bizim harb gücü diye tercüme ettiğimiz mevzu içinde, iktisadi kuvvet en başta gelir. İktisaden zayıf bir memleket harb gücü bakımından tamamille kuvvetli sayılamaz. Türkiye kaleninın kuvvetli olması için, yalnız askeri silâh ve malzeme yardımını kâfi değildir; iktisadi yardımın da kifayetsiz olması ve ihtiyaclarımızı karşılaması lâzımdır.

İngiltere gibi büyük ve zengin bir devletin dahi, iktisadi kalkınmasını temin için Marshall plânından azami yardım gördüğü gözönüne alınca, harbe girmemiş olmakla beraber iktisadi hayatı harb yüzünden bozulmuş olan Türkiyemize, meselâ harbe ve harbden sonra da tarafsız kalmış olan İsveçten daha az yardım görmesi elbette doğru değildir.

Bu realiteyi, Mr. Russel Dorr'a ve onun vasıtasile de dost Amerikaya anlatmak ve Marshall yardım plânından daha fazla yardım sağlamak yeni iktidara düşer. Kaldı ki Mr. Russel Dorr da geçen mayısta, Türkiyeye yapılan iktisadi yardımın artırılacağını söylemişti.

Adnan Menderes hükümetinin bu mühim meselede eski iktidar hükümetlerinden daha başarılı olmasını dileriz.

CUMHURİYET

Türkiye ve Marshall Yardımı

Cavid ORAL

Türkiye'nin dünya siyasetindeki rolü gün geçtikçe ehemmiyet kesbetmektedir.

Bir taraftan coğrafi vaziyetimiz, diğer taraftan memleketimizin askeri kudreti, bizi bugün birinci sınıf Devletler arasında bulundurması lâzımdır. Çünkü bugün Avrupa Devletlerinin hali meâladır. Bunlardan belli başlılarının vaziyeti şuydur:

Almanya yıkılmış ve parçalanmış bir vaziyettedir. Muttefikimiz Fransa harp korkusu içindedir ve Sovyet tehlikesi karşısında hâlâ Alman militarizminin hayalleriyle sayıklamaktadır. İtalya'nın harp gücü büyük safalar tecrübe olmaktadır. İngiliz müttelikimize gidecek; o da yakın bir harp tehlikesi için hazırlanmış değildir. Atlantik Pakti'ne dahil diğer küçük devletler üzerinde fazla duşmana bile ihtiyacı yoktur. Zira bunların hepisi kendi mînas ve tahsil âleminde bir ordu bulundurmaktan çok uzaktır. Bugünkü vaziyete göre hepisi de kendileri haris Amerika'ya bağlıdır. Kendileri hiçbir fedakarlığa katılmaya yanaşmaması her fedakarlığı Amerika'dan beklemektedirler.

Gün için de Avrupa'nın bu ruh hâlinde Amerika üzerindeki etkisi pek kötü olmaktadır. Netekim geçenlerde eski Cumhurbaşkanı Mr. Hoover, Amerika'nın yine bir infirmitiyeye düşmesi halinde konuşarak da Avrupa milletlerindeki bu müddet pek kötü olduğunu ifade etmiştir.

Harp, Amerika'nın dünyadaki en büyük kuvveti haline gelmiş ve bu kuvveti kullanarak dünyanın her tarafını idare etmektedir. General Marshall'ın başkanı olduğu Milletler Devletleri Konferansı'nın gün geçtikçe güçlenmesi de bu durumun bir göstergesidir. Çünkü bu konferansın amacı, dünya barışını sağlamak ve dünya ekonomisini canlandırmaktır. Bu konferansın başkanı, Amerika'nın dış politikasını belirleyen kişidir. Bu konferansın başkanı, Amerika'nın dış politikasını belirleyen kişidir.

Marshall yardımı

RADYO TELEFON TELGRAFI

Hikmet Bayur'a göre Atlantik Paktına girmek zarurîdir

(Bağı 1 içinde)

recede temin edemediği için Atlantik paktı akdedilmiştir. Birleşmiş Milletlerde mütecavize karşı hareket kararının verilmesi için Rusyanın veto hakkını kullanması lâzımdır. Kore işinde Ruslar Birleşmiş Milletleri boykot ettikleri için ve yalnız o sayede bir karar alınması mümkün olmuştur.

Bundan başka Birleşmiş Milletler Anayasasının 43 üncü maddesinin icapları henüz yerine getirilmemiş, yani askerî yardımın teşkilatlanması ve tertiplenmesi henüz yapılmamıştır.

Dolayısıyla de, Birleşmiş Milletler anayasası bugün için sadece bir ümit ifadesi taşımaktadır.

Halbuki Atlantik paktının bünyesini sarsacak böyle bir durum yoktur. O, Rus vetosu ile durdurulamaz ve pakta giren bütün devletler mütecavize savaşmayı peşinen kabul etmişlerdir. Bu pakt az çok bir realitedir.

Bundan sonra tecavüze uğrayan hangi devlet Rusların Birleşmiş Milletlerde namevcüt olmaları gibi bir fırsatı umabilir?

Bundan başka Kore esasen bir Amerikan işgal bölgesiydi ve onun yanbaşında (Japonyada) dört Amerikan tümeni vardı. Binaenaleyh ona yardım için istisnal ve fevkalâde uygun şartlar tesadüfen bir araya gelmiş bulundu. Fakat bu bile Korenin % 90'ının istilâya uğramasına mâni olamadı.

— O halde; Birleşmiş Milletler mekanizması ne kadar iyi işlerse işlesin bir işe yarayamayacağı kanaatindedesiniz?

«Evet; yukarıdaki misale göre ve bugünkü şartlar altında Birleşmiş Milletler teminatının tamamıyla gayri olduğu kanaatindedeyim ve güvenimizin, ancak Atlantik paktına kabulümüzle sağlanabileceğine inanıyorum.

Sayet Koreye askerî sevkinin neticesi bu olabileceyse yapılan fedakârlık yarındadır. Yoksa Birleşmiş Milletler teşkilâtının yardımına tertibatını ister bir ha-

le getirmeyi umduysak tamamıyla hayale kapıldık demektir. Zira onun işlemesi Rusyanın hüsnüniyet gösterip veto hakkını kullanmamasına bağlıdır.»

İngilterenin kanaati

Londra, 9 (A.A.) — Resmî kaynaklardan bugün bildirildiğine göre, İngiliz hükûmetinin görüşü, Türkiyenin Atlantik paktına üye olarak kabulünün kuzey Atlantik paktı devletlerinin müsterek kararına bağlı olması icap ettiği yolundadır.

Türkiyenin kabulünün Atlantik paktı üyelerinin 15 Eylülde Newyorkta yapacakları toplantıda görüşüleceğini bildiren bu kaynaklar şöyle demişlerdir:

«Toplantıya, bu hususta takip edeceğimiz siyaseti açıklamadan gideceğiz. Hükûmetin, Türkiyenin üyeliğini isteyip istemediğini şimdiden bildirmesi kötü bir siyaset olur. Bu, pakta dahil diğer üyelerle birlikte ele alınması icap eden bir sualdir.»

Türkiyenin kabulünü, paktın bütün üyelerinin desteklemesi beklenmemektedir. Norveçle Danimarkanın, kendi bölgelerindeki savunma kuvvetlerinin bölünmesi endişesiyle bazı itirazlar ileri sürmesi beklenmektedir.

Sovyet - İran paktı yapılmıyacak

Tahran, 9 (A.A.) — Dış İşler Bakanlığı sözcüsü bugün İran Sovyet Rusya arasında bir köklü yardım paktı imzalan yolunda yabancı kaynaklar verilen haberleri yalanlar.

Kraliçe Nazlı bulacak

San Fransisko 9
sır ana kraliçesi
Faruk'un kendi
ve servetinden
berini alıncı
bulmam icar

Kral Faruk'un gücü

Russell Dorr'un Marshall yardımına ait beyanati

(Bogtarafi 1 hucde)

— İzmir'de basın mensup- larile çalışmaktan büyük bir zevk duymaktayız. İzmir'de bulunduğum müddet içinde sizin enüstri birliğinizin temsilcileriyle beraber çalıştım ve bazı meseleleri beraberce müzakere ettim.

İzmirdeki endüstrilerden çimento fabrikası, pamuk yağı rafinerisi ve İzmir civarındaki memlahaları için Marshall plânı yardımları tahsis edilmiştir. Onları biliyorsunuz.

Avrupa tediye birliğinin kurulmasına harp senelerinde bozulan sistem yerine İkinci Cihan Harbinden önceki muvazene sistemine rücu etmek mümkün olabilecektir. Dönüş kelime tam olmayacaktır. Fakat Avrupa'da Marshall plânı memleketleri arasında serbest bir dünya ticaretine doğru heri adımlar hazırlamak mümkün olabilecektir, ümidindeyim. Esasen prensip iktisadın üçlü ticaret dediğileri bu sistem içinde memleketlerarası ticaretin gelişmesidir. Serbest ticaretin tekrar kurulması bizim esas gayemiz olduğuna göre Marshall plânı memleketleri arasında böyle bir sistemin kurulması gayelerimize doğru adımları bir adım teşkil etmektedir. Avrupa tediyeleri birliği plânı, Marshall plânı tarafından finanse edilmekte ve Avrupalılararası klering evinin işleme sermayesi Marshall plânı yardım fonundan temin olmaktadır. Bu müessesinin işleme sermayesi olarak 350 milyon dolar tahsis edilmiştir.

Russell Dorr, 1951 ve daha sonraki yıllar için memleketimize yapılacak yardımlara dair bir program hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki suale bu bahiste Ankara'da müzakerelerin cereyan ettirilme işaret ederek şöyle cevap vermiştir:

«Hususi müteğbislerin enüstri projelerine bu seneki programlarda yer verilecektir. Biz daima hususi teşebbüsün Marshall plânından faydalanması tezini destekledik. Hükümetin bu husustaki noktai nazarına gelince, bu, Türk hükümeti makamlarının cevap vermesi icabeden bir meseledir. 948-49 yılı ve ondan sonraki fonlardan 3 milyon dolardan fazla bir miktarını hususi teşebbüse ayırmıştık. Bu sene de daha ehemmiyetli bir miktarını ayıracağız.

Marshall plânının Contr-Parti fonu, Türkiye hükümetinin Marshall plânı gayeleri için sarfi gereken ve fakat iktisadi işbirliği idarecisi Mr. Hoffman'ın mutabakatı alınarak istimal edilir. Bu fonun istimalindeki gayenin Avrupa'daki iktisadi işbirliğinin gayelerine mutabık olması şarttır. Şimdiki halde bu usullere göre hazırlanan projeler hakkında iktisadi işbirliği heyeti ile müzakere edilmektedir. Anlaşmaya varılmaz Türkiye'deki Marshall plânı heyetinin tavsiyeleriyle bu projeler Vaşingtona gönderilecektir. Bu fonun istimali için soylediğim projeleri hazırlamakla meşgulüz. Takdir edersiniz ki bu projelerden hangisinin Avrupa'nun kalbine daha fazla yardım edeceği meselesi görününde tutularak yapılmaktadır.»

Mütakibin Russel Dorr:

«Bulgaristan'daki Türkler'i tehlik için komşu memleketin gayeleri hususi düşünceler ve maksatlarla verdiği anlaşılabilir nota ve bunun Türk hükümetinin önüne çıkardığı gailleyi Marshall plânının maddi ve manevi kısımlarıyla az çok karşılamak mümkün olabilecek midir?...» sualine şu cevabı vermiştir:

«— Bu suale derhal cevap verirsem gazeteci arkadaşlarımızın benim için mesele önünde düşünmeden cevap veren bir insan olduğumu sanmalarından çekinirim. Ve böyle birşeyi arzu etmem. Bu mevzuun teferruatına kadar tetkik edilmesi icabettiği kanaatindeyim. Bu hususu tetkik edip beyanat vermeye çalışacağımı.»

Ege muntikasına Marshall yardımı

Russel Dorr, yapılmakta olan işleri izah etti ve Amerikan vergi mükelleflerini şükranla andı

Russel Dorr ve eşi İzmir Belediye Reisi ile Fuarda

Izmir, 22 (Özel Muhabirimizden) — Marshall Planı Türkiye İcra Komitesi Başkanı Mr. Russel Dorr bugün İzmir Fuarındaki Marshall Planı Pavilyonunda verilen kokteyilde bir konuşma yapmış, ezeliyle demmiştir ki :

"Sulh uğrunda çalışıldığı zaman dünya üzerindeki insanların yapmış oldukları güzel şeyleri bizlere sunmak suretiyle İzmir Fuarı dünya ticaretini tesise teşvik etmektedir. Bu hareketiyle hepimizin hayranlığını kazandı. Şuna emin olabilirsiniz. Marshall Planı da bu gibi malların tesisine engel teşkil eden mali meniaları kaldırmak suretiyle aynı gayeye hizmet etmeye çalışmaktadır. Kıymetli davetlilerimize arasında buharan ticaret ve iş adamlarının İkinci Dünya Harbinden evvelki zamanlarda olduğu gibi bugün de Marshall Planı sayesinde Avrupa memleketleri parastıyla bir kere daha serbest bir alışveriş imkânının tesadüsünden memnun olduklarına eminim. Avrupa tedviye birliği sayesinde Türkiye şimdi Marshall Planına dahil olan memleketlerden herhangi birine istediğini satabildiği gibi on senedenberidir ilk defa olmak üzere de temin ettiği yabancı dövizle istediği herhangi bir memlekette mal satın alabilecektir. Bir kere daha bu muntakada ticaret serbestleşmiş ve geçen on sene zarfındaki dar kanaldan dışarıya çıkmıştır. Bu, Türkiye'ye daha çok mal girmesi, yabancı memleketlere daha çok mal satılması ve her tarafta daha çok refah demektir.

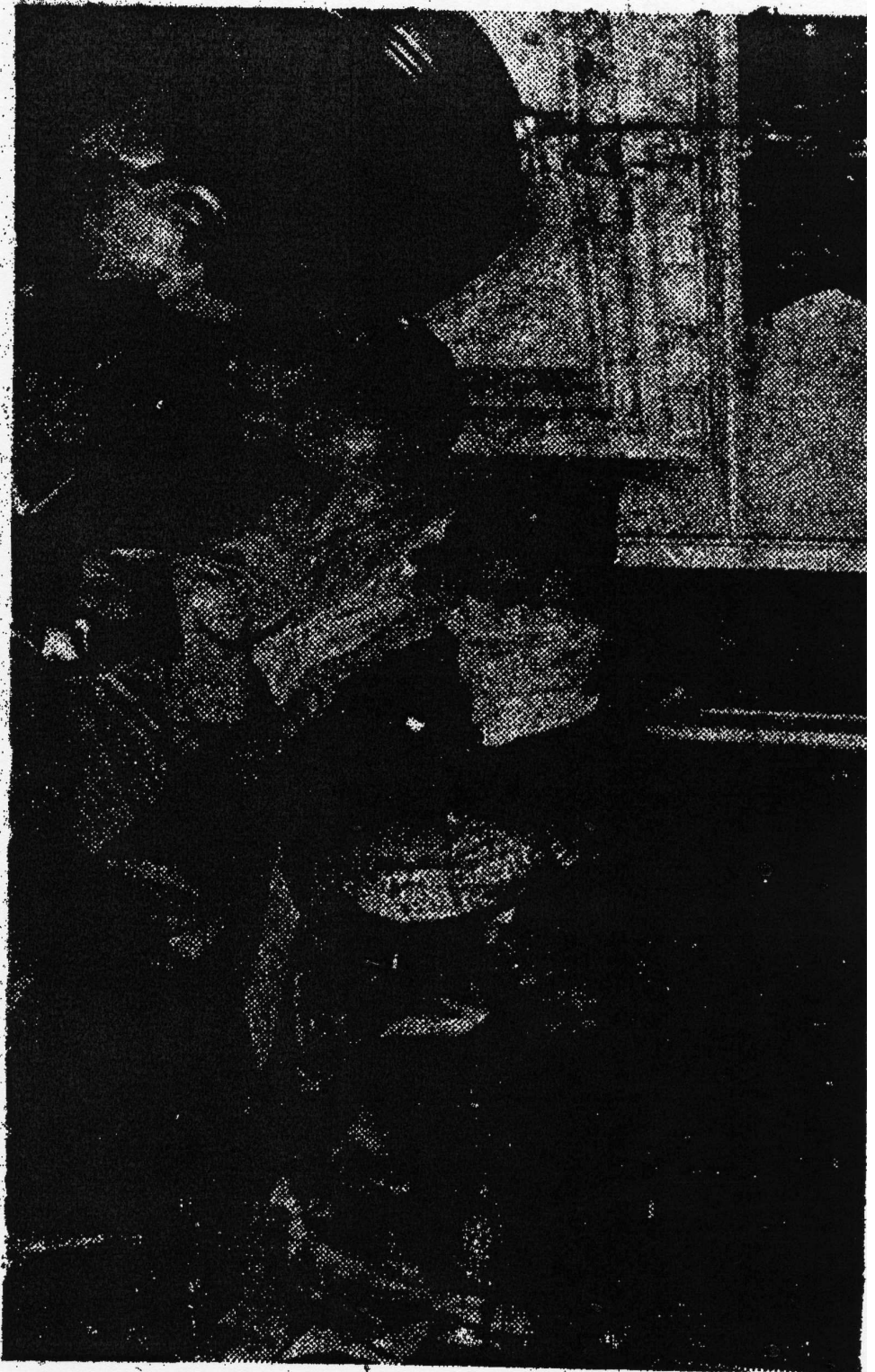
Biz, Marshall Planı mensupları halen daha serbestçe teşah edilabilen sulh zamanının meyveleri olan malların istihsalini arttırmaya yardım etmek için Türkiye'de bulunuyoruz. Bugün, pamuk, demir, kömür, krom, çelik, çimento istihsalatını arttırmak hususunda karfettiğimiz gayretleri ve aynı zamanda da yolların inşası, gemilerin satın alınması, demiryollarının tasfiyesi ve yeni fabrikaların kurulması hususunda sarfedilen mesaiyi Türk halkına anlatmak için Türk basını çok büyük bir alıcenaplilik göstermiştir. Bu faaliyet pavilyonundaki panolarda da izah edilmektedir.

Bu mümbit Ege muntikasında yapmakta olduğumuz işlerden bir kaç tanesini saymak isterim:

İstirebilirler" diye düşünmüşlerdir. Bilakis Türkiye çiftçilerine makineler satın alınması için milyonlarca dolar verdiler. Amerikan vergi mükellefleri arasında yüzbinlerce imalatçı bulunmaktadır. Fakat bu imalatçılar, "Dolarlarımızı Türk lere vermeyiniz, zira onlar çelik, mensucat ve kimyevi maddeler üzerine fabrikalar kurmak niyetindedirler. Eğer fabrika kurarlarsa bu malların Türkiye'de satışı bizim için çok güç olacaktır, demediler. Bilakis Türk fabrikalarının kurulması için teçhizatı temin ettiler.

Niçin? Çünkü bir çok Türklerin sarahaten görmüş olduğu şeyi onlar da anladılar. Her dünyaya mensupları bizim için herhangi bir ticari rekabet veya pazar bulma yarışından çok daha önemli olan müşterek bir gaye mevcuttur. Bazı şeylerin paha bilmeyecek kadar kıymetli olduğunda hepimiz mutabız. Hürriyetin kıymetini tayin edilecek bir bir meblağ mevcut değildir. Yabancı boyunduruğu altında yaşayan ve ıstırap çeken bir milletin acısını dindirebilen bir meblağ bulunmuşunu tarih kaydetmiştir. Atatürk inkilabı bağladığı tarihtenberidir siz Türkler daha iyi ve daha hür bir yaşayış şekli bulmak maksadıyla daima ileriye bakağelmışsınızdir. Bilakis Amerika'da "Amerikan idması" dediğimiz şeyi ilham eden iste bu aynı ruhtur. Birleşmiş Milletlerin yanında Kore'deki istila hareketlerine karşı durmak için Türkleri sevmeden ruh da iste budur. Türk Milletine ve hürriyet seven diğer milletlere yardım etmek için bir haftalık kazançlarının verilmesine, Amerikan işçi ve iş adamlarını sevkecek hissiyat da bittir başka bir şey değildir. Zira onlar da biliyorlar ki hürriyet her şeyden kıymetlidir. Marshall Yardımının kullanılmasını ilham edebilirse bütün Türkiye'ye daha iyi bir yaşama şekli ilham edecek olan iste gene bu ruhtur."

23.

Russell Dorr'un dilu kumhnde Demir Ektekte yop tuğu basın toplantısı

İzmir, 23 (A.A) — İktisadi İşbirliği Idaresi Türkiye İcra Komitesi Başkanı Mr. Russell Dorr bu sabah saat 9 da De.

mirkonak'ta bir basın toplantısı tertip ederek aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

[Devamı Sa: 5 Su: 4 tey

1 — Çiftlikleriniz için zirai makineler temin etmekteyiz. Bir seneden biraz fazla bir zaman içinde 1400 parça zirai teçhizat dağıtılmış olduktan başka her gün yenileri de gelmektedir.

2 — Ege muntakasındaki ev ve fabrikalara daha fazla ve daha ucuz kömür temin etmek için büyük bir önem taşıyan Soma, Değirmisaz ve Tunçbilek kömür ocaklarını geliştiriyoruz.

3 — İzmir'de inşa edilecek olan büyük bir çimento fabrikasını finanse ediyoruz. Bu fabrika işlemeğe başladığı zaman çimento İzmir'de daha ucuz ve daha mebzul olacaktır.

4 — Çamaltındaki tuzlada istihali artırmak ve maliyet fiyatını düşürmek için plân ve teçhizat sağlıyoruz.

5 — Büyük Menderes vâdisindeki sulama projesinin tamamlanması için bir taraftan teçhizat temin edildiği gibi diğer taraftan da ileride yapılacak gelişmeleri gözönünde tutarak Amerikan mühendislerine tetkikat yaptırmaktayız.

6 — İzmir yakınlarında pamuk tohumu ayıklama ve yağ çıkarma fabrikasının kurulabilmesi için finansman temin ediyoruz.

7 — Ege muntakasındaki yolların geliştirilmesi için yol inşaat makineleri ve mahalli finansman temin ediyoruz. Bu yollar, memleketin önemli diğer yollarına bağlanacaktır. Bu suretle kara yolu nakliyatı daha ucuz, daha çabuk ve daha rahat bir hale gelecektir.

8 — İzmir limanında çalışmak üzere gemilerin satın alınmasını sağlıyoruz.

Diğer taraftan da bu büyük muntakanın hayat seviyesini yükseltecek ve istihalatını artıracak olan değerli herhangi bir projenin tatbikini sağlamak üzere imkânlarımız dahilinde yardım etmeye hazırız.

Ümit ederim ki bu noktada bu işlerin başarılmasında başlıca şmil olan Amerikan vergi mükelleflerini şükranla anarken Türk dostlarımız beni mazur görecektirlerdir. Memnuniyet verici olmakla beraber hayretle müşahede ettim ki onlar esas meseleyi büyük bir sarahatle görebilmişlerdir. Bu vergi mükellefleri arasında milyonlarca Amerikan çiftçisi bulunmaktadır. Fakat bunlar "Türk çiftçilerine traktör almak için dolarlarımızı vermeyiniz daha çok pamuk ve buğday yetiştirerek bizim satış imkânlarımızı güc-

8. 1950
Wm. Russell Davis
Prosesor Yardımcısı

17-8-950

Atkan

11 Ağustos 1939

Atlantik paktının genişletilmesi

Le Monde gazetesi yazdığı makede buna taraftar oluyor

Paris'te çıkan ve Fransız Dışişleri Bakanlığı ile aynı münasebeti olan Le Monde gazetesi Atlantik paktına dair bir baş makede neşretmiştir. Fransız gazetesi bunda diyor ki:

Yunanistan ve Türkiye, Atlantik paktının 12 üyesine bir nota göndererek bu batı teşkilâtına girmek istediklerini bildirmişlerdir. Strazburg'da Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Yunan Dışişleri Bakanı müsteşarı Politis bu arzuyu Fransız Dışişleri Bakanı Schuman'a haber vermişlerdir.

Fuat Köprülü aynı zamanda M. Bevin'in nezdinde de teşebbüsüne bulunmuştur. Bu talep hiç şüphesiz Atlantik camiası Bakanlarının Eylül ayında Vasingtonda yapacakları toplantıda tetkik edilecektir.

M. Politis ve Köprülü, gazetelere verdikleri demeçlerde hükümetlerinin arzularını hakkı göstermişlerdir. Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisi batı devletlerinin politikasına bağlıdır. Bu devletler son seneler zarfında Amerikadan mühim askeri yardım görmüşlerdir ve bir dünya harbine derhal sürüklenecelerdir.

Bu sebeple Atlantik paktına girmenin emniyetlerini arttıracığını tahmin ediyorlar.

Buna cevaben denilebilir ki Atlantik paktı Atlantik kıyılarında bulunan memleketlere (İtalya müstesna) münhasır kısmi bir müdafaa sistemidir. Türkiye ve Yunanistan bu coğrafi sahada değildirler. Avustralya, Hindistan gibi İngiliz devletler camiasına dahil memleketlerden bir kısmi paktı imza etmemişlerdir. Bugünkü ittifak sistemi dışında kalan memleketleri içine alacak bir Pasifik paktı, bir Doğu Akdeniz paktı gibi anlaşmaların akdi düşünülmektedir.

M. Politis bu itirazlara cevaben müsterek emniyetin temini edecek herhangi bir sistemine şekilde olursa olsun, temenniye şayan olduğunu da söylüyor 1948 de Çaldarıs tarafından teklif edilen Akdeniz paktı fikrini ıleri sürmemekle beraber bu beyanat Yunanistanın Atlantik, Akdeniz veya diğer bir isimde olsun, müdafaaasını batı Avrupa bağlayacak ittifak sistemini kabul edeceği hisatını vermiyor mu? Takdir edilir ki ayrı mutakalat için ayrı müdafaa planları lâzımdır. Bu, siyasi olmaktan ziyade askeri bir meseledir. Esasen bu planlar sıkı

bir surette birbirine bağlanmak lâzımdır.

Türkiye ve Yunanistan, bazı komşularının şüpheli vaziyetleri dolayısıyla batı ile daha sıkı bir birlik temenni ediyorlar. Bir harbe Yugoslavyanın vaziyetinin ne olacağını hiç kimse bilmez. Orta Doğuda da vaziyet vamaı değildir. İsrail, İran, arap memleketlerinin ekseriyeti batı politikasını tercih etmekle beraber bazı arap liderleri Sovyetlerin hatırını gözetmek istiyorlar. Bu hal, iki cemahtan tehlike uğraması ihtimali dolayısıyla, Türkiyeyi endişelendirmekten halli kalamaz.

Ankara parlamentosunda vuku bulan müzakere ve Türk matbuatında devam eden münaakaşa Türkiye'nin talebini icabettiren sebepleri aydınlatmaktadır. Aynı sebepler Yunanistan için de vaktidir.

Eski Cumhurbaşkanı İnönü Amerikadan başka memleketlerin Güney Koredeki yardımının geç ve tereddütü olduğunu söylemiştir. Aynı kıyafetsizlik Balkanlarda ve Orta Doğuda da göze çarparsa taarruza uğrayan memleketler müdafaa edilemezden evvel istilâ edileceklerdir.

Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'a taarruzu bir harbe sebebi saydığı doğrudur. Fakat Atlantik paktını imza etmiş olan diğer devletler için de aynı şey söylenebilir mi? Türkiye ve Yunanistan, görünüşe bakılırsa, muhtemel korunmalarını temin etmek için Birleşmiş Milletlerden daha mahdut, fakat daha emin bir pakta girmek istiyorlar.

Muhtemel mütaarruzun ve peyklernin düşünceleri şimdi San Fransisko konferansı zamanından daha iyi biliniyor. Bunların tehdit ettiklerini bir araya toplamak zamanı gelmemiş midir?

Türkiye'nin Atlantik Ordusuna İştiraki

Amerika bu talebimizi destekliyor fakat İngiltere şiddetle muhalif

Londra, 1 Ocak (Reuter) — Ummiyetle iyi haber alan bir kaynaktan bugün bildirildiğine göre, Birleşik Amerika müzakereler Kurmay Heyeti Başkanları, Türkiye ve Yunanistan tarafından doğrudan doğruya Atlantik Paktı Komutanı General Eisenhower'ın komutanlığının bir kısmını teşkil edecekleri yolunda yapılan talebi halen kuvvetle desteklemektedirler.

Haber verildiğine göre, Birleşik Amerika, Batı Akdeniz'de Amiral Carney'nin komutanlığı ile aynı esaslar dahilinde birleşik olacak ve Türkiye ile Yunanistan'ı da içine alacak bir Atlantik Paktı Telli Komutanlığının teşkilini şiddetle desteklemeğe hazırdır.

İttifakın bu iki yeni üyesinin gelecekte oynayacakları askeri rol halen Washington'da bir Atlantik Paktı yüksek askeri komisyona ve daimi grupunda cumartesi günü başlayan ve devam eden toplantılarda tartışılmaktadır.

Birleşik Amerika, İngiltere ve Fransa Genelkurmay Başkanlıkları temsilcilerinden müteşekkil bu gruba geçen hafta Türkiye Genelkurmay Başkanlığı Eğitim Dairesi Başkanı Amiral Aziz Uluhan ile Yunanistan'ın Washington'daki askeri ataşesi General

Crisolra Ketsos da katılmıştır.

Daimi Grupun müzakereleri, gelecek hafta Churchill ve Truman Atlantik Paktına müteselsil bütün meseleleri teklif ettikleri zaman görüşmelerinin mevzuunu teşkil edecektir.

Bildirildiğine göre İngiltere, Türkiye'nin doğrudan doğruya General Eisenhower'ın komutanlığına bağlanmasına katı yapıcı itirazlarda ısrar etmektedir. İngiliz görüşüne göre, Türkiye gibi Yunanistan da Ortadoğu tabii askeri sahalarını bir kısmını teşkil etmektedir.

İngiliz bakanlarının ve dairesi başkanlarının Türkiye'nin Ortadoğu Komutanlığı için teklif olunan askeri teşkilata alınmasında şiddetle ısrar etmeleri beklenmektedir.

Churchill'in, bizzat General Eisenhower'a atfedilen görüşe dönüştürülmesi beklenmektedir. Atlantik Paktı yüksek komutanlığının görüşüne göre, Türkiye askeri kuvvetleriyle Ortadoğu teşkilatına iştirak ederek daha faydalı olabilir.

Kuzey Atlantik Paktına resmen girdik

B. Millet Meclisi kanun tasarrısını
tastik etti

Meclis'te görüşmelerin tafsilâtı

Pakta girişimize dair tasarı 404 oyla kabul edildi

C. H. P. liler lehte oy verdiler, Cezmi Türk tasarıya
çekimsiz kaldı, Dışbakanı Pakt hakkında izah et verdi

Büyük Millet Meclisi dün akşam 10.30'da toplanarak, Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktına girmesine dair kanun tasarrısını kabul etti. Bu münasebetle Meclis tarihî günlerinden birini yaşıyor. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay başkanları, Üniversite Rektörleri, diğer temsilî meclislerinde yer alanlar, Kocaeli'de bulunan Amerika Büyükelçisi George McGhee, Yunan Büyükelçisi Konstantinos ve diğer seçkinler mensupları görülmüştür. Müdahalelere ayrılan yerleri henüz bir kalabalık doldurmuştu. Gazeteciler kendilerini lakala koruma girip konuşma hakkını talep ediyorlardı.

Öturmün ağızından sonra dış bakan Dışişleri Bakanı, Tir-

Atlantik Paklı

Sadi İZMAK

Dünya barışını tehditlerden tehlikeler karşısında nihayet harbin patlak vermesini güçleştirerek bir savunma cephesi kurubmuş oluyor. Fakat bu gıharcımız ilk mâna budur.

İkinci Dünya Savaşının filen bittiği gündünlere barışa kavuşmak ve milletleri hür bir gelişmeye erdirmek için harcanan emekler, bir tarafın elinde bir harp arzuunu göstermesi yüzünden, hiçbir müsbet sonuç vermemiştir. Halbuki nazari olarak barışın kurulması, mümkün, hatta kolay görünüyor. Çünkü her iki kâdriyatı birleştirilerek, bir tarafın müsbetini karşılamak suretiyle mümkün, barışın terdidi, mülki ve milletlerarası esaslarını tesbit etmiş bulunuyorlardı. Mesela barış maddesinde bu prensiplere uygun formüller bulmakın ibaret olacaktı. Fakat realite böyle görülmüştü. Bu barış konferansları iflas etti. Hatta iş bununa da kalmadı. Bir taraf iddialı ettiği memleketlerde kendi rejimini zorladı. Başka memleketlerde de, ideolojik ortaklığı vasıtasıyla kendi arzuunu empoze etmek için harekete geçti.

Bu şartlar altında Amerika harben çıkan memleketleri ekonomik alanında kaldırmak ve bu suretle sosyal ve politik huzur şartlarını yaratmak için girişimlere tedakârlıklara kullandı. Bununla beraber İngiltere gösteriyor ki siyasi emuliyet kurulmadıkça, yani harp tehlikesi bertaraf edilmemişse ekonomik kalkınma güç olmaktadır. Böylece yapılacak şey, katı bir barış kurulduğuna göre, hiç olmazsa harbin patlak vermesini güçleştirerek şartları yaratmaktan ibarettir.

Bunun için de barış istiyen kuvvetleri bir savunma cephesi

Bunun için de barış istiyen kuvvetleri bir savunma cephesinde toplanmak lâzımdır.

Atlantik Paklı bu ihtiyacı doğmuştur.

Bu anlaşma, sarıh bir askeri ittifak değildir. Yani tarafları otomatik olarak bir savunma harbine kullanimına zorlayacak hükümleri ihtiva etmemektedir. Fakat beşinci maddede, imzacılar içlerinden birine veya birkaçına karşı, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yapılacak taarruzu tarafların hepsi aleyhine yöneltmiş bir hareket gibi teklâki edecektir; hükümleri ihtiva ettiği gibi, meşru müdafaa hakkının ve teabinde silâhli kuvvetlerin kullanılmasını da derpis etmektedir. Bu halde otomatik olarak harbe tutuşmak taahhüdü bulunmamasıyla beraber bir tevazül karşısında sil-

har hareketi getirdikleri bade, Pakı bir nevi askeri anlaşma mahiyetini taşımaktadır.

Anlaşmanın coğrafi sahası Batı Avrupa'ya, Kuzey Amerika'ya ve Cezayir'i ihtiva etmektedir. Anlaşmanın kapsamı başka devletlere kâsâmen, kâpâmatlıdır. Çünkü imzacıların cybirliğiyle verecekleri kararlar üzerine başka Avrupa devletleri de kabul edilebilecektir.

Bu anlaşmanın mükaşşahine kıyasla, müsbetane bir önem taşımaktadır. Bu hususta dünyayı iki kısma ayırmış olan ideolojik ayrışma serahalle görünmektedir. Milletlerin hüriyetleri gibi her iki taraf ve hüriyetlerinin korunması aynı de belirtilmektedir. Gene aynı mükâtilimede, imzacılar Birleşmiş Milletler Anlaşmasına olan bağlılıklarını pekiştirmektedirler. Böylece anlaşmanın hüriyetli yolda belirtilmektedir. Bu anlaşma vâkımasıyla tedafüddir ve hiçbir surette Hoşgörü sayılamaz.

Pakın neticeleri ne olacaktır?

Supra edilenler ki Pakı harp istemini güçleştirir. Çünkü harp istemini uyandıran en mühim unsur, karşı tarafın taahhüdü ve sadıdır. Anlaşma vâkıması belli bir coğrafi sahayı tahliyat altına almaktadır. Fakat güdüğe daha fazla bir tek hüriyetini kazanmakta olan bugünkü dünyada anlaşmaların ve anlaşmazlıkların tesiri asla mevail kalmamıştır. Nitekim general Mr. Devia ve general Mr. Lohman, Pakı izah eden dokümanlarında şerhindeki taahhüt ve taahhütlerinin bu Pakı çerçevesinde tahliyat edilmeyecektir.

bu anlaşma, sarıh bir askeri ittifak değildir. Yani tarafları otomatik olarak bir savunma harbine kullanimına zorlayacak hükümleri ihtiva etmemektedir. Fakat beşinci maddede, imzacılar içlerinden birine veya birkaçına karşı, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yapılacak taarruzu tarafların hepsi aleyhine yöneltmiş bir hareket gibi teklâki edecektir; hükümleri ihtiva ettiği gibi, meşru müdafaa hakkının ve teabinde silâhli kuvvetlerin kullanılmasını da derpis etmektedir. Bu halde otomatik olarak harbe tutuşmak taahhüdü bulunmamasıyla beraber bir tevazül karşısında sil-

Pakı karşısında Türkiye'nin durumu gayetçe, Türkiye'nin tek başına kâsâmen dâhil vatanını her sahada karşı katı suretle savunmaya elverişlidir. Bir harp çıkarsa şüphesiz Türkiye'nin istikbalini ve toprak bütünlüğünü tevacül edecektir. Bu vâkımayı böylece tesbitince sonra, Türkiye'nin silâh harpı hususunda bir kuvvet ve bir devlet olduğu da muhtemeldir. Bu sebeple barış kurulduğunda müddetce, hiç olmazsa harpı güçleştirerek tedbirleri Türkiye memnûnluğuna karşılar. Vatanımız Atlantik Pakına kâsâmen dışında kâsâmatlıdır. Bu sebeple pakta dâhil bulunmuyoruz. Bununla beraber taahhüt ve ittifaklarımızı maddakat göstermiş olmasın da evet, Türkiye Birleşmiş Milletler Anlaşmasının mîsâline ve ruhuna candan bağlıdır ve kendi te. rejimini bununla ahenkli bir tarzda geliştirmektedir. Bu halde barış, Türkiye ve istikbalinde kâsâmen kâsâmatlıdır.

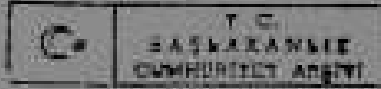
Yeni Pakın insanlığa getirdiği barış ve huzuru getirmeye hizmet etmesini dilemekteyiz.

Sadi İZMAK

EK-3 İNGİLİZ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NDA YAPILAN BASIN TOPLANTISINA İLİŞKİN YAZI

T. C.
BAŞBAKANLIK
KABİN - GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Dış - Müsteşarlık
Siz

Tarihi: 22.8.1950
Sayı: 1404

SURUŞ

Uzun Müsteşarlık Yüksek Makamına
A.R.K.A.T.A

Mahûmaları veçhile İngiliz Dışişleri Bakanlığında hergün bir basın toplantısı yapılmakta ve gazeteciler tarafından İngiltere'nin dış politikasına dair sorulan sualler cevaplandırılmaya çalışılmaktadır. Umumiyetle resmî ve gayri resmî olarak iki safhaya ayrılan mezkûr toplantıların ilk safhasında Dışişleri Bakanlığı sözcüleri gayet dikkatli bir ifade kullanmakta, toplantının ikinci safhasında ise daha serbest konuşabilmektedir. Toplantının resmî safhasındaki cevaplar gazeteciler tarafından olumlu gibi kullanılabilirken, gayri resmî safhasındaki cevaplar ise gazetelere geçmektedir.

Üçgenildiğine göre, Dışişleri Bakanlığında bu gün yapılan basın toplantısının ikinci safhasında Türkiye'nin Atlantik Paktına girmek üzere yaptığı teğebbüs bahis mevzusu olmuştur ve Dışişleri Bakanlığı sözcüleri, Norveç ile Skandinavya'nın şimdiden bu teğebbüse itiraz ettiklerini açıklamıştır. Sözününün ifadesine göre, Norveç ile Danimarka, Türkiye Atlantik Paktı'na girdiği takdirde Skandinav devletlerinin hissesine düşen askeri malzemenin analacağını, vucibelerin ise çoğalacağını iddia etmektedirler.

Bu iddialar karşısında İngiliz görüşünün ne olacağı sorulmuş ise de, sözününün kat'i bir lisan kullanmaktan çekindiği öğrenilmiştir.

Kayfiyet saygılarımla arz olunur.

Lomara Basın Ataşesi
Nujat Sözcüleri

İşli Olmadır.
29/8.1950

İmza ve mühürler : Daire ve şube müdürleri tarafından.

30	10			235	530	40
----	----	--	--	-----	-----	----

EK-4 KORE SAVAŞI ÜZERİNE BM GÜVENLİK KONSEYİNİN KARARLARI VE TÜRKİYE’NİN YANITI

BM GÜVENLİK KONSEYİ’NİN İLK KARARI (Lake Success, 25 Haziran 1950)

Güvenlik Konseyi,

Genel Kurulun 21 Ekim 1949 günü aldığı kararda, Kore Cumhuriyeti Hükümetinin, Kore’nin Kore halkının büyük çoğunluğunun yaşadığı ve BM Kore Geçici komisyonunun gözlem ve danışmanlarda bulunabildiği kesiminde, fiili kontrole ve ulusal yetkiye sahip olduğunu ve orada Geçici Komisyonca gözlemlendiği üzere seçmenlerin özgür iradelerinin geçerli oyunu belirleyen seçimlere dayalı Kore’deki tek hükümeti oluşturduğunu gösteren bilgileri anımsatarak;

Genel Kurulca, 12 Aralık 1948 ve 21 Ekim 1949 günlü kararlarında, Kore’nin tam bağımsızlığı ve birliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletlerin gerçekleştirmek istediği hedeflere aykırı davranışlardan üye devletlerin kaçınmamaları durumunda ortaya çıkabilecek gelişmelerden duyulan ciddi kaygı ve Kore’deki BM Komisyonunun raporunda Kore Cumhuriyeti’nin ve Kore halkının güvenliğini ve gönencini tehdit edici ve açıkça askerî çatışmaya dönüşebilecek olan durumdan duyulan kaygıyı göz önünde tutarak;

Kuzey Kore kuvvetlerinin Kore Cumhuriyetine silahlı saldırısının ciddi boyutlarda olduğunu kabul ederek,

Bu davranışın barışı bozduğuna karar verir.

I. Çatışmaya geçikmeksizin son verilmesi çağrısında bulunur ve Kuzey Kore makamlarını, birliklerini hemen 38. paralele çekmeye çağırır;

II. BM Kore Komisyonunda:

- (a) Durumla ilgili iyice düşünülmüş önerilerini hiç gecikmeksizin bildirmesini,
- (b) Kuzey Kore kuvvetlerinin 38. paralele çekilmesini gözlemlemeği,
- (c) Bu kararın yerine getirilmesinden Güvenlik Konseyine bilgi vermesini ister.

III. Bütün üyeleri, bu kararın uygulanmasında Birleşmiş Milletlere her türlü yardımı yapmağa, ve Kuzey Kore makamlarına yardım etmekten kaçınmağa çağırır.

**BM GÜVENLİK KONSEYİNİN
KORE SAVAŞI ÜZERİNE ALDIĞI İKİNCİ KARAR
(Lake Success, 27 Haziran 1950)**

Güvenlik Konseyi,

Kuzey Kore kuvvetleri tarafından Güney Kore Cumhuriyeti'ne karşı girişilen silahlı saldırının barışı bozmuş olduğunu saptayarak,

Çatışmaya derhal son verilmesi çağrısında bulunarak, ve

Kuzey Kore makamlarını, silahlı kuvvetlerini gecikmeksizin 38. paralele çekmeye çağırarak, ve

Birleşmiş Milletler Kore Komisyonundan, Kuzey Kore'nin çatışmaya son vermediği gibi kuvvetlerini 38. paralele de çekmemiş olduğunu örgenmiş bulunarak ve uluslararası barış ve güvenliği yeniden kurmak için ivedi askersel önlemlere gereksinim duyulduğunu öğrenerek ve,

Barış ve güvenliğin sağlanması için Birleşmiş Milletlerin etkin önlemler alması konusunda Kore Cumhuriyeti'nin çağrısını not ederek,

Birleşmiş Milletler üyelerinin, silahlı saldırıyı püskürtmek ve bölgede uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla, Kore Cumhuriyeti'ne gerekli yardımı yapmalarını öğütler.

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENEL SEKRETERİNİN
T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA TELGRAFI
(Lake Success, 28 Haziran 1950)**

Güvenlik Konseyinin 414. toplantısında kabul ettiği aşağıdaki kararı bildirmekte onur duyarım.

(Yukarıda metni verilen Konseyin 27 Haziran 1950 gün ve 5/1511 sayılı kararının aynısı)

**DIŞIŞLERİ BAKANİ FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN
BM GENEL SEKRETERİNE MEKTUBU**

Ankara, 29.6.1950

Sayın Trygve Lie
Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
Lake Success-New York

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, Kore'deki acı olaylar üzerine yapmış olduğu girişimleri bozulan barışın yeniden kurulmasını ve açıkça saldırıya uğramış bir devletin egemenlik haklarının korunmasını sağlayacak, böylece dünya barışının ve ulusların güvenliğinin güçlenmesine en etkin biçimde hizmet edecek bir kararın ifadesi sayan hükümetim adına, 28 Haziran 1950 günlü ve 8755 sayılı telgrafınızın içerdiği öneriye yanıt olarak Ekselanslarına, Türkiye Cumhuriyeti'nin BM Kurulunun bir üyesi sıfatıyla üstlenmiş bulunduğu yükümlülükleri Yasa çerçevesinde ve içtenlikle yerine getirmeğe hazır olduğunu hemen bildirir ve bu vesileyle saygılarımı sunarım.

Fuad KÖPRÜLÜ

EK-5 TÜRKİYE'NİN KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARININ ABD'DE YANKILARI

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.

B A Ş B A K A N L I K
BASIN ve YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Büro Müdürlüğü
Sayı :

Tarih: 28 Temmuz 1950
Sayı: 5778

Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne

Takdir buyrulacağı üzere, Hükümetimizin Kore'ye askeri yardım göndermek hususundaki kararı, burada son derece müspet akisler uyardır. New York'taki büyük gazeteler, haberi birinci sayfelerinde yayınladıkları gibi, New York Herald Tribune gazetesi, 27 Temmuz 1950 tarihli sayısında İngiliz Hükümetinin yardım kararını yayınlarken, "Türkiye'den sonra İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda da Kore'ye asker gönderecekler" başlığını kullanmıştır.

Yardım kararımız, radyolarda bir iki defa tekrarlanmıştır. Bu konudaki tefsirlere bir misal teşkil etmek üzere, Mr. Fulton Lewis'in 26 Temmuz Çarşamba günü saat 19.00 da New York'ta WOR radyosundaki konuşmasının Türkiye hakkındaki kısmını arz ediyorum.

"Bilhassa Türkiye'nin askeri yardım teklifi çok manalıdır. Çünkü, bu küçük memleket, dünya harbinin hitamındanberi Sovyet namlusunun ağzında oturmakta, Rusya'nın ve peyklerinin daimi tazyiki altında bulunmaktadır.

Komünistler, Yunanistan'la birlikte Türkiye'ye de hakim olmağa çalıştıkları zaman biz Türkiye'ye silâh yardımında bulunmuştuk. Doğu Avrupa'daki komünist tehdidini hakikaten Amerika önlemişti. Fakat, dünyanın diğer kısımları ile olan münasebetlerimizde yapılan yardımdan dolayı takdir görmek ender tesadüf edilen bir meta olduğundan, bu günkü durumda ve bilhassa bu şartlar içinde Türkiye'nin yardım teklifi son derece ferahlatıcıdır."

NBC ve WPIX televizyon istasyonlarında ordumuzun manevralarını gösteren eski filimlerimizden parçalar yayınlanmıştır.

Güvenlik Konseyine iştirakimiz hakkında WLIB istasyonunda Mr. Estelle M. Sternberger tarafından Güvenlik Konseyine seçilmemiz hakkında yayınlanan konuşmada şöyle denilmektedir :

"Birleşmiş Milletler, Arap Devletlerinin Kore, meselesi karşısındaki çekingen durumunu müşahede ederken, Güvenlik Konseyine Orta Doğudan seçilecek üyeyi düşünmektedir. Türkiye Kongreye girmek için açık ve agresif bir kampanyaya başlamıştır. Türkiye, Orta Doğu için umumiyetle bir Arap Devletine verilen konsey azalığının yalnız Arap Birliği üyelerine inhisar ettirilmemesini belirtmektedir. Aynı zamanda, Orta Doğuda en kuvvetli devlet olduğunu ileri sürmekte ve Genel Kurul tarafından seçilmeğe layık olduğunu ilham etmektedir. Arap Birliğinin azaları ise, üyeliğin Lübnan, Irak veya Suriye'ye isabet edeceğini tahmin etmektedirler.

Bugünkü buhran muvacehesinde, Arapların, değişen ve mütereddit durumları karşısında, Konsey üyelerine demokrat bir hükümet idaresine giren Türkiye'ye vermek daha emin olacaktır."

Keyfiyeti yüksek bilgilerine sunarken, Büromuzun listesinde

Verilen cevaplarda : Daire ve Şube adının yazılması

030 01 1026308

2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.

B A Ş B A K A N L I K
BASIN ve YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Büro Müdürlüğü
Sayı :

- 2 -

bulunan mezkûr tefsircilerle memleketimiz hakkındaki müspet yayınları münasebetile tekrar temas edildiğini ve ilgilerini takviye maksadile kendilerine teşekkür edildiğini ayrıca saygılarımla arz ederim.

Nuri Eren
Haberler Bürosu Müdürü

Verilen cevaplarda : Daire ve Şube adının yazılması.

030	04			1102	6208
-----	----	--	--	------	------

3

EK-6 BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN 21.9.1951 TARİHLİ BASIN
AÇIKLAMASI

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
BAŞBAKANLIK
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

Başbakan Adnan Menderes 21. 9. 1951
in (A.F.P; AP ve Reuters) verdiği beyan.

Türkiyenin eşit hakları haiz bir aza sıfatiyle Atlantik Paktına kabulü lehinde Ottawa'da verilmiş olduğunu öğrendiğimiz karar pek tabiidirki Hükümetçe büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bu kararın aynı zamanda ,Türk umumi efkârınca da memnuniyetle karşılanacağında şüphe yoktur. Bu müsbet gelişmeye ,Hükümetimizin takip etmekte olduğu ve millî bir politika olarak umumi efkârımızın da kuvvetle desteklemekte bulunduğu müstekar ve barışçı ve azimli siyasetin tabii bir neticesi nazariyle bakmak doğru olur.

Atlantik Paktı Konseyince alınan kararın ^{alakalı} ilgili memleketler Parlamentoları tarafından tasdik ~~keyfiyeti~~ ,bu memleketlerin anayasaları icaplarındandır. Bu tasdik keyfiyetinin en kısa bir zamanda tekemmül neticesinde memleketimizin Pakt camiasında kendisine düşen şerefli mevki fiilen işgal etmesinin gecikmeyeceğinden emin bulunuyorum.

Bu hadise elbette Demokrasi aleminin müşterek emniyet gayesinin istihsalı ve bu maksatla tesanüt ve birliğin temini bakımından yeni ve mühim bir adım teşkil etmektedir.

Atlantik Paktı camiasında memleketimiz,diğer aza Devletlerle yapacağı iş birliğinde ,dış siyasetimizin farikasını teşkil eden hüsünüyet,samimiyet ve ahda vefa esaslarından daima mülhem olacaktır. Ben ,bu his ve düşüncelerimizi ,diğer aza Devletlerin tamamiyle takdir etmekte olduklarından emin bulunduğumuzu bu münasebetle ifade etmekten derin bir zevk duymaktayım.

030	01			13	76	7
-----	----	--	--	----	----	---

**EK-7 TÜRKİYE'NİN ATLANTİK PAKTI'NA KABULÜ NEDENİYLE
BAŞBAKAN'IN CUMHURBAŞKANI'NA GÖNDERDİĞİ 26.9.1951 TARİHLİ
TELGRAF**

<p>T. C. BAŞBAKANLIK BÜYÜK KALAM MÜDÜRLÜĞÜ</p> <p>26.9.1951</p> <p>26.9.1951</p> <p>279</p> <p><u>Ş İ F R E T E L</u></p> <p>Çok Sayın Cumhurbaşkanımıza</p> <p>1 - Atlantik Paketine girmemiz hakkındaki teğebbül-rivizin erdiği başarı netice karşısında çok Sayın Başkanımıza büyük bir heyecanla tebriklerimi arz etmekteyim . Memleketin hayrına alın nice nice başarılar elde etmeniz için uzun yıllar başınızda bir muvaffakiyetlere erdiğiniz temennisiyle ellerinizden geçerin .</p> <p>2 - Vaşington Büyükelçiliğinizden alınan şifre aynen şudur :</p> <p>3 - Yarından itibaren sonra Cumhurbaşkanımıza müzaki olmak üzere hareketin hemen hemen kütlesini gibidir . Hüsnatleriyle arz ederim .</p> <p style="text-align: right;">Başbakan Adnan Menderes</p>	<p>26.9.1951</p> <p>279</p>
---	-----------------------------

030	01	C	8
-----	----	---	---

EK-8 TÜRKİYE'NİN NATO'YA KATILMA KARARI TBMM'NİN 18 ŞUBAT 1952 TARİHLİ TOPLANTISINDA GÖRÜŞÜLÜRKEN DEMOKRAT PARTİ MECLİS GRUBU ADINA ERZURUM MİLLETVEKİLİ RIFKI SALİM BURÇAK'IN KONUŞMASI

“Muhterem arkadaşlarım; memleketimizin Atlantik misakına iltihak etmek üzere bulunduğu şu sırada, bu büyük hadisenin evvela dünyanın barış ve güvenliği bakımından, saniyen yurdumuzun dış emniyeti bakımından haiz olduğu ehemmiyeti tahlil etmek ve sonra Atlantik Paktı mevzuunun iç politikamızda bıraktığı tesirlere kısaca işaret etmek istiyoruz.

Arkadaşlarım, II. Cihan Savaşının demokrasiler tarafından kazanılmasını müteakip dünyanın artık devamlı bir sulh ve huzur devrine girmiş olacağı kuvvetle ümit edilirken, bunun tamamen aksine olarak, her gün bir az daha artan tehlikeli bir emniyetsizlik havasının bütün dünyayı ihata ettiği malumdur. Bu emniyetsizliğin hangi sebeplerden ileri geldiği de gene herkes tarafından bilinen bir hakikattir. Şu kadarını söyleyelim ki, bugün hemen bütün dünya milletleri birbirinin karşısında kuvvetle dikilen iki cepheye ayrılmış bulunuyor.

Bu iki cephe arasındaki münasebetler, II. Cihan Savaşının fiilen sona erdiği tarihten bugüne kadar, çeşitli buhranlardan geçerek hergün biraz daha gerginleşmiş ve böylece insanlık aleminin en az yarım asırdan beri özlediği. bütün dünyaya şamil kollektif barış ve emniyet sistemi bugün artık denebilir ki, bir hayal haline gelmiştir.

II. Dünya Harbi henüz sona ermeden, gelecek nesilleri yeni bir savaşın yıkıcı tesirlerinden korumak, devamlı ve müstakar bir sulh devri açmak maksadıyla kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Teşkilatının, bu teşkilat kurulduğu zaman kendisine bağlanan ümitleri haklı çıkaracak bir vaziyette olduğunu bugün için iddia edebilmeğe imkan yoktur.

Birleşmiş milletlerin dünya sulhunu kuvvetli bir teminat altına alma hususunda kafi derecede müessir bir teşkilat olmadığı anlaşılınca, ilkin Batı Avrupa devletleri kendi aralarında başka bir müdafaa sistemi kurmak zaruretini hissetmişlerdir. Buna bilahare diğer bazı Avrupa devletleriyle Kanada ve ABD'nin da katılmasıyla Atlantik Misakı denilen daha geniş bir savunma cephesi ortaya çıkmıştır. Demir perde arkasındaki devletler topluluğuna karşı Batı Avrupa'nın hürriyet nizamını ve varlığını koruyabilecek dünya yüzünde mevcut

bugün en kuvvetli teşkilat Atlantik Paktıdır. Barış zamanında barışı muhafaza etmek maksadıyla dünya tarihinde kurulmuş olan milletlerarası ilk ordu Atlantik ordusudur.

Bugünkü şartlar içerisinde, soğuk harp devam ettiği müddetçe Batı Avrupa adı ile anılan hür milletler topluluğunun kendi varlığını koruyabilmesinin, herşeyden önce bu devletlerin kendi aralarında müttehit ve mütesanit bulunmaları şartına bağlı olduğuna inanıyoruz.

Türkiye'nin Atlantik paktına iltihakı ile Batı Avrupa müdafaa sisteminin bir kat daha kuvvet kazandığı aşikârdır. Herkesçe bilinen barışçı siyasetiyle, ahitlerine bağlılığı ve daima hesaba katılan kuvvetiyle Türkiye, bu güne kadar Yakın Şark'ın sulh ve istikrarında mühim roller ifa etmiştir. (Alkışlar, bravo-sesleri) Kollektif barış idealine yürekten bağlı, Birleşmiş Milletler davasına inanmış ve bu dava uğrunda kahramanca hizmetlerde bulunmuş olan böyle bir devletin Atlantik müdafaa sistemine iştiraki Orta Doğu ve Yakın Şark'ın ve dolayısıyla bütün dünyanın barış ve huzuruna elbetteki büyük öl-hizmet edecektir. Atlantik Paktı, sağ kanadını kara Avrupa'nın en kuvvetli ordularından birine sahip ve dünyanın en ehemmiyetli stratejik noktalarından birinde kâin Türkiye gibi bir devlete istinat ettirmekle çok şeyler kazanacaktır.

Bu bakımdan. Atlantik Paktı devletlerinin yurdumuza karşı göstermiş oldukları samimi kabul ve anlayıştan dolayı, başta ABD olmak üzere bütün üyelere en derin teşekkürlerimizi sunarken, aynı zamanda, Türkiye'yi kendi aralarına almakla dünya sulhuna yapmış oldukları büyük hizmetlerden dolayı da kendilerini tebrik etmek isteriz.” (Alkışlar)

Muhterem arkadaşlarım, Atlantik Paktı'nın bizzat Türkiye için arzettiği ehemmiyete gelince: II. Cihan Savaşının sona erdiği tarihten beri memleketimizin dış emniyet bakımından büyük bir huzursuzluk içerisinde yaşadığını gizlemeğe hacet yoktur. Zira Batı Avrupa, komünist emperyalizminin sadece müşterek tehdidi altında bulunduğu halde, yurdumuz yıllardan beri bütün dünyayı tehdit eden ve kendisiyle karadan ve denizden komşu olduğumuz bir devletin aynı zamanda toprak talepleri ile de karşılaşmıştır. Bu itibarla denebilir ki, bütün dünya milletleri arasında toplu emniyet sistemine en fazla ihtiyacı olan

devlet Türkiye'dir. Türkiye, yıllarca türlü baskı ve tehditler altında bulundurulmuş, sınır harbinin çeşitli şekilleri yurdumuz üzerinde devamlı bir surette tecrübe edilmiştir. Bu yüzden, istiklalini ve toprak bütünlüğünü muhafaza etmek endişesi ile gene bütün dünya milletleri içerisinde en büyük fedakarlıklara ve malî külfetlere katlanan yegane devlet Türkiye'dir.

Batı Avrupa devletleri Birleşmiş Milletler Teşkilatını kafi görmeyip kendi aralarında yeni müdafaa sistemleri kurarken, mevcudiyeti bizzat Batı Avrupa için dahi hayati derecede ehemmiyetli olan bir memleket senelerce toplu emniyet sisteminin dışında bırakılmıştır. ABD'nin, Truman doktrini ve Marshall planı gereğince yurdumuza yapmış olduğu büyük yardımları burada şükranla karşılamakla beraber, bu türlü alakaların ahdi bir teminatla desteklenmemiş olması Türk milletinin başlıca kaygısını teşkil etmiştir. Zira Truman doktrini ve Marshall yardımı tek taraflı bir yardım ve bir yardım vaadinden ileri bir mahiyet arz etmekte idi.

Diğer yandan, Orta Doğu ve Yakın Şark'ın kilit taşı mesabesinde olan Türkiye'nin Atlantik müdafaa sistemi içerisine alınmamış olması, aynı zamanda düşmanların her türlü politika taarruzlarına ve menfi propagandalarına da müsait bir zemin hazırlıyordu. Halbuki, Türkiye'nin silah kadar, belki de silahtan ziyade toplu emniyet sistemine ihtiyacı vardı. Türkiye kendisinin de Batı aleminin ihmal edilemeyen bir uzvu olarak görülmesini medeniyet dünyasından haklı olarak istiyor ve bekliyordu.

Atlantik Paktı şimdi doğu hudutlarını Adriyatik kıyılarından Türkiye'nin Kars hudutuna kadar uzatmakla Batı Avrupa müdafaa sistemi büyük ölçüde kuvvetlendiği gibi Türkiye'nin dış emniyeti de artık sağlam bir teminata bağlanmış bulunuyor.

Batılı devletler, Türkiye'nin kaderi karşısında lakayt ve seyirci kalamayacaklarını, bu memleketi, Batılılar topluluğunu teşkil eden camianın ihmal edilemeyen bir unsuru telakki ettiklerini kabul ve bunu ilan ediyorlar. Atlantik Paktı otomatik yardım taahhüdünü ihtiva eden bir anlaşma olamamakla beraber, bundan böyle Türkiye'ye müteveccih silahlı bir taarruz, paktın 5.maddesi gereğince, tarafların hepsi aleyhine yönelmiş bir taarruz olarak telakki edilecektir. Söylemeğe hacet yoktur ki, paktın diğer bütün üyeleri de birbirlerine bu türlü bir taahhülle bağlanmışlardır.

Emniyetle söylenebilir ki, yurdumuzun mukadderatı bu günden itibaren hür milletler topluluğunun mukadderatına artık ayrılma kabul etmez bir surette bağlanmış oluyor.

Şimdi arkadaşlarım, Atlantik Paktı mevzuunun iç politika hadiseleri arasındaki mevkiine ve tesirlerine kısaca işaret edeceğiz. Yüksek Mecliste memleketin bu derece önemli bir meselesi görüşülürken, bunu partilerarası bir ayrılık şekline sokmak istemeyeceğimizi takdir buyurursunuz. Ancak, dış politikada iktidarla muhalefet arasında daima ahenkli bir mesainin kurulmasını arzu ettiğimiz için partilerarası münasebetler bakımından, tarih muvacehesinde bir iki noktayı tesbit etmekte fayda vardır.

Tesbit etmek istediğim birinci hakikat şudur: Menderes hükümetinin devamlı ve çetin çalışmaları sonunda Atlantik Konseyinin Ottawa içtimasında Türkiye'nin pakta kabulü hakkında prensip mutabakatına varıldıktan sonra muhalefet tarafından ortaya şu türlü bir iddia atılmıştır: Türkiye'nin Atlantik Paktına kabulü memleketimizin ötedenberi takip etmiş olduğu Batı'ya müteveccih dış siyasetinin tabii bir icabıdır. Bu itibarla Halk Partisi zamanında başlamış olan bir eser bu defa muvaffakiyete ulaştırılmaktadır.

Muhterem arkadaşlarım, bu gün elde ettiğimiz bu büyük muvaffakiyet hakikaten Halk Partisi zamanında başlamış olan bir eserin ikmalinden mi ibarettir? Diğer bir tabirle, sabık iktidar zamanında başlamış olan bir teşebbüs bir miktar ilerledikten sonra bunun semerelerini toplamak şimdi bizim iktidarımıza mı nasip olmuştur? Nitekim Faik Ahmet Barutçu arkadaşımız deminki beyanatı arasında da bunu üstü kapalı olarak gene ifade ettiler.

Bu nokta bendenizce son derece ehemmiyetlidir. Şu itibarladır ki, Atlantik paktı mevzuunda bundan böyle partiler arasında vukuu muhtemel bir lakım lüzumsuz münakaşa ve mücadeleleri önleyeceği için aydınlatılmasında fayda vardır.

Şunu hemen söylemeliyim ki. Halk Partisi iktidarı Atlantik paktının memleketimiz bakımından arz ettiği ehemmiyeti bidayette gereği gibi kavramış bulunuyordu. Filhahika Günaltay hükümeti dünyayı tehdit eden malum tehlikeye karşı Batı Avrupa'da müşterek bir müdafaa cephesi kurulurken yurdumuzun bu cephenin dışında bırakılmasının bizim için ne derece tehlikeli bir durum yaratacağını göz önünde tutarak, Atlantik paktı henüz hazırlık

safhasında iken, buna katılmak için teşebbüslere geçmiş, elinden gelen bütün gayreti ile çalışmış ve fakat bu teşebbüslerinde muvaffak olamamıştı.

İşte bu muvaffakiyetsizlik Günaltay hükümetini ümitsizliğe, hatta yeise düşürdü. Sabık iktidar bu türlü bir haleti ruhiye içerisinde artık Türkiye'nin Atlantik paktına giremeyeceğine (sağdan, öyle değil sesleri, soldan öyledir, devam sesleri) bunun imkânsız olduğuna kanaat getirerek teşebbüslerinden tamamen vazgeçti.

Tarih muvacehesinde bu türlü bir hükmü katıyetle düşürürken mücerret bir iddiayı öne sürdüğümüzü zannetmemenizi rica ederim. Zira bu hükmü bizzat sabık başbakan muhterem Günaltay ile harbiciye bakanı Sadak vermiş bulunuyorlar. Filhahika Günaltay 30 Nisan 1949 da Tan gazetesinin başyazarı Ali Naci Karacan'a sureti mahsusada verdiği mühim bir beyanatında Atlantik paktı hakkında aynen şunları söylemiştir:

Ali Naci Karacan şu suali soruyor: Atlantik paktına girilmedi. Bir Akdeniz paktının da şimdilik mevzu bahis olmadığı anlaşıldı. O halde bizim kat'i dış politika istikametimizi ve dış politikada bugün hangi vaziyette bulunduğumuz gerçeğini kavramak için şu iki cepheli suali sormama müsaade buyurunuz.

Amerika ile bağlılığımızın -şifahi dostluk sözleri ve yardım malzemesi haricinde- her hangi bir maddi teminatı var mıdır? Türkiye dış işleri bakanının memleketten hareket günü ile avdet günü arasında geçen müddet zarfında bu sahada ileri bir adım atılmış mıdır?

Başbakan şöyle cevap vermiştir: Atlantik paktına girme mevzuunda biz bidayetten beri pek hevesli davranmadık. Mutlaka Atlantik paktına girelim diye bir teşebbüste bulunmadık. Çünkü böyle bir pakta girmenin bizim için ameli bir faydası yoktu. (Soldan bravo sesleri ve alkışlar)

Necmettin Sadak ise Amerika'dan avdette 11 Mayıs 1949 da B.M. Meclisine yaptığı beyanatta: "Ben Vaşington'a, ne Atlantik paktına girmek, ne bu hususta bir teklif ve talepte bulunmak ve ne de bir pakt imzalamak için gitmedim. Bununla beraber, Atlantik Paktı gibi alemşümül bir hadisenin inikası hususunda fikir teatisinde bulunuşum kadar tabii ve lüzumlu bir şey tasavvur olunamaz.

“Atlantik paktına dair hükümetimizin görüşü ise yüksek malûmlarıdır. Bu görüşü B.M. Meclisinde 16 Mart 1949 tarihindeki beyanatımda aynen şöyle izah etmişim: Şimali Atlantik paktı adı verilen ve mahdut bir Coğrafya bölgesine inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize sarîh surette ifade edilmiş olan bu karşılıklı askerî yardım antlaşmasına, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye'nin girmesi bahis mevzuu değildir.” Aynı beyanatında daha aşağıda: “yine tekrar ediyorum ki, dış işleri bakanınız ne bir teklifte bulunmaya, ne de bir pakt müzakeresine girmiştir. Hatta muhtemel bütün tefsirleri önlemek için Amerika'yı ziyaretimin Atlantik Paktının imzasından sonraya rastlaması hususunda tarafımızdan hassaten dikkat gösterilmiştir.”

Muhterem arkadaşlarım, görülüyor ki, gerek eski başbakan ve gerek hariciye vekili Türkiye'nin Atlantik paktına girmesinin mevzuu bahis olamayacağını sarahatle ifade etmişlerdir. Hatta başbakan, Atlantik paktına girmek mevzuunda bidayetden beri pek hevesli davranmadığımızı, mutlaka pakta girmek için bir teşebbüs yapmadığımızı, böyle bir paktın bizim için ameli bir faydası olmadığını da ifade etmiştir. (Soldan doğru sesleri)

Şimdi bu vaziyette, meseleyi bu tarzda tutmuş olan bir hükümetin Türkiye'yi Atlantik paktına bir miktar olsun yaklaştırdığını bugün iddia etmek mümkün müdür? Hakikat şudur ki, Halk Partisi iktidarı, Atlantik Paktı mevzuunda Demokrat Parti'ye herhangi bir hazırlık bırakmış olmayıp bu, tamamen yeni iktidar tarafından ele alınmış, azimle ve maharetle işlenmiş ve mes'ut bir neticeye ulaştırılmış bir eserden ibarettir. (Soldan bravo sesleri ve alkışlar)

Bu meseleyi böylece tesbit ettikten sonra ikinci mühim bir nokta üzerinde de kısaca durmak istiyoruz:

Bugün Türkiye, Atlantik müdafaa sistemine Batı devletleriyle eşit haklar eşit vazifelerle giriyorsa bunda Kore kararının ve orada bütün dünyanın takdirini kazanan ordumuzun şerefli hizmetlerinin hissesi pek büyüktür. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar) Filhahika, Türkiye Kore harbine iştirak ederken sadece Birleşmiş milletler antlaşmasından mütevellit vecibelerini ifa ediyor, dünyanın barış ve güvenliğini korumak maksadıyla kendi uhtesine düşen vazifeyi yerine getiriyordu. Ama açıkça söylemek lazımdır ki, Kore harbi Türkiye'yi Atlantik misakına götüren hadiseler zincirinin en ehemmiyetli bir halkasını teşkil etmiştir. (Bravo sesleri, alkışlar)

Bu itibarla, Kore’de vatan müdafaası uğrunda canlarını vererek Türkiye’nin emniyeti davasına eşsiz bir hizmette bulunmuş olan aziz şehitlerimizin ruhlarını burada tazimle anarken bütün Kore kahramanlarımıza ve Türk ordusuna minnet ve şükran borçlarımızı da ifa ediyoruz.

Kore savaşı sadece dünyanın barış ve güvenliği bakımından değil, aynı zamanda yurdumuzun emniyeti bakımından da Türk tarihine, gelecek nesillerin her zaman iftiharla hatırlayacakları büyük bir zafer olarak geçecektir. Biz kendi hesabımıza, yurdumuzun dış emniyeti mevzuunda elde etmiş olduğu bu büyük muvaffakiyetten dolayı Menderes hükümetini en iyi temennilerimizle tebrik ederiz. (Bravo sesleri, sürekli alkışlar)

**EK-9 KUZEY ATLANTİK ANLAŞMASINA TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN
KATILMASINA DAİR KANUNA VERİLEN OYLAR**

B : 41 18.2.1952 O : 1

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanuna verilen oylar
(Kanun kabul edilmiştir.)

Üye sayısı : 487
Oy verenler : 410
Kabul edenler : 409
Reddedenler : 0
Çekinseler : 1
Oya katılmayanlar : 74
Açık Milletvekillikleri : 3

[Kabul edenler]

AFYON KARAHİSAR
Abdullah Güler
Süleyman Kerman
Bekir Oynaganlı
Ali İhsan Sâbis
Avni Tan
Salih Torfilli
Ahmed Veziroğlu
Gazi Yiğitbaşı
AĞRI
Kasım Küfrevi
Halis Öztürk
Celâl Yardımcı
AMASYA
Kemal Eren
Hâmit Koray
İsmet Olgaç
Cevdet Topcu
ANKARA
Sadri Maksudi Arsal
Salâhattin Benli
Ömer Bilen
Dağistan Binerbay
Hamdi Bulgurlu
Osman Şevki Çiçekdağ
Ramiz Eren
Muhlis Ete
Mümtaz Faik Fenik
Abdullah Gedikoğlu
Osman Talât İltekin
Hâmid Şevket İnce
Seyfi Kurtbek
Talât Vasfi Öz
Fuad Seyhun
Cevdet Soydan
ANTALYA
Fatin Dalaman

Burhanettin Onat
Akif Sarıoğlu
İbrahim Subaşı
Ahmet Tekelioğlu
Ahmet Tokuş
AYDIN
Nail Geveci
Şevki Hasırcı
Etem Menderes
A. Baki Ökdem
Lûtfi Ülkümen
BALIKESİR
Vacid Asena
Salâhattin Başkan
Esat Budakoğlu
Muzaffer Emiroğlu
Enver Güreli
Mücteba İştin
Arif Kalıpsızoğlu
Ahmet Kocabıykoğlu
Muharrem Tunçay
Sıtkı Yırcalı
BİLECİK
Keşşaf Mehmet Kurkut
Talât Oran
Yümnü Üresin
BİNGÖL
Feridun Fikri Düşünsel
Mustafa Nuri Okeuoğlu
BİTLİS
Nusrettin Barut
Salâhattin İnan
BOLU
Fahri Belen
Mithat Dayioğlu
Mahmut Güçbilmez
İhsan Gülez

Kâmil Kozak
BURDUR
Fethi Çelikbaş
Mehmet Erkazancı
Mehmet Özbey
BURSA
Halil Ayan
Raif Aybar
Selim Ragıp Emeç
Selim Herkmen
Sadettin Karacabey
Hulûsi Köymen
Mithat San
Halûk Şaman
Kenan Yılmaz
Needet Yılmaz
Ali Canib Yöntem
ÇANAKKALE
Kenan Akmanlar
Süreyya Endik
Bedi Enüstün
Emin Kalafat
Nusret Kirişcioğlu
Ömer Mart
ÇANKIRI
Kâzım Arar
Kemal Atakurt
Celâl Boynuk
Celâl Otman
ÇORUH
Mecit Bumin
Abbas Gigin
Mesud Güney
Ali Rıza Sağlar
Zihni Ural
ÇORUM
Sedat Baran

Ahmet Başbüyük
Şevki Gürses
Baha Koldas
Saip Özer
Hasan Ali Vural
DENİZLİ
Baha Akşit
Fikret Başaran
Ali Çobanoğlu
Mustafa Gülcigil
Fikret Karabudak
Eyüp Şahin
Refet Tavashioğlu
DIYARBAKIR
Ferit Alpiskender
Yusuf Azizoglu
Nâzım Önen
Kâmil Tayşı
EDİRNE
Arif Altınalmaz
Mehmet Enginün
Cemal Köprülü
Rükneddin Nasuhioğlu
Hasan Osma
ELÂZİĞ
Abdullah Demirtaş
Suphi Ergene
Ömer Faruk Sanaç
Mehmet Şevki Yazman
Hâmit Ali Yöney
ERZİNCAN
Cemal Göneng
Şemseddin Günaltay
Nahid Pekcan
Sabit Sağiroğlu
Ziya Soylu

B : 41 18.2.1952 O : 1

ERZURUM

Said Başak
Rıfki Salim Burçak
Fehmi Çobanoğlu
Bahadır Dülger
Sabri Erduman
Enver Karan
Emrullah Nutku
Memiş Yazıcı
Mustafa Zezen

ESKİŞEHİR

Ekrem Baysal
Ali Fuad Cebesoy
Hasan Polatkan
Abidin Potuoğlu
Kemal Zeytinoğlu

GAZİANTEP

Ekrem Cenani
Samih İnal
Galip Kınoğlu
Süleyman Kuranel
Ali Ocak
Cevdet San

GİRESUN

Hamdi Bozbağ
Ali Naci Duyduk
Hayrettin Erkmen
Tahsin İnanç
Doğan Köymen
Arif Hikmet Pamuk-
oğlu
Mazhar Şener
Adnan Tüfekcioğlu

GÜMÜŞANE

Cevdet Baybura
Vasfi Mahir Kocatürk
Halis Tokdemir
Kemal Yörükoğlu
Halit Zarbun

HATAY

Abdürrahman Melek
Hasan Resit Tankut

İÇEL

Halil Atalay
Hüseyin Fırat
Salih İnankur
Refik Koraltan
Aziz Köksal
Celâl Ramazanoğlu
Şahap Tol

İSPARTA

Tahsin Tola
Reşit Turgut

İSTANBUL

Enver Adakan
Ahmet Hamdi Başar
Andre Vahram Bayar
Faruk Nafiz Çamlıbel
Fuad Hulûsi Demirelli
Bedri Nedim Göknil
Hâdi Hüsmen
Salih Fuad Keçeci
Fuad Köprülü
Adnan Menderes
Ahilya Moshos
Seyfi Oran
Mükerrem Sarol
Fahrettin Saymer
Mithat Sözer
Füruzan Tekil
Nazlı Tıbar
Celâl Türkgeldi
Sani Yaver
Senihi Yürüten

İZMİR

Halide Edib Adıvar
Mehmet Aldemir
Pertev Arat
Cihad Baban
Avni Başman
Behzat Bilgin
Muhiddin Erener
Sadık Giz
Tarık Güreker
Necdet İncekara
Osman Kapani
Vasfi Menteş
Halil Özyörük
Cemal Tunca
Ekrem Hayri Üstündağ
Zühtü Hilmi Velibese

KARS

Fevzi Aktaş
Lâtif Aküzüm
Sırrı Atalay
Mehmet Bahadır
Abbas Çetin
Esat Oktay
Tezer Taşkıran
Hüsamettin Tuğaç

Hüseyin Cahit Yalçın

KASTAMONU

Galib Deniz
Sait Kantarel
Fahri Keçecioglu
Şükrü Kerimzade
Ahmet Keskin
Muzaffer Âli Mühto
Ziya Termen
Hayri Tosunoğlu
Hamdi Türe

KAYSERİ

Fikri Apaydın
İsmail Berkok
Kâmil Gündes
Ali Rıza Kılıçkale
İbrahim Kirazoğlu
Yusuf Ziya Turgut
Suad Hayri Ürgüblü

KIRKLARELİ

Şefik Bakay
Mahmut Erbil
Fikret Filiz
Faik Üstün

KIRŞEHİR

Elvan Kaman
KOCALİ
Ethem Vassaf Akan
Ekrem Alican
Ziya Atıç
Hamdi Başak
Salih Kalemcioğlu
Yeredi Kişioğlu
Saim Önhon
Hüsnü Türkan
Mehmet Yılmaz

KONYA

Abdürrahman Fahri A-
ğaoğlu
Rifat Alabay
Kemal Ataman
Ziya Barlas
Remzi Birand
Sıtkı Salim Burçak
Abdi Çilingir
Ziyad Ebuzziya
Ali Rıza Ercan
Saffet Gürol
Tarık Kozbek
Muammer Obuz

Himmet Ölemen
Murad Âli Ülgen
Umran Nazif Yiğiter

KÜTAHYA

Meedet Alkin
Yusuf Aysal
Besim Besin
Hakkı Gedik
Asım Gündüz
Ahmet İhsan Gürsoy
Ahmet Kavuncu
Remzi Koçak
İhsan Şerif Özgen

MALATYA

Esat Doğan
Hüseyin Doğan
Mehmet Sadık Eti
Hikmet Fırat
İsmet İnönü
Mehmet Kartal
Mehmet Kulu
Nuri Ocakcioğlu
Abdülkadir Özbay
Lütfi Sayman

MANİSA

Samet Ağaoğlu
Şemi Ergin
Faruk İlker
Refik Şevket İnce
Adnan Karaosmanoğlu
F. Lütfi Karaosmanoğ-
lu
Muzaffer Kurbanoğlu
Nafiz Körez
Sudi Mihcioğlu
Kâzım Taşkent
Muhlis Tümay

MARAŞ

Ahmet Kadoğlu
Nedim Ökmen
Mazhar Özsoy

MARDİN

Abdürrahman Bayar
Rıza Erten
Abdülkadir Kalav
Cevdet Öztürk
Kemal Türkoğlu
Aziz Uras

MUĞLA

Yavuz Başer

B : 41 18.2.1952 O : 1

Zeyyat Mandalinci
Nadir Nadi
Nuri Özsan
Nâtik Poyrazoğlu

MUŞ

Hamdi Dayı
Ferit Kılıçlar

NİĞDE

Hâdi Arıbaş
Necip Bilge
Süreyya Dellaloğlu
Asım Doğanay
Ferit Ecer
Fahri Köşkeroğlu
Hüseyin Ülkü
Halil Nuri Yurdakul

ORDU

Refet Aksoy
Hüsnü Akyol
Feyzi Boztepe
Naşit Fırat
Yusuf Ziya Ortaç
Zeki Mesut Sezer
Hamdi Şarlan
Atıf Topaloğlu

RİZE

İzzet Akçal
Kemal Balta
Osman Kavrakoğlu
Mehmet Fahri Mete
Ahmet Morgil
Zeki Rıza Sporel

SAMSUN

Haşim Alişan
Naci Berkman
Tevfik İleri
Firuz Kesim
Muhittin Özkefeli
Ferid Tüzel
Şükrü Uluçay
Hâdi Uzer

SEYHAN

Zeki Akçalı
Arif Nihat Asya
Sedat Barı
Tevfik Coşkun
Yusuf Ziya Eker
Mahmut Kibaroğlu
Salim Serçe
Sinan Tekelioğlu

SİİRD

Baki Erden
Mehmet Daim Süalp
Şefik Türkoğan

SİNOB

Muhtar Acar
Nuri Sertoğlu
Server Somuncuoğlu
Ali Şükrü Şavlı
Muhit Tümerkant

SİVAS

Nâzım Ağacıkoğlu
Ercüment Damalı
İlhan Dizdar
İbrahim Duygun

Şevki Ecevit
Nurettin Ertürk
Halil İmre
Rifat Öçten
Sedat Zeki Örs
Reşat Şemsettin Sirer
Bahattin Taner
Hüseyin Yüksel

TEKİRDAĞ

Hüseyin Bingül
Zeki Erataman
Yusuf Ziya Tuntaş

TOKAD

Sıtkı Atanç
Zihni Betil
Fevzi Çubuk
Ahmet Gürkan
Hamdi Koyutürk
Halûk Ökeren
Muzaffer Önal
Mustafa Özdemir

TRABZON

Salih Esad Alperen
Naci Altuğ
Faik Ahmed Barutçu
Saffet Baştınar
Cemal Reşit Eyüboğlu
Mahmut Goloğlu
Süleyman Fehmi Kalaycıoğlu
Hamdi Orhon
Hasan Saka
Mustafa Reşit Tarakçıoğlu

Cahid Zamangil
TUNCELİ

Hıdır Aydın
Hasan Remzi Kulu

URFA

Needet Açıanal
Feridun Ayalp
Feridun Ergin
Celâl Öncel
Reşit Kemal Timuroğlu

VAN

İzzet Akın
Ferid Melen
Kâzım Özalp

YOZGAD

Niyazi Ünal Alıcılı
Avni Doğan
Yusuf Karşlıoğlu
Fuat Nizamoglu
Hâşim Tathoğlu
Hasan Üçöz

ZONGULDAK

Fehmi Açıksöz
Yunus Muammer Alakant
Hüseyin Balık
Abdürrahman Boyacıgiller
Ali Rıza İncealemdaroglu
Esat Kerimol
Cemal Kıpcak
Rifat Sivişoğlu

[Çekinserler]**SEYHAN**

Cezmi Türk

[Oya katılmayanlar]**AFYON KARAHİSAR**

Kemal Özçoban

ANKARA

Salâhaddin Âdil
Muhlis Bayramoğlu

ANTALYA

Nazifi Şerif Nabel

AYDIN

Namık Gedik

Cevat Ülkü

BALIKESİR

Müfit Erkuymucu

Ali Fahri İşeri

Yahya Pelvan

BİLECİK

İsmail Aşkın

BOLU

Zuhuri Damışman

Vahit Yöntem

BURSA

Agâh Erozan

ÇANAKKALE

Nihad İyriboz (I.)

İhsan Karasioğlu

ÇANKIRI

Kenan Çiğman

ÇORUM

Hüseyin Ortakçıoğlu

B : 41 18.2.1952 O : 1

**Hakkı Yemeniciler
DİYARBAKIR**Yusuf Kâmil Aktuğ (İ.)
M. Remzi Bucak (İ.)**Mustafa Ekinci
ERZURUM**Rıza Topçuoğlu
ESKİŞEHİR**Muhtar Başkurt
GAZİANTEP**Salâhaddin Ünlü (İ.)
GÜMÜŞANE**Ahmet Kemal Varınca
HAKKÂRİ**Selim Seven
HATAYAbdullah Cilli
Celâl Sait SirenTayfur Sökmen
Cavit Yurtman**İSPARTA**

İrfan Aksu

Said Bilgiç

**Kemal Demiralay
İSTANBUL**Salamon Adato (İ.)
İhsan AltinelCelâl Bayar (Cumhur-
başkanı)Nihad Reşad Belger (İ.)
Mithat BenkerAhmet Topcu
Hüsnü Yaman**İZMİR**Abidin Tekön
KARSVeyis Kogulu
KASTAMONURifat Taşkın (İ.)
KAYSERİEmin Develioğlu
Mehmet Özdemir**KIRKLARELİ**Sıtkı Pekkip
KIRŞEHİR

Osman Bölükbaşı (İ.)

**Halil Sezai Erkut
Rifat Özdeş****KOCAELİ**
Mümtaz KavalcıoğluLâtfi Tıkoğlu
KONYAHidayet Aydınır
Ömer Rıza Doğrul (İ.)**KÜTAHYA**
Süleyman Süruri Na-
suhoglu**MANİSA**Hamdullah Suphi Tan-
rıöver**MARAŞ**Abdullah Aytemiz (İ.)
Ahmet BozdağSalâhattin Hüdayioğlu
Remzi Öksüz**MARDİN**

Mehmet Kâmil Boran

MUĞLA
Cemal Hünel**SAMSUN**İsmail Işın
Hasan Fehmi Ustaoglu**SEYHAN**
Remzi Oğuz ArıkReşad Güçlü
SİRD

Cemil Yardım

TEKİRDAĞİsmail Hakkı Akyüz
Şevket Mocan**TOKAD**Nuri Turgut Topçuoğlu
URFAÖmer Cevheri (İ.)
Hasan Oral**YOZGAD**

Faik Erbaş

ZONGULDAKSuat Başol
Avni Yurdabayrak**[Açık Milletvekillikleri]**

Denizli	1
Malatya	1
Trabzon	1
	—
	3

**EK-10 KUZEY ATLANTİK ANLAŞMASININ MECLİSTE KABULÜNE DAİR
MECLİS TUTANAĞI**

S. SAYISI : 110

**Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına
dair kanun tasarısı ve Dışışleri Komisyonu raporu (1/337)**

T. C.
Başbakanlık
Muamelât Genel Müdürlüğü
Tetkik Müdürlüğü
Sayn : 71 - 2290.

16 . II . 1952

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair Dışışleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 16 . II . 1952 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçe ve ilişikleriyle birlikte sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan
A. Menderes

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun gerekçesi

Birleşik Amerika, Belçika, Danimarka, Fransa, Holânda, İngiltere, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz arasında 4 Nisan 1949 tarihinde Vaşington'da imza edilmiş bulunan Kuzey Atlântik Andlaşmasına, mezkûr devletler mümessilleri 14 Eylül 1951 de Ottawa'da yaptıkları toplantı sonunda, Türkiye'yi iltihaka davet etmeyi kararlaştırmışlardır. Andlaşmanın 5 nci maddesi ahkâmının Türkiye topraklarına da teşmili için 6 nci maddesinin tadili hususunda 17 Ekim 1951 tarihinde Londra'da mezkûr devletler temsilcileri arasında bir Protokol imzalanmıştır. Anılan devletlerin dahili mevzuatları icabı olarak gerek Andlaşma, gerek Protokolün teşrii meclislerince tasdikı muamelesinin tekemmülü üzerine memleketimiz Andlaşmaya iştirake resmen davet edilmiştir.

Kuzey Atlântik Andlaşması, diğer üye devletlerin yetkili temsilcileri tarafından olduğu gibi Hükümetimizce de muhtelif vesilelerle tebarüz ettirildiği üzere, tamamen tedafii bir mahiyeti haizdir.

Milletlerarasında, barış üzerine müesses, bir iş birliğini tahakkuk ettirmeye çalışmayı dış politikasının değişmez bir farikası haline getirmiş bulunan Devletimiz Atlântik camiasına katılmakla cihan efkârı umumiyesine bu azminin yeni bir nişanesini daha vermiş olacaktır.

Kuzey Atlântik Anlaşmasına göre, âza devletlerden birine veya bir kaçına yapılacak bir silâhlı tecavüz bütün Taraflara müteveceih bir tecavüz sayılacak ve böyle bir tecavüzün vukuu halinde, her Akıd Devlet, silâhlı kuvvet istimali de dâhil olmak üzere lüzumlu göreceği harekete münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde derakap geçmek suretiyle tecavüze uğrıyan Taraf veya Taraflara yardım edecektir.

Dünyanın her tarafında demokrat milletleri pek haklı olarak endişeye düşüren büyük tehlike karşısında memleketimizin dış emniyetini korumak gayretimiz bu Andlaşmaya iltihakımızla pek müspet bir inkişaf kaydetmiş olacağı gibi devletlerin tam eşitlik ve bağımsızlık içinde gelişmeleri prensibi de böylece büyük ölçüde takviye edilmiş bulunacaktır.

— 2 —

Dışişleri Komisyonu raporu

T. B. M. M.
Dışişleri Komisyonu
Esas No. 1/337
Karar No. 9

18 . II . 1952

Yüksek Başkanlığa

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyetinin katılmasına dair kanun tasarısı komisyonumuzda Dışişleri Bakanının huzuriyle incelendi.

Yapılan uzun müzakereler sonunda ; Birleşik Amerika, Belçika, Danimarka, Fransa, Holânda, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz Devletleri arasında 4 Nisan 1949 tarihinde Waşington'da imzalanmış bulunan Kuzey Atlântik Andlaşmasına mezkûr Devletler mümessillerinin 14 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yaptıkları toplantı sonunda Türkiye'yi iltihaka davet etmeyi kararlaştırdıkları ve Andlaşmanın 5 ne maddesi hükümlerinin Türkiye topraklarına da teşmili için 6 ncı maddenin değiştirilmesi hususunda 17 Ekim 1951 tarihinde Londra'da bir Protokol imzalamış buldukları görülmüştür.

Türkiye'nin milletler arasında, barış üzerine müesses dostane bir iş birliğini gerçekleştirmeye çalışmayı dış politikasına esas itihaz ettiği ve tamamen tedafüi bir mahiyeti haiz olan Kuzey Atlântik Andlaşması hükümlerinin bu gayeye ulaşmayı kolaylaştıracağı göz önünde tutularak, maddî ve mânevi bakımlardan memleketimizin menfaatlarına uygun olduğu neticesine varılan işbu Andlaşmaya katılmamız oybirliği ile kabul edilerek tasarının maddelerine geçilmiştir.

Birinci maddenin son cümlesi, Hükümetin zaten mevcut ve tabii olan yetkisinin tekrardan ibaret olduğu için iltibasa mahal vermemek maksadiyle maddeden çıkarılmış ve diğer maddeler aynen kabul olunmuştur.

Atlântik Aandlaşması teşkilâtından olan Bakanlar Konseyi toplantısının 20 Şubat 1952 tarihinde Lizbon'da toplanacağı göz önüne alınarak kanun tasarısının öncelik ve ivedilikle görüşülmesi dileğiyle, Büyük Millet Meclisinin tasvibine arz edilmek üzere tasarısı ve ilişkileri Yüksek Başkanlığa sunulur.

Dışişleri Komisyonu

Başkanı Y.

Sözcü

Niğde

N. Bilge

Bolu

F. Belen

Hatay

A. Melek

İzmir

V. Mentş

Konya

Z. Ebüzziya

Muğla

Z. Mandalinci

Erzurum

R. S. Burçak

İzmir

C. Baban

İzmir

C. Tunca

Kütahya

A. Gündüz

Muğla

N. Nadi

Kâtip

Denizli

A. Çobanoğlu

Erzurum

B. Dülger

İzmir

O. Kapani

Kayseri

S. H. Ürgüblü

Mardin

K. Türkoğlu

Trabzon

H. Saka

— 3 —

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyeti'nin katılmasına dair kanun tasarısı

MADDE 1. — Vaşington'da 4 Nisan 1949 tarihinde imza edilen Kuzey Atlântik Andlaşması ile buna ek 17 Ekim 1951 tarihli Londra Protokolü kabul edilmiştir. Türkiye'nin, vâkı davete tevfikân, işbu Andlaşmaya iltihak ettiğine dair gerekli tebligat ve muamelelerin ifasına ve Andlaşmadan mütevellit bileümle sözleşmeleri imzaya Dışişleri Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

MADDE 2. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. — Bu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Başbakan	Devlet Bakanı
A. Menderes	Başbakan Yardımcısı ve Adalet B. V. S. Ağaoğlu
Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı ve Devlet B. V. F. L. Karaosmanoğlu
H. Köymen	Maliye Bakanı H. Polatkan
Dışişleri Bakanı	Bayındırlık Bakanı K. Zeytinoglu
F. Köprülü	Sa. ve So. Y. Bakanı Dr. E. H. Üstündağ
Millî Eğitim Bakanı	Tarım Bakanı
T. İleri	
Eko. ve Ticaret Bakanı	
Muhlis Ete	
G. ve Tekel Bakanı	
Ulaştırma Bakanı	Çalışma Bakanı ve İşletmeler B. V. N. Özsan
S. Kuribek	

DIŞİŞLERİ KOMİSYONUNUN DEĞİŞTİRİŞİ

Kuzey Atlântik Andlaşmasına Türkiye Cumhuriyeti'nin katılmasına dair Kanun tasarısı

MADDE 1. — Vaşington'da 4 Nisan 1949 tarihinde imza edilen Kuzey Atlântik Andlaşması ile buna ek 17 Ekim 1951 tarihli Londra Protokolü kabul edilmiştir.

MADDE 2. — Hükümetin 2 nci maddesi aynen kabul edilmiştir.

MADDE 3. — Hükümetin 3 ncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

— 4 —

Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Holânda, Norveç, Portekiz, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan

KUZEY ATLÂNTİK ANDLAŞMASI

İşbu Andlaşmaya Taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler Andlaşmasının gaye ve prensiplerine inançlarını ve bütün milletler ve hükûmetlerle barış halinde yaşamak arzularını teyit eyliyerek,

Milletlerinin, demokrasi prensipleriyle fert hürriyetleri ve hukukun hükûmranlığı üzerine müesses bulunan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumaya karar verecek,

Kuzey Atlântik bölgesinde refah ve istikrarın gelişmesine yardım etmek arzusunu besliyerek,

Müşterek müdafaaları ve barış ve güvenliğin korunması için gayretlerini birleştirmeye azmederek,

İşbu Kuzey Atlântik Andlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında kararlaştırılmış olduğu üzere, Taraflar, dâhil olabilecekleri bütüm milletlerarası ihtilâfları, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak surette barışçı yollarla halletmeyi ve milletlerarası münasebetlerinde, Birleşmiş Milletlerin gayeleriyle her hangi bir suretle telif edilemeyecek tehdit veya kuvvet istimalinden çekinmeyi taahhüt ederler.

Madde — 2.

Taraflar, kendi hür müesseselerini takviye, bu müesseselerin istinad ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has şatları geliştirmek suretiyle milletlerarası muslihane ve dostane münasebetlerin inkişafına yardım eyliyeceklerdir. Taraflar, beynelmilel iktisadî siyasetlerindeki bütün aykırılıkları izaleye çalışacaklar ve içlerinden her biri veya hepsi arasında iktisadî iş birliğini teşvik eyliyeceklerdir.

Madde — 3.

İşbu Andlaşmanın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için Taraflar, kendi hususi vasıtalarını geliştirmek ve birbirlerine karşılıklı yardımlarda bulunmak suretiyle, münferiden ve müctemian, devamlı ve fiilî olarak hareket edip bir silâhlı tecavüze karşı münferit ve müşterek mukavemet kudretlerini idame ve tezyid eyliyeceklerdir.

Madde — 4.

İçlerinden her hangi birinin mülkî tamamîyetinin, siyasî istiklâlinin veya güvenliğinin, Taraflardan birinin fikrince, tehdit altında bulunması halinde, Taraflar birbirleriyle işişare eyliyeceklerdir.

Madde — 5.

Taraflar, içlerinden birine veya bir kaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vâkı olacak silâhlı bir tecavüzün bütün Taraflara teveih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve binnetice Taraflardan her birinin, böyle bir tecavüzün vukuu halinde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 51 inci maddesiyle tanınan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlântik Bölgesinde güvenliği yeniden tesis ve temin için, silâhlı kuvvet istimali de dâhil olmak

(S. Sayısı : 110)

— 5 —

üzere, lüzumlu göreceği harekete, münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde, hemen tevesül etmek suretiyle tecavüze uğrıyan Taraf veya Taraflara yardım eylemesi hususunda mutabık kalmışlardır.

Bu mahiyette olan her silâhlı tecavüz ve bunun neticesinde alınan her tedbir derhal Güvenlik Konseyinin ıttılama arz olunacaktır. Bu tedbirler, Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliği yeniden tesis ve idame için lâzım tedbirleri alması ile nihayet bulacaktır.

Madde — 6.

Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine, Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Taraflardan her hangi birinin Avrupa'daki işgal kuvvetlerine, Kuzey Atlântik Bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde olup Taraflardan birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adalara veya aynı bölgede Taraflardan birinin gemi veya uçaklarına karşı yapılan bir silâhlı tecavüz, Taraflardan birine veya bir kaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikını icabettirecektir.

Madde — 7.

İşbu Andlaşma, Birleşmiş Milletlere üye olan Tarafların Birleşmiş Milletler Andlaşmasından mütevellit hak ve vecibelerini, yahut milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasında Güvenlik Konseyinin aslı mesuliyetini haleldar etmez ve her hangi bir şekilde haleldar ediyor gibi tefsir olunamaz.

Madde — 8.

Taraflardan her biri, kendisiyle diğer her hangi bir Taraf veya diğer her hangi bir Devlet arasında halen meriyette bulunan Milletlerarası taahhütlerden hiç birinin işbu Andlaşma ahkâmına muğayir olmadığını beyan ve Andlaşmaya aykırı her hangi bir Milletlerarası taahhüde girişmemek vecibesini tekabbül eyler.

Madde — 9.

İşbu madde ile Taraflar, Andlaşmanın tatbikatına mütaallik meselelerde salâhiyettar olmak üzere, içinde Âkıdlardan her birinin temsil olunacağı bir Konsey ihdas ederler. Konsey her an ve süratle toplanabilecek şekilde teşkilâtlandırılacaktır. Konsey lüzumlu olabilecek tâli teşekkülleri kuracak; bilhassa, 3 ve 5'inci maddelerin tatbiki için alınacak tedbirleri tavsiye eyliyecek olan bir Müdafaa Komitesini hemen tesis eyliyecektir.

Madde — 10.

Taraflar, işbu Andlaşmanın prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlântik Bölgesinin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki diğer her Avrupa Devletini Andlaşmaya iltihaka, oy birliğiyle, davet edebilirler. Bu suretle dâvet olunan her devlet kendi iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tevdi etmekle Andlaşmaya Taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti her iltihak vesikasının tevdiinden Taraflardan her birini haberdar eyliyecektir.

Madde — 11.

Bu Andlaşma Taraflarca kendi Anayasaları kaidelerine tevfikân tasdik ve hükümleri ona göre tatbik olunacaktır. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine mümkün olduğu kadar çabuk tevdi edilecek, mezkûr Hükûmet her tasdiknamenin tevdiinden diğer bileümle mumzi Devletleri haberdar eyliyecektir.

Andlaşma, Belçika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Lüksemburg, Holânda ve İngiltere dâhil olmak üzere, mumzi Devletlerin çoğunluğunun tasdiknameleri tevdi olunur olunmaz,

— 6 —

tasdik eden Devletler arasında meriyete girecek ve diğer mumzi Devletler için tasdiknamelerin tevdi günü vacibüttatbik olacaktır.

Madde — 12.

Andlaşma 10 sene meriyette kaldıktan sonra veya muahhar bir tarihte, Taraflar, içlerinden birinin talebi üzerine, milletlerarası barış ve güvenliğin idamesi için Birleşmiş Milletler Andlaşmasına tevfikan akdedilmiş bulunan gerek mntakavî, gerek cihanşumul mahiyetteki tertiplerin tekâmülü de dâhil olmak üzere, Kuzey Atlântik bölgesinde o tarihte barışa ve güvenliğe müessir âmilleri nazarı itibara alarak, Andlaşmanın tâdili hususunda yekdiğeriyle istişarede bulunacaklardır.

Madde — 13.

Andlaşma 20 sene meriyette kaldıktan sonra, Taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine feshi ihbar ettiği tarihten bir sene sonra, kendisine taallûku itibariyle Andlaşmaya nihayet verebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, her fesihnamenin tevdiini diğer Âkidlere bildirecektir.

Madde — 14.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan bu Andlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti Hazinei Evrakına tevdi edilecektir. Tasdikli suretleri bu Hükümet tarafından diğer mumzi Devletler Hükûmetlerine verilecektir.

**Yunanistan ile Türkiye'nin Kuzey Atlântik Andlaşmasına iltihakına mütedair
PROTOKOL**

4 Nisan 1949 da Vaşington'da imzalanan Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan Devletler Kuzey Atlantik Bölgesi güvenliğinin, Yunanistan Kırallığı ve Türkiye Cumhuriyetinin işbu Andlaşmaya iltihakiyle artacağına kani bulunmakla, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır :

Madde — 1.

İşbu Protokolün yürürlüğe girmesiyle, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, bilûmum Taraflar namına, Yunanistan Kırallığı Hükûmeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine, bu Protokolün ikinci maddesiyle muaddel şeklini alacak olan Kuzey Atlântik Andlaşmasına iltihak için bir davetiye gönderecektir. Bunu mütaakıp, Yunanistan Kırallığı ile Türkiye Cumhuriyetinden her biri, iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tevdi eylemesi tarihinde, Andlaşmanın 10'uncu maddesine tevfikan, işbu Andlaşmaya Taraf olacaktır.

Madde — 2.

Türkiye Cumhuriyetinin Kuzey Atlantik Andlaşmasına Taraf olması halinde, Andlaşmanın 6'ncı maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tevdi eylemesi tarihinden itibaren, aşağıdaki şekilde tadil edilmiş olacaktır :

i) Taraflardan birinin Avrupa veya Kuzey Amerika'daki ülkesine yahut Fransa'nın Cezayir vilâyetlerine, Türkiye Ülkesine, yahut Kuzey Atlântik bölgesinde Seretan Medarının kuzeyinde

— 7 —

olup Taraflardan her hangi birinin hakkı kazasına tâbi bulunan adlara,

ii) Taraflardan her hangi birinin işbu ülkelerde veya bu ülkeler üzerinde yahut Avrupa'nın, Andlaşma yürürlüğe girdiği tarihte, Taraflardan her hangi birinin işgal kuvvetlerinin konaklamış olduğu diğer her hangi bir bölgesinde veya Akdeniz'de yahut Serotan Medarının kuzeyinde kalan Kuzey Anlântik bölgesindeki kuvvetlerine, gemilerine veya uçaklarına .yapılan bir silâhlı tecavüz, Taraflardan birine veya birkaçına karşı yapılmış bir silâhlı tecavüz addedilip 5'inci maddenin tatbikını icabettirecektir.

Madde — 3.

İşbu Protokol Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan devletlerden her birinin kabulünü Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine tebliğ etmesiyle yürürlüğe girecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti bu tebliğlerden her birinin alındığı tarihi ve işbu Protokolün yürürlüğe girdiği tarihi Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan bilûmum devletlere bildirecektir.

Madde — 4.

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan işbu Protokol, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti Hazinei Evrakına tevdi olunacaktır. Mezkûr Hükûmet, Protokolün musad-dak suretlerini Kuzey Atlântik Andlaşmasına Taraf olan diğer bilûmum devletlere verecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdikan, adları aşağıda yazılı murahhaslar işbu Protokolü imzalamışlardır.

17 Ekim 1951 de Londara'da tanzim edilmiştir.

EK-11 KANUNUN RESMÎ GAZETEDA YAYIMLANAN METNİ

T.C.

Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi: 7 Ekim 1296-1920

İsmi ve İçeriği: 19 ŞUBAT 1952 Sayı: SALI	Sayı: 3038
--	-------------------

KANUN

Karar: Milli Meclis'inin Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine dair Kanun

Kabul tarihi: 19 Şubat 1952

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

19 ŞUBAT 1952

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

KANUN

Karar: Milli Meclis'inin Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine dair Kanun

Kabul tarihi: 19 Şubat 1952

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

19 ŞUBAT 1952

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

KANUN

Karar: Milli Meclis'inin Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine dair Kanun

Kabul tarihi: 19 Şubat 1952

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

19 ŞUBAT 1952

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 1. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

Madde 2. Bu Kanun'un 4 Nisan 1919 tarihinde İsmail Paşa tarafından hazırlanmış ve 17 Ekim 1920 tarihinde kabul edilmiş olan Kanun'un 19 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe giren Kanun'un hükümlerini hükümler hükmünde sayılır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mert ÖZİŞIKLI

Anne adı : Nuran

Baba adı : Ahmet

Doğum yeri ve Tarihi : İzmit/ 1982

Lisans Eğitimi : Kara Harp Okulu

Mezuniyet Tarihi : 2004

Çalıştığı Yer ve Görevi : 11 nci Motorlu Piyade Tugayı
Muhabere Bölük Komutanlığı
Bölük Komutanı

Yabancı Dil : İngilizce (İyi)

Yayınlar : -